T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

GİRESUN VE ÇEVRESİNİN ORTA ÇAĞ BOYUNCA TARİHİ COĞRAFYASI

Doktora Tezi

Bekir SARIYILDIZ

Danışman

Prof. Dr. İbrahim TELLİOĞLU

Samsun

2021

T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

GİRESUN VE ÇEVRESİNİN ORTA ÇAĞ BOYUNCA TARİHİ COĞRAFYASI

Doktora Tezi

Bekir SARIYILDIZ

Danışman

Prof. Dr. İbrahim TELLİOĞLU

Samsun

2021

TEZ KABUL VE ONAYI

Bekir SARIYILDIZ tarafından, **Prof. Dr. İbrahim TELLİOĞLU** danışmanlığında hazırlanan **"Giresun ve Çevresinin Orta Çağ Boyunca Tarihi Coğrafyası"** başlıklı bu çalışma, jürimiz tarafından 30/06/2021 tarihinde yapılan sınav sonucunda oy birliği/~~oy çokluğu~~ ile başarılı bulunarak Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

	Unvanı Adı Soyadı **Üniversitesi** **Ana Bilim/Ana Sanat Dalı**	**İmza**	**Sonuç**
Başkan	Prof. Dr. Dursun Ali AKBULUT Ondokuz Mayıs Üniversitesi Tarih Eğitimi Ana Bilim Dalı		☒ Kabul ☐ Ret
Üye **(Danışman)**	Prof. Dr. İbrahim TELLİOĞLU Ondokuz Mayıs Üniversitesi Genel Türk Tarihi Ana Bilim Dalı		☒ Kabul ☐ Ret
Üye	Prof. Dr. Nedim İPEK Ondokuz Mayıs Üniversitesi Yakın Çağ Tarihi Ana Bilim Dalı		☒ Kabul ☐ Ret
Üye	Prof. Dr. Mehmet ÇOĞ Samsun Üniversitesi Orta Çağ Tarihi Ana Bilim Dalı		☒ Kabul ☐ Ret
Üye	Doç. Dr. Savaş EĞİLMEZ Atatürk Üniversitesi Orta Çağ Tarihi Ana Bilim Dalı		☒ Kabul ☐ Ret

Bu tez, Enstitü Yönetim Kurulunca belirlenen ve yukarıda adları yazılı jüri üyeleri tarafından uygun görülmüştür.

ONAY

…/…/…

Prof. Dr. Ali BOLAT

Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI

Hazırladığım doktora tezimin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin Kaynaklar'da gösterilenlerden oluştuğunu, her unsurun enstitü yazım kılavuzuna uygun yazıldığını ve TÜBİTAK Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Yönetmeliği'nin 3. bölüm 9. Maddesinde belirtilen durumlara aykırı davranılmadığını taahhüt ederim.

30/06/2021

Bekir SARIYILDIZ

TEZ ÇALIŞMASI ÖZGÜNLÜK RAPORU

Tez Başlığı: "Giresun ve Çevresinin Orta Çağ Boyunca Tarihi Coğrafyası"

Yukarıda belirtilen tez çalışması için şahsım tarafından 28/05/2021 tarihinde intihal tespit programından alınmış olan özgünlük raporu sonucunda;

Benzerlik Oranı: % 19

Tek Kaynak Oranı: % 1 çıkmıştır.

30/06/2021

Prof. Dr. İbrahim TELLİOĞLU

ÖZET

GİRESUN VE ÇEVRESİNİN
ORTA ÇAĞ BOYUNCA TARİHÎ COĞRAFYASI
Bekir SARIYILDIZ
Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Tarih Ana Bilim Dalı
Doktora, Haziran/2021
Danışman: Prof. Dr. İbrahim TELLİOĞLU

Tarih bilimi, geçmişte yaşanan olayların ortaya çıkarılmasında pek çok farklı bilim dalından yararlanmaktadır. Bu bilim dallarından biri de bir konunun tarihî olay olmasının gerekliliğini sağlayan mekân unsurunun karşılığı olan coğrafyadır. İki bilimin iş birliği ile ortaya çıkan tarihî coğrafya kavramının amacı, kaynakların eksik bıraktığı noktalardan mekân unsurunu tamamlamaktır.

Orta Çağ boyunca Giresun toprakları; Bizans, Abbâsîler, Büyük Selçuklular, Mengücekliler, Danişmendliler, Saltuklular, Trabzon Rum Devleti, Türkiye Selçukluları, Moğollar, Eretnalılar, Şebinkarahisar Emirliği, Akkoyunlular, Karakoyunlular ve Hacıemiroğulları gibi pek çok devlet, beylik ve emirliğin idaresi altında bulunmuştur. Ancak kaynaklar çoğu zaman suskun kaldığından kentin Orta Çağ tarihine ait açıklanması gereken pek çok sorun ortaya çıkmıştır. Çalışmamızın konusunu oluşturan bu meselelere, tarihî coğrafyanın yardımıyla cevap aranmaya çalışılmıştır. Burada tespit ettiğimiz lokasyonlar üzerinde ve çevresinde bir saha çalışması yapılarak elde edilen bulgular ile kent tarihinin bazı problemleri çözülmeye çalışılmıştır. Saha çalışmasında, Giresun ilinin 1990 yılında son hâlini alan sınırları göz önünde bulundurulmuştur. Bölgede, Karadeniz kıyıları ile Kelkit havzası olarak adlandırılan iki farklı coğrafya ve doğal bir sonucu olarak iki farklı yaşam tarzı karşımıza çıkmaktadır. Aynı şekilde her iki bölümdeki farklı coğrafi şartların sonucu olarak gerçekleşen tarihî olaylar, çoğu zaman farklı siyasi otoritelerin idaresinde birbirinden ayrı olaylara sebep olmuştur. Ancak çoğu zaman kentin iki tarafının da Orta Çağ boyunca birbirleri ile yakın ilişki içinde olduğu görülmektedir. Nitekim kıyı kesimde bulunan Giresun limanları, dış ticaret arzını geniş bir coğrafyaya ulaştırabildiklerinden önemli pazar yerleri hâline gelmiştir. Şebinkarahisar ise bölgenin önemli askerî ve ticaret yolları üzerinde bulunmasının yanı sıra şap madenleriyle stratejik bir öneme sahiptir. Bu sebeple Giresun kıyıları ile Kelkit Havzası arasındaki ilişkinin varlığı, iki bölgenin birbirlerinin ihtiyaçlarını karşılamaları ve dış dünyaya açılmaları için elzem görülmektedir.

Bu çalışmada, Orta Çağ boyunca önemli tarihî olayların yaşandığı bir coğrafyada, kaynak ve araştırmaların içinde bilgi bulunmayan ancak kentin Orta Çağ tarihinde önemli görevler üstlenen coğrafi unsurlar ve üzerinde bulunan kale, hisar, gözlem kuleleri, madenler, ticaret yolları ve hanlar gibi yapılar tespit edilerek kentin tarihine katkı sağlanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Giresun, Kerasus, Tirebolu, Tripolis, Görele, Koralla, Şebinkarahisar, Koloneia.

ABSTRACT

HISTORICAL GEOGRAPHY OF GİRESUN
AND SURROUNDING IN THE DURING THE MEDIEVAL
Bekir SARIYILDIZ
Ondokuz Mayıs University
Institute of Graduate Studies
Department of History
Ph. D., June/2021
Supervisor: Prof. Dr. İbrahim TELLİOĞLU

The history science makes use of many different branches of science in revealing the events of the past. One of these branches of science is geography, which is the equivalent of the place that ensures the necessity of a subject to be a historical event. The aim of the concept of historical geography, which was created with the cooperation of the two sciences, is to complete the place from the points left missing by the resources.

During the medieval, Giresun and surrounding were under the administration of many states, principalities and emirates such as Empire of Byzantium, Abbasids, Seljuks, Mengüceks, Danishmendids, Saltuks, Trabzon Greek State, Türkiye Seljuks, Mongols, Eretnians, Emirate of Şebinkarahisar, Akkoyunlular, Karakoyunlu and Hacıemiroğulları. However, many problems related to the medieval history of the city that need to be explained have arisen, as the sources remain silent most of the time. We tried to find answers to these issues, which constitute the subject of our study, with the help of historical geography. A field study was conducted on and around the locations we identified here, and some problems in the history of the city were tried to be solved with the findings obtained. In the field study, the borders of Giresun and surrounding, which was finalized in 1990, have been taken into consideration. In the region, there are two different geographies called the Black Sea coast and the Kelkit basin, and two different lifestyles as a natural result. Likewise, historical events that took place as a result of different geographical conditions in both parts often led to separate events under the administration of different political authorities. However, it is often seen that both sides of the city were in close relationship with each other throughout the medieval. As a matter of fact, Giresun ports on the coast have become important marketplaces since they can reach a wide geography of foreign trade supply. Şebinkarahisar, on the other hand, has a strategic importance with its alum mines as well as being on the important military and trade routes of the region. For this reason, the existence of the relationship between the Giresun coasts and the Kelkit basin is considered essential for the two regions to meet each other's needs and to open up to the outside world.

In this study also tried to contribute to the history of the city, in a geography where important historical events were experienced throughout the medieval, geographical factors that had important roles in the medieval history of the city and in a geography where important historical events were experienced, determining the structures such as castles, fortresses, observation towers, mines, trade routes and hans.

Keywords: Giresun, Kerasus, Tirebolu, Tripolis, Görele, Koralla, Şebinkarahisar, Koloneia.

ÖN SÖZ VE TEŞEKKÜR

Tarihî coğrafya araştırmalarının henüz çok yeni olduğu ülkemizde, bu alandaki çalışmalar maalesef çok yetersizdir. Aynı şekilde tarih boyunca çevresinde önemli olaylar yaşanmış Giresun kenti hakkındaki bilgilerde oldukça sınırlıdır. Bölgenin ve kentin eski ve orta çağ tarihine olan merak duygum, daha önce konunun araştırma ve okuma safhası ile ilgilenmemi sağlamıştı. Ancak Giresun hakkında yapılacak bir doktora çalışmasında, kaynaklar konusunda ciddi çekincelerim bulunmaktaydı. Danışmanım İbrahim hocamın kentin orta çağ tarihini de kapsayan tarihî coğrafya temelinde bir çalışma hazırlama fikri, başlarda beni tatmin etmeyecek bir araştırma ortaya çıkaracağım düşüncesi içerisine sokmuştu. Ancak zaman içerisinde tarihî coğrafyanın amacı, gerekliliği ve ortaya çıkardığı sonuçlar çalışmanın seyrini olumlu etkilemiştir. Konu hakkında yaptığım detaylı literatür taramaları sonucunda elde ettiğim bilgiler ve incelenen tarihî coğrafya çalışmaları, saha çalışmasına başladığım an itibariyle konunun önem ve ehemmiyetini anlamamı sağlamıştı. Hatta elde edilen bilgiler ve hakkında bilgi bulunmayan lokasyonlar, saha çalışmasını merak duygumuzun hep canlı kaldığı, zevkli birer keşif gezisi haline getirmiştir. Bu tezin ortaya çıkmasında ve Yüksek Lisans ile Doktora öğretim sürecimde, her türlü zahmetimize katlanan, ihtiyaç duyduğum da yardımlarını esirgemeyen değerli danışman hocam Prof. Dr. İbrahim TELLİOĞLU'na çok teşekkür ederim.

Doktora tezi hazırlamaya hak kazanmamız sırasında jürimiz üyesi olma onurunu yaşatan ve şimdi aramızda olmayan Prof. Dr. Salim CÖHCE hocamıza Allah'tan rahmet diliyorum. Ayrıca jüri üyesi Prof. Dr. Mehmet TEZCAN'a, yeterlilik jürimiz üyesi olmanın yanı sıra Tez İzleme Komitesi'ndeki hocalarımız Prof. Dr. Dursun Ali AKBULUT ve Prof. Dr. Nedim İPEK'e konunun ihtivasının derinliğini fark etmem için verdikleri fikirler ve öneriler için müteşekkirim.

Yapılan bu çalışmanın ortaya çıkmasında, araştırma adımında öneri ve tavsiyeleriyle Giresun Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanı Mehmet FATSA'ya, çalışmanın okunması sürecinde yardımlarını esirgemeyen Edebiyat Öğretmeni Aslıhan AKSU'ya, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, Milli Kütüphane, Giresun Üniversitesi Kütüphanesi, Giresun İl Halk Kütüphanesi ve Giresun Müzesi çalışanlarına yardımları ve sabırları sebebiyle teşekkür ederim.

Saha çalışması sırasında yardımlarını esirgemeyen Öğr. Gör. Arif Emre ÖZDEMİR'e, Görele-Çavuşlu civarındaki incelemelerde rehberlik eden Muhammet

AYDIN'a ve neredeyse uğradığımız pek çok köy ve mecrada verdikleri bilgilerle, kaybolmaya yüz tutmuş yollar, lokasyonlar ve kalıntılara ulaşabilmemize yardımcı olan ismini zikredemediğim çok sayıda köy muhtarı ve çobanına müteşekkirim.

Çalışmamın her anında özellikle saha çalışması sürecinde beni yalnız bırakmayan, katettiğimiz yüzlerce kilometrede yolda, karnında oğlumuz Tuğberk Ayaz ile her adımda ardımda olan, sabırları ve yardımlarıyla desteklerini esirgemeyen sevgili eşim Esra SARIYILDIZ'a çok teşekkür ederim.

30/06/2021

Bekir SARIYILDIZ

İÇİNDEKİLER

ÖZET iii

ÖN SÖZ ve TEŞEKKÜR v

İÇİNDEKİLER vii

KISALTMALAR x

1. GİRİŞ **1**
1.1. Araştırmanın Problemi 1
1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi 2
1.3. Araştırmanın Gerekçesi 3
1.4. Araştırmanın Kapsamı ve Yöntemi 3
1.5. Temel Kavramlar 4
1.5.1. Tarihî Coğrafya 5
1.5.2. Giresun Adı 5
1.5.3. Giresun'daki Diğer Yerleşmelerin Adları 6
1.6. Kaynaklar ve Araştırmalar 7
1.6.1. Orta Çağ'a Kadar Olan Kaynaklara Genel Bir Bakış 7
1.6.2. Orta Çağ Tarihi Kaynakları 8
1.6.2.1. Grekçe Kaynaklar 9
1.6.2.2. Gürcüce ve Ermenice Kaynaklar 10
1.6.2.3. Arapça ve Farsça Kaynaklar 10
1.6.2.4. Diğer Dillerde Yazılan Kaynaklar 12
1.6.3. Araştırmalar 14

2. GİRESUN'UN COĞRAFİ TANIMI ve ORTA ÇAĞ'A KADAR TARİHİ COĞRAFYASI **25**
2.1. Giresun'un Coğrafi Durumu 25
2.1.1. Yeryüzü Şekilleri 25
2.1.1.1. Dağlar, Yaylalar ve Dereler 26
2.1.1.2. Maden Kaynakları 28
2.1.2. İklim ve Bitki Örtüsü 29
2.2. Giresun Kıyı ve Vadi Güzergâhları 30
2.2.1. Karadeniz Kıyı Güzergâhı (Eynesil-Piraziz) 31
2.2.2. Kelkit Havzası Güzergâhı (Çamoluk-Alucra-Şebinkarahisar) 34
2.2.3. Kıyıdan Kelkit Havzası'na Ulaşan Vadi Güzergâhları 35
2.2.4. Kıyıdan Giresun Dağları'na Kadar Uzanan Vadi Güzergâhları 37
2.3. Coğrafyanın Giresun'daki Yerleşimlere Etkisi 39
2.4. İlkçağlardan Orta Çağ'a Kadar Giresun Tarihî Coğrafyası 43
2.4.1. Hayaşa-Azzi Krallığı Dönemi 43
2.4.2. Otokton Halklar ve Kolonileşme Dönemi 45
2.4.3. Mithradates/Pontus Krallığı Dönemi 49
2.4.4. Roma İmparatorluğu Dönemi 51

3. BİZANS İMPARATORLUĞU ZAMANINDA GİRESUN **54**
3.1. Bizans-Sasani Mücadelesi Dönemi 54
3.1.1. Armeniakon Eyaleti Yönetimi 55
3.1.2. Giresun ve Gedikkaya Kaleleri 57
3.2. Bizans'ın Emeviler ve Abbâsîlerle Mücadelesinde Khaldia Bölgesi 58
3.3. Bizans'ın Emeviler ve Abbâsîlerle Mücadelesinde Koloneia Bölgesi 61
3.4. Bizans-Büyük Selçuklu Mücadelesinde Khaldia ve Koloneia Theması 65

4. ANADOLU'DA TÜRK HÂKİMİYETİ ZAMANINDA GİRESUN.....68
4.1. Malazgirt Savaşı ve Sonrası Dönemi.....69
4.2. Mengücekliler Dönemi.....70
4.3. Trabzon Dukalığı Dönemi.....71
4.4. Danişmentliler Dönemi.....74
4.5. Saltuklular Dönemi.....78
4.6. Türkiye Selçukluları Dönemi.....79
4.7. İkinci Mengücekliler Dönemi.....83
4.7.1. Şebinkarahisar Kalesi.....84
4.7.2. Şebinkarahisar-Alucra-Çamoluk Hattı Hisarları.....86
4.8. Trabzon Rum Devleti Dönemi.....87

5. MOĞOL İSTİLASI'NDAN ORTA ÇAĞ'IN SONUNA KADAR GİRESUN.....89
5.1. Giresun'un Karadeniz Kıyıları.....89
5.1.1. Moğol İstilası ve Sonrası Dönem.....89
5.1.1.1. Trabzon Rum Devleti Dönemi.....90
5.1.1.1.1. Giresun Kalesi ve Limanı.....95
5.1.1.1.2. Giresun Adası.....96
5.1.1.1.3. Tirebolu Kaleleri.....97
5.1.1.1.3.1. Merkez (Tirebolu/Çürük) Kale.....98
5.1.1.1.3.2. Kuruca Kale.....99
5.1.1.1.3.3. Bedreme/Bedrama Kalesi.....100
5.1.1.1.4. Harşit Vadisi ve Çepnilerle Mücadele.....101
5.1.1.1.5. Görele (Eynesil) Kalesi.....103
5.1.1.1.6. Kuru Kale (Çavuşlu).....104
5.1.1.1.7. Zefre ve Kenchrina Yerleşkeleri.....105
5.1.1.1.8. Armelit Kalesi.....108
5.1.1.1.9. Anduz/Andoz Kalesi.....108
5.1.2. Hacıemiroğulları ve Giresun'a Yayılmaları.....109
5.1.2.1. Hacıemiroğlu Süleyman Bey'in Giresun'u Fethi.....112
5.1.2.2. Kuşdoğan Kalesi (Aksu Vadisi).....114
5.1.2.3. Öksun Kalesi (Bulancak).....115
5.1.2.4. Mendehorya/Bendehor Kalesi (Piraziz).....117
5.1.2.5. Karınca Kalesi (Çanakçı).....118
5.1.2.6. Kayabaşı Hisarı (Aksu Vadisi).....118
5.1.2.7. Şahne ve Şahin Gözlem Kuleleri (Aksu Vadisi).....119
5.2. Giresun'un Kelkit Havzası.....119
5.2.1. Eretnalılar İdaresinde Şebinkarahisar.....121
5.2.1.1. Kılıçarslan Dönemi Karahisar Emirliği.....123
5.2.2. Kadı Burhaneddin-Karahisar Emirliği İlişkileri.....124
5.2.3. Melik Ahmed Dönemi Karahisar Emirliği.....125
5.2.3.1. Şebinkarahisar-Erzincan Hattındaki Kale ve Hisarlar.....129
5.2.3.2. Avarak (Hacıahmetoğlu) Kalesi.....130
5.2.3.3. Dandi/Danda Kalesi.....130
5.3. Ankara Savaşı ve Sonrasında Bölgedeki Durum.....131
5.3.1. Hacıemiroğulları Beyliği ve Sonrası.....133
5.3.2. Şebinkarahisar Emirliği'nin Sonu.....135
5.3.3. Şebinkarahisar'da Karakoyunlular ve Akkoyunlular Dönemi.....135
5.4. Osmanlı Devleti'nin Bölgeyi Fethi.....137
5.4.1. Giresun Kıyılarının Fethi.....137
5.4.2. Şebinkarahisar Kalesi ve Çevresinin Fethi.....139

6. ORTA ÇAĞ BOYUNCA GİRESUN'UN İKTİSADİ DURUMU.....140
6.1. Bizans Döneminde Ticari Durum.....140
6.1.1. Ticaret Yolları ve Limanlar.....140

6.1.2. Dokuma Ticareti 142
6.1.3. Maden Kaynakları 142
6.2. Türkiye Selçukluları Zamanında Şebinkarahisar 143
6.3. Venediklilerin Karadeniz Ticaretinde Faaliyetleri 143
6.4. Trabzon Rum Devleti Dönemi 142
6.4.1. Giresun Limanları 146
6.4.1.1. Giresun Limanı 146
6.4.1.2. Tirebolu Limanı 147
6.4.2. Karadeniz Ticaretinde Ceneviz Hâkimiyeti 147
6.4.3. Moğol İstilası Sonrasında Venedik ve Cenevizli Faaliyetleri 148
6.5. Ticareti Yapılan Mallar 150
6.5.1. İhracat Malları 150
6.5.1.1.Şap Madeni 151
6.5.2. İthalatı Yapılan Mallar 153

SONUÇ 155

KAYNAKÇA 162

EKLER 180

ÖZGEÇMİŞ 244

KISALTMALAR

AKM	Atatürk Kültür Merkezi
AÜDTCF	Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi
DTCF	Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi
DİA	Diyanet İslam Ansiklopedisi
ed.	Editör
EI	The Encyclopaedia of Islam
GBKY.	Giresun Belediyesi Kültür Yayınları
h.	Hicri
haz.	Hazırlayan
İA.	İslam Ansiklopedisi
İÜEFY.	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını
KTBY.	Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları
MEB	Milli Eğitim Basımevi
MSB.	Milli Savunma Bakanlığı
nşr.	Neşreden
not.	Notlandıran
plan.	Planlayan
sad.	Sadeleştiren
TDAV.	Türk Dünyası Araştırma Vakfı
TDK.	Türk Dil Kurumu
TDV.	Türkiye Diyanet Vakfı
trc.	Tercüme
trans.	Çeviren
TTK.	Türk Tarih Kurumu
yay.	Yayını
vd.	ve diğerleri

1. GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Problemi

Anadolu toprakları, üç tarafının denizlerle çevrili olması ve önemli yol güzergâhlarının üzerinde bulunması özelliğiyle insan topluluklarına tarih boyunca ev sahipliği yapmıştır. Eski çağlardan itibaren Akdeniz ile Uzakdoğu medeniyetlerinin buluştuğu bir köprü vazifesi gören bu coğrafya, oldukça geniş bir saha ile etkileşim hâlindedir. Anadolu'nun siyasi ve ekonomik imkânlarının yanında elverişli iklimi, ormanları, mağaraları ve verimli topraklarıyla buranın yerleşiminin tarihî temellerinin insanlık tarihiyle koşut bir süreç içinde olduğu aşikârdır.[1]

Doğu Karadeniz bölgesi de Anadolu gibi yerleşim tarihi oldukça eski olan bir coğrafyadır. Bu özelliği ile pek çok araştırmacının çalışma konusu olmuştur. Son zamanlarda yapılan araştırma ve çalışmalar bölge tarihinin karanlıkta kalan kısımlarını aydınlatma çabasındadır. Ancak araştırılan konuların mekân ölçüsü daraltıldığında çalışmaların da azaldığı görülmektedir. Yapılan çalışmaların hem şehir hem de Orta Çağ tarihi olarak sınırları ve zaman aralığı belirlendiğinde çalışmaların yetersiz olduğu görülmektedir. Bu eksikliğin nispeten giderilmesi adına yapılan bu araştırma; zaman olarak Orta Çağ, mekân olarak ise Giresun şehri ve çevresinde yaşanan olayları, tarihî coğrafya unsurunu esas alarak incelemeye çalışmaktadır.[2]

Giresun kenti, Aksu Çayı'nın Karadeniz sahillerine ulaştığı yerin batısında kurulmuştur. Bu durumun siyasi, sosyal ve ekonomik sebepleri olduğu gibi beşerî faaliyetleri etkileyici nedenleri de vardır. Yoğun bitki örtüsü ve korunaklı (saklanılabilir ve barınılabilir) coğrafi yapısı, bölgeyi eski çağlardan itibaren yerleşilmeye uygun kılmıştır. Ancak insanoğlunun barınma ve korunma ihtiyacını çözdüğü andan itibaren toprakları daha verimli, güneşlenme süresinin daha fazla olduğu, iklimi ve coğrafi şartları daha uygun bölgeleri yerleşmek için tercih ettikleri görülebilir. Nitekim bu özelliklere sahip, dönemin siyasi ve ekonomik yapısına ayak uydurabilen kentler, yerleşim için daha cazip hâle gelmektedir. Uygun iklim koşulları ve elverişli arazi şartlarının yanı sıra iç kesimler ile ulaşımın kolay sağlanabildiği Giresun, Tirebolu ve Görele gibi kıyı kentlerinin çoğunda kuruluş tarihi bilinmeyen kaleler bulunması, yerleşime uygun olanaklarıyla bu kentlerdeki yerleşimin tarihi ve

[1] Besim Darkot, *Türkiye İktisadî Coğrafyası*, İstanbul Matbaası, İstanbul 1972, s. 3.
[2] Osman Gümüşçü, *Tarihî Coğrafya*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2016, ss. 309-313.

tarihî coğrafyası açısından önemli birer bulgudur.[3]

1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Giresun, ilk çağlardan itibaren pek çok yerleşime ev sahipliği yapmış kadim bir sahil kentidir. Kent, yerleşime hâkim olan kalesi ve korunaklı limanının yanı sıra Doğu Karadeniz Dağları'nın kuzeyindeki sahiller ile güneyindeki Kelkit Havzası arasında ulaşımı sağlayan pek çok vadi boyuyla stratejik bir coğrafyaya sahiptir. Bölgede bu özelliğinden dolayı Orta Çağ boyunca Bizans, Abbâsîler, Büyük Selçuklular, Mengücekliler, Danişmendliler, Saltuklular, Trabzon Rum Devleti, Türkiye Selçukluları, Moğollar, Eretnalılar, Şebinkarahisar Emirliği, Akkoyunlular, Karakoyunlular ve Hacıemiroğulları hâkimiyetini görmek mümkündür. Giresun ve çevresinde, Orta Çağ başladığında Bizans'ın Sasanilerle devam eden savaşları ve sonrasında Araplarla başlayan mücadelesi sebebiyle önemli bir savunma hattı oluşturulduğu bilinmektedir. Yaklaşık on bir asır boyunca sınır savaşlarının ön planda olduğu mücadeleler sırasında özellikle Koloneia'nın (Şebinkarahisar) adı ön plana çıkmaktadır. XI. asrın başlarından itibaren ise Bizans'ın Türklerle başlayan mücadelesinin sonunda bölgenin Orta Çağ'ın geri kalanında Türk hâkimiyeti altına girdiği görülmektedir.[4]

Giresun civarındaki yerleşim yerleri, Orta Çağ tarihi sürecinde bölgedeki önemli olaylara ya şahit olmuş ya da sahne olmuştur. Yaşanılan tarihî olayların tam manasıyla izah edilmesi ve detaylarının açıklanması amacıyla tarihî coğrafya unsuru göz önüne alınarak olayların gerçekleştiği coğrafi alanlar incelenmiş ve yazılanlar ile bulgular arasında bağlantı kurulmaya çalışılmıştır. Saha incelemeleri sırasında kaynaklarda ve araştırmalarda adına ya da yerine rastlanılmayan ancak çevresindeki yaşanan olaylara hiç uzak durmayan yapılara rastlanılmışsa da arkeolojik kazı ihtiyacı sebebiyle sadece lokasyon ve görülen yapıların bilgisi verilmiş, akademik kriterler göz önünde bulundurularak çıkarımlardan uzak durulmuştur. Özetle, kaynaklarda ve araştırmalardan çıkarılan bilgiler, incelenen coğrafi saha ve tespit edilen bulgularla

[3] Ünsal Bekdemir, vd., "Giresun'un Tarihi Coğrafyası", *Doğu Coğrafya Dergisi*, S. 4, Erzurum 2000, s. 2.

[4] Anna Komnena, *Alexiad*, çev. Bilge Umar, İnkilap Yayınevi, İstanbul 1996, s. 261; Mükrimin Halil Yinanç, *Türkiye Selçuklu Tarihi*, C. I, haz. Refet Yinanç, TTK Yayınları, Ankara 2018, s. 79; Ali Sevim, *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*, TTK Basımevi, Ankara 1988, s. 101; İbrahim Tellioğlu, *Osmanlı Hâkimiyetine Kadar Doğu Karadeniz Bölgesinde Türkler*, Serander Yayınları, Trabzon 2004, s. 81; George Finlay, *The History of Greece and of the Empire of Trebizond*, William Blackwood and Sons, Londra 1851, ss. 361-362.

desteklenerek şehrin Orta Çağ tarihi ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

1.3. Araştırmanın Gerekçesi

Her insan, dünya üzerinde bir yer tutmaktadır. Başka bir ifade ile insan topluluklarının hepsi coğrafi birer mekâna sahiptir. Coğrafi mekân, üzerinde yaşayan toplulukların maddi hayatlarına değişik biçimlerde etki etmektedir. Örneğin, deniz kenarında oturan insanlarla yaylalarda oturanların, nehir kenarında oturanlarla bozkırlarda oturan toplumların yaşantıları birbirinden farklıdır. Bu durumda tarihî olaylar, toplumların üzerinde yaşadıkları coğrafi mekânların toplumlara etkileri çerçevesinde değerlendirilmelidir.[5]

Giresun ve çevresinin Orta Çağ tarihi araştırmaları, Karadeniz'in güney sahilleri hakkında yapılan çalışmalara nazaran olması gereken yerden çok uzaktır. Doğu Karadeniz ile ilgili yapılan çoğu çalışmanın içinde Giresun hakkında bazı bilgiler bulunmaktaysa da şehrin Orta Çağ tarihi hakkında pek çok konu aydınlatılmayı beklemektedir. Son zamanlarda yeni bir ivme kazanan ve tarih çalışmalarında kendine haklı bir yer edinen tarihî coğrafya araştırmaları konusunda, ülkemizde başlayan çalışmalar henüz başlangıç seviyesindedir. Bu çalışmada, Giresun şehrinin Orta Çağ tarihi araştırılarak kronolojik bütünlük içinde bir metin ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bunun yanı sıra yaşanan olaylar ve olayların geçtiği mekânlar incelenerek şehrin Orta Çağ tarihine katkılar yapılmaya çabalanırken tarihî coğrafyasının da anlatılan konulara uygun olup olmadığı izah edilmeye çalışılmaktadır.

1.4. Araştırmanın Kapsamı ve Yöntemi

Tarih, insanların yeri (mekân) ve zamanı belirtilerek toplumu ilgilendiren, yaşadıkları ve ortaya çıkardıkları her türlü eylem ve gelişmeleri inceleyen bilim dalıdır. Beşerî bir olayın mekânının veya zamanının eksikliğinde tarihî olaylar ilmî olarak açıklanamamaktadır.[6] Bu çalışmada, Orta Çağ tarihi boyunca günümüzdeki Giresun ili idari sınırları göz önünde bulundurularak şehrin tarihî coğrafyası incelenmiştir. Zaman aralığı genel olarak kabul gören Kavimler Göçü sonrasında Roma'nın doğu ve batı olarak ikiye ayrılmasından, İstanbul'un Osmanlılar tarafından fethine kadar olan süre esas alınmıştır.[7] Mekânın sınırları içinde, sahilde Eynesil'den

[5] Memiş, *Tarihi Coğrafyaya Giriş*, s. 7.
[6] Togan, *Tarihte Usûl*, s. 13; Memiş, *Tarihi Coğrafyaya Giriş*, s. 7.
[7] Tarihin çağlara ayrılması ve Orta Çağ'ın zaman aralığı hakkında pek çok farklı fikir bulunmaktadır. Bu konu hakkında bkz. İbrahim Kafesoğlu, "Türk Tarihinde Çağlar Meselesi", *Türk Kültürü Dergisi*,

Piraziz'e, Kelkit Havzası'nda Şebinkarahisar'dan Çamoluk'a kadar arada kalan tüm vadi boyları göz önünde bulundurulmuştur. Konuda ise tarihin konusu olabilecek olaylar temel alınarak tarihî coğrafya unsuru esasında incelemeler yapılmıştır.

Doğu Karadeniz ve Giresun'un Orta Çağ tarihi süreci hakkında bizlere bilgi veren çok sayıda kaynak ve araştırma vardır. Kaynaklar içinde bölgeyle yakından ilgilenen Ermeni, Gürcü, Bizans, Türk, Süryani ve Arap gibi milletlere ait kayıtlar öne çıkmaktadır.[8] Ancak kaynaklar içinde konunun mekân faktörü Giresun ile sınırlandırıldığında, kayıtlar çoğu zaman kısa ve özet şeklinde tutulmuştur. Ancak bu konudaki eksiklikler şehrin tarihi hakkında yapılan önemli araştırmalar ile giderilmeye çalışılmıştır.

Tarihî coğrafyada amaç; belirlenen bir dönem içindeki coğrafi sahada elde edilen arkeolojik bulgular ile döneme ait kaynakları sentezleyerek araştırmayı kuvvetlendirmektir.[9] Kaynak ve araştırmaların yanında Orta Çağ tarihini ilgilendiren konularla ilgili saha çalışmalarında tespit edilen arkeolojik bulgular ile tarihî olaylar arasındaki etkileşim incelenmeye çalışılmıştır.[10]

Çalışma ile ilgili ilk aşamada kaynak ve araştırmaların taranması ile veri toplaması yapılmıştır. Elde edilen belgeler tasnif edilmiş, günümüz ve geçmişle doğru ve istikrarlı bir etkileşim ile nesnel ve bilinçli bir çalışma metni oluşturulmaya çalışılmıştır.[11] İkinci aşamada ise kaynak ve araştırmalardan çıkarılan lokasyonlar saha çalışmaları ile incelenerek eldeki bilgiler, bulgular ile sentezlenmiştir.

1.5. Temel Kavramlar

Tarih boyunca Giresun ve sınırları içindeki pek çok yerleşim yeri farklı toplulukların idaresi altına girmiştir. Bazen otokton halkların bazen de bir şekilde burada bulunan misafir toplulukların, yaşadıkları ya da gördükleri yeri tanımlarken değişik ifadeler kullanmalarıyla bölgedeki lokasyonlar pek çok farklı isme sahip olmuştur.

S. XXII/254, Haziran 1984, ss. 343-353; Konuralp Ercilasun, *Türk Tarihini Çağları*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2020, ss. 49-51.

[8] Tellioğlu, *Osmanlı Hâkimiyetine Kadar Doğu Karadeniz Bölgesinde Türkler*, ss. XXI-XLIII.

[9] İbn Haldun, *Mukaddime*, C. 1, çev. Turan Dursun, Kaynak Yayınları, İstanbul 2021, ss. 65-68; Sauer, "Foreword to Historical Geography", s. 14; Kütükoğlu, *Tarih Araştırmalarında Usûl*, s. 17; Gümüşçü, *Tarihi Coğrafya*, ss. 161-174.

[10] Hamshere, "Data Sources in Historical Geography", ss. 53-57.

[11] Edward Hallet Carr, *Tarih Nedir?*, çev. Misket Gizem Gürtürk, İletişim Yayınları, İstanbul 2011, s. 82.

1.5.1. Tarihî Coğrafya

Tarihî coğrafya; milletlerin ve devletlerin, tekâmül ve gelişimindeki nedenleri izah etmekle tarihî olayın kavranabilirliğini sağlayan insan coğrafya ya da coğrafya insan etkileşimini açıklamaktadır.[12] Coğrafi bir bölgede iklimin elverişli olması, toprakların verimliliği, su kaynaklarının bolluğu ve madenlerinin zenginliği, bölgenin tarihî coğrafyasının tabii bir özelliğidir. Yaşanılan coğrafya, misafir ettiği toplulukları siyasi, ekonomik, sosyal, dinî ve kültürel yönden pek çok etken ile şekillendirmiş, gerçekleşen tarihî olayların gelişimini etkilemiştir.[13]

Tarihî bir olayın tam manasıyla anlaşılabilmesi için yalnızca insan topluluklarının üzerinde yaşadıkları coğrafya değil, ayrıca coğrafi faktörlerin yaşayan insanların hayatını nasıl etkilediğinin bilinmesi gerekmektedir. Tarihin istediği mutlak bir coğrafya bilgisinin aksine; bir bölgenin toprağı, suları, dağları, denizleri ve diğer her türlü coğrafi etkenleriyle insan topluluklarının hayatlarını nasıl etkilediğidir. Yani milletlerin, devletlerin ve kültürlerin ortaya çıkmasındaki durumu açıklayan, insan yaşantılarının nasıl birbirinden etkilendiğini anlatan tarihî coğrafyayı ortaya çıkarmaktır.[14]

1.5.2. Giresun Adı

Giresun kentinin adının kirazın ana vatanı olması sebebiyle "kiraz" anlamına gelen *Kerasos* ya da *Kerasus* kelimesinden geldiği yönünde yaygın bir görüş bulunmaktaysa da, kent kalesinin ve doğusundaki Gedikkaya kalesinin denize doğru çıkıntısını ifade etmek için "boynuz" anlamına gelen Anadolu kökenli *Keras* kelimesinden türetildiği daha geçerli görülmektedir. Çünkü İlkçağ tarihçisi Athenaios, Hellenlerin kiraz meyvesini Makedonya Kralı Aleksandros'tan sonra gelen

---

[12] A. Zeki Velidî Togan, *Tarihte Usûl*, Enderun Kitapevi, İstanbul 1985, ss. 22-23; Mübahat S. Kütükoğlu, *Tarih Araştırmalarından Usûl*, Elif Kitabevi, İstanbul 2007, s. 2; J. H. Kramers, "Coğrafya", *İA*, C. 3, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1977, s. 202; Memiş, *Tarihi Coğrafyaya Giriş*, s. 4; Alan R.H. Baker, *Geography and History: Bridging the Divide*, Cambridge 2003, ss. 3-4, 209; Ernst Bernheim, *Tarih İlmine Giriş*, çev. M. Şükrü Akkaya, Kültür Bakanlığı Devlet Basımevi, İstanbul 1936, s. 64; Robin A. Butlin, *Historical Geography: Through the Gates of Space and Time*, New York 1993, s. 98. Tarihî coğrafya için ayrıca bkz. Carl O. Sauer, "Foreword to Historical Geography", *Annals of the Association of American Geographers*, Lousiana 1941; W. M. Ramsay, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, çev. Mihri Pektaş, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1960; J. D. Hamshere, "Data Sources in Historical Geography", *Historical Geography: Progress and Prospect*, London 1987; Erol Tümertekin ve Nimet Özgüç, *Beşeri Coğrafya İnsan, Kültür, Mekan*, İstanbul 2002; Ekrem Memiş, *Tarih Metodolojisi*, Çizgi Kitapevi, Konya 2005; Osman Gümüşçü, *Tarihî Coğrafya*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2016.

[13] Memiş, *Tarih Metodolojisi,* s. 12; Gümüşçü, *Tarihî Coğrafya*, s. 309.

[14] Ali Tanoğlu, *Nüfus ve Yerleşme*, C. 1, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1969, ss. 7-8; İsmail Özçelik, *Tarih Araştırmalarında Yöntem ve Teknikler*, Ümit Ofset Matbaacılık, Ankara 2001, ss. 61-62; Ekrem Memiş, *Tarihi Coğrafyaya Giriş*, Ekin Basım Yayın, Bursa 2016, s. 9.

Diadokhoslar (Ardıllar) döneminde, yani M.Ö. 3. yüzyılda tanıdıklarını belirtmektedir. Nitekim "Kerasos" kelimesinin varlığının çok daha önceden kullanıldığı bilinmektedir.[15]

Kaynaklara bakıldığında *Kerasus, Kerasous, Cerasous, Chirizonda, Cerasonte, Cera sonte, Kerasunde, Kerassunde, Kerasunt*[16] ve *Guirifonda*[17] olarak adlandırılan kent Türk hâkimiyeti döneminde artık Giresun olarak adını almıştır.[18] Giresun kentinin ne zaman kurulduğuna dair bilgiler eksiktir. Eski Çağ kaynakları Miletoslular tarafından kurulan Kerasos adlı bir koloniden bahsetmektedir. Ancak günümüzdeki Giresun ile bağlantısı henüz çözülememiştir. Çünkü Eski Çağ kaynaklarının verdiği bilgilere göre üç ayrı Kerasos'un olduğu anlaşılmaktadır. Bunlardan ilki Sinop'un batısında, ikincisi Vakfıkebir'in doğusunda, üçüncüsü de Giresun kent merkezi civarında olandır. Ancak çalışmaların çoğunluğu eski çağlardaki *Kerasus*'u günümüzdeki modern Giresun ile bağdaştırmaktadır.[19]

1.5.3. Giresun'daki Diğer Yerleşmelerin Adları

Kent merkezinin yanı sıra Giresun sınırları içerisindeki pek çok yerleşim yerinin adı da tarih boyunca farklı şekillerde çağrılmıştır. Tirebolu adı *Tripolli, Tripoli,*[20] *Tripil,*[21] *Driboli* ve *Tripolis/Trinolis*,[22] Görele adı *Laytos, Laitos, Lairos, Lartos, Laito, Laites/Lavtos*, *Philocalia, Koralla, Eleve*[23] ya da *Corila (Horel) Kalesi*[24] ve Giresun

[15] Bilge Umar, *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, İnkılâp Yayınevi, İstanbul 2009, s. 419; Feridun Emecen, "Giresun", *İA*, C. 14, TDV Yayınları, İstanbul 1996, s. 78.
[16] *Arrianus'un Karadeniz Seyahati*, çev. Murat Arslan, Odin Yayıncılık, İstanbul 2005, s. 33; Anthony Bryer and David Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C. I, Dumbarton Oaks Research Library and Collection, Washington 1985, s. 126; Bilge Umar, *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, İnkılâp Yayınevi, İstanbul 2009, s. 419; Feridun Emecen, "Giresun", *İA*, C. 14, TDV Yayınları, İstanbul 1996, s. 78.
[17] Ruj Gonzales de Claviyo, *Timur'un Hayatı, Kadiz'den Semerkand'a Seyahatler*, çev. Zeynep Ertan, Pozitif Yayınları, İstanbul 2008, s. 123.
[18] Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C. I, s. 126; *Arrianus'un Karadeniz Seyahati*, s. 33; Umar, *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, s. 419; Emecen, "Giresun", s. 78.
[19] Bkz. Drews, "Karadeniz'de En Eski Grek Yerleşmeleri", s. 303; Şemsettin Günaltay, *Yakın Şark*, C. 4/1, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1951, s. 28; Özsait, "İlkçağ Döneminde Trabzon ve Çevresi", s. 41; Emecen, "Giresun", s. 78; Mansel, *Ege Yunan Tarihi*, s. 168; G.R Tsetskhladze, "Trade on the Black Sea in the Archaic and Classical Periods Some Observations", *Trade, Traders and The Ancient City*, ed. H. Parkins ve C. Smith, London- New York, 1998, ss. 52-70.
[20] Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C. I, s. 138.
[21] Clavijo, *Timur Devrinde Kadiz'den Semerkant'a Seyahatler*, s. 123.
[22] Hahanov, *Panaret'in Trabzon Tarihi*, nşr. Enver Uzun, Yeni Zamanlar Dağıtım, Trabzon 2004, s. 75.
[23] Şakir Şevket, *Trabzon Tarihi*, Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, Trabzon 2001, ss. 46-90; Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C. 1, ss. 153-154.
[24] Clavijo, *Timur Devrinde Kadiz'den Semerkant'a Seyahatler*, s. 123; Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C. 1, s. 150.

Adası' da *Ares*, *Aretias*, *Areos*, *Nesos* ya da *Puga* olarak adlandırılmaktadır. Ayrıca Bulancak' ın *Omidie* sonradan *Akköy*, batısındaki Pazarsuyu' nun *Bazar, Baçar, Baççar* ya da *Pazar* ve Piraziz' in ise *Squify* isimlerinin günümüzdeki lokasyon karşılığı olduğu düşünülmektedir.[25]

Giresun' un güney kısmını oluşturan Kelkit havzasındaki yerleşim yerlerinden Alucra ile ilgili farklı bir isme rastlanmazken, Şebinkarahisar orta çağ boyunca çoğu zaman *Koloneia, Kalūniya, Kuġūniya, Mavrakastron, Kögoniya* ve Çamoluk ise *Mindeval* adıyla zikredilmektedir.[26]

1.6. Kaynaklar ve Araştırmalar

1.6.1. Orta Çağ'a Kadar Olan Kaynaklara Genel Bir Bakış

Doğu Karadeniz bölgesi hakkında Orta Çağ tarihi boyunca bilgi veren kaynaklar incelendiğinde, çoğunluğunu devlet adamı, din adamı ya da seyyah gibi kişilerin kaleme aldığı tarihî kayıtlarla karşılaşılmaktadır. Doğu Karadeniz bölgesinin Orta Çağ tarihi kaynakları incelendiğinde, çoğu konu hakkında bilgi sahibi olabileceğimiz eserler mevcuttur. Ancak çalışma alanı Doğu Karadeniz bölgesinden Giresun iline daraltıldığında elimizdeki kaynaklar aynı şekilde azalmaktadır. Doğu Karadeniz' in batı kısmını oluşturan Giresun şehrinin, Orta Çağ tarihine yönelik çalışmalarda da benzer şekilde aynı yoksunlukla karşılaşılmaktadır. Orta Çağ boyunca Giresun ve çevresinde gerçekleşmiş olaylardan bahseden tarihî kaynakların esas alınarak bilgilerin verildiği bu bölümde; kaynakların Giresun hakkında bilgi vermediği zamanlarda, Doğu Karadeniz tarihine temas edilerek kronolojik bir bütünlük sağlanılmaya çalışılmıştır.

Eski çağlardan itibaren Giresun' un tarihi hakkında bilgi veren farklı dillerde pek çok kaynak eser ile karşılaşılmaktadır. Aralarında ciddi tarihî uzaklıklar bulunan bu kaynaklar üzerinden bölge tarihi ancak genel hatlarıyla öğrenilebilmektedir. Doğu Karadeniz bölgesi hakkındaki en eski bilgilere Kral II. Murşili' nin Doğu Karadeniz üzerine yaptığı Hayaşa Seferi sırasında tutulan Hitit kayıtlarıyla ulaşılabilmektedir.[27]

---

[25] Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C. 1, ss. 124-133; Emecen, *Bulancak ve Piraziz*, s. 35.

[26] Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, çev. Fikret Işıltan, TTK Basımevi, Ankara 2011, ss. 96-97; Besim Darkot, "Karahisar", *İA*, C. 6, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1977, s. 81; Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C. I, s. 32,145.

[27] Hitit Devleti döneminde, Kral II. Murşili' nin, Doğu Karadeniz üzerine yaptığı düşünülen Hayaşa Seferi sırasında tutulan kayıtlarda bölge hakkında bazı bilgiler verilmektedir. Bkz. Osman Emir, *Prehistorik Dönemden Roma Dönemine Kadar Trabzon ve Çevresi*, Serander Yayınları, Trabzon 2011,

Daha sonra ise MÖ 484-425 arasında yaşamış olan Herodotos'un kayıtlarında, Pers-Yunan Savaşları zamanında bölgenin otokton toplulukları hakkındaki ilk önemli bilgiler öğrenilmektedir.[28] Yaklaşık bir asır geçmeden aynı bölgede, Ksenephon'un da içinde bulunduğu Onbinler adı verilen askerî topluluk görülmektedir. Ksenephon'un yolculuğu sırasında her ayrıntıyı kaydettiği notları arasında Giresun sahillerindeki yerli halklar ile ilgili verdiği bilgiler, bölgenin Kolonizasyon dönemi öncesindeki durumunun anlaşılabilmesi için oldukça değerlidir.[29] Amasyalı coğrafyacı Strabon, MS I. asrın ilk çeyreğine kadar Anadolu'nun kuzeydoğusunda yaşayan halklar hakkında tuttuğu kayıtlarla bölgenin Eski Çağ tarihinde önemli bir yere sahiptir.[30] MS II. yüzyılda yaşadığı düşünülen Arrianus'un Doğu Karadeniz bölgesinin İlk Çağ'ı hakkında kaydettikleri, bölgenin Eski Çağ tarihinin anlaşılabilmesi açısından son derece kıymetli bilgilerdir.[31]

1.6.2. Orta Çağ Tarihi Kaynakları

Doğu Karadeniz'de Orta Çağ'ın başlamasıyla birlikte kaynak çeşitliliğinin de arttığı görülmektedir. Bölge ile ilgili bilgiler genellikle, Doğu Karadeniz ile yakından ilgilenen toplulukların tuttuğu kayıtlardır. Bunun yanı sıra Bizans İmparatorluğu'nun, Sasani ve Arap ordularıyla mücadelesini konu alan kaynaklar içinde, çoğu zaman Doğu Karadeniz'den bahseden bilgilere de rastlanılmaktadır.

XI. asrın başlarından itibaren Doğu Karadeniz'deki Türkmen faaliyetleri ve gelişen siyasi olaylar bölgeye olan ilgiyi arttırmıştır. Çoğunluğu Grek, Ermeni, Gürcü, Türk ve Arap milletlerine ait pek çok kaydın tutulduğu kaynaklarda, bölge tarihi hakkında ayrıntılı bilgiler öğrenilmektedir. Bölgenin Orta Çağ tarihine ait çok sayıda kaynak bulunmasına rağmen, çalışma içerisinde Giresun ve civarından bahseden kaynaklar esas alınmıştır. Bu eserler Grekçe, Gürcüce ve Ermenice, Arapça ve Farsça ile diğer dillerde (Süryanice, İspanyolca ve İtalyanca gibi) yazılan kaynaklar şeklinde tasnif edilmiştir.[32]

---

ss. 49-51; Albrecht Goetze, *Die Annalen des Mursilis*, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt 1967.

[28] Herodotos, *Tarih*, çev. Müntekin Ökmen, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2007.

[29] Ksenophon, *Anabasis Onbinlerin Dönüşü,* çev. Oğuz Yarlıgaş, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2011.

[30] Strabon, *Antik Anadolu Coğrafyası (Geographika)*, C. XII-XIII-XIV, çev. Adnan Pekman, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2005.

[31] *Arrianus'un Karadeniz Seyahati*, çev. Murat Arslan, Odin Yayıncılık, İstanbul 2005; Adem Işık, *Antik Kaynaklarda Karadeniz Bölgesi*, TTK Yayınları, Ankara 2001; Bülent İplikçioğlu, *Eskibatı Tarihi*, C. I, TTK Yayınları, Ankara 1992, s. 434.

[32] Tellioğlu, *Osmanlı Hâkimiyetine Kadar Doğu Karadeniz Bölgesinde Türkler*, ss. XII-LIX.

1.6.2.1. Grekçe Kaynaklar

John (Ionnes) Skylitzes, 811 ile 1057 yılları arasını kapsayan bir kronik kaleme almıştır. Eserin önemli yönü, günümüze ulaşamamış kaynaklardan bilgiler vermesidir. Eser, 1071 yılından önce Türk-Bizans ilişkileri ve Selçukluların Şebinkarahisar ve çevresindeki faaliyetleri hakkında bilgi vermektedir.[33] Zamanın diğer bir müellifi ise Mikhail Psellos'tur. Psellos, Bizans sarayında önemli mevkilerde bulunan ve zamanının en önemli bilgini unvanını alan önemli bir şahsiyettir. II. Basileios'un 976 yılında tahta çıkışından 1077 yılına kadar olan yüz yıllık dönemi içeren kaynak, Bizans sarayında gerçekleşen olayların yanı sıra Selçuklu fetihleri ve Şebinkarahisar hakkında önemli bilgiler vermektedir.[34]

Selçukluların Anadolu'daki faaliyetleri hakkında Grek kaynaklarında önemli kayıtlar bulunmaktadır. 1034-1080 yılları arasında gerçekleşen olaylar hakkında bilgi veren Mihail Attalites'in, özellikle Malazgirt Savaşı ve sonrasında yaşanan olayları anlatması eserinin değerini arttırmaktadır.[35] Mihail Attalites gibi Anadolu'daki Bizans hâkimiyetinin kaybedilmesine şahitlik eden diğer bir müellif ise Bizans İmparatoru Aleksios Komnenos'un kızı Anna Kommena'dır. Anna Kommena'nın "Alexiad" adlı eserinde, Malazgirt Savaşı öncesinde ve sonrasında Doğu Karadeniz bölgesindeki siyasi durum hakkında oldukça değerli ve özgün bilgiler bulunmaktadır.[36]

Niketas Khoniates, 1185-1204 yılları arasında Bizans sarayında önemli konumda bulunan bir devlet adamıdır. Bu süreçte ülkedeki pek çok önemli olaya şahitlik eden Niketas Khoniates, yaşadıkları olayları kaydetmiştir. Yazar, Ioannes ve Manuel Komnenos dönemleri, Trabzon Rum Devleti'nin kuruluşu, Selçuklu Sultanı Mesud devrinde Türkiye'nin durumu ve Bizans-Danişmendli mücadelesi hakkında detaylı bilgiler vermektedir.[37]

Trabzon Rum Devleti ve çevresi hakkında bilgi veren en önemli Grek kaynağı saray tarihçisi Panaretos'un kaleme aldığı "Kronik" adlı eserdir. Panaretos'un Kroniği'nin Komnenos hanedanı hakkında verdiği bilgiler, II. John zamanından başlamaktadır. III. Aleksios'un hâkimiyet döneminde meydana gelen olaylara bizzat

[33] John Skylitzes, *A Synopsis of Byzantine History 811-1057*, çev. John Wortley, Cambridge University Press, New York 2010; Tellioğlu, *Osmanlı Hâkimiyetine Kadar Doğu Karadeniz Bölgesinde Türkler*, s. XXX.
[34] *Mihail Psellos'un Khronographia'sı*, haz. Işın Demirkent, TTK Yayınları, Ankara 1992.
[35] Mikhael Attaleiates, *Tarih*, çev. Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2008.
[36] Anna Kommena, *Alexiad*, nşr. Bilge Umar, İnkilap Kitabevi, İstanbul 1996.
[37] *Niketas Khoniates'in Historiası (1195-1206)*, haz. Işın Demirkent, Dünya Yayıncılık, İstanbul 2004.

şahit olan müverrih, Türk beylikleri ile ilgili konularda detaylı bilgiler vermektedir. Eserin içerisinde Komnenosların, 1297 yılından itibaren Giresun topraklarında faaliyet göstermeye başlayan Çepnilerle mücadelesinin yanı sıra Hacıemiroğulları ve Taceddinoğulları ile akrabalık kurarak batı sınırlarını güvence altına alması ve etrafındaki Türk unsurla mücadelesi hakkında eşsiz ve önemli bilgiler bulunmaktadır.[38]

Vazelon Aktaları, Sümela, Peristera ile beraber Trabzon Rum Devleti'nin en önemli üç manastırından biridir. XIII.-XV. yüzyıllara ait olan Vazelon Manastırı'na ait kayıtlar, Giresun'un da içinde olduğu bölgenin sosyo-ekonomik tarihi açısından önemli bilgiler içermektedir. Vazelon kayıtları bu özelliğiyle Panaretos'un eserini sosyal tarih açısından tamamlamaktadır. Vazelon Manastırı'na ait kayıtlar, F. İ. Uspenski tarafından 1927 yılında yayımlanmıştır.[39]

1.6.2.2. Gürcüce ve Ermenice Kaynaklar

Gürcü kaynakları içinde yer alan Gürcistan Tarihi'nin, (K'art'lis Chovreba) ilk çağlardan 1212 yılına kadar olan tercümesinde, Selçuklu sultanları Tuğrul Bey, Alparslan ve Melikşah dönemlerinde Kafkaslar ve Anadolu'da yapılan Türk fetihlerinin yanı sıra Türkiye Selçukluları ve Trabzon Rum Devleti ile ilgili de önemli bilgiler bulmak mümkündür.[40]

Urfalı Rahip Mateos'un 952-1136 yılları arasını kapsayan Vekayi-Namesi'ne, müellifin öğrencisi olduğu düşünülen Papaz Grigor tarafından 1137-1163 yılları arasındaki gerçekleşen olaylar da eklenmiştir. Türklerin Anadolu'ya gelmesiyle ilgili en önemli Ermeni kaynağı olan Mateos'un eseri; Bizans-Selçuklu mücadelesi ve Danişmendlilerin Anadolu'daki faaliyetleri hakkında bilgiler vermektedir.[41]

1.6.2.3. Arapça ve Farsça Kaynaklar

İbn-i Bîbî tarafından kaleme alınan El Evamirü'l-Ala'iye Fi'l-Umuri'l-Ala'iye, Türkiye Selçuklu Devleti ve Moğol İstilası zamanı hakkında detaylı bilgiler veren bir

[38] Hahanov, *Panaret'in Trabzon Tarihi*, nşr. Enver Uzun, Yeni Zamanlar Dağıtım, Trabzon 2004; İbrahim Tellioğlu, "Panaretos Kroniğinde Türkler", *Türk Kültürü*, S. 509-510, Eylül-Ekim 2005.
[39] Murat Keçiş, *Trabzon Rum İmparatorluğu ve Türkler 1204-1404*, TTK Yayınları, Ankara 2013.
[40] Marie Felicite Brosset, *Gürcistan Tarihi*, çev. H. D. Andreasyan, haz. Erdoğan Merçil, TTK Yayınları, Ankara 2003; Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2008, s. 43.
[41] *Urfalı Mateos Vekayi-Namesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, nşr. H. D. Andreasyan, TTK Yayınları, Ankara 2000.

eserdir. Türkiye Selçuklu Sultanı Gıyaseddin Keyhüsrev'in tahta çıkmasından Gıyaseddin Mesud'un İlhanlılardan Diyarbakır'ı ikta almasına kadar gerçekleşen olaylar hakkında, Türkiye Selçukluları tarihinin en önemli bilgi kaynağıdır. İbn Bîbî, divân kâtibi olduğu için resmî devlet belgelerini kullanması ve yaşadığı dönem hakkında detaylı bilgiler vermesi eserini değerli kılmaktadır. İbn Bîbî; Doğu Karadeniz bölgesinde Türkiye Selçuklularının ve Türkmenlerin, Komnenoslar ve Gürcüler ile mücadeleleri hakkında önemli bilgiler vermektedir.[42]

Kerîmüddin Mahmud Aksarayî'nin eseri, İbn Bîbî'nin eserinden sonra Türkiye Selçukluları hakkında bilgi veren diğer önemli bir kaynaktır. Müellifin İlhanlı Devleti'nin Anadolu valisi Timurtaş'a sunduğu "Müsâmeret'ül-Ahbâr" adlı eseri, XIII. asrın ikinci yarısından Moğol idaresine kadar olan dönem hakkında ayrıntılı bilgiler içermektedir. Eserin çalışmamızı ilgilendiren kısmı, İlhanlı valisi Timurtaş'ın faaliyetleri ve Anadolu'da yaşanan siyasi durum hakkında verdiği bilgilerdir.[43]

İbn-i Batûtâ; Arap yarımadası, Çin, Hindistan, Endülüs, Mısır, Suriye ve Anadolu gibi pek çok coğrafyayı gezmiş ve gördüklerini kaydetmiş bir gezgindir. Seyyah, Anadolu topraklarına geldiğinde Moğol İstilası yaşanmaktadır. İbn-i Batûtâ'nın seyahatnamesinde, Türk beylikleri ve Kelkit Vadisi ile ilgili önemli bilgiler bulunmaktadır.[44]

1470-71 yıllarında Ebu Bekr-i Tihrani tarafından Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan adına kaleme alınan Kitab-ı Diyarbekriyye, Akkoyunlu ve Karakoyunlular hakkında yazılmış tek önemli kaynak eserdir. Eserde Karayülük Osman Bey'in Kadı Burhaneddin ile ilişkilerinin yanı sıra Akkoyunlular, Trabzon Rum Devleti ve Karakoyunlular ile ilişkileri hakkında son derece değerli kayıtlar bulunmaktadır.[45]

Aziz b. Erdeşir-i Esterâbadî, Timurluların elinden kaçarak Kadı Burhaneddin'e sığınmıştır. Esterâbadî, 1394-1398 yılları arasında Kadı Burhaneddin'in yaptığı her türlü faaliyeti, "Bezm u Rezm" adlı eserine kaydetmiştir. Eser, Kadı Burhaneddin'in şahsiyeti ve yaptıkları hakkında yazılmış en önemli kaynaktır. Bezm u Rezm; Eretna

[42] İbn Bîbî, El-Hüseyin b. Muhammed b. Ali el-Ca'ferî Er-Rugadî, *El Evamirü'l-Ala'iye Fi'l-Umuri'l-Ala'iye (Selçuknâme)*, çev. Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996; Adnan Sadık Erzi, "İbn Bibi", *İA*, C. 5/2, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1997, s. 712.
[43] Kerîmüddin Mahmud Aksarayî, *Müsâmeret ül-Ahbâr*, çev. Mürsel Öztürk, TTK Yayınları, Ankara 2000.
[44] İbn-i Batûtâ, Ebû Abdullah Muhammed Tanci, *İbn-i Batûtâ Seyahatnâmesi*, C. I, çev. A. Sait Aykut, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2004, s. 21; İbrahim Kafesoğlu, "İbn-i Battûtâ", *İA*, C. 5/1, Millî Eğitim Basımevi Yayınları, İstanbul 1997, s. 708.
[45] Ebu Bekr-i Tihrani, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, çev. Mürsel Öztürk, TTK Yayınları, Ankara 2014.

Devleti'nin çöküş yılları, Kadı Burhaneddin'in bağımsızlığını ilan etmesi gibi konuların yanı sıra Giresun'un fethi, Şebinkarahisar ve çevresinde gelişen pek çok olay, Canik beylikleri ve Erzincan emirliği hakkındaki konularda verdiği bilgilerle dikkat çekmektedir.[46]

Müneccimbaşı Ahmed b. Lütfullah'ın Camiu'd-Düvel'i Arapça yazılmış genel bir tarih eseridir. Osmanlı Sadrazamı Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın emriyle yazılan eser, yaratılıştan 1670 yılına kadar gerçekleşen olaylar hakkında bilgi vermektedir. Çalışmamızı ilgilendiren Anadolu beylikleri ile ilgili bilgilerin verildiği kısım ikinci ciltte yer almaktadır. Derleme bir çalışma yapan Müneccimbaşı, kendinden önceki pek çok eski kaynaktan yararlanarak bölgenin Orta Çağ tarihi hakkında bilgi veren önemli bir çalışma hazırlamıştır.[47]

1.6.2.4. Diğer Dillerde Yazılan Kaynaklar

Malatyalı bir Yahudi olan Gregory Abu'l Farac (Bar Hebraeus), 22 yıl Hülâgû'nun yanında kalmış ve 1292 yılına kadar yaşanan olayların kaydedildiği bir kronik yazmıştır. Yazar; XII. asrın sonuna kadar olan kısmına kadar çoğunlukla Süryani, Arap ve Fars kaynaklarından faydalanarak yazdığı eserini 1297 yılında tamamlayabilmiştir. Abu'l Farac'ın eserinde, Türklerin Anadolu'daki ilk faaliyetleri hakkında değerli bilgilere ulaşılmaktadır.[48]

Marco Polo, Venedik vatandaşı olmasının gereği tüccar ve dolayısıyla da bir seyyahtır. Ancak Marco Polo'yu diğer Venedikli yurttaşlarından ayıran özellik seyahat ettiği ülkelerdeki gördüğü şeyler hakkındaki kurguladığı tasvirlerdir. Marco Polo'nun Cenevizlilere esir düştüğü sırada zindan arkadaşı Pisalı Rustichello'ya yazdırdığı gezi anıları, bugün elimizdeki kaynağı oluşturmuştur. Anadolu'dan Mezopotamya'ya, Türkistan ve Çin'e kadar pek çok coğrafyayı ziyaret eden Marco Polo'nun eserinde Kelkit Havzası hakkında da önemli bilgiler bulunmaktadır.[49]

Floransalı Pegolotti; 1330-1340 yılları arasında Karadeniz bölgesini de kapsayan doğu ticareti, ticari yol güzergâhları, ticareti yapılan mallar ve fiyatlarını kaydederek

[46] Aziz B. Erdeşir-i Estarabadi, *Bezm u Rezm*, TTK Yayınları, Ankara 2014.
[47] Müneccimbaşı Ahmet bin Lütfullah, *Camiu'd-Düvel II*, haz. Ali Öngül, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2017; Ahmet Ağırakça, "Müneccimbaşı, Ahmed Dede", *İA*, C. 32, TDV Yayınları, İstanbul 2006, ss. 4-6.
[48] Gregory Abu'l-Farac (Bar Hebraeus), *Abu'l-Farac Tarihi*, Süryanice'den İngilizceye çev. Ernest A. Wallis Budge, çev. Ömer Rıza Doğrul, TTK Basımevi, Ankara 1999.
[49] Marco Polo, *Dünya'nın Hikaye Edilişi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2019.

dönemin ticari durumu hakkında bilgi vermektedir. Pegolotti uğradığı pazar yerlerindeki ticari ürünlerin kalem çeşitliliğinin yanı sıra fiyat bilgisi ve alım satım miktarı gibi bilgileri de tutmayı ihmal etmemiştir. Eserin çalışmamızı ilgilendiren kısmı Giresun ve çevresindeki şap ticareti hakkında verdiği detaylı bilgilerdir.[50]

Bavyeralı Schiltberger, Macaristan Kralı Sigmund hizmetinde 1396 yılında Niğbolu Savaşı'na katılmış ancak Osmanlılara esir düşmüştür. Daha sonra Yıldırım Bayezid ile Ankara Savaşı'na iştirak etmişse de burada Timur ordularına esir düşerek bundan sonraki hayatına Timur esareti altında devam etmiştir. Schiltberger yaşadıkları ve gördükleri olaylar hakkında kayıtlar tutarak Ankara Savaşı ve sonrası hakkında bize önemli bilgiler vermektedir. Fallmerayer, eserin Menzel metninde Giresun ile ilgili verilen bilgiler olduğunu ancak 1549 yılında yapılan baskısında bu bilgilerin olmadığını belirtmiştir. Çalışmamızda kullanılan Türkçe baskısında bahsedilen bilgiler yer almamaktadır.[51]

Doğu Karadeniz bölgesinin XV. yüzyıl başındaki siyasi ve demografik yapısı hakkındaki bilgi veren kaynaklar içinde, Clavijo'nun seyahatnamesi değerli kayıtlara sahiptir. Ruj Gonzales de Clavijo, İspanya Kralı III. Enrique tarafından Timur'a elçi olarak gönderilmiştir. Bu yolculuk sırasında aldığı gezi notları, aynı zamanda 15. asrın başlarında Doğu Karadeniz kıyılarında Komnenoslar, Türkler, Ceneviz ve Venediklilerin birbirleriyle veya kendi aralarında giriştikleri mücadeleler ile ilgili verdiği bilgilerle değer kazanmaktadır. Claviyo, ilgisini çeken veya kendi açısından önemli saydığı olayları gün gün, menzil menzil detaylı bir şekilde anlattığı gibi bazı olayları da daha yüzeysel bir biçimde anlattığı görülmektedir. Clavijo'nun eserini önemli kılan taraf ise Ankara Savaşı sonrasında Trabzon Rum Devleti'nin batısındaki ve güneyindeki topraklarda bulunan Türkler hakkında sadece kendisinden öğrenilebilecek bilgiler nakletmesidir.[52]

---

[50] Francesco Balducci Pegolotti, *La Pratica della Mercatura*, ed. Allan Evans, The Mediaeval Academy of America, Massachussetts 1936. Ayrıca bkz. Serdar Çavuşdere, *14. Yüzyıl İtalyan Kaynaklarında (Zibaldone da Canal, Francesco Balducci Pegolotti, Pignol Zucchello) Türkiye Ticaret Tarihine Dair Kayıtlar*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş 2007.

[51] Jakob Philip Fallmerayer, *Trabzon Rum İmparatorluğu'nun Tarihi*, ter. Ahmet Cevat Eren, Celalettin Yavuz, haz. İsmail Hacıfettahoğlu, not. İbrahim Tellioğlu, Ankara 2012, ss. 215-216; Johannes Schiltberger, *Türkler ve Tatarlar Arasında*, İletişim Yayınları, İstanbul 1994; Kemal Beydilli, "Schiltberger, Hans Johannes", *İA*, C. 36, TDV Yayınları, Ankara 2009, s. 228.

[52] Claviyo, *Timur'un Hayatı, Kadiz'den Semerkand'a Seyahatler*, çev. Zeynep Ertan, Pozitif Yayınları, İstanbul 2008; Tellioğlu, *Osmanlı Hâkimiyetine Kadar Doğu Karadeniz Bölgesinde Türkler*, s. XLIII.

1.6.3. Araştırmalar

Giresun'un Orta Çağ tarihi hakkında yapılan çalışmaların sayısı oldukça azdır. Bu sebeple Doğu Karadeniz bölgesi ve Trabzon Rum Devleti ile ilgili olan araştırmalar içinde, Giresun ve çevresi hakkında bilgi veren çalışmalar da göz önünde bulundurulmuştur.

Doğu Karadeniz'in Orta Çağ tarihine yönelik ilk önemli çalışma, Jakop Philipp Fallmerayer'in 1827 yılında yazmış olduğu "Trabzon Rum İmparatorluğu'nun Tarihi" adlı eserdir. Panaretos Kroniği'nin ayrıntılı olarak kullanıldığı ve ilim âlemine tanıtıldığı çalışma; Giresun'un, Trabzon Rum Devleti zamanı hakkında önemli bilgiler vermektedir.[53] Fallmerayer'in, 1840 yılında iki yıllık bir gezi için Karadeniz kıyılarına geldiği ve bölgede yaptığı saha araştırmalarının sonucunu 1845 yılında yayınladığı "Doğu'dan Fragmanlar" adlı kitabı ikinci önemli çalışmasıdır.[54]

1836 yılında Lebeau'nun, Panaretos kroniğinin çevirisini eserinin sonuna eklemesiyle hazırladığı "Bizans Tarihi" adlı çalışmada ise bölge hakkındaki pek çok konudaki önemli bilgiye ulaşılabilmektedir.[55]

Türkiye'de ise bölge tarihi hakkındaki ilk çalışmalara, 1877 yılında aynı zamanda Türkiye'deki ilk şehir tarihi araştırmacısı olan Şakir Şevket'in "Trabzon Tarihi" adlı eseri ile başlanmıştır.[56] 1927 yılında Hüseyin Hüsameddin'in "Amasya Tarihi" adlı eserinin yayımlanmasıyla Karadeniz tarihi araştırmalarının devamı niteliğinde önemli bir çalışma ortaya çıkarılmıştır. Amasya Tarihi'nde; XIV. yüzyılın başlarında Canik yöresinde ortaya çıkan Taceddinoğulları, Kubadoğulları ve Taşanoğulları gibi beyliklerin yanı sıra Şebinkarahisar'a kadar olan bölge hakkında önemli bilgiler bulmak mümkündür.[57]

Kazım Dilcimen'in Bezm u Rezm ve Amasya Tarihi'nden faydalanarak hazırladığı Canik beylikleri hakkındaki eser, yine 1940 yılında yayımlanan diğer bir önemli çalışmadır. 1948 yılında Mevlüt Oğuz'un Taceddinoğulları ile ilgili araştırması ise bu alanda yapılan diğer bir değerli çalışmadır. Her iki çalışmanın da içerisinden

[53] Fallmerayer, *Trabzon Rum İmparatorluğu'nun Tarihi*, Ankara 2012.
[54] Jakob Philip Fallmerayer, *Doğu'dan Fragmanlar*, çev. Hüseyin Salihoğlu, İmge Kitapevi Yayınları, Ankara 2002.
[55] Lebeau, *Histoire du Bas-Empire*, C. XX, ed. M. Brosset, De L'lmprimerie De Fırmın Dıdot Frêres, Paris 1836.
[56] Şakir Şevket, *Trabzon Tarihi*, Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, Trabzon 2001.
[57] Abdizade Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, Ankara 1986.

Taceddinoğulları ile Hacıemiroğulları mücadelesi hakkında detaylı bilgiler öğrenmek mümkündür.[58]

Hasan Tahsin Okutan; 1949 yılında Şebinkarahisar'ın coğrafyası, tarihi ve kültürü hakkında önemli bir monografi çalışması hazırlamıştır. Araştırmanın tarih ile ilgili kısmında, şehrin Eski Çağlardaki ilk sakinlerinden başlanarak Cumhuriyet Devri'ne kadar gelen geniş bir zaman dilimi hakkında detaylı bilgiler verilmektedir. Eser, Şebinkarahisar'ın Orta Çağ tarihi hakkında kaynaklara atıfta bulunarak bilgi veren ilk önemli çalışmadır. Ayrıca yazarın, şehrin Eski ve Orta Çağ konusunda anlatılan olaylardaki mekân isimlerinin izlerini araması ve bazılarının ise lokasyonu hakkında detaylı bilgiler vermesi eseri değerli kılmaktadır.[59]

1966 yılından Karadeniz tarihiyle ilgili çalışmalara başlayan Anthony Bryer, 1987 yılına kadar devam eden çalışmaları boyunca çeşitli makaleler ortaya çıkarmıştır. Bryer, bölgenin İlk Çağlarından XX. yüzyıl başlarına kadar geçen zaman dilimindeki pek çok hususa ilk kez değinmiştir. Türklerin Bizans ve Trabzon Rum Devleti ile münasebetleri, Gabrates ailesinin bölgedeki hâkimiyeti ve faaliyetleri, Karadeniz bölgesindeki yer isimleri gibi bölge tarihini aydınlatacak konular hakkındaki detaylı çalışmalar yapmıştır.[60] Ayrıca öğrencisi David Winfield ile birlikte hazırladığı Karadeniz bölgesinin topografyası, yöredeki Eski ve Orta Çağ yapıları hakkında detaylı bilgi verdiği çalışmaları bölge tarihindeki pek çok konuya ışık tutmaktadır.[61]

1966 yılından itibaren Hêlêne Ahrweiler'in Bizans döneminde Karadeniz ile ilgili araştırması,[62] William Miller'in Trabzon Rum Devleti ile ilgili çalışması[63] ve Emile Janssens'in İlk Çağ'dan Osmanlı devrine kadar Doğu Karadeniz tarihi

[58] Mevlüt Oğuz, "Taceddinoğulları", *Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi*, C.VI, S. 5, 1948, ss. 469-487.
[59] Hasan Tahsin Okutan, *Şebinkarahisar ve Civarı (Coğrafya, Tarih, Kültür, Folkloru)*, Yeşil Gireson Matbaası, Giresun 1949.
[60] Anthony Bryer, "Shipping in the Empire of Trebizond", *Marriner's Mirror* 52, Heathfield Sussex 1966, ss. 3-12; Anthony Bryer, "A Byzantine Family: the Gabrades c. 979-c. 1653", *University of Birmingham Historical Journal XII*, Birmingham 1970, ss. 164-187; Anthony Bryer, "The estates of the Empire of Trebizond. Evidence for their resources, products, agriculture, ownership and location", *Twelfth Spring Symposium of Byzantine Studies/ Αρχειον Ποντου (Archeion Pontou) 35,* University of Birmingham, Birmingham 1978*,* Athens 1979*,* ss. 370-377; Anthony Bryer, "The Question Of Byzantine Mines in The Pontos: Chalybian Iron, Chaldian Silver, Koloneian Alum And The Mummy of Cheriana", *Anatolian Studies*, 32, 1982, ss. 133-156; Anthony Bryer, "Greeks and Turkmens: The Pontic Exception", *Dumbarton Oaks Papers 29,* Washington D.C. 1975, ss. 113-149.
[61] Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C. I-II, Dumbarton Oaks Research Libarary and Collection, Washington 1985.
[62] Hêlêne Ahrweiler, *Byzance et la Mer*, Presses Universitaires de France, Paris 1966.
[63] William Miller, *Son Trabzon İmparatorluğu*, çev. Nurettin Süleymangil, Heyamola Yayınları*,* İstanbul 2007.

hakkındaki çalışmaları yayımlanmıştır.[64]

1973 yılında ise ülkemizde Mahmut Goloğlu'nun, Karadeniz bölgesinin İlk Çağ tarihiyle ilgili kapsamlı araştırmasında, bölgedeki otokton halklara ilk defa temas edilmiştir.[65] Aynı tarihlerde Karpov; Trabzon Rum Devleti'nin ticari durumu, Venedik ve Ceneviz ile ilişkileri hakkında başladığı çalışmalar ile bölgenin iktisadi hayatına dair önemli bilgiler ortaya çıkarmıştır.[66]

1992 yılında Faruk Sümer'in Çepnilerle ilgili eserinde, Doğu Karadeniz bölgesinin Türk yurdu haline gelmesinde büyük katkıları olan Oğuz boyunun bölgedeki faaliyetleri hakkında bilgiler verilmektedir.[67] 1995 yılında ise Zachariadou tarafından yayımlanan Trabzon Rum Devleti hakkındaki eser, bahsedilmesi gereken diğer önemli bir çalışmadır.[68]

2000'li yıllara gelindiğinde bölge tarihinin eksik kalan kısımlarıyla ilgili olarak pek çok çalışma yapılmıştır. Trabzon Rum Devleti'ni konu alan Upsenski'nin Trabzon Tarihi[69] ve Komnenoslar devrinin tarih yazıcısı Panaretos Kroniği'nin yayımlanması Trabzon Rum Devleti tarihi araştırmalarına önemli katkı sağlamıştır.[70] Fallmerayer'in 1824 yılında başlattığı araştırmalara Türk, Gürcü ve Rus kaynakları kullanılarak yeni çalışmalar eklenmiştir. Karadeniz tarihinin XIII.-XV. yüzyılları arasında karanlıkta kalan bazı sorunları çözüme kavuşturulmaya çalışılmıştır.[71]

Giresun şehrinin Orta Çağ tarihine yönelik uzun bir süre çalışma yapılmamıştır. Nihayet 1989 yılında Feridun Emecen ve Haşim Karpuz'un hazırladığı çalışmalar, şehrin Orta Çağ tarihine temas etmesiyle bu durağan süreç sona ermiştir.[72] 1992 yılında Faruk Sümer, Tirebolu üzerine yaptığı çalışmasında Giresun'un büyük kısmının Orta Çağ tarihi ile ilgili verdiği bilgilerle şehir tarihine sistematik bir bakış

---

[64] Emile Janssens, *Trebizonde en Colchide*, Presses Universitaires de Bruxelles, Bruxelles 1969.
[65] Mahmut Goloğlu, *Anadolu'nun Milli Devleti Pontus*, Goloğlu Yayınları, Ankara 1973.
[66] Sergei Pavlovich Karpov, "Trapezundskaja imperija v vizantijskoj istoričeskoj literature XIII-XV.vv.", *Vizantijkij Vremennik*, 35, 1973, ss. 154-164; S. P. Karpov, "The Empire of Trebizond and Venice in 1374-75", *Twelfth Spring Symposium of Byzantine Studies/Αρχειον Ποντου (Archeion Pontou) 35,* University of Birmingham, Birmingham 1978*,* Athens 1979, ss. 290-298.
[67] Faruk Sümer, *Çepniler*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1992.
[68] Élizabeth A. Zachariadou, "Noms Coumans á Trèbizonde", *Reveu des Études Byzantines*, LIII, 1995.
[69] F.İ.Upsenski, *Trabzon Tarihi*, nşr. Enver Uzun, Eser Ofset Matbaacılık, Trabzon 2003.
[70] Hahanov, *Panaret'in Trabzon Tarihi*, Trabzon 2004.
[71] İbrahim Tellioğlu, "Orta ve Doğu Karadeniz Tarih Araştırmalarının Dünü, Bugünü ve Geleceği Hakkında Bir Değerlendirme", *Orta Karadeniz Kültürü*, haz. Bahaeddin Yediyıldız vd., Orta Karadeniz Kültürü Sempozyumu Düzenleme Komitesi, Ankara 2005, ss. 77-78.
[72] Feridun Emecen, "XV-XVI. Asırlarda Giresun Yöresine Dair Bazı Bilgiler", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 4, Samsun 1989, ss. 157-163; Haşim Karpuz, *Şebinkarahisar*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1989.

açısı getirmiştir.[73]

1994 yılından itibaren Giresun'da tarih çalışmalarında pek çok önemli sempozyumun yapıldığı bir döneme girilmiştir.[74] 24-25 Mayıs 1996 tarihlerinde Giresun'da düzenlenen bir sempozyum ile Giresun ve çevresinin Orta Çağı'na ait pek çok mesele çözülmeye çalışılmıştır.[75] 30-31 Mayıs 1998 tarihinde yapılan diğer bir sempozyum ile Giresun tarihi hakkındaki pek çok önemli konuya temas edilmiştir.[76] 09-11 Ekim 2008 tarihlerinde yapılan ve artık uluslararası bir kimliğe bürünen üçüncü sempozyum da ise, bölgenin Orta Çağ tarihine ait değerli çalışmalar hazırlanmıştır.[77] Giresun tarihiyle ilgili önemli sempozyumların düzenlendiği bu dönemde, Şebinkarahisar'da yapılan bir sempozyum ile Giresun'un güneyine yönelik çalışmalar yapılmaya başlanmıştır.[78] 2007 yılında ise bu sefer Giresun'un doğusunda, Espiye ilçesinde yapılan yeni bir sempozyumla ilçenin Orta Çağ tarihi ile ilgili çalışmalar ortaya konulmuştur.[79]

---

[73] Faruk Sümer, *Tirebolu Tarihi*, *Tirebolu* Kültür ve Yardımlaşma Derneği, İstanbul 1992.

[74] Bu çalışmaların ilki 18-19 Haziran 1994 yılında yapılmış ancak sempozyuma ait bildiriler yayımlanmadığından çalışmaların içeriğine dair bilgimiz bulunmamaktadır.

[75] Feridun Emecen, "Giresun Tarihi'nin Bazı Meseleleri", *Giresun Tarihi Sempozyumu*, Giresun, 24-25 Mayıs 1996, Giresun Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 1997, ss. 19-24; Mustafa Keskin, "Selçuklular Zamanında Doğu Karadeniz'e Yönelik Türkmen Akınları ve Muhacereti", *Giresun Tarihi Sempozyumu (24-25 Mayıs 1996)*, Giresun Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 1997, ss. 51-57; Kenan İnan, "Giresun ve Havalisinde Türkmenler (XIII. ve XV. Yüzyıllar)", *Giresun Tarihi Sempozyumu,* Giresun, 24-25 Mayıs 1996, Giresun Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 1997, ss. 59-75; Mehmet Bilgin, "Giresun Bölgesinde Türkmen Beylikleri ve İskân Hareketleri", *Giresun Tarihi Sempozyumu,* Giresun, 24-25 Mayıs 1996, Giresun Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 1997, ss. 77-109.

[76] Feridun Emecen, "Clavijo'dan Fallmerayer'e Giresun'da Seyyahlar (1404-1840)", *Giresun Tarihi Sempozyumu*, Giresun, *30-31 Mayıs 1998,* Giresun Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 1998*,* ss. 23-30.

[77] Ali Fuat Örenç, "Geçmişten Günümüze Giresun Adası", *Giresun ve Doğu Karadeniz Sosyal Bilimler Sempozyumu 09-11 Ekim 2008*, C. 1, Giresun Belediyesi Yayınları, Ankara 2009, ss. 40-54; Cihan Piyadeoğlu, "Büyük Selçukluların Doğu Karadeniz Bölgesi'ne Yönelik Faaliyetleri", *Giresun ve Doğu Karadeniz Sosyal Bilimler Sempozyumu 09-11 Ekim 2008*, C. 1, Giresun Belediyesi Yayınları, Ankara 2009, ss. 86-92; Güray Kırpık, "Doğu Roma İmparatorluğu'nu Karadeniz Politikası (1071-1261)", *Giresun ve Doğu Karadeniz Sosyal Bilimler Sempozyumu 09-11 Ekim 2008*, C. 1, Giresun Belediyesi Yayınları, Ankara 2009, ss. 93-102; Feridun Emecen, "Kaleden Liman Kentine; Giresun Şehrinin Tarihi Gelişme Sürecine Dair Kısa Notlar", *Giresun ve Doğu Karadeniz Sosyal Bilimler Sempozyumu 09-11 Ekim 2008*, C. 1, Giresun Belediyesi Yayınları, Ankara 2009, ss. 33-39.

[78] Kemal Göde, "Eretnalılar Devrinde (1327-1381) Selçuklu Ailesinden Şebinkarahisar Hâkimi Kılıçarslan'ın Faaliyetleri", *Şebinkarahisar I. Tarih ve Kültür Sempozyumu*, Şebinkarahisar, 30 Haziran- 1 Temmuz, Şebinkarahisar Belediyesi Yayınları, İstanbul 2000, ss. 43-54; Ahmet Akşit, "Şebinkarahisar ve Civarında Akkoyunlu İzleri", *Şebinkarahisar I. Tarih ve Kültür Sempozyumu 30 Haziran- 1 Temmuz 2000*, Şebinkarahisar Belediyesi Yayınları, İstanbul 2000, ss. 23-27; Tuncer Baykara, "Bir Selçuklu Devri Türk Şehri Olarak Karahisar-ı Şarkî veya Şebinkarahisar", *Şebinkarahisar I. Tarih ve Kültür Sempozyumu*, 30 Haziran- 1 Temmuz 2000, Şebinkarahisar Belediyesi Yayınları, İstanbul 2000, ss. 1-4.

[79] Feridun Emecen, "Espiye Kasabasının Ortaya Çıkışı", *Tarihi, Kültürel Özellikleri ve Gelenekleriyle Espiye Sempozyumu*, Espiye Belediyesi Yayınları, İstanbul 2007, ss. 1-19.

"Giresun" maddesi ile genel bilgilerin verildiği İslam Ansiklopedisi maddesi[80] bir kenara konulursa, 1990'lı yıllara kadar şehir tarihine yönelik çalışmaların birer monografi çalışması şeklinde olduğu görülmektedir.[81] Nitekim Giresun kent merkezi ve çevresinin Orta Çağ tarihine temas eden ilk akademik çalışmaların, Feridun Emecen tarafından yapıldığı söylenebilir. Araştırmacı; Osmanlı kaynakları ve yabancı eserlerden yararlandığı çalışmalarında, Giresun'un ilk fethi, Osmanlılar tarafından fethi ve iskânı gibi konularda, çoğu zaman kentin Orta Çağı'nın son zamanlarına temas eden bilgiler vermektedir. Bunun yanı sıra yazar; Giresun'un ilk uç emiri Kuşdoğan Bey, kıyı yerleşmelerinin kuruluşu ve bölge tarihini etkileyen meseleler hakkında pek çok önemli eser, makale ve bildiriyi ilim âlemine sunmuştur.[82]

İbrahim Tellioğlu, 2004 yılında yayımladığı araştırmasında kronolojik bir bütünlük içinde Osmanlı hâkimiyetine kadar Doğu Karadeniz bölgesine gelen Türk toplulukları ve buradaki siyasi faaliyetlerinden bahsettiği çalışmasıyla bölgenin Orta Çağ tarihi hakkında pek çok önemli konuya temas etmektedir. Pek çok kaynaktan ve farklı dilde araştırmadan bilgilerin bir arada bulunduğu eser, Doğu Karadeniz tarihi hakkında başvurulacak önemli bir referans çalışmadır.[83] Bunun yanı sıra Trabzon Rum Devleti, Canik beylikleri, Doğu Karadeniz'e yönelik Türk göçü ve iskânı konusundaki araştırmalar, makaleler ve bildirilerde Giresun'un Orta Çağ tarihine dair önemli bilgiler bulmak mümkündür.[84]

---

[80] Darkot, "Giresun", ss. 789-790.

[81] Sacit Karaibrahimoğlu, *Giresun*, Doğuş Matbacılık, Ankara 1965.

[82] Feridun Emecen, "XV-XVI Asırlarda Giresun ve Yöresine Dair Bazı Bilgiler", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S.4, Samsun 1989, ss. 157-166; Feridun Emecen, "Giresun Tarihinin Bazı Meseleleri", *Giresun Tarihi Sempozyumu*, 24-25 Mayıs 1996, Giresun Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 1997, ss. 19-24; Feridun Emecen, "Giresun", *İA*, C. 14, TDV Yayınları, İstanbul 1996, ss. 79-81; Feridun Emecen, "Bedreme'den Kürtün'e Harşit Vadisine Seyahat", *Tarih ve Toplum*, 1997, ss. 51-55; Feridun Emecen, "Clavijo'dan Fallmerayer'e Giresun'da Seyyahlar 1404-1840", *Giresun Tarihi Sempozyumu*, Giresun, 30-31 Mayıs 1998, Giresun Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 1998, ss. 23-30; Feridun Emecen, *Doğu Karadeniz'de İki Kıyı Kasabasının Tarihi Bulancak-Piraziz*, İstanbul 2005; Feridun Emecen, "Kaleden Liman Kentine Giresun'un Tarihi Gelişim Süreci", *Giresun ve Doğu Karadeniz Sosyal Bilimler Sempozyumu*, 09-11 Ekim 2008, C. 1, Giresun Belediyesi Yayınları, Ankara 2008; Feridun Emecen, "XIV. Asır Doğu Karadeniz Tarihinden Bir Safha: Hacıemiroğulları, Giresun ve Kuşdoğan Bey İlişkisi Hakkında Neler Biliyoruz?", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, Güz 2018 (25), ss. 133-144; Feridun Emecen, "Doğu Karadeniz Kıyılarında Yer Değiştiren Kasabalara Bir Örnek Olarak Görele: Teşekkülü ve Gelişmesi", *I. Uluslararası Karadeniz Tarihi Sempozyumu*, 2019; Feridun Emecen, Ayhan Yüksel, İshak Keskin, *Görele Tarihi: Kuruluşu ve Yükselişi*, Görele Belediyesi Yayınları, Görele 2019; Feridun Emecen, *Karadeniz Kıyı Kentleri Tarihi*, Turkuaz Kitap, İstanbul 2020.

[83] Tellioğlu, *Osmanlı Hâkimiyetine Kadar Doğu Karadeniz'de Türkler*, Serander Yayınları, Trabzon 2004.

[84] İbrahim Tellioğlu, *Tarih Boyunca Karadeniz*, Serander Yayınları, Trabzon 2015; İbrahim Tellioğlu, *Komnenosların Karadeniz Hâkimiyeti: Trabzon Rum Devleti (1204-1461)*, Serander Yayınları, Trabzon 2009; İbrahim Tellioğlu, "Doğu Karadeniz Bölgesinin Türk Yurdu Haline Gelmesi Hakkında Bir Değerlendirme", *Turkish Studies/Türkoloji Araştırmaları*, 2/2, 5, 2007, ss. 654-664; İbrahim Tellioğlu,

Osmanlı kaynaklarını kullanarak şehrin XV. yüzyıldaki sosyal, ekonomik ve dinî hayatı üzerine önemli çalışmalar ortaya koyan Mehmet Fatsa; bölgenin Orta Çağ sonlarına denk gelen tarihine dair önemli bilgiler vermektedir. Yazarın, ayrıca Giresun'daki ilk kolonizasyon hareketleri ve kolonizatörler hakkındaki pek çok çalışmasında Orta Çağ ile ilgili detaylı bilgiler bulmak mümkündür.[85]

Ayhan Yüksel, Giresun tarihinin pek çok meselesi hakkında çalışmalar kaleme alarak şehrin tarihine önemli katkılarda bulunmuştur. Daha çok Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi tarihi hakkında çalışmalar hazırlayan araştırmacının, bölgenin Orta Çağ dönemine ait yayınları da bulunmaktadır.[86]

Giresun'un Orta Çağ'ına yönelik müstakil bir çalışma hazırlayan Mehmet Özmenli, çalışmasında şehrin Orta Çağ tarihini kronolojik sırayla bir bütün haline getirmiştir. Çalışma önemli konulara temas etmekteyse de Giresun'un Orta Çağ'ına dair pek çok mesele, bölge tarihi esas alınarak çözülmeye çalışılmıştır.[87]

2012 yılından itibaren Giresun'un Orta Çağ tarihi hakkında bilgi veren yeni akademik araştırmalar bilim âlemine kazandırılmıştır. Murat Keçiş'in Trabzon Rum Devleti ve etrafındaki Türk beylikleri ile ilişkisi hakkındaki doktora çalışması, bölgenin Orta Çağ tarihi ile ilgili pek çok önemli konuya temas etmekte ve önemli bilgiler vermektedir.[88] Bunun yanı sıra Giresun'un Eski Çağ tarihi hakkında yapılan doktora ve yüksek lisans çalışmaları, bölgenin Orta Çağ tarihinin anlaşılabilmesi ve saha çalışmalarında faydalanılması için başvurulması gereken diğer önemli

---

"Moğol Hâkimiyeti Döneminde Doğu Karadeniz Bölgesi", *Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, C.1, S.1, 2006, ss. 33-53; İbrahim Tellioğlu, "Doğu Karadeniz Bölgesinin Bugünkü Etnik Yapısına Tesir Eden Göçler", *Karadeniz Araştırmaları*, S. 5, Karam Yayınları, Çorum 2005, ss. 1-10; İbrahim Tellioğlu, "Panaretos Kroniği'nin Türklerle İlgili Bölümleri", *Türk Dünyası Araştırmaları*, S.143, Nisan 2003, ss. 63-68.

[85] Mehmet Fatsa, *XV. ve XVI. Yüzyılda Giresun Kırsalının İdarî ve Sosyal Tarihi*, Giresun Belediyesi Yayınları, Giresun 2005; Mehmet Fatsa, *Geçmişten Günümüze Yağlıdere*, Yağlıdere Köyleri Kültür ve Dayanışma Derneği, Yağlıdere 2011; Mehmet Fatsa, *Geçmişten Günümüze Piraziz*, Piraziz Kaymakamlığı, Piraziz 2012; Mehmet Fatsa, *Geçmişten Günümüze Dereli*, Dereli Kaymakamlığı Yayınları-1, Giresun 2015; Ünsal Bekdemir ve Mehmet Fatsa, *Geçmişten Günümüze Giresun*, Giresun Valiliği, İstanbul 2015; Mehmet Fatsa, Gazanfer İltar, *Hacı Abdullah Halife Tekkesi*, Arı Sanat Yayınları, İstanbul 2016; Mehmet Fatsa, *Yavuzkemal Yöresi (Tarih-Kültür-Coğrafya)*, Yavuzkemal Belediyesi, İzmir 2017; Mehmet Fatsa, *İlçe Oluşunun 85. Yılında Bulancak*, Arı Sanat Yayınevi, İstanbul 2018; Mehmet Fatsa, "Abdalân-ı Rûm'dan Giresun'lu Yakup Halife", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Dergisi*, S. 39, ss. 95-114.

[86] Ayhan Yüksel, *Tirebolu: Bir Sahil Kasabasının Sosyal ve Ekonomik Tarihi*, Kitapevi Yayınları, İstanbul 2003; Ayhan Yüksel, "Espiye Gelevera Deresi", *Giresun Tarihinden Sayfalar*, İstanbul 2009, ss.169-172; Feridun Emecen, Ayhan Yüksel, İshak Keskin, *Görele Tarihi: Kuruluşu ve Yükselişi*, Görele 2019.

[87] Mehmet Özmenli, *Giresun Tarihi*, Eser Ofset Basın Yayıncılık, Erzurum 2013.

[88] Murat Keçiş, *Trabzon Rum İmparatorluğu ve Türkler 1204-1404*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2009.

araştırmalardır.[89]

Giresun'un Orta Çağı hakkında bilgi veren son organizasyon ise 2016 yılında, Doğankent ilçesinde yapılmıştır. 26-28 Ekim tarihinde gerçekleşen Harşit Vadisi Sempozyumu'nda, Doğankent ve çevresinin Eski ve Orta Çağı ile ilgili bildiriler sunulmuştur.[90]

"Giresun ve Çevresinin Orta Çağ Boyunca Tarihî Coğrafyası" adlı çalışmanın giriş bölümünün ilk kısmında; tezin ortaya çıkmasının nedenleri, konu hakkındaki problemler ve çalışmanın bilime kazandıracağı katkılar hakkında bilgi verilmektedir. İkinci kısımda ise şehrin Orta Çağ tarihi kaynakları ve araştırmaları hakkında bilgi veren çalışmalar tanıtılmış, şehre ait monografik çalışmalardan da bahsedilmiştir. Ayrıca şehrin Orta Çağ tarihine yönelik günümüze kadar yapılan akademik çalışmalardan kronolojik bir sırayla söz edilmiştir.

"Giresun'un Coğrafi Tanımı ve Orta Çağ'a Kadar Tarihî Coğrafyası" başlıklı ikinci bölümünün ilk kısmında, saha çalışması yapılan bölgenin yeryüzü şekilleri, iklimi ve bitki örtüsü hakkında bilgi verilerek, bölgedeki coğrafi unsurlar tanıtılmaya çalışılmıştır. Giresun yöresinde insanların yaşayışlarını en az iklim ve bitki örtüsü kadar etkileyen diğer bir unsurda yer şekilleridir. Denize paralel uzanan dağ sıralarının kuzey ile güneyin ulaşımını engellemesi ve tabiatın zaman içerisinde bu engelleri aşındırması neticesinde ortaya çıkan vadiler ve vadilerin sahil ile buluştuğu kıyılar, asıl yerleşimlerin ortaya çıktığı yerlerdir. Orta Çağ tarihî coğrafyasının daha iyi anlaşılabilmesi amacıyla bu bölümde; saha çalışması sırasında gözlemlenen coğrafya üzerindeki kıyılar, vadi boyları, dereler, dağlar ve geçitler ayrıntılı şekilde tasvir

---

[89] Salih Kaymakçı, *Eskiçağda Kelkit Vadisi (Lykos)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya 2013; Okay Pekşen, *Giresun İli Eskiçağ Tarihi*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2012; Gökhan Kalmış, *Alucra'da Tarihi ve Arkeolojik Araştırmalar*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2014.

[90] Feridun Emecen, "Harşit Vadisinin Yerleşim Tarihi Üzerine Notlar", *Harşit Vadisi (Tarih-Coğrafya-Kültür)*, ed. Mehmet Fatsa, Mehmet Özmenli, DOKAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, İstanbul 2017, ss. 39-46; Hanefi Bostan, "Harşit Vadisi'nin İdari, Sosyal ve İktisadi Yapısı (15-17. yüzyıllar)", *Harşit Vadisi (Tarih-Coğrafya-Kültür)*, ed. Mehmet, Fatsa, Mehmet Özmenli, DOKAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, İstanbul 2017, ss. 47- 68; Nazım Kuruca, "Harşit Vadisinde Türk İskânı ve Kolonizasyon Hareketleri", *Harşit Vadisi (Tarih-Coğrafya-Kültür)*, ed. Mehmet Fatsa, Mehmet Özmenli, DOKAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, İstanbul 2017, ss. 86-103; Ercüment Yıldırım, "M.Ö II. Bin Yüzyılda Harşit Vadisi (Azzi- Hayasa)", *Harşit Vadisi (Tarih-Coğrafya-Kültür)*, ed. Mehmet Fatsa, Mehmet Özmenli, DOKAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, İstanbul 2017, ss. 24-29; Okay Pekşen, "MÖ 15. Yüzyılın Ortalarından Roma Dönemi'ne Kadar Harşit Vadisi ve Çevresinin Siyasal, Ekonomik ve Etnik Yapısı", *Harşit Vadisi (Tarih-Coğrafya-Kültür)*, ed. Mehmet Fatsa, Mehmet Özmenli, DOKAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, İstanbul 2017, ss. 30-38.

edilmeye çalışılmıştır.[91]

Bölümün ikinci kısmında bölgenin Orta Çağ tarihinin daha anlaşılır hâle getirilmesi amacıyla, Eski Çağlardan Orta Çağ'a kadar olan tarihi süreç genel hatlarıyla ele alınmıştır. Anadolu'nun geneli gibi Doğu Karadeniz tarihi hakkında verilen ilk bilgiler, ilk başat güç Hititlerin bölgeyi ele geçirme çabaları, bölgenin otokton halkları, Kimmerler, İskitler ve Kolonizyon devri ile ilgili temel bilgiler verilmiştir. Pers İmparatorluğu, Pontos Krallığı ve Roma İmparatorluğu devrine gelindiğinde ise daha detaylı bilgiler verilerek, Orta Çağ'a girilirken bölgenin siyasi durumu gösterilmeye çalışılmıştır.

"Bizans İmparatorluğu Zamanında Giresun" başlıklı üçüncü bölümde, bölgedeki Roma'nın siyasi durumu ve Sasaniler ile devam eden mücadele sırasında bölgede gerçekleşen olaylardan bahsedilmiştir. Sasanilerin, Anadolu'dan çekildiği bir dönemde Emevi orduları, Bizans'ın yeni rakibi olarak ortaya çıkmıştır. İzlenen istikrarsız politikalar ve savaş alanına dönen bölgenin harap hâle gelmesi bu başlık altında açıklanmaya çalışılmıştır. Bu bölümde adı geçen lokasyonlardan yerleri tespit edilenler, saha çalışması sırasında incelenmiştir.

"Anadolu'da Türk Hâkimiyeti Zamanında Giresun" adlı dördüncü bölümde, Türklerin ilk Anadolu'ya gelişi ve Giresun çevresinde yaşanan olaylar açıklanmaya çalışılmıştır. Giresun topraklarında faaliyet gösteren ilk dönem beylikleri, Trabzon Rum Devleti ve Türkiye Selçukluları hakkında bilgilerin bulunduğu bu bölümde; Anadolu ve Doğu Karadeniz'de yaşanan kargaşa ve siyasi değişimler izah edilmeye çalışılmıştır.

"Moğol İstilası'ndan Orta Çağ'ın Sonuna Kadar Giresun" adlı beşinci bölüm altında, Moğol İstilası süreci içinde Giresun topraklarında hüküm süren birden çok siyasi otorite ile gerçekleşen pek çok olay hakkında bilgiler verilmektedir. Konuların daha iyi açıklanabilmesi amacıyla Karadeniz kıyıları ile Kelkit Havzası iki ayrı başlık altında incelenmiştir. Moğol İstilası ve Anadolu'da kurdukları siyasi teşekkül, Giresun üzerindeki Trabzon Rum Devleti ile Hacıemiroğulları mücadelesi bölümün ilk kısmını oluşturmaktadır. İkinci kısımda ise Şebinkarahisar'da faaliyet gösteren Eretnalılar, Kadı Burhaneddin ve Şebinkarahisar Emirliği hakkında bilgiler verilmektedir. Moğol İstilası ile bölgeye gelen ve yerleşen Türk boylarından

[91] Gümüşçü, *Tarihî Coğrafya*, ss. 166-167.

Çepnilerin, Giresun sınırlarında batıdan ve güneyden ilerlemeleri hakkında bilgilerin verildiği bu bölümde, yaşanan çatışmalar ve olaylarda adları geçen lokasyonlar hakkında detaylı bilgiler verilmektedir.

Ankara Savaşı ve sonrasında bölgede yaşanan Akkoyunlu-Karakoyunlu mücadelesi ile Giresun ve Şebinkarahisar'ın Osmanlılar tarafından fethi ise bölüm içerisinde, üçüncü ve dördüncü başlıkların konusunu oluşturmaktadır.

"Orta Çağ Boyunca Giresun'un İktisadi Durumu" adlı son bölümde, şehrin Bizans devrinden başlayan ve Osmanlılara kadar gelen dönemi içindeki ekonomik süreci hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır. Şehrin iktisadi hayatının unsurları, limanlar, ticaret yolları ve güzergâhlar üzerindeki han benzeri konaklama ve dinlenme yerleri ile ilgili bilgiler araştırılarak lokasyonların yerleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Bunun yanı sıra şehre kervanlar ve gemiler yoluyla gelen ya da giden madenler, tarım ürünleri, baharatlar türleri, ağaç ürünleri, kumaş çeşitleri ve benzeri eşyalar belirlenerek şehrin ekonomisinin çeşitliliği ve canlılığı gösterilmeye çalışılmıştır.

Saha çalışması sırasında; Giresun toprakları üzerinde bulunan Orta Çağ dönemine ait ulaşım güzergâhları ve üzerinde tesis edilen kale, hisar, gözetleme kulesi gibi yapılar temel alınarak bir araştırma ve inceleme planı uygulanmıştır. Orta Çağ boyunca şehrin kuzey kısmının deniz yolu ulaşımına uygun olduğu görülürken engebeli coğrafya nedeniyle doğu ve batı yönlü karayolu ulaşımının zor olduğu görülmektedir. Giresun kıyılarında, Piraziz'den Eynesil'e kadar ulaşan ve Eski Çağ'da bile kullanılan bir yoldan bahsedilmektedir. Ancak daha yaygın olarak kullanılan güzergâhlar, kuzey-güney yönlü vadi yollarıdır. Sahil kısımdan Kelkit Vadisi ile ulaşımı sağlayan yollardan iki tanesinin adı ön plana çıkmaktadır. Bunlardan biri Doğankent Çayı boyunca uzanan Harşit Vadisi güzergâhı, diğeri ise Aksu Çayı boyunca devam ederek Giresun Dağları'nın kuzey eteklerine uzanan ve Tamdere yolu üzerinden Eğribel Geçidi geçilerek Kelkit Havzası'na açılan Aksu Vadisi güzergâhıdır. Bahsettiğimiz her iki güzergâh, günümüzde de Kelkit Vadisi'ne ulaşmak için yoğun olarak kullanılmaktadır.

Saha çalışması esnasında ilk olarak batı-doğu yönü doğrultusunda incelemeler yapılmıştır. Araştırılan kaynaklar ve çalışmalar içinden tespit edilen lokasyonlar yerinde incelenmiştir. Alan çalışması ve incelemesi yapılan lokasyonların çevresinde ya da vadileri gözlemleyebilecek uygun yerlerde; daha önce bir kaynak ya da

araştırmada bahsedilmeyen, konumu ve yapısı itibariyle Orta Çağ'a ait olabilecek fakat arkeolojik kazı ihtiyacı olan yapılara da rastlanılmıştır. Kaynaklarda isimleri zikredilmiş lakin lokasyonları henüz kesinleşmemiş bazı kale ve hisarların, rastlanılan yerler olması olasılığına karşılık çalışmamıza dâhil edilerek haklarında bilgi verilmeye çalışılmıştır. Ayrıca Orta Çağ'da kullanıldığı bilinen ve incelenen lokasyonlardan çoğuna ait yapılmış bir çalışmanın bulunmaması, lokasyonların saha incelemelerinin yerel halkın anlattıkları doğrultuda yapılmasını zorunlu kılmıştır.

Kıyı boyunca Piraziz'de Mendehorya/Bendehor Kalesi ve Abdal Deresi vadisi, Bulancak'ta Acısu Mağarası, Öksun Kalesi ve Dikmentepe mevki, Giresun merkez ilçesinde kale ve Gedikkaya civarı ile Kulakkaya'ya ulaşan yol, Çaldağ'a kadar Batlama Vadisi, Aksu Vadisi, Ayvasıl-Erikliman sahili kısmı ile Adatepe çevreleri, Giresun-Keşap sınırında Kertboğaz denilen eski yol güzergâhı ve Kayabaşı mevkii, Barça Köyü-Duroğlu mevkii köyleri, Dereli'de Kuşdoğan Kalesi ve Ayvat Tepesi, ipek yolunun tali güzergâhında bulunan Pınarlar, Aksu, Çal, Akkaya, Hisar ve Maden köyleri ile Yavuzkemal beldesi çevresi, Keşap'ta Büyükçay'ın oluşturduğu vadi, Karabulduk, Armelit yolu ve tepesi, Yağlıdere Vadisi, Espiye'de Uluburun Hisarüstü ve Kalecik köyleri mevkii, Andoz Kalesi, Özlüce (Gelevera) Vadisi, Tirebolu'da Tirebolu Kalesi, Bedrama Kalesi, eski Argyria maden bölgesi ile Harşit Vadisi, Doğankent'te Dandi Kalesi civarı ile Gümüşhane il sınırına kadar Harşit Vadisi, Çanakçı'da Kaledibi köyü çevresi ile Karınca Kalesi, Görele'de Karaburun civarı, Çavuşlu'da Kuru Kale ve çevresi, Eynesil'de ise Eynesil (Görele) Kalesi ve çevresi sahil güzergâhında incelediğimiz sahalardır.

Kelkit Havzası'nda Şebinkarahisar Kalesi ve çevresi, eskiden kullanıldığı düşünülen şap madenleri yöresi, Güneygören köyü (İsola Antik kenti), Avutmuş mevkii, Bedremşah Cami, Meryemana Manastırı, Koman köyü, Alucra ve çevresi, Doludere-Çamlıyayla-Mesudiye mevkii, Kaledere Kalesi, Arda Kalesi, Çamoluk'ta Hacıahmetoğlu Kalesi ve çevresi, Giresun Dağları'nın güneyinde incelediğimiz diğer lokasyonlardır. Adı geçen lokasyonların tamamı üzerinde incelemeler yapılarak yerleşkelerin konumu, tespit edilen kalıntılar ve elde edilen bilgiler sentezlenerek çalışmada kullanılmıştır.

Saha çalışmasının yapılma zamanı olarak Doğu Karadeniz'in yoğun bitki örtüsü ve iklim şartları göz önünde bulundurularak karların eridiği ve bitki örtüsünün yeni canlanmaya başladığı nisan ve mayıs ayları tercih edilmiştir. Fakat zaman zaman

kıyılarda oluşan yoğun sis olayı ve yayla bölgelerinde ise kar örtüsünün henüz kalkmaması sebebiyle ağustos ve eylül aylarında ikinci bir saha araştırması daha yapılmıştır. Saha çalışması nisan-mayıs aylarında otuz gün, ağustos-eylül aylarında ise on altı gün olmak üzere yaklaşık kırkı altı gün sürmüştür. Günlük ortalama sekiz-on saat süren çalışmalar sırasında araç ile yaklaşık iki bin iki yüz kilometre, yaya olarak ise yaklaşık dört yüz elli kilometrelik bir mesafe katedilerek elde edilen kayıtlarla bu çalışma ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

2. GİRESUN'UN COĞRAFİ TANIMI ve ORTA ÇAĞ'A KADAR TARİHÎ COĞRAFYASI

2.1. Giresun'un Coğrafi Durumu

2.1.1. Yeryüzü Şekilleri

Karadeniz bölgesi,[92] topoğrafik özellikler bakımından ülkemizin en yüksek ve engebeli bölgeleri arasında yer almaktadır. Bölge kıyıları, Marmara Denizi ve Ege Denizi kıyılarından farklı olarak ülkenin iç kısmından kıyılara paralel bir şekilde uzanan bir takım yüksek sıradağlarla ayrılmış durumdadır.[93] Karadeniz boyunca uzanan ve ülkemizin en yüksek dağlık alanlarını oluşturan bu dağ silsilesine genel adıyla Kuzey Anadolu Dağları denilmekte olup batıdan doğuya doğru Köroğlu, Canik ve Doğu Karadeniz Dağları şeklinde sıralanmaktadır. Doğu Karadeniz Dağları havzasına; batıda Melet Irmağı, doğuda ise Çoruh Nehri sınırları içerisine alacak şekilde Doğu Karadeniz bölümü denilmektedir.[94] Doğu Karadeniz topoğrafik olarak ülkemizin en engebeli ve yüksek arazi yapısına sahip yerlerindendir. Kıyı ve iç kısımlar arasında ulaşım yer yer geçitler sayesinde sağlanmaktadır. Yüksek ve engebeli topoğrafı özelliklerin bir sonucu olarak bölgedeki yerleşim yerleri yoğun olarak kıyı şeridinde, bir vadinin ağzında ve bu vadiyi takip ederek iç kesimlerden denize inen az veya çok önemli karayollarının bitiminde bulunmaktadır. Esasen Giresun ve çevresindeki yerleşimlerin çoğunun da bu şekilde kurulduğu görülmektedir.[95]

Giresun ili, Karadeniz bölgesinin Doğu Karadeniz bölümünde yer almaktadır.[96] Kentin güneyi boydan boya Kelkit Vadisi, kuzeyi Karadeniz, batısı Ordu ve doğusu ise Trabzon illeri ile çevrelenmektedir. Yaklaşık 6.934 km²'lik yüz ölçümü ile ülke

---

[92] Asya ve Avrupa kıtası arasında bir iç deniz olan Karadeniz, doğu-batı yönünde Avrupa'nın güneydoğusundan Kafkaslara kadar uzanmaktadır. Kuzeyde Odessa Körfezi ve Azak Denizi güneyde ise Anadolu ile çevrelenmektedir. Bkz. Ahmed Ardel, "Karadeniz", *İA*, C. 6, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1993, ss. 230-231.

[93] Ünsal Bekdemir ve Süleyman Elmacı, "Giresun Kentinin Gelişimini Etkileyen Faktörler", *Giresun ve Doğu Karadeniz Sosyal Bilimler Sempozyumu*, C. 2, Giresun, 09-11 Ekim 2008, Giresun Belediyesi Yayınları, Ankara 2009, s. 397.

[94] Hamit Sadi Selen, "Türkiye'nin Coğrafi Bölgelere Taksimine Dair Bir Muhtıra", *Birinci Coğrafya Kongresi 6-21 Haziran 1941*, *Raporlar, Müzakereler, Kararlar*, T.C. Maarif Vekilliği, ss. 253-254; Selçuk Trak, "Giresun-Ordu ve Ardülkesinde Beşeri Coğrafya Araştırmaları", *Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi*, C. 2, S. 1, 1943, s. 145.

[95] Ünsal Bekdemir, *Karadeniz Kıyı Kentleri (Samsun-Hopa Arası)*, Çizgi Kitapevi, Konya 2007, ss. 5-7.

[96] Besim Darkot, "Giresun", *İA*, C. 4, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1993, s. 789.

topraklarının binde 8,5'ini kaplamaktadır. Engebeli bir alana sahip olan bu coğrafyanın % 94'lük kısmı dağlık veya engebelidir.[97] Doğu Karadeniz Dağları'nın batıya uzanan kolları, Giresun Dağları'na kıyasla kıyı kesimde daha az yükseltili ve eğimlidir. Kıyıdan itibaren yükseltinin ve eğimin kısa mesafede artmasına bağlı olarak kıyı yerleşimlerinin güney yönlü genişlemelerinin az olduğu görülmektedir. Kıyıda iç kesime doğru olan sahanın uzunluğu ortalama 300-400 metre arasındayken uzunluğun en fazla olduğu vadi ağızlarında ise 1000 metreye kadar ulaşan mesafeler görülmektedir. Bölge genelinde engebeli arazi şartlarının hâkim olduğu kıyı kentleri sahil boyunca dar bir şerit hâlinde doğu-batı doğrultusunda uzanmaktadır. Kelkit Vadisi havzasındaki Şebinkarahisar, Alucra ve Çamoluk ilçeleri ise daha düz ve geniş arazilere sahip olmanın avantajıyla doğu-batı tarafının yanında kuzey-güney yönlü gelişim ve ulaşıma uygun olduğu görülmektedir.[98] Giresun topraklarında görülen farklı arazi yapıları aynı zamanda iklimsel özellikleri de sahil ile iç kesimde birbirinden ayırmıştır. Sahil boyunca dağ yamaçlarına yaslanan, deniz seviyesine yakın yerleşim yerlerinde ılık ve yağışlı hava olayları yaşanmaktayken iç kesimdeki yerleşimlerde ise rakımlarının yüksek olması ve denizden uzaklık sebebiyle karasal bir iklim görülmektedir.[99]

2.1.1.1. Dağlar, Yaylalar ve Dereler

Kuzey Anadolu Dağları'nın Doğu Karadeniz dağ silselesinin Giresun bölümünü, Giresun Dağları oluşturmaktadır. Giresun Dağları, doğudaki Rize Dağları kadar yüksek olmasa da yer yer 3000 metreyi aşan zirvelere sahiptir.[100] Giresun Dağları'nın uzantıları; Çaldağ, Erimez, Gidek, Topluklu, Karadağ, Kılıçdağı, Karagöl Dağı, Tutak, Herek, Düzdağ, Sarıçiçek, Sisdağı ve Çakıldağ'dır.[101] Bölgenin en yüksek noktası, Gavur (Balaban) Dağları üzerindeki 3331 metre rakımlı Abbas Musa Tepesi'dir. Yine aynı dağ sırası üzerinde 3248 metre rakımlı Gavur Dağı Tepesi, 3044 metre rakımlı Küçükkor Tepesi ve 3278 metre rakımlı Cankurtaran Tepesi; Giresun kentinin adeta çatısı durumundadır. Ayrıca Ordu, Giresun ve Sivas il sınırlarının birleşme noktasında yer alan Karagöl Dağları üzerindeki 3107 metre rakımlı Karataş Tepesi de ismi

[97] *Giresun Kent Kültürü*, ed. Erdoğan Altınkaynak, Giresun Valiliği Yayınları, Ankara 2008, s. 9.
[98] Bekdemir ve Elmacı, "Giresun Kentinin Gelişimini Etkileyen Faktörler", s. 400.
[99] Trak, "Giresun-Ordu ve Ardülkesinde Beşeri Coğrafya Araştırmaları", s. 147; *Giresun Kent Kültürü*, ss. 9-10.
[100] Marcelo Bazın, Stephane De Tapıa, *Türkiye Coğrafyası*, İletişim Yayınları, İstanbul 2015, s. 76.
[101] *MSB Harita Genel Komutanlığı*, Seri: 1501, Pafta: NK 37-14, GİRESUN, Ölçek 1:250.000, Baskı 3 THGK, 2011.

zikredilmesi gereken diğer bir zirvedir.[102] Giresun Dağları'nın 2000 metreyi aşan kesimlerinde hayvancılık açısından önem taşıyan pek çok yayla ve oba yer almaktadır. Giresun Dağları üzerinde Kümbet, Kulakkaya, Bektaş, Tamdere, Karagöl, Eğribel, Kazıkbel, Çakrak, Paşakonağı gibi turizmin değer kazandığı popüler yaylalar olduğu gibi; Karapınar, Eğricealan, Boğazoba, Seyitönü, Kabakkaya, Topuklu, Günlük, Çakıl, Seydiköy, Aliusta, Olucak, Harava, Uzunali, Kaytangeliş, Ekinlik Obası, Çamurluköy Obası, Sandal Obası, Hapan, Taşağıl, Dereoba, Semen, Gölyuvası, Sıradur, Aşlama, Baybahan, Alan, Turnaova, Başçatak, Şeyh, Göbel, Deliktaş, Hacıhüseyin, Hasanşeyh, Haçbel, Alçakbel, Kurtbeli, Avutmuşoluk, Yunus, Ahurcuk, Aslanyurdu, Deliçoban, Darabul, Çimenler, Yürekyurt, Çimenler, Zunar, Baş, Çakmaklıbel, Mamacan, Dona ve Yuvacık gibi daha az ziyaret edilen çok sayıda yayla da yaz aylarında kullanılmaktadır.[103]

Doğu Karadeniz bölümünde dağların doruk çizgisinin kıyıya yakın olmasından dolayı bölgede büyük akarsular bulunmamaktadır. Fakat arazinin yüksekliği, yağışın bolluğu, gür ve sık bir bitki örtüsünün varlığı ile zeminin geçirimsiz olması sık bir akarsu ağının oluşmasını sağlamıştır. Giresun ilinin kuzey kesimlerindeki yağış miktarının fazlalığından dolayı, ilde on kilometreyi geçmeyen aralıklarla bol su taşıyan ırmaklar görülmektedir. Doğu Karadeniz bölümü dağlarının doruk çizgisi kıyıya çok yakın olması sebebiyle bu ırmaklar genellikle elli-altmış kilometrelik bir mesafeden sonra Karadeniz'e ulaşmaktadır. Giresun Dağları'nın kuzey yamacında bulunan ve Karadeniz'e dökülen akarsuların en önemlileri Harşit, Aksu ve Batlama'dır.[104] Bunun yanı sıra Görele ilçesi sınırları içerisinde denize dökülen Yalakoda, Çömlekçi ve Görele Deresi, Espiye ilçesi kıyılarında denize dökülen Yağlı Dere ve Gelivera Deresi, Keşap ilçesi sınırları içerisinde denize dökülen ve aynı isimle anılan Keşap Deresi (Büyük çay), il merkezinde Boğacık Deresi ve Bulancak ilçesinin doğusunda denize dökülen Pazarsuyu Deresi de bölgenin önemli diğer akarsularıdır.[105]

Giresun ve Canik Dağları'nın güneyinde kalan kısımda ise Kelkit Irmağı'nın yanı sıra Alucra ve Bağırsak çayları bölge için hayati öneme sahip akarsularıdır. Ayrıca bölgede çoğunluğu oldukça küçük ve yazları kuruyan Verandere, Kurudere,

[102] Bekdemir, *Karadeniz Kıyı Kentleri*, ss. 15-18; Mehmet Fatsa, *Geçmişten Günümüze Dereli*, Dereli Kaymakamlığı Yayınları, Giresun 2015, s. 12; *Giresun Kent Kültürü*, s. 10.
[103] *MSB Harita Genel Komutanlığı*, Seri: 1501, Pafta: NK 37-14, GİRESUN.
[104] *Giresun Kent Kültürü*, s. 12; Salih Birinci, *Eynesil İlçe Merkezi'nin Coğrafyası*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2007, ss. 39-40.
[105] Bekdemir, *Karadeniz Kıyı Kentleri*, s. 17.

Kalkandere, Kama Deresi, Sütlaç Deresi, Çırak Deresi, Değirmendere, Dönbüldere, Küçükdere, Boğacıl, Kargın, Yoliçi, Killik, Kızıl, Murtat, Gürlek, Bozat, Cindi, Ahırlı, Bostanlı, Yavşan, Karadere, Sapmaz, Deregözü, Çayır, İçmesu, Kızılev, Karasay, Sarıkaya, Ortaoba, Karabalçık, Göksu, Üççat, Karıncadibi, Yavaşça, Ilıcak, Bağçatak, Kandere, Çakrak, Esenli, Sulak, Karaduva, Karapınar, Aksu, Gavraz, Çayır, Çömlekçi, Elevi, Sapmaz, Karaovacık, Çakıl, Devehan, Hızar, Asarcık, Gerut, Avutmuş, Alişar, Yedigöz, Moran, Büyükdere, Kurtbeli, Ovacık, Koçağıl, Aşağıköy, Yeşilyurt, Bağırsak, Güldere, Demirözü, Holkaza, Unluk, Çorakdere, Arkdibi, Kayabaşı, Hacıbey, Yurt, Davullu, Olukça ve Kurugöl dereleri gibi pek çok akarsu bulunmaktadır.[106]

2.1.1.2. Maden Kaynakları

Madenler, yer altında bulunan ve yerin yapısının zenginliğine göre çeşitlilik ve rezerv gösteren değerli kaynaklardır. Türkiye'deki madenlerden bir kısmının Eski Çağlardan itibaren işletilmiş olduğu görülmektedir. Eski zamanlarda küçük yataklar hâlinde bulunan ve işletilen madenler, odun kömürü kullanılarak ayrıştırılmaktadır. Nitekim bölgede çıkarılan madenlerin ayrıştırılmasında bölgedeki geniş ve sık ormanların kullanıldığı bilinmektedir.[107]

Giresun halkının en eski dönemlerden itibaren önemli geçim kaynaklarından biri de madenciliktir. Bölgede bol miktarda maden bulunmakla birlikte bakır, şap, gümüş ve demir madenlerinden adları Eski Çağ kaynaklarında zikredilmektedir. Nitekim Pontus Krallığı'nın egemenliği altında bulunduğu dönemde Giresun'un, madenler ülkesi olarak tanımlanan coğrafyanın sınırları içinde olduğu görülmektedir. Bu dönemde bölgeden demir, bakır, kurşun ve gümüş gibi madenler çıkarılmıştır.[108]

Eski Çağlarda çıkarılan madenlerin çoğunluğu Orta Çağ boyunca da işletilmiştir. Madenler konusunda bölgeye beynelmilel bir ün kazandıran durum ise Orta Çağ

---

[106] *Giresun İli 2018 Yılı Çevre Durum Raporu*, Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, Giresun 2019, ss. 29-31; Ünsal Bekdemir, *Kuruluşu-Gelişmesi ve Fonksiyonel Özellikleri Yönünden Bulancak Kenti*, Çizgi Yayınları, Konya 2004, ss. 19-25; *MSB Harita Genel Komutanlığı*, Seri: 1501, Pafta: NK 37-14, GİRESUN; *Karadeniz Havzası Şimal Kısmı*, Genelkurmay Başkanlığı, C. 5, Genelkurmay Matbaası, Ankara 1936, s. 131; Ali Bilir, *Geçmişten Günümüze Görele*, Kitapevi Yayınları, İstanbul 2007, s. 27; Gökhan Kalmış, *Alucra'da Tarihi ve Arkeolojik Araştırmalar*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2014, ss. 13-15.

[107] Darkot, *Türkiye İktisadî Coğrafyası*, s. 162.

[108] Strabon, *Antik Anadolu Coğrafyası (Geographika)*, C. XII-XIII-XIV, çev. Adnan Pekman, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2005, s. 23; Mehmet Tezcan, "Pontos Krallığı (M.Ö. III YY.-M.S. IV. YY)", *Klasik ve Ortaçağ Dönemlerinde Karadeniz ve Kafkasya*, Serander Yayınları, Trabzon 2012, s. 122.

boyunca Şebinkarahisar'dan çıkarılan, şap madenleridir. Ayrıca Harşit Vadisi yöresinde bakır, kurşun, gümüş ve altın gibi önemli madenler çıkarılmaktadır. Bölge üzerindeki madenlere genel olarak bakıldığında gümüş, bakır, çinko, antimon, barit, altın, şap, manganez, mıknatıs ve demir gibi yer altı kaynaklarının Orta Çağ boyunca işletildiği görülmektedir.[109]

2.1.2. İklim ve Bitki Örtüsü

Doğu Karadeniz bölgesinin sahil bölümü, kıyı boyunca uzanan bir şerit üzerinde ılıman bir iklim türü etkisi altındadır. Kıyıya paralel uzanan dağ sıralarının varlığı, iklimin etkisinin iç bölüme doğru genişlemesini sınırlamaktadır. Denizin etkisine bağlı olarak yaz ile kış arasındaki sıcaklık farkı fazla olmayan yazlar, nispeten serin; kışlar ise kıyı kesiminde ılık, yüksek kesimlerde karlı ve soğuk geçen bölgeye özgü Karadeniz iklim şekli görülmektedir. Yıl boyu yağışlı olan bu iklim türünde kuraklık yaşanmamaktadır. Hatta yer yer değişmekle beraber bölge ve bölgedeki dağların denize bakan yamaçları, Anadolu'nun en fazla yağış alan yerleridir. Kıyı bölümde zaman zaman yükselen sıcaklıklar, nem oranını önemli derecede artırmaktadır.[110] Bölgenin kıyı bölümünde yıllık ortalama sıcaklık 14°C, Kelkit Havzası'nda ise 9°C civarındadır. Ortalama yıllık toplam yağış kıyı bölgelerde yaklaşık 1200 mm'dir. Yıllık ortalama nispi nem %74-81 arasındadır. Bölge en fazla yağışı, sonbahar ve kış mevsimlerinde almaktadır. Ayrıca, Doğu Karadeniz'de denizden karaya doğru esen rüzgârların sürüklediği hava kütleleri dağ yamaçları boyunca engellendiği için yaz yağışları da sık görülmektedir. Bu nedenle yıllık yağışın %20 kadarı yaz mevsiminde görülmektedir.[111]

Kıyılardan iç kesimlere hareket edildiğinde, Karadeniz iklimi yerini geçiş tipi bir iklim türüne bırakmaktadır. İç kesimlerde yağışların azalması ve kışların daha şiddetli geçmesi, ziraatı yapılan türlerde değişikliğe yol açarken hayvancılığın önemli bir ekonomik faaliyet olarak ortaya çıkmasına sebep olmaktadır.[112]

Bölgenin iklim ve topoğrafya şartlarının doğal bir sonucu olarak sık ormanlık

---

[109] Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, s. 128; Fatma Acun, *Karahisar-ı Şarki ve Koyluhisar Örneğinde Osmanlı Taşra İdaresi (1485-1569)*, TTK Yayınları, Ankara 2006, s. 93; *Karadeniz Havzası Şimal Kısmı*, s. 23; Darkot, "Giresun", s. 790; Sacit Karaibrahimoğlu, *Giresun*, Alkan Matbası, Ankara 1969, s. 155.
[110] Darkot, "Giresun", ss. 789-790.
[111] Bekdemir, *Kuruluşu-Gelişmesi ve Fonksiyonel Özellikleri Yönünden Bulancak Kenti*, ss. 14-17; Darkot, *Türkiye İktisadi Coğrafyası*, s. 23; Sırrı Erinç, "Kuzey Anadolu Kenar Dağlarının Ordu-Giresun Kesiminde Landşaft Şeritleri", *Türk Coğrafya Dergisi*, S. VII-VIII, Ankara 1945, ss. 120-126.
[112] Acun, *Karahisar-ı Şarki ve Koyluhisar Örneğinde Osmanlı Taşra İdaresi (1485-1569)*, ss. 166-167.

alanlar geniş yer kaplamaktadır. Giresun ili topraklarının %34'ünü orman arazileri, %25'ini tarım sahaları, %23'ünü tarım dışı araziler ve %18'ini ise çayır ile meralar kaplamaktadır. Kıyı boyunda fındık dikili alanların yükseltisi 800 metre kadar çıkabilirken bu seviyeden sonra 1600 metreye kadar gürgen ve meşe benzeri yayvan yapraklılar yaygın olarak görülmekte yüksekliğin daha da artmasıyla iğne yapraklılardan karaçam, sarıçam ve ladin toplulukları yetişme imkânı bulmaktadır. Bölgenin 2000 metreyi geçen yükseltilerinden itibaren geniş alanlara yayılmış alpin tipi çayırlara rastlanılmaktadır.[113]

Giresun ili topraklarında yaşayan insanların temel ekonomik faaliyetleri içinde tarım, önemli bir yer tutmaktadır. Genelini Giresun kıyılarına yakın yerlerin oluşturduğu ortalama 600-800 metre yüksekliğe kadar arazilerde fındık, ceviz gibi kabuklu yemişler ve kiraz, elma, armut, erik, dut, üzüm, taflan, limon, mandalina, incir ve kızılcık yetiştirilmektedir. Yaklaşık 600-800 metre üzerinde ise kayın, meşe, gürgen, kestane, kızılağaç, çınar, ıhlamur, ladin, köknar ağaçları yetişmektedir. Kentte yaygın olarak mısır, kabak, fasulye, lahana, maydanoz, domates, salatalık, bezelye, patates ve hububat çeşitleri yetiştirilmektedir. Giresun genelinde başta gelen ekonomik faaliyet tarım olmasına rağmen, arazilerin küçük parçalar halinde olması arazi verimliliğini düşürmektedir.[114]

2.2. Giresun Kıyı ve Vadi Güzergâhları

Bir ülke ya da bölgede ulaşım; coğrafi, siyasi, ekonomik ve sosyal faaliyetlere bağlı olarak oluşmakta ve gelişim göstermektedir. Coğrafyayı oluşturan dağ, vadi, akarsu ve toprak aşınması gibi topoğrafik özellikler; ulaşımın yönünü bulmasında hayati öneme sahiptir. Ulaşım faaliyetleri ve devamlılığının üzerinde arazi şartlarının yanı sıra iklim şartları da etkilidir. İklim şartları genellikle ulaşım güzergâhında hüküm süren sıcaklık, görüş mesafesi ve yağış miktarına göre zaman içerisinde yeniden şekillendirilebilmektedir.[115]

Kıyıya paralel dağ sıraları nedeniyle Anadolu coğrafyasında ulaşımın, günümüzde doğu-batı yönünde gelişmesine olanak sağlarken kuzey-güney

[113] Bekdemir, *Karadeniz Kıyı Kentleri*, ss. 14-16.
[114] Bilir, *Geçmişten Günümüze Görele*, s. 28; Bekdemir ve Elmacı, "Giresun Kentinin Gelişimini Etkileyen Faktörler", s. 401; *Karadeniz Havzası Şimal Kısmı*, s. 83; Erinç, "Kuzey Anadolu Kenar Dağlarının Ordu-Giresun Kesiminde Landşaft Şeritleri", ss. 120-135; Bekdemir, *Kuruluşu-Gelişmesi ve Fonksiyonel Özellikleri Yönünden Bulancak Kenti*, ss. 22-25; Trak, "Giresun-Ordu ve Ardülkesinde Beşeri Coğrafya Araştırmaları", s. 148.
[115] Erol Tümertekin, *Ulaşım Coğrafyası*, Çağlayan Matbaası, İstanbul 1976, ss. 9-32.

doğrultusundaki bağlantısını ise olumsuz etkilemektedir. Bu sebeple yapılan araştırmalarda, Anadolu'daki kadim askerî ve ticaret yollarının genellikle doğu-batı güzergâhında olduğu görülmektedir. Benzer bir durum kıyıya paralel uzanan dağlar sebebiyle Doğu Karadeniz bölgesinde de görülmektedir. Eski Çağlardan itibaren deniz ulaşımının elverişli olmadığı durumlarda, sahil boyunca uzanan engebeli bir yolun kullanıldığı bilinmektedir. Giresun toprakları üzerinde kentin kıyı şeridinde doğu-batı yönlü ulaşımın sağlanabildiğini bazı yollar bulunmaktadır. Ayrıca bölgenin güneyinde bulunan Kelkit Vadisi havzasının da doğu-batı ulaşımı için uygun olduğu görülmektedir.[116] Ancak Doğu Karadeniz Dağları silsilesi, daha yoğun kullanıldığı bilinen kıyı ile iç kesim arasındaki bağlantıyı sağlayan vadilerin arasında bir duvar gibi yükselerek ulaşımı oldukça zorlaştırmaktadır. Nitekim vadilerin akarsular tarafından oluşturulmuş su yolunun bitişiğinde ya da çok yakınındaki iç kesimden kıyıya varılabilen ulaşım ağlarına rastlamak mümkündür. Bu vadiler üzerinde bulunan yollar, askerî ve ticari amaçlı olarak Eski Çağlardan beri kullanılmaktadır.[117]

Doğu Karadeniz Dağları'nın kıyıya paralel uzanarak dar bir sahada oldukça yüksek rakımlara ulaşmaları, yol üzerinde ciddi engellerle karşılaşılmasına neden olmaktadır. Bu sebeple bölgenin iç kısımlarıyla kıyılar arasındaki bağlantı ancak birkaç geçit sayesinde sağlanabilmektedir.[118] Kentin eski zamanlardan beri en çok kullanılan yolu, kuzey-güney yönlü ulaşımı için kullanılan Şebinkarahisar güzergâhıdır. Önemli kısmını Aksu Vadisi'nin oluşturduğu bu yoldan başka, Harşit ve Batlama gibi akarsuların açtığı vadiler de kullanılmaktadır. Kış aylarının dışında ise yayla göçleri sırasında, bu yollara çok daha fazlasının eklendiği görülmektedir.[119]

2.2.1. Karadeniz Kıyı Güzergâhı (Eynesil-Piraziz)

Giresun'un Giresun Dağları'nın kuzeyindeki ilçelerinin çoğunun, Karadeniz'e kıyısı vardır. Giresun kıyıları doğudan batıya sırasıyla Eynesil, Görele, Tirebolu, Espiye, Keşap, kent merkezi, Bulancak ve Piraziz ilçeleriyle birlikte yaklaşık 100 kilometrelik bir güzergâh oluşturmaktadır. Ancak günümüzdeki yeni sahil yolunun aksine eski yolun dar, engebeli ve dağlık zahmetli bir yol olduğu bilinmektedir.

---

[116] Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, s. 118.
[117] Bekdemir, *Karadeniz Kıyı Kentleri (Samsun-Hopa Arası)*, s. 114; Birinci, *Eynesil İlçe Merkezi'nin Coğrafyası*, s. 7.
[118] Darkot, *Türkiye İktisadi Coğrafyası*, s. 14.
[119] Selahattin Tozlu, "Giresun Şehrinin Kara ve Deniz Ulaşımı", *Yeşil Giresun Gazetesine Göre Cumhuriyetin İlk Yıllarında Giresun*, *Hasan Öğütçü Armağanı*, Giresun 2003, s. 176; Bekdemir ve Elmacı, "Giresun Kentinin Gelişimini Etkileyen Faktörler", s. 398.

Nitekim İsmail Kılıç Kökten, 1944 yılı Şubat ayında Samsun'dan Rize'ye kadar bölgede yaptığı saha çalışması sırasında, Giresun sahillerinde yaşadığı sıkıntılardan şöyle bahsetmektedir:

> Devamlı bir sahil şeridi takip edemediğim gibi, Fatsa doğusundaki "Koçboynuzu", Giresun doğusundaki "Ağırmelit" (Armelit), daha doğuda bulunan "Karaburun" ve "Yoroz" dağ engelleri araştırmalarımı çok güçleştirdi. Karadeniz sahilleri, topoğrafya bakımından doğu-batı arası kara münasebetlerini sağlıyacak durumda değildir. Bugünkü bilgimize göre, sahile muvazi olarak uzanan eski bir yol yoktur. Sahille Anadolu'nun diğer bölgeleri arasında irtibat temin eden yollar içerden sahile dikine gelmektedir.[120]

Günümüzde bilindiği kadarıyla sahil güzergâhındaki önemli değişiklik, Armelit Dağı'na tırmanılan yokuş yolun artık sahilden tüneller ile düz bir şekilde gitmesidir. Güzergâhın geri kalanı ise ana güzergâhtan çok fazla uzaklaşılmadan tüneller yapılarak ve sahiller doldurularak daha kolay hale getirilmiştir.[121] Kullanılan bu yolun, Eski Çağlardan itibaren sahil boyunca Samsun'dan Trabzon'a kadar ulaşan yol olduğu düşünülmektedir.[122]

Giresun'un doğusundaki Trabzon sınırında Ağasar Vadisi ağzı geçildiğinde deniz kenarındaki Görele (Eynesil) Kalesi'ne ulaşılmaktadır. Bu yol güzergâhı üzerinde yer yer yaklaşık 50 metre yüksekliğe ulaşan karayolu, 10 kilometrelik bir mesafe ile Eynesil ilçesi merkezine ulaşılmaktadır.[123] Eynesil'den batıya hareket edildiğinde Yalakoda Deresi'nin hemen batısında Çavuşlu beldesine gelinmektedir. Çavuşlu'nun yaklaşık 5 kilometre güneyinde bir tepe üzerinde, "Kuru Kale" adı verilen kale yerleşimin kalıntıları bulunmaktadır. Çavuşlu'dan düz bir sahil şeridi ile Görele'ye yüksekliği 30 metreyi geçmeyen yaklaşık 12 kilometrelik bir yol ile ulaşılmaktadır.[124] Görele merkezinde bulunan ve ilçeyle aynı ismi taşıyan Görele Deresi ve Çömlekçi Deresi'ni geçtikten sonra Karaburun mevkisinde yaklaşık 35 metre yüksekliğe ulaşan sahil yolu Doğankent Çayı'na ulaşmaktadır. Görele ile Tirebolu arasındaki güzergâh, yaklaşık 18 kilometredir. Harşit Vadisi'nin içlerine doğru yaklaşık 10 kilometrelik iç kısımda, bölgeye hâkim bir tepede Bedreme Kalesi

---

[120] İ.Kılıç Kökten, "Kuzey-doğu Anadolu Prehistoryasında Bayburt Çevresinin Yeri", *Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi*, C. III, S. 5, 1945, s. 478.
[121] Ali Uzun, "Karadeniz Sahil Yolunun Doğal Kıyılar Üzerindeki Etkileri ve Ulaşım Sorununa Coğrafi Bir Bakış", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi Coğrafya Serisi*, S. 1/1, 2000, ss. 62-66.
[122] Strabon, *Antik Anadolu Coğrafyası*, s. 22.
[123] Orta Çağ tarihinde hakkında bilgi bulunmayan Eynesil ilçesinde, Osmanlı devri tahrir defterlerine göre 16. asra kadar köy ölçüsünde bir yerleşim modeli görülmektedir. Bkz. Mehmet Fatsa, *XV ve XVI Yüzyıllarda Giresun Sosyal ve Ekonomik Hayat*, Bilge Ajans Matbaa, Ankara 2010, s. 13.
[124] Görele yerleşiminin Orta Çağ öncesindeki yerinin, yaklaşık 15 km. güneyindeki Çanakçı ilçesi Kaledibi köyü mevkisinde olabileceği ihtimalini düşündürmektedir. Bkz. Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C. I, s. 153.

bulunmaktadır. Harşit Vadisi'nin batı yakasına geçildiğinde sahile yakın yerlerde Argyria maden bölgesinin kalıntılarını görmek mümkündür. Yol, Tirebolu ilçe merkezine ulaştığında buradaki koy'un batısında Tirebolu kalelerinden Çürük Kale'yi görmek mümkündür.[125] Tirebolu'dan çıktığımızda oldukça düz bir güzergâhla karşılaşılmaktadır. Espiye ilçe merkezinde Özlüce Deresi ve çıkışında Yağlı Dere'nin oluşturduğu vadiler bulunmaktadır.[126]

Espiye'den güneye doğru uzanan Yağlıdere Vadisi'ni oluşturan Yağlı Deresi'nin kıyı ile buluştuğu yerin yaklaşık bir kilometre kadar güneybatısında dik bir tepe üstünde, Andoz Kalesi bulunmaktadır. Sahil şeridi boyunca devam edildiğinde yer yer 500 metre yüksekliğe ulaşan dağ uzantıları ile karşılaşılmaktadır. Bu dağların kuzeyindeki Gülburnu ve Değirmenağzı mevkisindeki sarp arazi kıyı boyunca takip edildiğinde tünel ve köprüler yardımıyla Büyük Çay'ın kıyı ile buluştuğu Keşap ilçe merkezine ulaşılmaktadır. Espiye'den Keşap'a ulaşan yol güzergâhının önceden, Keşap'ın 6 kilometre kadar doğusunda bulunan Yolağzı civarına kadar kullanılmadığı bilinmektedir. Bu güzergâhın yerine kadim yol olarak bilinen Armelit Yolu, kıyıya kadar ulaşan dağ uzantılarının yaklaşık 10 kilometre kadar güneyinden geçmektedir. Yağlıdere Vadisi içinden sapılarak başlayan bu yol, 350-400 metre yüksekliğe ulaşarak Armelit Dağı'nın kuzey yamacından batıya doğru alçalmakta ve Yolağzı'na ulaşmaktadır.[127]

Keşap'tan batıya doğru hareket ettiğimizde, kısmen düz bir arazi karşımıza çıkmaktadır. Ancak Giresun kent merkezine yaklaşıldığında Güneyköy mevkisinden itibaren kıyıya kadar ulaşan ve 25 metre yüksekliğe ulaşan bir dağ çıkıntısı günümüzde tünel ile aşılmaktadır. (Tünel yapılmadan önce kullanılan eski güzergâh, Kargun Deresi'nin oluşturduğu vadi yoluyla daha güneyden geçmektedir.) Aksu Çayı'nın oluşturduğu vadi geçildiğinde ise kent merkezine ulaşılmaktadır. Kent merkezinin doğusunda Gedikkaya Tepesi ile yaklaşık 120 metrelik bir yükseklikte, Giresun Kalesi bulunmaktadır. Kale, kentin doğusu ile batısı arasındaki kıyı düzlükleri arasında adeta

[125] Sümer, *Tirebolu Tarihi*, ss. 146-148. Kuruca Kalesi'ne ait günümüzde kalıntılar tespit edilememiştir. Ayrıca bölgedeki yapılaşma nedeniyle saha çalışması da pek mümkün değildir.
[126] Osmanlı devri tahrir defterlerine göre Espiye ilçesi, 16. asra kadar köy ölçüsünde bir yerleşim modeli görülmektedir. Bkz. Fatsa, *XV ve XVI. Yüzyıllarda Giresun Sosyal ve Ekonomik Hayat*, s. 13.
[127] Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C. I, s. 136. Birinci Dünya Savaşı sırasında Trabzon'dan Harşit Deresi'ne kadar olan kısım, Ruslar tarafından ulaşıma uygun hale getirilen yolun Keşap ile Espiye arasındaki Armelit bölümü kayalıklar kırılarak 1929 yılında hizmete açılmıştır. Bkz. Fatma Emiroğlu Aydın, "1928-1940 Yılları Arasında Yeşilgiresun Gazetesi Haberlerine Göre Giresun'da Yol Faaliyetleri", *Yeşil Giresun Gazetesine Göre Cumhuriyetin İlk Yıllarında Giresun*, Giresun, 2003, s. 288.

bir duvar görevi görmektedir. Ancak bu yükseltiyi kuzeyden ve güneyden kolayca geçmek mümkündür. (Güney istikametinde yaklaşık 50 metrelik bir yüksekliğe ulaşılmaktadır.) Kalenin doğu sahilinde Giresun Müzesi, batı yamacında ise Liman ve Meryem Ana Kaya Tapınağı olarak adlandırılan bir mağara bulunmaktadır.[128] Kent merkezinin batısındaki Batlama Çayı geçildikten sonra Yalıköy mevkisine kadar güzergâh oldukça düzdür. Burunucu mevki civarında yaklaşık 50 metre yüksekliğe kadar ulaşan yol, 17 kilometrelik bir güzergâh sonrasında Bulancak ilçesine ulaşmaktadır. Bulancak ilçesinin güneyinde yaklaşık iki kilometrelik mesafede Öksün Kalesi bulunmaktadır. İlçenin batısında bulunan Pazarsuyu Deresi aşıldığında oldukça düz bir güzergâh ile yaklaşık 10 kilometre sonra Piraziz'e varılmaktadır. Piraziz'in hemen güneyinde hâkim bir tepe üzerinde Mendohorya Kalesi kalıntıları bulunmaktadır. Piraziz ile Ordu ili sınırını oluşturan Abdal Deresi, Giresun kentinin batı sınırını oluşturmaktadır. Giresun'un Karadeniz kıyı güzergâhı böylece sona ermektedir.[129]

Günümüzdeki sahil yolu olarak kullanılan bu güzergâha bakıldığında kıyıya kadar uzanan dağ yükseltilerinin ulaşımı zorlaştırması sebebiyle güzergâh; denizin doldurulması, kayalıkların kırılması ya da tüneller veya köprüler yoluyla ulaşıma uygun hâle getirilmiştir. Nitekim tarihî kayıtlara bakıldığında Eski Çağ'da bile Samsun'dan yola çıkıldığında sahil boyunca Giresun'dan geçilerek Trabzon'a kadar ulaşan bir yolun var olduğu bilinmektedir.[130]

2.2.2. Kelkit Havzası Güzergâhı (Çamoluk-Alucra-Şebinkarahisar)

Kelkit Havzası; Gümüşhane sınırları içerisinde bulunan Kelkit'in batısından doğan Kelkit Çayı'nın sırasıyla Şiran, Çamoluk, Şebinkarahisar, Koyulhisar, Reşadiye ve Niksar'dan geçerek Erbaa'nın batısında Yeşilırmak ile birleştiği kısma kadar olan yaklaşık 300 kilometrelik bir güzergâhtır. Bu havzanın Giresun bölümü, genel olarak Giresun Dağlarının güney kısmıdır. Doğu-batı doğrultusunda Çamoluk ve Alucra ile başlayan güzergâh, Şebinkarahisar'ı da içine alarak yaklaşık 90 kilometrelik bir

[128] Giresun limanına inen lonca yolunun batısında kalan mağara içerisindeki Meryem Ana Tapınağı'na ait herhangi bir arkeolojik çalışma bulunmamaktadır.
[129] Giresun ile Piraziz arasındaki güzergâh 1920'li yılların sonunda bazı ıslah çalışmaları görmüştür. Ancak araç ulaşımında hâlâ sorunlar yaşandığı görülmektedir. Bkz. Emiroğlu Aydın, "1928-1940 Yılları Arasında Yeşilgiresun Gazetesi Haberlerine Göre Giresun'da Yol Faaliyetleri", s. 288.
[130] Ksenophon, *Anabasis Onbinlerin Dönüşü,* çev. Oğuz Yarlıgaş, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2011, ss. 357-387.

vadinin etrafını oluşturmaktadır.[131]

Çamoluk'un Yenice mevki ile başlayan Giresun'un Kelkit Havzası bölümünde, batı yönünde hareket edildiğinde 18 kilometrelik mesafede Çamoluk ilçe merkezine ulaşılmaktadır. Çamoluk'un yaklaşık 8-9 kilometre kadar batısında Kelkit Çayı'na hâkim bir mevkide Hacıahmetoğlu Kalesi bulunmaktadır. Çamoluk'tan kuzeye doğru hareket edildiğinde Doludere'nin doğusundan geçilerek yaklaşık 40 kilometrelik mesafedeki Alucra ilçe merkezine ulaşılmaktadır. Çamoluk ile Alucra arasındaki engebeli yol güzergâhında Kaledere ve Arda Kalelerinin kalıntıları bulunmaktadır.

Alucra ilçesi, Bağırsak Deresi etrafında geniş bir vadide kurulmuştur. Alucra'dan batı yönünde hareket edildiğinde yaklaşık 40 kilometre sonra Şebinkarahisar'a ulaşılmaktadır. Şebinkarahisar ilçe merkezi, Kelkit Vadisi'ne hâkim bir tepe üzerinde kurulan Şebinkarahisar Kalesi etrafında gelişmiştir. Buradan batı yönünde 25 kilometre gidildiğinde Canik Dağları'nın doğu yamaçları, güneyde ise Kelkit Irmağı'nın beslediği Kılıçkaya Barajı göleti, Giresun'un Kelkit Havzası bölümünün güneybatı sınırını oluşturmaktadır. Giresun'un Kelkit Havzası kısmında; sahil bölümüne göre daha düz ve engebesiz, kıyı kesimdeki ılıman Karadeniz iklimine nazaran karasal iklime daha yakın bir geçiş iklim türü görülmektedir. Bu sebeple bitki örtüsü genellikle geniş otlaklar ve küçük ormanlıklar şeklindedir. Bu durumun bir sonucu olarak bölge, hayvancılığa elverişliliğinin yanında tarım yapmak için de oldukça uygun bir coğrafyaya sahiptir.[132]

2.2.3. Kıyıdan Kelkit Havzası'na Ulaşan Vadi Güzergâhları

Giresun ilinin kuzey-güney doğrultusunda iç kesimle bağlantısını sağlayan birkaç önemli yol güzergâhı bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi Roma İmparatorluğu zamanından beri kullanıldığı bilinen, büyük kısmını Aksu Vadisi'nin oluşturduğu Şebinkarahisar yoludur.[133] Bu güzergâh; Kelkit Vadisi boyunca doğuda Gümüşhane ve Bayburt'a, batıda Sivas ve Tokat'a, güneyde ise Erzincan'a kadar ulaşılabilen stratejik bir yoldur.[134] Diğer bir yol güzergâhı ise Harşit Vadisi üzerinden yine Kelkit'e açılan ve ulaşım kapsamı açısından Doğu Anadolu ile İran yolu arasında

[131] *MSB Harita Genel Komutanlığı*, Seri: 1501, Pafta: NK 37-14, GİRESUN.
[132] Ali Özçağlar, "Türkiye'deki Tarım Alanlarının Coğrafi Dağılışının Doğal Çevreyle İlişkisi", *Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, S. 11, Ankara Üniversitesi DTCF Yayınları, Ankara 1988, ss. 133-136.
[133] Tozlu, "Giresun Şehrinin Kara ve Deniz Ulaşımı", s. 175.
[134] Oktay Karaman, "XIX. Yüzyılın İkinci Yarısı ile XX. Yüzyılın Başlarında Giresun Kazası'nda Ulaşım", *Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, C. 4, S. 4, 2008, ss. 54-55.

stratejik öneme sahip, Tirebolu-Torul yoludur.[135] Ayrıca Batlama Vadisi boyunca Giresun Dağları'na kadar uzanan, Yavuzkemal beldesi üzerinden Şebinkarahisar yoluna dâhil olan ancak diğer iki yola nazaran daha zorlayıcı şartlarıyla üçüncü bir güzergâhın da adı zikredilmeye değerdir.

Giresun Dağları'nın Karagöl Yaylası eteklerinden doğan Aksu Çayı; bu civarda bulunan Kızıltaş, Sarıyakup, Pınarlar ve Güdül yöresinin sularını topladıktan sonra Dereli ilçe merkezine uğramaktadır.[136] Aksu Çayı ile aynı güzergâhı takip eden vadinin, Dereli ilçesinin güney girişine hâkim bir noktasında Kuşdoğan Kalesi bulunmaktadır. Eski bir kervan durağı olan Dereli'den[137] çıkıldığında Çalca, Duroğlu, Ülper ve Barça köyü sınırlarından geçerek yaklaşık 60 kilometrelik bir güzergâh ile Giresun'un hemen doğusundan Karadeniz'e dökülmektedir. Bu çayın oluşturduğu hat, Aksu Vadisi/Şebinkarahisar yolu olarak bilinmektedir.[138] Aksu Vadisi boyunca güneye gidildiğinde ise Dereli ilçesi geçildikten sonra iki yol üzerinden Kelkit Havzası'na açılan Eğribel Geçidi'ne ulaşılmaktadır. Bu yolun ilki Güdül, Yüce, Kümbet, Uzundere Köyleri üzerinden; diğeri ise Kurtulmuş, Alancık, Pınarlar ve Tamdere köyleri üzerindendir. İlk yol takip edildiğinde 2000 metre yüksekliğe kadar çıkılmakta ikinci yol takip edildiğinde dere yatağı boyunca oldukça dar ve kıvrımlı bir güzergâh ile karşılaşılmaktadır.

Giresun bölgesindeki pek çok akarsudan biri olan Harşit (Doğankent) Çayı, denize paralel uzanan dağlar üzerinden bir vadi açarak kıyı ile iç kesim arasında bir koridor oluşturmuştur.[139] Gümüşhane'nin Arzular ve Kabaköy mevki sınırları içerisinden doğan Harşit Çayı, kuzeybatı doğrultusunda akarak Çatalağaç köyü yakınlarında Giresun topraklarına ulaşmaktadır. Doğankent ilçe merkezinden geçen

---

[135] Mehmet Özmenli, *Giresun Tarihi (Eskiçağ'dan Orta Çağ'ın Sonuna Kadar)*, Eser Ofset, Erzurum 2013, s. 14.

[136] Osmanlı devri tahrir defterlerine göre Dereli ilçesinde, 16. asra kadar köy ölçüsünde bir yerleşim modeli görülmektedir. Bkz. Fatsa, *XV ve XVI Yüzyıllarda Giresun Sosyal ve Ekonomik Hayat*, s. 13.

[137] Dereli'nin, Giresun Limanı'ndan hareket eden bir kervanın, Duroğlu'dan sonraki ikinci dinlenme yeri mesafesinde olması nedeniyle burada bir han olduğu tahmin edilmektedir. Nitekim ilçenin Hanyanı ismi günümüzde hatırlanmaktadır.

[138] Fatsa, *Geçmişten Günümüze Dereli*, ss. 12-13.

[139] Harşit Vadisi, Gümüşhane ve Bayburt madenleri başta olmak üzere pek çok ürünün dış ticaretinin yapılabilmesi için bölgede kullanılan önemli bir yol güzergâhıdır. Bkz. Osman Köse, "XIX. Yüzyılda Gümüşhane Madenleri", *Trabzon ve Çevresi Uluslararası Tarih-Dil-Edebiyat Sempozyumu*, ed. Mithat Kerim Arslan-Hikmet Öksüz, C. 1, Trabzon Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları, Trabzon 2001, s. 292. Osmanlı döneminde önemli bir liman kenti olan Trabzon'a tren ulaşımının bu vadi üzerinden yapılmasına dair planların olduğu bilgileri mevcuttur. Bkz. Feridun Emecen, "Harşit Vadisine Bir Seyahat", *Tarih ve Toplum*, 16 Ekim 1997; Ayhan Yüksel, "Yüzyıllık Bir Umudun Hikâyesi: Harşit Vadisi", *Giresun Tarihi Yazıları*, Kitapevi Yayınları, İstanbul 2002.

çayın, Tirebolu'nun doğusundan Karadeniz'e kadar oluşturduğu güzergâhı yaklaşık 50 kilometredir. Bu vadi güzergâhının Giresun sınırlarındaki en yüksek yeri, yaklaşık 375 metre yüksekliğe ulaştığı Gümüşhane sınırı bölümüdür. Çatalağaç köyü ile başlayan Harşit Irmağı güzergâhı, 7 kilometre sonra Doğankent ilçe merkezine ulaşmaktadır. Buradan Tirebolu ilçesinin doğu kısmından denize dökülene kadar Kuzgun ve Örenkaya köyleri mevkilerinden geçerek yaklaşık 30 kilometrelik bir yol izlemektedir. Bu vadi; Erzincan, Erzurum ve Trabzon güzergâhlarına açılan yolların geçtiği Kelkit Havzası'na ulaşması nedeniyle oldukça önemlidir.[140] 1961 yılına kadar yük hayvanı taşımacılığında dere boyunca uzanan yolda dik yamaçlar birkaç defa geçilerek Kürtün tarafına ulaşılabilen yolun Orta Çağ'daki hâli ve güzergâhı hakkındaki bilgiler eksik kalmaktadır.[141]

Batlama Vadisi; Bektaş Yaylası'ndan doğan Batlama Çayı'nın, yaklaşık 23 kilometrelik güzergâhı sonrası Giresun'un batısından Karadeniz'e ulaşan dere boyudur. İnişdibi köyü civarlarından başlayan güzergâh; Çaldağ, Uzkara, Hisargeriş, Sayca, Burhaniye, Alınca ve Uzgur köyleri üzerinden sahile ulaşmaktadır.[142] Batlama Vadisi, Giresun Dağları'nın üzerindeki yaylalardan olan Bektaş-Kulakkaya yaylaları civarından Yavuzkemal beldesine açılmakta buradan güneye devam edildiğinde Kelkit Havzası'na bağlanmaktadır.[143]

2.2.4. Kıyıdan Giresun Dağlarına Kadar Uzanan Vadi Güzergâhları

Giresun sahillerinden güneye hareket edildiğinde Harşit, Aksu ve Batlama vadileri yoluyla Kelkit Vadisi'ne ulaşılabilmektedir. Ancak kıyıdan hareket edildiğinde Giresun Dağları'nın ulaşıma izin vermediği oldukça yüksek tepelerin kapattığı pek çok vadi bulunmaktadır. Bu vadiler çoğu zaman bir akarsu tarafından oluşturulmaktadır. Vadi güzergâhının genişliği ve önemi doğrultusunda ulaşım için kullanıldığı gibi uygun alanlarda önemli yerleşim yerleri de kurulmuştur. Bahsedilen bu tip yerleşmelerden Çavuşlu, Görele, Espiye (Özlüce), Yağlıdere, Keşap, Bulancak ve Piraziz'in ardına düşen vadilerde; Giresun Dağları'nın güney kısmına özellikle kış aylarında ulaşmak çok zordur. Ancak bahsedilen vadilerin Giresun Dağları'na yaslanan güzergâhları bahar ve yaz aylarında yaylalar, obalar ve geçitler yoluyla Kelkit Vadisi'ne varılabilmektedir. Yukarıda adlarını saydığımız vadi boylarının

[140] *Karadeniz Havzası Şimal Kısmı*, s. 16.
[141] Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, s. 140.
[142] *Giresun Kent Kültürü*, s. 18.
[143] *MSB Harita Genel Komutanlığı*, Seri: 1501, Pafta: NK 37-14, GİRESUN.

güzergâhları, doğudan batıya sırasıyla aşağıdaki gibidir.

Çavuşlu beldesinin doğusundan Karadeniz'e dökülen Yalakoda Deresi; Giresun Dağları'nın kuzey eteklerindeki Yeşildere köyü civarında doğmakta ve sırasıyla Bayazıt, Çatakkırı, Köprübaşı, Koyunhamza ve Adaköy mevkilerinden geçerek 20 kilometrelik bir vadi oluşturmaktadır. Bu vadi güzergâhının, doğu tarafında uzanan Ağasar Vadisi'ne Yarımca köyü mevkisinden geçilebilecek boğaz geçitleri bulunmaktadır.[144]

Görele Deresi; Şalpazarı ilçesi Gökçeköy mevkisinden kaynağını alarak Çağlayan köyünde, Çanakçı (Giresun) sınırları içerisine girmektedir. Sırasıyla Düzköy, Deregözü, Kuş Köy, Karabörk yolu üzerinden Çanakçı ilçe merkezine ulaşmaktadır. Buradan Şahinyuva, Akharman, Dedeli ve Sağlık köyleri eteklerinden geçerek Görele ilçesinin ortasından Karadeniz'e dökülmektedir. Yaklaşık olarak 55 kilometrelik bu güzergâh, Görele Vadisi olarak bilinmektedir. Bu vadi güzergâhından da Simenli köyü civarından Ağasar Vadisi'ne geçmek mümkündür.

Espiye'nin yerleşim alanı diğer ilçelere nazaran daha düzdür. İlçenin kıyı kesimlerindeki düzlükler, kuzey güney yönlü 2-3 kilometre kadar genişliğe ulaşmaktadır. İlçenin doğusunda Özlüce (Gelevera) ve batısında Yağlıdere olmak üzere iki tane vadi bulunmaktadır. Karadeniz Dağları'nın Balaban Dağı uzantısının kuzeye bakan yamaç kısmı Ericek köyü mevkisinden doğan Özlüce Deresi'nin, 40 kilometrelik hattı üzerinde Ericek, Bayrambey, Akkaya, Gümüşdere, Güzelyurt, Kurugeriş ve Direkbükü köyleri eteklerinden geçerek Karaovacık Deresi ile karışmaktadır. Özlüce Deresi gibi Karaovacık Deresi de Kürtün'ün Sapmaz köyü civarından doğarak Tekkeköy, Şenyuva, Yukarı Boynuyoğun, Ergenekon, Aşağı Boynuyoğun ve İlit köylerinden geçerek yaklaşık 40 kilometrelik güzergâhı sonrası Güce ilçesinin batısında bulunan Arpacık köyü mevkisinde Özlüce Deresi'ne katılarak yaklaşık 12 kilometre sonra, Espiye'nin doğusundan Karadeniz'e ulaşmaktadır. Özlüce ve Karaovacık derelerinin oluşturduğu Özlüce Vadisi, denize döküldüğü koy kısmında oldukça geniş bir ova oluşturmuştur.[145]

Yağlıdere Deresi, yaklaşık 55 kilometrelik bir güzergâha sahiptir. Giresun

[144] Beşikdüzü ve Şalpazarı ilçelerini kapsayan bölge Ağasar Vadisi olarak adlandırılmaktadır. Bkz. Feridun M. Emecen, *Ağasar Vadisi: Şalpazarı-Beşikdüzü*, Serander Yayınları, Trabzon 2010, s. 16.
[145] *MSB Harita Genel Komutanlığı*, Seri: 1501, Pafta: NK 37-14, GİRESUN; Ayhan Yüksel, "Espiye Gelivera Deresi", *Giresun Tarihinden Sayfalar*, İstanbul 2009, Giresun Valiliği Yayınları No: 17, s. 169; *Cumhuriyetimizin 75. Yılında Giresun*, s. 24; *Giresun İli 2018 Yılı Çevre Durum Raporu*, ss. 29-31.

Dağları'nın kuzey eteklerinde Derindere köyü civarında doğmaktadır. Yeşilpınar, Sınırköy, Üçtepe, Hisarcık, Koçlu, Ümitbükü, Elmabelen, Akdarı ve Kızılelma köyleri eteklerinde geçerek Yağlıdere ilçe merkezine ulaşmaktadır. Buradan Ahallı, Demircili, Hacımahmutlu ve Arıdurak köyleri sınırlarını da geçen derenin Espiye'nin batısından Karadeniz'e döküldüğü alan Yağlıdere Vadisi olarak adlandırılmaktadır. Vadi boyu Giresun Dağları'na ulaştığında buradan genellikle yaz aylarında yaylalar üzerinden Kelkit Vadisi'ne ulaşmak mümkündür.[146]

Büyük Çay'ın oluşturduğu yol, Keşap ilçesi sırtlarına yaslanan bir vadi oluşturmuştur. Arnavut köyü civarından doğmakta olan akarsu; Karabulduk beldesi, Yivdincik, Küçükgeriş, Karadere, Taflancık ve Dokuztepe köyü sınırlarından geçerek 16 kilometrelik güzergâh sonunda Keşap ilçe merkezinden Karadeniz'e dökülmektedir.

Giresun Dağ silsilesinde bulunan Karagöl ve Yürücek Dağları eteklerinden doğan Pazarsuyu, yaklaşık 40 kilometrelik bir güzergâh takip etmektedir. Kovanlık beldesi, Ahurlu köyü eteklerinden başlayarak Güzelyurt, Demircili, Bahçeli, Gültepe, Torçan, Tepeköy, Yeşilhisar, Şeyhmusa, Süme, Arifli ve Pazarsuyu köylerinden geçerek Bulancak ilçesinin batısından Karadeniz'e döküldüğü güzergâh; Pazarsuyu Vadisi'dir.[147]

Yaklaşık 8 kilometrelik Abdal Deresi'nin 6 kilometrelik kısmı, aynı zamanda Ordu-Giresun arasında doğal bir sınırdır. Ordu'nun Gülyalı ilçesinin Kestane köyü yakınlarında doğmakta olan bu dere; Piraziz ilçe merkezine bağlı Şeyhli ve Kaleyanı mahallerinden geçerek ilçe merkezinin batı tarafında, Karadeniz'e döküldüğü yere kadar bir vadi oluşturmuştur.[148]

2.3. Coğrafyanın Giresun'daki Yerleşimlere Etkisi

Doğanın insan üzerindeki etkisi ve insanın doğa üzerindeki etkisi, nüfusun coğrafyaya yayılmasında önemlidir. Yeryüzünde nüfus dağılışı; yer yer değişen topoğrafya, iklim, bitki örtüsü, toprak ve yer altı kaynakları arasında önemli bir bağlantı bulunmaktadır. İnsan, bulunduğu coğrafyanın fiziki ve biyolojik varlığından en iyi şekilde faydalanabilmek için onu kendine göre değiştirmek arzusundadır. Çevre

[146] *MSB Harita Genel Komutanlığı*, Seri: 1501, Pafta: NK 37-14, GİRESUN.
[147] *MSB Harita Genel Komutanlığı*, Seri: 1501, Pafta: NK 37-14, GİRESUN.
[148] *Giresun İli 2018 Yılı Çevre Durum Raporu*, ss. 29-31; Bekdemir, *Kuruluşu-Gelişmesi ve Fonksiyonel Özellikleri Yönünden Bulancak Kenti*, ss. 3-4, 19.

üzerindeki etkinin boyutu orada yaşayan toplulukların siyasi, ekonomik ve kültürel gelişmişliklerine göre değişmektedir.[149] Farklı bir bakış açısıyla baktığımızda coğrafyanın fiziki şartlarının, iklim ve bitki örtüsünün, ırmak ve göllerinin, yer üstü ve yer altı zenginliklerinin; o memleket üzerinde yaşayan insanların siyasi, sosyal, ekonomik, dinî ve kültürel yaşantılarına yön vereceği de unutulmamalıdır.[150]

Coğrafyaya etki etmek ya da etkilenmek; yer şekilleri, iklim, toprak yapısı, akarsular, göller, denizler ve hayvan çeşitliliği gibi tabii faktörler ile yerleşme, tarlalar, köyler, maden işletmeleri, sanayileşme, yolların inşası ve şehirleşme gibi beşerî faktörler yoluyla olmaktadır.[151] Genel olarak tabii faktörlerin toplum yaşayışı üzerine etkisine bakılacak olursa akarsuların oluşturduğu düz verimli vadilere ya da göl kenarlarına yerleşmiş topluluklar, ziraat ile uğraşırken yüksek dağ ve platolara sahip bir coğrafyaya yerleşmiş olan insanlar, buranın gerektirdiği farklı bir geçim şekli olan hayvancılık ile meşgul olmaktadır.[152] Bunun yanında beşerî faktörlerde ise siyasi unsur (tarih) ilk sırayı almaktadır. İnsanın yaşamını devam ettirmesi için gerekli fizyolojik ihtiyaçlarından sonraki en önemli gereksinimi olan korunma ihtiyacı, hayati öneme sahiptir. Bununla birlikte tarih boyunca askerî açıdan güçlü ve savunulabilir kale ile şehirlerden oluşan devletlerin nüfusları daima artarken harp, istila ve asayiş bozukluğunun olduğu yerleşim yerlerinde ise nüfusun azalması; siyasi unsurun yerleşme şekli üzerinde etkisini göstermektedir.[153]

Anadolu topraklarının doğal ve beşerî şartları burada yaşayan insanların geçmişine ve geleceğine yön vermesi açısından oldukça önemli bir rol oynamıştır. Anadolu'nun kuzeyden ve güneyden yüksek sıradağlarla çevrili olması ve geçitlerin az olması bu yönlerden yapılacak olan birçok göçe imkân tanımazken Batı Anadolu bölgesindeki dağların denize dik olarak uzanması pek çok istilâcının, bu dağ güzergâhlarından geçerek Anadolu'nun içlerine kadar ulaşmalarına olanak sağlamıştır. Bunun tam tersi bir durum ise güney ve kuzey yönlerinde denize paralel olarak uzanan sıradağların; Anadolu içlerindeki toplulukların, kuzey ve güneyde bulunan dağların ardında ikamet eden kavimlerle münasebetlerini de engellemesiyle

[149] Tanoğlu, *Nüfus ve Yerleşme*, s. 27.
[150] Memiş, *Tarihi Coğrafyaya Giriş*, s. 29.
[151] Tanoğlu, *Nüfus ve Yerleşme*, s. 1; Erol Tümertekin, *Beşeri Coğrafyaya Giriş*, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul 1978, s. 1; Bedriye Tolun, *Yerleşme Coğrafyası*, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul 1977, s. 22.
[152] Memiş, *Tarihi Coğrafyaya Giriş*, s. 15.
[153] Tanoğlu, *Nüfus ve Yerleşme*, ss. 232- 233.

görülmektedir.[154]

Doğu Karadeniz bölgesi; coğrafi konum itibariyle güneyde Doğu Anadolu, kuzeyde Karadeniz, kuzeydoğuda Kafkasya ve güneybatıda Orta Anadolu bozkırları arasında kalan bir kıyı orta bölge durumundadır. Bölge tarih öncesi çağlarda yaşayan insanlar için su kaynaklarının çokluğu, tabii kaya sığınaklarının varlığı, çayır ve ormanlık alanları ve özellikle zengin av hayvanlarının bolluğu nedeniyle önemli bir yerleşim yeri olmuştur.[155]

Anadolu'da Antik Çağlardan itibaren şehirlerin kurulması ve varlığını devam ettirmesi için üç temel özellik dikkat çekmektedir. İlki ve en önemlisi askerî kuvveti, ikincisi ticari güzergâhlara uygun konumu ve son olarak su ihtiyacının giderilmesidir. Kentin varlığının korunmasındaki en mühim konu olan askerî kuvvet, kentin konumlandırıldığı yeri de kapsamaktadır. Bu sebeple pek çok kent çevresinde doğal uçurumlar bulunan yerlere ya da tepeler üzerine inşa edilmiştir. Böylelikle kentin savunulmasının kolaylaştığı aşikârdır. Doğu Karadeniz bölgesinde ise yerleşim yerlerinin özelliklerine, kıyı şeridinde bir vadinin ağzında ve bu vadiyi takip ederek iç kısımlardan denize inen yolların bitiminde bulunmak eklenmelidir.[156]

Doğu Karadeniz'in önemli kentlerinden biri olan Giresun ili ve ilçelerinin pek çoğu da yukarıda saydığımız özelliklere sahiptir. Aynı şekilde Giresun kent merkezi de kıyı ile iç kesim arasındaki ulaşımın daha rahat yapılabildiği Aksu Vadisi'nin kıyı ile buluştuğu bölgenin hemen batısında kurulmuştur. Ayrıca Görele Deresi'nin kenarında Görele, Yalakoda Deresi'nin kenarında Çavuşlu, Harşit Vadisi kenarında Tirebolu, Gelivera ve Yağlıdere derelerinin ortasında Espiye, Büyükdere Vadisi'nin kenarında Keşap, Pazarsuyu kenarındaki Bulancak ve Abdal Deresi yanı başındaki Piraziz yerleşimlerinin gelişimi yukarıda tanımı yapılan duruma uygundur. Ayrıca Kelkit Vadisi havzasında Çamoluk, Alucra ve Şebinkarahisar; Harşit Vadisi Doğankent; Aksu Vadisi üzerinde Dereli; Yağlı Deresi'nin üzerinde Yağlıdere[157] ve

[154] Memiş, *Tarihi Coğrafyaya Giriş*, s. 36.
[155] Veli Ünsal, "Doğu Karadeniz'in Tarihi Coğrafyası", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 8, S. 2, ss. 130-132.
[156] Ramsay, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, s. 87; Bekdemir ve Elmacı, "Giresun Kentinin Gelişimini Etkileyen Faktörler", s. 397; Bekdemir, "Giresun'un Tarihi Coğrafyası", s. 2.
[157] Osmanlı öncesi dönemde Yağlıdere'nin, Çepnilere ait önemli yerleşim yerlerinden biri olduğu tahmin edilmektedir. 1486 tarihli tahrir defterine göre Yağlıdere, Kürtün Kazası'nın merkezi olarak kaydedilmiştir. Bu durum fetih öncesi kıyılarda faaliyet gösteren Çepnilerin, Komnenoslara karşı mücadele etmek için vadi içinde kurdukları yerleşim merkezlerinden birinin de Yağlıdere olmasıyla açıklanmaktadır. Bkz. M. Hanefi Bostan, *XV-XVI. Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisadî*

Özlüce Vadisi yakınındaki Güce de bu özelliklere sahip iç kesimdeki diğer yerleşim merkezlerindendir.[158]

Giresun kent merkezinin çevresinde liman kurmaya elverişli iki koy'un varlığı ve hâkim tepe üzerine inşa edilmiş kalesi, şehrin yerleşim tarihi boyunca önemli bir merkez olarak kalmasını sağlamıştır.[159] Ancak kıyıdan biraz güneye gidildiğinde vadilerle dolu, dar derin ve orman örtülü sarp yamaçlarına dağılmış yerleşebilecek her düzlük ve ekilebilecek her toprak parçası üzerinde oluşturulmuş yerleşim şekillerine rastlanılmaktadır. Bölgenin engebeli yapısı gereği söz konusu bu araziler, küçük ve tarım yapmak için oldukça zordur. Bölgedeki yerleşiklerin ihtiyaçlarını tarım ihtiyaçlarını karşılayacak derecede kullandığı kıyıdaki sarp arazilere nazaran, Giresun Dağları'nın ev sahipliği yaptığı onlarca oba ve yayla, hayvancılık ihtiyaçlarını cömert şekilde karşılayacak yeterliliktedir. Bunun bir neticesi olarak günümüzde devam eden ve daha çok ilkbaharın sonu yaz başında çoğu zaman mevsimlik konaklamak için çıkılan bu yerlerde yaz ayı sonuna kadar konaklanarak hayvanların ihtiyaçlarının karşılanması, asırlar boyu süregelen bir gelenek hâline gelmiştir.[160]

Tarım, hayvancılık ve balık avcılığının yanı sıra bölge insanının diğer bir geçim faaliyeti de ticarettir. Sahilin ürün ve malları, kıyı yerleşimleri arasında ya da liman yoluyla dış ticarete gittiği gibi, iç kesimde üretilen ürünler ya da çıkarılan kaynakların sahile taşınması oldukça zordur.[161] Engebeli arazi şartları, bölgenin ticari durumunu da önemli ölçüde etkilemektedir. Giresun kıyılarının, Kelkit Havzası'ndaki yerleşimler ile kuzey-güney yönlü ticareti ancak kervanların güvenliği sağlanabildiği durumlarda mümkün olmuştur. Nitekim Giresun'da var olan coğrafi etkenlerin; beslenen hayvan türünden yetiştirilen tarım ürününe, ulaşımdan ticarete kadar bir insanın günlük hayatında uğraşacağı pek çok alanı önemli ölçüde etkilediği açıkça görülebilmektedir.

Hayat, TTK Yayınları, Ankara 2002, s. 244; Fatsa, *XV. ve XVI. Yüzyılda Giresun Kırsalının İdarî ve Sosyal Tarihi*, ss. 185-186.

[158] Osmanlı devri tahrir defterlerine göre Güce ilçesinde, 16. asra kadar köy ölçüsünde bir yerleşim modeli görülmektedir. Bkz. Fatsa, *XV ve XVI Yüzyıllarda Giresun Sosyal ve Ekonomik Hayat*, s. 13.

[159] Darkot, "Giresun", s. 789; Emecen, "Giresun", s. 78; Erinç, "Kuzey Anadolu Kenar Dağlarının Ordu-Giresun Kesiminde Landşafı Şeritler", s. 127.

[160] Tanoğlu, *Nüfus ve Yerleşme*, ss. 241-244.

[161] Trak, "Giresun-Ordu ve Ardülkesinde Beşeri Coğrafya Araştırmaları", ss. 151-152; Selçuk Trak, "Giresun-Ordu ve Ardülkesinde Avcılık", *Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi*, C. 2, S. 5, 1944, ss. 783-786.

2.4. İlkçağlardan Orta Çağ'a Kadar Giresun Tarihî Coğrafyası

2.4.1. Hayaşa-Azzi Krallığı Dönemi

Arkeolojik bulgular, Anadolu'nun tarihî geçmişinin Paleolitik Çağ'ın başlarına kadar uzandığını göstermektedir. Ancak engebeli yer şekilleri ve yoğun bitki örtüsü sebebiyle oldukça zorlu şartlarda yapılan arkeoloji çalışmalarında tespit edilen ilk bulgulara göre, Anadolu'nun kuzeydoğu kısmının tarihî geçmişinin çok Eski Çağlara uzanmadığı görüşü öne çıkmıştır. Bununla birlikte Karadeniz bölgesinde Neolitik devre ait bir yerleşimden söz etmek henüz mümkün değildir. Fakat sayıları az da olsa Kalkolitik devre ait bazı kalıntılar bulunmuştur.[162] Kuzeydoğu Anadolu bölgesinde yapılan saha çalışmalarında, çok sayıda insan yapımı ve doğal oluşum mağara tespit edilmiştir. Giresun ve çevresinde de keşfedilen dört mağara, çağı kesin olmamakla birlikte kentin ilk yerleşimlere ev sahipliği yaptığı fikrini desteklemektedir.[163]

Anadolu'da MÖ 2000 yılının başlarından itibaren yazı kullanılarak tarihî devirler başlamıştır. Ancak yazıyı daha önce kullandığı bilinen komşu uygarlıkların kaydettikleriyle MÖ 3000 yılının son çeyreğinden itibaren Anadolu'da yaşananlar hakkında ilk bilgilere ulaşılmaktadır. Bu bilgilere göre Eski Çağ'ın ilk imparatorluğu Akkadların, MÖ 2200'lü yıllarda Anadolu'ya düzenlemiş olduğu seferlerin birinde; Akkad İmparatoru'nun, Hatti Kralı Pampa'nın önderliğindeki Anadolu şehir devletleri koalisyonuna karşı savaştığı anlatılmaktadır.[164]

MÖ 3000 yıllarında, Orta Anadolu'da Hitit İmparatorluğu'nun hüküm sürdüğü sıralarda, Doğu Karadeniz bölgesi civarında yaklaşık yüz elli yıl hüküm süren Hayaşa-Azzi Krallığı olarak adlandırılan siyasi bir oluşum ortaya çıkmıştır. Hayaşa-Azzi Krallığı'nın sınırları, Rize'den Giresun'a kadar olan sahil şeridinden Erzurum-Bayburt arasındaki iç kesime kadar uzanmaktadır. Hitit İmparatoru II. Murşili'nin hükümdarlığının son yılında Hayaşa-Azzi Krallığı üzerine yaptığı seferinde Kummah,

---

[162] Kökten, "Kuzey-doğu Anadolu Prehistoryasında Bayburt Çevresinin Yeri", ss. 478-479; Kaymakçı, *Eskiçağda Kelkit Vadisi (Lykos)*, s. 26; Gologlu, *Anadolu'nun Milli Devleti Pontus*, s. 3; Mehmet Özsait, "İlkçağ Tarihinde Trabzon ve Çevresi", *Trabzon Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, Trabzon, 6-8 Kasım 1998, Trabzon 2000, ss. 35-36; Sümer, *Tirebolu Tarihi*, ss. 4-6; Emir, *Prehistorik Dönemden Roma Dönemine Kadar Trabzon ve Çevresi*, ss. 33-37.

[163] İ.Kılıç Kökten, "Anadolu'da Prehistorik Yerleşme Yerlerinin Dağılışı Üzerine Bir Araştırma", *Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi*, C. 10, S. 3-4, 1952, ss. 189-204.

[164] Ekrem Memiş, "Ortadoğu'da Türk Varlığı", *Türkler*, C. 1, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, ss. 440-450. MÖ 2000 yılının başlarından itibaren Asurlular ile yapılan ticari ilişkileri düzenleyen karşılıklı vesikalarla Anadolu'da yazının ilk kullanımı tespit edilmiştir. Bkz. Emir, *Prehistorik Dönemden Roma Dönemine Kadar Trabzon ve Çevresi*, s. 43.

Dukkama, deniz kenarındaki Arişpa ve Carcemrah şehirleri üzerine saldırdığı Hitit yıllıklarında kayıt altına alınmıştır. Sefer sırasında adları geçen kentler üzerinde önemli tartışmalar hâlâ devam etmekteyse de Arişpa Kale kentinin günümüzdeki Giresun ve Kelkit Vadisi'ni sahile bağlayan en uygun yol üzerinde kurulan Şebinkarahisar'ın da Dukkama Kale kenti olduğuna dair önemli iddialar bulunmaktadır.[165]

Giresun'un bu devirde, Doğu Karadeniz hâkimi Hayaşa-Azzi Krallığı'na ait, Orta Karadeniz hâkimi Gaşka Krallığı[166] ile bir sınır kenti durumunda olduğu düşünülmektedir. Bu sebeple Hayaşa-Azzi Krallığı hâkimiyeti ve etkisi kadar Gaşkaların da burada hâkimiyet kurup bu bölgeyi etkilediğine dair bazı bilgiler mevcuttur. Ancak bölgede, Hayaşa-Azzi Krallığı'na ve Gaşkalara ait buluntulara henüz ulaşılamadığından verilen bilgiler Hitit yıllıklarında kaydedilenlerle sınırlıdır.[167]

Hayaşa-Azzi Krallığı ile ilgili bilgilerin azaldığı bir dönemde, Gaşkaların hâkimiyeti hakkındaki bilgiler artmaktadır. Hititlerin "Yukarı Ülke" olarak nitelendirdiği Kuzey Anadolu bölgesinde, MÖ XVI. yüzyılın ortalarından itibaren hakkında bilgi sahibi olunan Gaşkalar, yaklaşık üç asır boyunca Hitit topraklarına düzenlediği akınlar sebebiyle adlarından pek çok defa bahsettirmiştir.[168] Ancak Deniz Kavimlerinin Anadolu'yu istila etmesiyle başlayan Karanlık Çağ,[169] Hayaşa-Azzi'ler gibi Gaşkalar hakkındaki bilgileri de azaltmıştır. Gaşkaların son yıllarında bir kısmının Asur Devleti'nin himayesine sığındığı, diğer bir kısmının ise Kimmerlerin saldırılarıyla ortadan kaldırıldığı tahmin edilmektedir. Hitit İmparatorluğu'nun

[165] Mahmut Pehlivan, "Kaşkaların Eski Anadolu Tarihindeki Yeri ve Önemi", *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 2, C. 2, Van 1991, ss. 27-50; Veli Ünsal, *Eskiçağda Çoruh Havzası*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Doktora Tezi, Erzurum 2006, s. 93; Emir, *Prehistorik Dönemden Roma Dönemine Kadar Trabzon ve Çevresi*, ss. 49-52. Şebinkarahisar'ın tarihi çok eskilere dayanmasına rağmen tarihi kayıtlarda ilk defa Roma İmparatoru Pompeius tarafından bir tepenin üzerine kurulan Koloneia kenti ile Şebinkarahisar'ın tarihi hakkında bilgi sahibi olunmaktadır. Bölgede çok öncesine dair yerleşim izleri olsa da geçmişi hakkında kesin bilgilerimiz yoktur. Bkz. Umar, *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, s. 455.

[166] Pehlivan, *Gaşkaların Eski Anadolu Tarihindeki Yeri ve Önemi*, s. 6; Bilge Umar, *Türkiye Halklarının İlkçağ Tarihi*, İlke Yayınları, Ankara 1991, s. 22.

[167] Emir, *Prehistorik Dönemden Roma Dönemine Kadar Trabzon ve Çevresi*, ss. 49-59.

[168] Pehlivan, "Kaşkaların Eski Anadolu Tarihindeki Yeri ve Önemi", ss. 34-39; Ünsal, *Eskiçağda Çoruh Havzası*, ss. 85-90.

[169] Ekrem Akurgal, *Anadolu Kültür Tarihi*, Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu, 1999, ss. 191-194.

dağılmasıyla Gaşkalar hakkındaki bilgiler sona ermiştir.[170]

2.4.2. Otokton Halklar ve Kolonileşme Dönemi

Doğu Karadeniz bölgesinde kurulan ilk kolonilerle ilgili kaynakların ve arkeolojik kalıntıların eksikliği sebebiyle bölgedeki kolonilerin kuruluşu ve faaliyetleri hakkındaki bilgiler, hâlâ tartışma konusudur. Ancak bölgedeki ilk kolonileşme faaliyetlerinin, Asurlular döneminde başladığı bilinmektedir. Grek gemilerinin henüz Karadeniz'de hareket edecek yeterliliğe ulaşamadığı bu devirde Asurlular; madenleriyle meşhur Doğu Karadeniz bölgesindeki altın, gümüş ve benzeri maddeleri getirdikleri eşyalarla değiştirerek ticari faaliyetlere başlamışlardır.[171] Asurluların ardından Fenikelileri takip eden Miletos tüccarları; Fenikelilerin ilk pazar yerlerini, Miletos kolonilerine çevirmişlerdir.[172] Doğu Karadeniz'e de uzanan kolonileşme akımında, koloni kentlerin büyük çoğunluğunun MÖ VII ve VI. yüzyıllarda kurulduğu tahmin edilmekle beraber Trapezus ve Sinope'nin MÖ VIII. yüzyıl ortasında kurulduğu düşünülmektedir.[173]

MÖ 720'lerde Ortaasya'dan batıya hareket eden kalabalık İskitlerin baskısıyla Kimmer halkının bir kısmı, MÖ 713 yılında Kafkasları aşarak[174] Urartu toprakları üzerinden Anadolu'ya girmişlerdir. MÖ 695 yılından itibaren Kimmerler, Doğu Karadeniz'e ulaşmış ve yaptıkları seferler sırasında Trabzon ve çevresini ele geçirmişlerdir.[175] Hâkimiyet sahasını genişletmeye devam eden Kimmerler, Urartu Krallığı'na saldırarak ciddi zarar verdikleri gibi Frigya Devleti'ni ortadan kaldırarak Karadeniz bölgesini ele geçirmek için harekete geçmişlerdir.[176] Bazı Kimmer grupları

---

[170] Tellioğlu, *Osmanlı Hâkimiyetine Kadar Doğu Karadeniz Bölgesinde Türkler*, s. 8; Şemsettin Günaltay, *Yakın Şark*, C. II, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1987, ss. 285-286.
[171] Goloğlu, *Anadolu'nun Milli Devleti Pontos*, ss. 11-15.
[172] P. Minas Bıjışkyan, *Karadeniz Kıyıları Tarih ve Coğrafyası*, ter. Hrand D. Andreasyan, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1969, s. 12; Emir, *Prehistorik Dönemden Roma Dönemine Kadar Trabzon ve Çevresi*, s. 19.
[173] Robert Drews, "Karadeniz'de En Eski Grek Yerleşmeleri", çev. Ömer Çapar, *Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi*, C. XV, S. 26, s. 303.
[174] Fahrettin Kırzıoğlu, "Karadeniz'in Doğu Kıyıları, Gürcistan ve Eski "Turabozan" Vilayetimizin Bölgesinde, M.Ö. VII. Yüzyıldan Osmanlı Fethi'ne Kadar Yerleşen Türkler ve Coğrafyada Yaşayan Hatıralar", *İkinci Tarih Boyunca Karadeniz Tarihi Kongresi Bildirileri*, Samsun, 1-3 Haziran 1988, Samsun 1990, s. 86.
[175] Herodotos, *Tarih*, ss. 21-24; İbrahim Tellioğlu, "Doğu Karadeniz Bölgesinin Bugünkü Etnik Yapısına Tesir Eden Göçler", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, S. 5, Karam Yayınları, Çorum 2005, s. 1.
[176] M.Taner Tarhan, "Eski Anadolu Tarihinde Kimmerler", *Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü 1. Araştırma Sonuçları Toplantısı Bildirileri*, İstanbul, 23-26 Mayıs 1983, İstanbul 1984, ss. 111-112; Veli Ünsal, "Urartu ve Frig Devletleri'nin Yıkılışında Bozkır Kavimlerinin Rolü", *Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 2, S. 3, 2018, ss. 120-135.

Bolu-Sinop civarından Karadeniz sahillerine ulaşmayı başarmış ve Miletos kolonisi Sinop'u yağmalamışlardır. Bu dönemde Trabzon'dan Karadeniz Ereğlisi'ne kadar bölgeyi hâkimiyetleri altına alan Kimmerlerin faaliyetleri,[177] MÖ VII. yüzyılın ilk yarısında Doğu Karadeniz kıyılarına yayılacak Miletos kolonileşme akımını bir süre geciktirmiştir.[178]

Kimmer otoritesinin zayıflamaya başladığı bir dönemde Kimmer topluluklarını takip eden İskitlerden bir grup, Güney Kafkasya üzerinden Anadolu'ya ulaşmıştır.[179] Anadolu'ya gelen İskit boyları; doğuda Van Gölü havzasından batıda İç Anadolu bölgesine, kuzeyde ise Karadeniz bölgesine kadar geniş bir coğrafyaya yayılmıştır.[180] İskitlerden bahseden Ermeni kaynakları, Kafkasya'dan Kimmer Kapadokyası'na kadar olan geniş bir bölgede hâkimiyet kurduklarını kaydetmektedir.[181]

İskitlerin Anadolu'ya gelmesi, daha önce Kimmer akınlarından zor kurtulan Urartuları doğrudan etkilemiştir. Urartular, MÖ VII. yüzyılın başlarında dağılarak tarih sahnesinden çekilmiştir.[182] Urartuların ortadan kaldırılmasıyla oluşan siyasi boşluk, İskit boyları tarafından doldurulmuştur.[183] MÖ 643-625 yıllarında İskit hâkimiyet sahası Ege kıyılarına kadar uzanmış, Kapadokya ve civarına yerleşerek varlığını yirmi sekiz yıl sürdürecek bir devlet kurmuşlardır.[184] MÖ 626'lı yıllarda önemli iktidar karışıklıklarının yaşandığı İskit ülkesi, Pers seferleriyle ortadan kaldırılmıştır.[185] Yaklaşık MÖ 550 yıllarda Persler, Anadolu'nun büyük kısmını hâkimiyetleri altına almıştır.[186]

---

[177] Tellioğlu, *Osmanlı Hâkimiyetine Kadar Doğu Karadeniz'de Türkler*, ss. 20-24. Giresun'da Kimmerlere ait olduğu düşünülen bazı kalıntılardan bahsedilmektedir. Giresun'un güneyindeki Şebinkarahisar'ın İsola, Bozbayır, Akkaya, Güneytepesi, Dişkaya mevkilerindeki bazı mağaralar, Eğriçimen Yaylası'nın Yedipınarlar mevkisinde görülen bir kısmı yer hizasında; diğer kısmı ise 3-5 metre yüksekliğe ulaşan elliye yakın höyük ve Dipsizkuyu adı verilen su kuyusu, Naipli nahiyesinin Yukarıgörede ve Gelengeç köyleri arasındaki bir tarlanın içerisinde bulunan ve köyün kuzey doğusunda yer alan etrafı taşla çevrili ve yüksekliği 5 metre olan bir höyük Kimmerler devrine ait olduğu tahmin edilmektedir. Ayrıca Bahçe köyünün yakınlarında bulunan büyük bir höyükte yapılan kazılarda ağızları bir çeşit harçla kapatılmış 6-7 tane küp çıkarılmıştır. Bu höyüklerden birinin köylüler tarafından açıldığı ve tarihî eserler çıkarıldığı da söylenmektedir. Bkz. Okutan, *Şebinkarahisar ve Civarı*, ss. 46-47.

[178] Özsait, "İlkçağ Tarihinde Trabzon ve Çevresi", s. 37.

[179] Herodotos, *Tarih*, s. 293.

[180] İlhami Durmuş, *İskitler*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2007, s. 67.

[181] Stephannos Orbelian, *Histore de la Siunie I-II*, nşr. Marie-Félicité Brosset, Saint-Petersburg 1864-1866, ss. 172-173.

[182] Kadriye Tansuğ, "Kimmerlerin Anadolu'ya Girişleri ve M.Ö. VII. Yüzyılda Asur Devleti'nin Anadolu ile Münasebetleri", *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, VII/4, 1949, s. 536.

[183] Zeki Velidi Togan, *Umumi Türk Tarihine Giriş*, Enderun Yayınevi, İstanbul 1981, ss. 166-167.

[184] Herodotos, *Tarih*, s. 61; Mehmet Bilgin, *Doğu Karadeniz*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2010, s. 24.

[185] İlhami Durmuş, "İskitlerin Yıkılış Sebepleri", *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, C. 1, S. 2, 2008, ss. 209-210.

[186] Arif Müfid Mansel, *Ege ve Yunan Tarihi*, TTK Yayınları, Ankara 1971, s. 265.

Karadeniz'de kurulan ilk koloni Sinope'nin ardından,[187] Kimmer ve İskit hâkimiyetlerinin sona erdiği ve Pers idaresinin ise henüz ulaşamadığı bir zamanda; Doğu Karadeniz'de, Trapezos (Trabzon), Kerasos (Giresun) ve Kotyora (Ordu) gibi kolonilerin kurulması için uygun zemin bulunmuştur. Giresun'da kurulan kolonin yanı sıra Giresun kıyı hattı boyunca Ulu Burun, Tirebolu, Halkavala[188] ve Görele Burnu gibi iskelelerde önemli ticari merkezler tesis edildiği düşünülmektedir.[189]

Kolonileşme çağında Doğu Karadeniz'de kolonilerin kolay kurulması, bölgede kuvvetli bir devletin idaresinin olmaması ile açıklanmaktadır.[190] Ayrıca bölgenin son idarecisi İskitlerin yerleşik kalanları ile bölgenin yerli halklarının geçimini genellikle hayvancılıkla sağlamasının diğer bir etken olduğu düşünülmektedir. Hayvan yetiştiriciliği ile uğraşan halk, sahil kesimin hayvancılığa uygun olmaması nedeniyle otlak ve çayırların bol olduğu Giresun Dağları üzerindeki uygun lokasyonlara yerleşmesiyle kolonistlerin kıyıda rahat yayılmasına imkân vermiştir.[191] Dönemin kaynakları Karadeniz kıyılarındaki halkları; barbar ve sert, yerlilerin kıyılara gelen yabancıları öldürme alışkanlığından dolayı da ilk zamanlarda bölgeyi "*Pontos Aexeinos/Aksenos Pontos*" yani "*Dost Olmayan/Yabancı Deniz/Misafir Sevmez Deniz*" olarak tanımlamaktadır. Ancak kısa süre sonra kurulan kolonilerle bölgenin kaynaklarını kullanarak kazanılan zenginlik, bu ifadeyi "*Pontos Euxeionus/Euksenos Pontos*" yani "*Misafirperver Deniz/Konuksever Deniz*" olarak değiştirmiştir.[192]

MÖ 521 yılında tahta geçen Akhamenid (Pers) hükümdarı Darius ülkesini satraplıklara ayırdığında Doğu Karadeniz bölgesi, Kapadokya Satraplığı'na dâhil edilmiştir.[193] Persler, Anadolu'nun doğu kesimini ifade eden Kapadokya'nın Orta ve

---

[187] Goloğlu, *Anadolu'nun Milli Devleti Pontos*, s. 26. MÖ 7. yüzyılın ortalarına doğru Miletosluların Karadeniz bölgesine tekrar nüfuz ettikleri anlaşılmaktadır. Kimmer istilasından sonra Miletos kent kolonilerinin MÖ 670 yılından itibaren Karadeniz sahillerinde kurulduğu kabul edilmektedir. Bkz. Özsait, "İlkçağ Döneminde Trabzon ve Çevresi", s. 38.

[188] Halkavala, Pontus Argyria'sı yani Harşit Çayı'nın kıyı ile buluştuğu yerdeki maden bölgesinin adı olduğu tahmin edilmektedir. Bkz. Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C. I, s. 139.

[189] Pekşen, *Giresun İli Eskiçağ Tarihi*, s. 14.

[190] Bilgin, *Doğu Karadeniz*, s. 48.

[191] İlhami Durmuş, "Anadolu'da Kimmerler ve İskitler", *Belleten*, C. LXI, S. 231, Ağustos 1993, s. 286.

[192] MÖ 336 yılından bilgi veren Ermeni kaynaklarında, Makedonyalı İskender'in Doğu Karadeniz bölgesini idaresi altına aldığında İskitlerin ve yerli halkların bölgede varlığını devam ettirdiği takip edilmektedir. Bkz. Orbelian, *Histore de la Siunie I-II*, s. 93; *Diodorus of Sicily II*, ed. E.H. Warmington, çev. C.H. Oldfather, Harvard University Press, London 1967, ss. 471-473. "Pontos" hakkında ayrıca bkz. Osman Emir, *Helenistik ve Roma Dönemleri'nde Pontos*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Doktora Tezi, Trabzon 2014, ss. 8-16.

[193] Kyros'un MÖ 550'li yıllarda Pers kabilelerini birleştirerek kurduğu Akhamenid, Ahameniler ya da Pers İmparatorluğu denilen siyasi teşekküldür. Bkz. Esko Naskalı, "İran", *İA*, C. 22, TDV Yayınları, İstanbul 2000, s. 394. Satraplık, Pers ülkesinde kralın otoritesini merkezden uzak bölgelerde idari ve

Doğu Karadeniz kıyılarını "*Karadeniz Kapadokya'sı*" olarak adlandırılmıştır.[194] Bu zamanda bölgede Moskhi, Tibaren, Makron, Mossinik ve Marsa halklarının varlıklarından bahsedilmektedir.[195] Kısa süre sonra MÖ 508-506 yıllarında bölgeyi ziyaret eden Karyandlı Skylax; Giresun'un Sinop'a bağlı bir koloni olduğu dönemde Trabzon'un batısında Mosinikler, sahilde Tibarenler, Chalybler[196], Giresun'dan Sinop'a kadar olan bölgede ise Assyrialıların yaşadığını kaydetmektedir.[197] MÖ IV. yüzyılın başlarında Doğu Karadeniz, Akhamenidlilere bağlı Kappadokia Satraplığı hâkimiyeti altındadır.[198]

Ksenophon, MÖ 370-367 yıllarında Pers topraklarında Helen ordusuyla birlikte Trabzon'dan ayrılırken yanlarına buradan bir kılavuz alarak Giresun'a doğru yola çıkmıştır. Helen ordusunun bir kısmı Driloslar üzerine giderken diğer bir kısmı da güvenliği sağlamak amacıyla geride bırakılmıştır. Onbinlerin Dril topraklarında ilerlediği coğrafya dağlık ve yol olmayan bir yerdir.[199] Helenler, Dril köylerini yakarak ilerlerken Driller de çekildikleri sırada Helen askerlerine saldırmaktan çekinmemişlerdir. Helenler, Dril topraklarında oyalanmadan batıya doğru yol almışlardır. Giresun'un batı kesiminde birbirlerine hasım olan iki ayrı Mossynoik topluluğuyla karşılaşmıştır. İlk Mossynoikler, Helen ordularının geçişine müsaade etmemiş ancak diğer Mossynoiklerse, Helenlerle ittifak yaptıkları gibi akrabalarına saldırarak kalelerini yıkmış ve mallarını da ele geçirmişlerdir. Helen ordusu daha sonra Tibaren ülkesine gelmiştir. Tibaren ülkesi, Drillerin ve Mossynoiklerin ülkesine nazaran daha engebesizdir. Tibarenlerin deniz kıyısında güçsüz kalelerine saldırma planları yapan Helenler, çeşitli hediyeler sunulması üzerine saldırıdan vazgeçmiştir. Tibarenos ülkesini barış içerisinde geçen Helenler, artık kendilerinden bir yer olan Kotyora (Ordu) topraklarına varmışlardır.

---

askerî yetkileri olan bir satrap (devlet koruyucusu) vasıtasıyla koruyan teşkilat şeklidir. Bkz. Mansel, *Ege ve Yunan*, s. 268; Mehmet Tezcan, "Pers Armenia Etrafından Gelişen Roma-Parth ve Bizans-Sasani Münasebetleri (M.Ö. I-M.S. VII. YY.)", *Klasik ve Ortaçağ Dönemlerinde Karadeniz ve Kafkasya*, Trabzon 2012, ss. 214-215.

[194] Mansel, *Ege Yunan*, s. 455; Strabon, *Antik Anadolu Coğrafyası*, s. 2; Işık, *Antik Çağlarda Karadeniz*, s. 92; Bilge Umar, *Karadeniz Kappadokia'sı (Pontos)*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 2000, s. 60.

[195] Heredetos, *Tarih*, ss. 51-70.

[196] Eski Çağ'da Giresun ve Ordu çevrelerinin dağlık kesiminde yaşayan, maden işlemedeki ustalıklarıyla bilinen yerli halka verilen isimdir. Bkz. Bilgin, *Doğu Karadeniz*, ss. 46-47.

[197] Alexandre Baschmakoff, *Cinquante Siêcles D'èvolution Ethnique Autour de la Mer Noire*, P. Geuthner, Paris 1937, ss. 67-69.

[198] Emir, *Helenistik ve Roma Dönemleri'nde Pontos*, ss. 60-67.

[199] Burası muhtemelen Düz.Mürt/Duzmurt Kal'ası ya da Tirel-Polis/Tirebolu Kalesi olmalıdır. Fahrettin Kırzoğlu, "Fahrettin Kırzoğlu'nun, Doğu Karadeniz'deki Otokton Halklardan Driller Üzerine Bir Değerlendirmesi", *Ayhan Yüksel Özel Arşivi*, s. 1.

Ksenophon'un kayıtlarına göre, Giresun'un kıyı bölgesinde üç farkı topluluğun oluşturduğu dört farklı siyasi teşekkül vardır. Ksenophon'un Kotyora sınırına geldiğinde Helen toprakları (ya da müttefiki) diye bahsetmesi, Giresun topraklarında Helenlerin sadece Cerasus (Giresun) koloni merkezinde yaşadığını düşündürmektedir. Esasen Helenlerin, karşılaştıkları topluluklarla tercüman kullanması ve rastladıkları toplulukların (menfaatleri gereğince Mossynoiklerin bir grubu hariç) Helenlere hoşgörülü davranmaması bölgedeki otokton halkların Helen kültürü ile henüz tanışmadıklarını göstermektedir.[200]

Makedonya Kralı Aleksandros, MÖ 334 yılında Akhamenidlere (Perslere) karşı giriştiği sefer için Anadolu'ya geçtiğinde Doğu Karadeniz hâlâ Akhamenidlilerin Kappadokia Satraplığı idaresindedir. Ancak Doğu Karadeniz, Aleksandros'un hükümdarlığının son zamanlarında Makedonya Krallığı idaresine girmiştir.[201]

2.4.3. Mithradates/Pontus Krallığı Dönemi

MÖ 298 yılında Genç Mithradates'in girişimleriyle Pontos Satraplığı sınırları içerisinde Pontus Krallığı kurulmuştur. Satraplık idare alanı; Khalibyler, Tibarenler, Mosinekler ve Makronların ülkesini içerisine alan Doğu Karadeniz bölgesini kapsamaktadır. MÖ 183 yılına gelindiğinde krallığı yöneten I. Pharnakes; Sinop, Giresun ve Ordu kentlerini hâkimiyeti altına almıştır. I. Pharnakes; Kotyora ve çevresindeki halkı, Kerasos'a taşıyarak burada kendi adını yaşatacak Pharnakeia kentini kurmuştur. Kurulan bu yeni kent, Hellenistik bir şehir modeline göre imar edilmiştir. Ancak MÖ 64 yılından itibaren Pharnakia yerlileri tarafından ismi benimsenmeyen kent, yeniden eski adı Kerasos ile çağrılmaya başlanmıştır.[202]

Roma İmparatorluğu'nun Anadolu'da hâkimiyet kurmaya başladığı dönemlerde, Mithradates Krallığı varlığını sürdürmektedir. Ancak MÖ 74 yılında Bithynia Kralı Nicomedes'in topraklarını Roma İmparatorluğu'na bağışlamasını, Mithradates Krallığı kabul etmeyerek tanımamıştır. Nitekim bu olay Roma İmparatorluğu'nu uzun süre meşgul edecek olan Mithradates Savaşlarını (MÖ 74-64) başlatmıştır.[203] VI.

[200] Ksenophon, *Anabasis Onbinlerin Dönüşü*, ss. 357-387.
[201] Emir, *Helenistik ve Roma Dönemleri'nde Pontos*, ss. 60-67.
[202] Strabon, *Antik Anadolu Coğrafyası*, s. 22; *Arrianus'un Karadeniz Seyahati*, s. 126; Günaltay, *Yakın Şark*, C. 4/2, s. 294; M. Rostovtzeff, "Pontus and Its Neighbours: The First Mithridatic", *Ancient History Cambridge*, C. IX, s. 220; Murat Arslan, *Mithradates VI Eupator*, Odin Yayıncılık, İstanbul 2007, ss. 64-65; Emir, *Helenistik ve Roma Dönemleri'nde Pontos*, s. 23.
[203] *Plutarch's Lives*, C. IX, çev. Bernadotte Perrin, ed. E. Capps, T.E. Page, W.H.D. Rouse, William Heinemann, London 1920, ss. 593-595; Arslan, *Mithradates VI Eupator*, s. 72.

Mithradates, Roma İmparatorluğu'na karşı harekete geçmiştir. Side, Fatsa ve Giresun kalelerinden destek alan Pontus Kralı ordusuyla kıyı boyunca ilerlemiştir.[204] Ancak Pontos Kralı VI. Mithradates, Roma İmparatorluğu komutanlarından Lucullus ile karşılaştığında mağlup olmuş ve topraklarının büyük kısmı Roma hâkimiyetine geçmiştir. VI. Mithradates mücadelesini devam ettirmek istemişse de MÖ 64 yılında Romalı General Pompeius tarafından kesin bir yenilgiye uğratılması ve oğlu Pharnakes'in isyan etmesinin üzerine intihar etmiştir.[205] Pompeius'un idari düzenlemelerinden sonra Pontos topraklarının batısı, MÖ 64-63 kurulan Bithynia-Pontos Eyaleti sınırları içerisine dâhil edilmiştir. Krallığın geri kalan kısmı, imparatorluk tabiiyetinde diğer krallar arasında paylaştırılmıştır.[206] Pontos topraklarının Giresun ve Trabzon gibi önemli kısmı, Deiotaros idaresindeki Galatlara verilmiştir.[207]

Bölgede Roma hâkimiyetinde Galatlılar yönetimi kurulmuş ancak Roma ülkesindeki İmparator Augustus ile Pompeius arasındaki çatışmayı fırsat bilen II. Pharnakes, Doğu Karadeniz bölgesine sefer düzenleyerek bölgeyi ele geçirmiştir. MÖ 48 yılında II. Pharnakes, Kelkit Vadisi'nde bulunan Nikopolis kenti yakınlarında[208] üzerine gelen Roma ordusunu ciddi bir yenilgiye uğratmıştır. Ancak MÖ 47 yılında Zile civarında I. Caesar'a karşı ağır bir mağlubiyete uğramıştır.[209] Roma İmparatoru bölgedeki isyanları bastırarak Pontus topraklarını da kapsayan kısmı, Polemonlar ailesinin idaresine bırakmıştır. Polemonlar idaresinin ardından da Roma, Doğu Karadeniz'i doğrudan merkeze bağlamıştır.[210]

Pontus hâkimiyeti altında olduğu dönemde Kral Mihradates Eupator'un, Giresun ve Trabzon'un dağlık yerlerinde yetmiş beş kale yaptırdığı belirtilmektedir. Paryandros Dağları'nın[211] dik yamaçlarında kurulan bu kalelerin Giresun'da olanları hakkında bilgi bulunmamaktadır. Ancak Roma komutanı Pompeius'un zaferinin

[204] Adrianne Mayor, *Mithradates Zehirlerin Kralı*, çev. Gürkan Ergin, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara 2013, s. 96.
[205] Özsait, "İlkçağ Tarihinde Trabzon ve Çevresi", s. 40.
[206] Mehmet Ali Kaya, "Anadolu'da Roma Eyaletleri: Sınırlar ve Roma Yönetimi", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, S. 38, C. 24, 2005, s. 17.
[207] Strabon, *Antik Anadolu Coğrafyası*, ss. 11-20; Veli Sevin, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, C. 1, TTK Yayınları, Ankara 2016, s. 261; Arslan, *Mithradates VI Eupator*, ss. 492-493; Emir, *Prehistorik Dönemden Roma Dönemine Kadar Trabzon ve Çevresi*, s. 117.
[208] Okutan, *Şebinkarahisar ve Civarı*, ss. 56-57.
[209] Özsait, "İlkçağ Tarihinde Trabzon ve Çevresi", s. 40.
[210] Sümer, *Tirebolu Tarihi*, s. 18.
[211] Paryandros/Paryadros Dağları, Kuzeydoğu Anadolu Dağlarıdır. Bkz. Emir, *Helenistik ve Roma Dönemleri'nde Pontos*, s. 33.

onuruna, Küçük Armenia Valiliği sınırlarında *"Zafer Kenti"* anlamına gelen Nikopolis adında bir kent kurduğu belirtilmektedir.[212]

2.4.4. Roma İmparatorluğu Dönemi

Pompeius; Roma İmparatorluğu Senatosu'ndan aldığı geniş yetkilerle MÖ 40 yılından itibaren geçerli olmak üzere MÖ 47 yılında, Doğu Karadeniz bölgesini Pontus-Bithynia eyaleti sınırları içerisinde doğrudan merkeze bağladığında Giresun toprakları da Roma hâkimiyeti altına girmiştir.[213] Bölgede MÖ 25 yılında Roma idaresinde, Galatia eyaleti kurulmuştur. Galatia'nın sınırları belirlenirken eski Galatia Krallığı toprakları göz önüne bulundurulmuştur. Galatia eyaletinin sınırlarının geniş tutulmasından, Giresun'u da içerisine alan Pontus kısmını da kapsadığı düşünülmektedir.[214] Roma hâkimiyeti altındaki bu dönemde Giresun'da, dağlık bölgeleri yurt edinen Tibarenler, Chalybler[215] ve önceleri Makronlar denilen Sannoi kavimleri yaşamaktadır. Bu halklardan Chalybler, geçimini madencilik ve balıkçılık yaparak sağlamaktadır.[216]

MÖ 12 yılında Augustus'un zamanında, Karadeniz bölgesinin tüm kıyı kentlerinin Roma idaresi altında olduğu görülmektedir.[217] MS 37-41 yılları arasında İmparator Caligula zamanında Pontus toprakları, Roma İmparatorluğu tabiiyetinde

---

[212] Antik kentin, günümüzde Şebinkarahisar'ın Bayramköy sınırları içerisinde bulunduğu düşünülmektedir. Pontos Krallığı ile Roma İmparatorluğu arasında yapılan savaşlardan biri, MÖ 63 yılında Kelkit Vadisi'nin kuzeyinde Şebinkarahisar'ın eski adlarından biri olan ve bugünkü yerine 3 km uzaklıkta bulunan Nikopolis şehri yakınlarında bir yerde yapıldığı sanılmaktadır. Nikopolis şehri, Bayram köyde olduğu ve şehirden geri kalan kalıntılar burada yapılacak evler için kazılan temel çalışmalarında bu şehre ait bina yıkıntıları, oyma taşlar, taş sütunlar, sahanlıklar ve paralar bulunması buranın Nikopolis olduğunu kuvvetlendirmektedir. Bkz. Okutan, *Şebinkarahisar ve Civarı*, ss. 56-57; Strabon, *Antik Anadolu Coğrafyası*, ss. 30-31; Arslan, *Mithradates VI Eupator*, s. 485.

[213] Tezcan, "Pontos Krallığı (M.Ö. III YY.-M.S. IV. YY)", s. 118. Roma'nın MÖ 2. yüzyılın başından itibaren ilgilenmeye başladığı Anadolu toprakları, imparatorluğun askerî ve ekonomik durumu için oldukça önemli bir yer hâline gelmiştir. Hatta kısa sürede Trabzon'a yerleştirilen Kraliyet donanması, Trabzon ve Giresun gibi liman kentlerini korumakla görevlendirilmiştir. Bkz. Süleyman Çiğdem, "Eskiçağ'da Trabzon Limanı: Askeri ve Ekonomik Yönden Gelişimi ve Doğu-Batı İlişkilerindeki Rolü", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 10, S. 2, 2007, ss. 142-143; Sümer, *Tirebolu Tarihi*, s. 18. Giresun ili sınırları içerisinde bu döneme tarihlendirdiğimiz Şebinkarahisar Kalesi ve Kaledere köyü yerleşkeleri bulunmaktadır. Bkz. Pekşen, *Giresun İli Eskiçağ Tarihi*, s. 44.

[214] Sevin, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, C. 1, s. 263.

[215] MÖ 3000 yılının ikinci yarısında, Kafkaslar üzerinden Giresun'un batısı da dâhil olmak üzere Kızılırmak bölgesine kadar olan sahada yerleşmiş olan bu boyun İskitlerden Halizonların bir kolu olduğu düşünülmektedir. Bu halk, demiri işlemesiyle ünlenmiştir. Bkz. Muzaffer Demir, "Antik Dönemde Bir Doğu Karadeniz Kavmi; Khalybler", *Giresun ve Doğu Karadeniz Sosyal Bilimler Sempozyumu 09-11 Ekim 2008*, C. 1, Giresun Belediyesi Yayınları, Ankara 2009, ss. 70-82.

[216] Strabon, *Antik Anadolu Coğrafyası*, ss. 30-35.

[217] Eutropius, *Roma Tarihinin Özeti*, çev. Çiğdem Menzilcioğlu, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2007, s. 175.

Polemon Krallığı tarafından idare edilmeye devam etmektedir.[218] MS 50'li yıllarda Pontus'taki Polemon Krallığı'nın sınırları, Samsun'dan Trabzon'a kadar Anadolu'nun kuzeydoğu bölümünün tamamını kapsamaktadır.[219] MS 64 yılından itibaren Giresun'un dâhil olduğu Polemon Pontus bölümü, İmparator Nero döneminde Galatia eyaletinin bir parçası hâline getirilmiştir. Bu durumu bölgede basılan paralarda da görmek mümkündür.[220] İmparator, İran üzerine seferlerde kullanılmak üzere Karadeniz kıyılarının stratejik öneminden faydalanmak üzere Polemon Pontus sınırları içerisindeki Trabzon'da bir donanma üssü inşa ettirmiştir.[221] MS 72 yılından itibaren Roma İmparatoru Vespasianus tarafından birleştirilen Galatia-Kappadokia eyaletlerine dâhil edilen Polemon Pontus topraklarında, İran ile yaşanan mücadeleler sırasında tampon bölge oluşturulmuştur.[222]

Roma hâkimiyeti altındaki MS 111 yılında Pliny, Bitinya ve Pontus yöneticiliğine atandığında bölgede, Asyalı toplulukların sayılarının arttığını kaydetmiş ve Giresun civarında Tibaren ve Mossinik, doğuya gidildikçe Bechires ve Buxeri halklarının yaşadığından bahsetmektedir.[223] MS 113-114 yıllarından, MS 250'li yıllarda tahta çıkan İmparator Gallienus zamanına kadar Pontus Polemon bölgesi, Kappadokia eyaleti idaresi altındadır. Bu dönemde Kapadokya Pont'u, kıyıda Giresun (Pharnacie Cérasus) ve Trabzon topraklarını da kapsamaktadır. Ancak Gallienus zamanında Pontus Polemon, tekrar Galatai Eyaleti'nin sınırları içine alınmıştır.[224]

Kappadokia eyaleti idaresindeki Giresun'da MS 130 yılında dağlık kesimde

---

[218] Emir, *Helenistik ve Roma Dönemleri'nde Pontos*, ss. 145-146.
[219] Edward Gibbon, *Roma İmparatorluğu'nun Gerileyişi ve Çöküş Tarihi*, C. I, çev. Asım Baltacıgil, Tuba Matbacılık, s. 43; Emir, *Helenistik ve Roma Dönemleri'nde Pontos*, s. 145.
[220] Ramsay, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, s. 501; Emir, *Helenistik ve Roma Dönemleri'nde Pontos*, s. 28.
[221] Emir, *Helenistik ve Roma Dönemleri'nde Pontos*, ss. 147-148.
[222] Ramsay, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, ss. 279-280; Kaya, "Anadolu'da Roma Eyaletleri: Sınırlar ve Roma Yönetimi", ss. 19-20.
[223] *The Natural History of Pliny*, C.1, John Bostock, çev. H.T. Riley, Covent Garden, Londra 1855, ss. 343-350. Amisos'a 80 mil uzaklıkta, Tripolis Nehri ve ormanlığı, Philocalia Nehri ve ormanlığı, Pharnacea'dan 100 mil uzaklıkta nehri olmayan ormanlığı bulunan Liviopolis bulunmaktadır. Bkz. *The Natural History of Pliny*, C. II, John Bostock, çev. H.T. Riley, Covent Garden, Londra 1855, s. 9.
[224] Ramsay, *Anadolu Tarihi Coğrafyası*, ss. 279-280; Charles Texier, *Küçük Asya*, C. 3, çev. Ali Suat, Enformasyon ve Dökümantasyon Hizmetleri Vakfı, Ankara 2002, s. 153; Kaya, "Anadolu'da Roma Eyaletleri: Sınırlar ve Roma Yönetimi", ss. 19-20. Giresun'da, Roma İmparatorluk Dönemi'nde Hadrianus (MS 117-138) ve Septimius Severus (MS 193-211) zamanında önemli miktarda para basılmıştır. Darbedilen paraların üzerindeki kabartmalardan Zeus, Dionysos, Athena, Tykhe, Asklepios, Poseidon, Herakles gibi tasvirler kentteki inanış hakkında bazı fikirler vermekteyken paranın arka tarafında herhangi bir mimari yapı çizimi bulunmaması kentteki önemli yapı ya da yapılar hakkında bilgi sahibi olmamızı engellemektedir. Bkz. Esen Aktaş, *Roma İmparatorluk Dönemi'nde Orta ve Doğu Karadeniz Bölgesi Yerleşimleri*, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Doktora Tezi, Aydın 2018, ss. 245-246.

ikamet eden Chalyblerin, Ordu'dan getirilen Tibarenilerin ve şehrin doğusuna doğru Massynilerin bölgedeki nüfusun önemli bir kısmını oluşturduğu bilinmektedir. Ayrıca sahil boyunca Uluburun/Zefre, Tirebolu, Halkavala (Harşit'in denize döküldüğü yer),[225] Görele ve Hieros (Kutsal) Dağı[226] gibi önemli yerleşimlerin varlığını koruduğu belirtilmektedir.[227]

MS 257-258 yıllarında Got istilaları; Karadeniz'in güney kıyılarına ulaşmış ve çoğunlukla Pontus Polemon kısmı, ciddi yıkıma uğrayarak talan edilmiştir. İmparatorluğun büyük zarar gördüğü istilaları fırsat bilen İranlılar, Anadolu topraklarına saldırarak tampon hattındaki Pontus Polemon'a kadar ilerlemişlerdir. MS 268 yılında hâlâ devam eden Got istilalarında, Trabzon ve Giresun çevresi yapılan baskınlarla ciddi zarara uğramış ve pek çok önemli yapı da yok edilmiş ve yağmalanmıştır.[228]

[225] Harşit Çayı, kaynaklarda "Philabonites" ismiyle adlandırılmaktadır. Bkz. Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C. I, s. 164.
[226] Hieros Dağı adını muhtemelen "*Hieros Gamos*" yani tanrı veya tanrıçalar arasında gerçekleşen evliliklere verilen isimden gelmektedir. Tarihi Sümerlere kadar uzanan ritüele pek çok eski Anadolu medeniyetinde de rastlanılmaktadır. Nitekim Görele'nin güneyine düşen ve Giresun sahillerinin tamamından görülebilen Sis Dağı, Hieros Dağı olarak adlandırılan yere en uygun lokasyondur. Bkz. Cengiz Çetin, "Antik Çağ'da Hieros Gamos Ritüeli", *Türk Arkeoloji ve Etnografya Dergisi*, S.6 , Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2006, ss. 99-110.
[227] *Arrianus'un Karadeniz Seyahati*, ss. 33-64,126-130; Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C. I, s. 154.
[228] Eutropius, *Roma Tarihinin Özeti*, s. 229; Edward Gibbon, *Roma İmparatorluğu'nun Gerileyişi ve Çöküş Tarihi*, C. II, çev. Asım Baltacıgil, Tuba Matbacılık, İstanbul 1987, ss. 283-284; Emir, *Helenistik ve Roma Dönemleri'nde Pontos*, ss. 183-186.

3. BİZANS İMPARATORLUĞU ZAMANINDA GİRESUN

3.1. Bizans-Sasani Mücadelesi Dönemi

Orta Çağ başladığında Roma İmparatorluğu'nda, içerisindeki dinî mücadeleler ve batı sınırındaki Avrupa Hunları'nın tehditleri sebebiyle sıkıntılı bir süreç yaşanmaktadır.[229] Bunun yanı sıra kavimlerin ortaya çıkardığı büyük göç dalgaları yeni sorunları da beraberinde getirmiştir.[230] Tüm bu olumsuzlukların yanı sıra Roma'nın doğu sınırında Sasanilerle 368-371 yıllarında Armenia ülkesinin hâkimiyeti üzerine ciddi bir mücadele de vardır.[231] Ancak Roma'nın batı sınırlarındaki Hun tehlikesi ve Sasani ülkesinde 387'li yıllarda yaşanan taht mücadeleleri sebebiyle iki taraf, Armenia'nın bölünmesi üzerine Akilisene Anlaşması'nı imzalamıştır. Anlaşmaya göre Armenia'nın Giresun bölgesini de sınırları içerisine alan küçük bölümü, Roma hâkimiyeti altında kalmıştır.[232]

395 yılında, Roma'nın doğu ve batısında tek başına hüküm süren son imparatoru Theodosios'un ölümüyle Roma İmparatorluğu, doğuda Arkadios ve batıda Honorios hükümdarlığı altında ikiye ayrılmıştır. Aynı tarihlerde kavimlerin büyük göç hareketleri nedeniyle imparatorluğun batı toprakları büyük bir istila ile karşı karşıya kalmıştır. İmparatorluğun batı kısmının kavim göçleri ve Hun tehditleri ile varlıkları koruma çabası içerisinde olduğu bir zamanda, ülkenin doğu kısmında sakin ve durağan bir devir yaşanmaktadır.[233]

---

[229] İmparatorluk içinde Hz. İsa'nın niteliği konusundaki inanç kavgalarının doğurduğu din mücadeleler ve batıda Avrupa Hunları'nın akınları, devletin varlığını tehdit etmektedir. Bkz. Işın Demirkent,"Bizans", *İA*, C. 6, TDV Yayınları, İstanbul 1992, s. 232.

[230] Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, s. 47; Stephen Mitchell, *Geç Roma İmparatorluğu Tarihi M.S. 284-641*, TTK Yayınları, Ankara 2016, ss. 124-126.

[231] Armenia coğrafyasının sınırları hakkında farklı görüşler bulunmaktadır. İlk Çağlarda Urartuların sınırlarını ifade eden bu terim, Pers-Roma mücadelesi sonunda Roma ve Pers Armeniası olarak iki bölüme ayrılmıştır. Konumuzu ilgilendiren Roma Armeniası yani Anadolu'daki Armenia Orta Çağ'ın başlarında Sivas, Erzurum, Malatya ve Silvan çevrelerini kapsamaktadır. I. Justinianus devrinde Roma Armenia'sının iç sınırlarının düzenlenmesi sonrasında Giresun ve çevresi bölge, First/Prima (Birinci) Armenia sınırları içindedir. Bkz. Tezcan, "Pers Armenia Etrafından Gelişen Roma-Parth ve Bizans-Sasani Münasebetleri (M.Ö. I-M.S. VII. YY.)", ss. 214-271.

[232] Roma ile Sasaniler arasında 387 yılında yapılan ve 591 yılına kadar yürürlükte kalan Akilisene Anlaşması, Armenia topraklarının beşte birlik kısmını Roma'ya bırakırken beşte dörtlük kısmı olan Pers Armenia'sını da Sasaniler tarafına bırakmıştır. Bkz. Mehmet Tezcan, "Pers Armenia Etrafından Gelişen Roma-Parth ve Bizans-Sasani Münasebetleri (M.Ö. I-M.S. VII. YY.)", s. 235; Mitchell, *Geç Roma İmparatorluğu Tarihi M.S. 284-641*, s. 124; Rene Grousset, *Başlangıcından 1071'e Ermenilerin Tarihi*, çev. Sosi Dolanoğlu, Aras Yayıncılık, İstanbul 2019, s. 243.

[233] Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, ss. 49-51; J. B. Bury, *History of the Later Roman Empire*, C. II, Macmillan and Co., Londra 1923, s. 1; Demirkent, "Bizans", s. 232.

3.1.1. Armenia Eyaleti Yönetimi

Bizans İmparatorluğu döneminde Giresun,[234] önceleri Doğu Eyaleti'nin Pontus Sancağı'na bağlıdır. Ancak Doğu Roma'nın Perslerle mücadelesi nedeniyle bölge tahkim edilerek kurulan Armenia themasına dâhil edilmiş ve doğuya yapılacak seferler için önemli üslerden biri haline getirilmiştir. Orta Çağ'ın başlarında, 420'li yıllarda Giresun'u da içerisine alan bölge, Bizans ile Sasaniler arasında üzerinde sürekli mücadelelerin yaşandığı sınır yerleşimleri arasındadır.[235]

IV. asrın sonlarında Sasanilerle olan doğu sınırlarında barışın hüküm sürdüğü Bizans topraklarında, VI. asrın başlarından itibaren Sasanilerle ilişkiler kötüleşmiş ve 502-507 yılları arasında yaşanan bazı bölgesel çatışmalar, 527-532 yılları arasında da devam etmiştir.[236] İmparator Justinian devrinde, Armenia Eyaleti sınırları yeniden düzenlenerek 536 yılında Prima Armenia Eyaleti kurulmuştur. Eyaletin sınırları; başkent Erzurum olmak üzere Koloneia, Satala ve Nikopolis kentlerini içerisine alan bölgenin yanı sıra daha önce Pontos Polemon sınırları içerisinde yer alan Giresun ve Trabzon kentlerini de kapsamaktadır.[237] İmparator, Bizans'ın kuzeydoğu sınırlarının savunmasının sorumluluğunu Prima Armenia Eyaleti'nin komutanına vermiştir. Ayrıca Sasaniler'den gelecek her türlü saldırıyı engellemek amacıyla Kuzeydoğu Anadolu'da, Trabzon-Satala ikmal merkezinin ve batısının korunması için bu hattın doğusunda ve batısındaki mevzileri kuvvetlendirmiştir. Ayrıca doğu hududu boyunca kaleler, hisarlar ve önemli mevkilerdeki gözlem noktaları tahkim ettirerek bölgede

---

[234] Batılı bilim adamları Doğu Roma İmparatorlu'nun tarihini incelemeye başladıkları Rönesans döneminde, "Bizans" kavramını ortaya çıkararak kullanmışlardır. Çalışma içerisinde bu usule uygun olarak Doğu Roma İmparatorluğu adı ve sınırları, Bizans İmparatorluğu adı ile temsil edilecektir. Bkz. Melek Delilbaşı, "Türk Tarihi'nin Bizans Kaynakları", *Cogito*, S. 17, Yapı Kredi Yayınları, ss. 339-351.

[235] Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, ss. 96-97; Mıtchell, *Geç Roma İmparatorluğu Tarihi M.S. 284-641*, ss. 183-185; Bury, *History of the Later Roman Empire*, C. II, ss. 4-7.

[236] Mıtchell, *Geç Roma İmparatorluğu Tarihi M.S. 284-641*, s. 579; Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, s. 51; Emanuele E. Intaglıata, "Geç Antik Çağ'da Tzanika'nın (Kuzeydoğu Anadolu) Sınır Savunma Sistemine İlişkin Notlar", *Belleten*, C. LXXXIII, S. 297, Ağustos 2009, s. 427; Irfan Shahîd, *Byzantium and the Arabs in the Sixth Century*, C. I, Dumbarton Oaks Research Library and Collection, Washington D.C. 1995, s. 62.

[237] Grousset, *Başlangıcından 1071'e Ermenilerin Tarihi*, s. 239; Bury, *History of the Later Roman Empire*, C. II, s. 344; Ramsay, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, ss. 359-360; Efi Ragia, "The Geography of the Provincial Administration of the Byzantine Empire (ca 600-1200): I.2. The Apothekai of Asia Minor (7th-8th c.)" *Byzantina Symmeikta*, C. 19, 2009, ss. 207-208. 536 yılında İmparator Justinian, Roma Armeniası'nı ikisi sınır hattında kuzey ve güneyde, ikisi de bu hattın batısında bulunan dört yeni Armenia eyaleti kurmuştur. Bkz. Mehmet Tezcan, "Pers Armenia Etrafından Gelişen Roma-Parth ve Bizans-Sasani Münasebetleri (M.Ö. I-M.S. VII. YY.)", s. 242. Justinian'ın 535 Yılı Temmuz tarihli Novella XXVIII Kanunu'na göre Trabzon ve Giresun kentleri Prima Armenia sınırlarına dâhil olsa da hâlâ Pontus'un yetkisi altında olduğu görülmektedir. Bkz. Nicholas Adontz, *Armenia in the Period of Justinian,* Calouste Gulbekian Foundation, Lizbon 1970, s. 138.

güvenliği arttırmıştır. Bu tahkim ve restorasyon devrinde Giresun ve Şebinkarahisar'daki (Mavrokastron) kalelerin onarıldığı düşünülmektedir.[238]

Sasanilere karşı tedbirlerine devam eden Bizans yönetimi; Fırat Nehri'nin batısında Şebinkarahisar, (Mavrokastron) Satala, Erzurum (Theodosiupolis) ve Malatya'dan (Melitene) hattı boyunca doğu sınırında önemli bir tahkimat hareketine girişmiştir. Diyarbakır'da, Dicle Nehri'nin batı yakasına denk gelen topraklardan önemli geçitler tutularak Erzurum'a kadar ulaşan yolu savunmak için kurulan Limes kaleleri,[239] bölgedeki Bizans hâkimiyetini korumaya çalışmaktadır. 6. yüzyılın ortasından itibaren gerçekleşen askerî çatışmalarda, Bizans kuvvetlerinin de Limes hattının ötesine geçemediği görülmektedir.[240] Bu dönemde Armenia theması, imparatorluğun doğuya veya güneye yapacağı askerî seferlerde ana toplanma üssüdür. İstanbul'dan (Konstantinopolis) doğuya yola çıkan bir ordu, Anadolu'da dördüncü toplanma üssü konumundaki Şebinkarahisar'a (Mavrokastron) uğrayarak buradan Erzurum'a hareket etmektedir.[241]

Bizans-Sasani mücadelesinde, 591 yılında Pers-Armeniası'nı Bizanslılara teslim eden bir anlaşma yapılmıştır.[242] Ancak 615 yılından itibaren Sasanilerin yeniden harekete geçerek Trabzon ve Satala üzerinde Malatya'ya uzanan Bizans doğu sınırını ele geçirdikleri görülmektedir. Bizans'ın doğudaki toprak kayıpları, doğu hududu savunmasını Anadolu'nun kuzeydoğusunda Giresun'dan Şebinkarahisar'a (Koloneia) uzanan hattın batısına çekilmeye zorlamıştır. Ancak İmparator Herakleios, 627 yılında Sasanileri Ninevâ'da mağlup ederek doğu sınırlarını yeniden 591 yılından önceki durumuna geri getirmiştir. Herakleios'un galibiyetiyle uzun yıllar süren Bizans-Sasani

---

[238] Mıtchell, *Geç Roma İmparatorluğu Tarihi M.S. 284-641*, ss. 503-504. Tzanika'nın tahkiminde İmparator bizzat kendisi harekete geçmiştir. Engebeli yollar, dağlık ve sarp kayalık kesimleri aşarak Tzanika üzerine açılan sefere İmparator güzergâhı üzerindeki ağaçları kestirmiş ve geçilmesi zor yerleri uygun hâle getirterek Tzanikalıların yerleşkesine ulaşmıştır. Ancak bu halkın artık yerli halklar ile kaynaşmış olduğunu görerek bölgedeki imar faaliyetlerini genişletmekle seferini sonlandırmıştır. Bkz. Adontz, *Armenia in the period of Justinian*, ss. 113-117. Şebinkarahisar, Justinian dönemindeki düzenlemeler bir süre Mavrokastron adını almıştır. Bkz. Honigmann, *Bizans Devleti'nin Doğu Sınırı*, ss. 212-213.

[239] Tabii engel ve stratejik noktalara kurulan ve bir hat boyunca uzanan kaleler koridorudur. Bu müstahkem yapılar çok sayıda gözlem kuleleri ile donatılmıştır. Bkz. Ernst Honigmann, *Bizans Devleti'nin Doğu Sınırı*, çev. Fikret Işıltan, İstanbul 1970, s. 2.

[240] Honigmann, *Bizans Devleti'nin Doğu Sınırı*, s. 17.

[241] Cüneyt Güneş, *Bizans Anadolusu'nda Askerî ve İdarî Bir Sistem: Thema Sistemi*, Muğla Sıtkı Kocaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü *Yayımlanmamış Doktora Tezi*, Muğla 2018, ss. 128-129.

[242] Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, s. 73; Grousset, *Başlangıcından 1071'e Ermenilerin Tarihi*, s. 243. Pers-Armeniası'nın Bizans'a bağlanması farklı bir çalışmada 592 yılı olarak verilmektedir. Bkz. Shahîd, *Byzantium and the Arabs in the Sixth Century*, s. 608.

mücadelesi, Bizans'ın üstünlüğüyle sonuçlanmıştır.[243]

3.1.2. Giresun ve Gedikkaya Kaleleri

Günümüzdeki adını Giresun kentinden alan Giresun Kalesi; Aksu Vadisi'nin batısında, Batlama Vadisi'nin doğusunda çevresine hâkim denizin içine çıkıntı bir tepe üzerinde bulunmaktadır. Yaklaşık 120 metre yükseklikte kurulmuş olan Giresun Kalesi'nin ilk yapılış tarihine ait bilgiler eksiktir. Konumu itibariyle kuruluşundan itibaren önemini koruyan kalelerden biri olduğu düşünülen Giresun Kalesi'nin kolonizasyon döneminde var olduğu tahmin edilmektedir.[244] Farklı bir görüş ise Pont Kralı Farnakes'in MÖ 190-169 yılları arasında günümüzdeki kent merkezinde yeni bir şehir kurarken kaleyi inşa ettirdiği yönündedir.[245] Kale yerleşkesi ve limanı, Roma'nın Perslerle mücadele ettiği dönemde restore edilmiştir. Kale-kent olarak gelişen kentin surlarının sahil boyunca uzandığı ve batı, güney ve doğu taraflarından kaleyi çevrelediği bilinmektedir. Kaleye ait surlar ve benzer taş yapıların bir kısmı günümüze kadar gelmiştir.[246] Hamilton; antik karnic yayı temsil eden kalenin, Bizans dönemi kalıntılarının tepede göründüğü, duvarları ve Helen kurumlarıyla denizin her iki yanından aşağı uzanan surların doğusunda, kaleden sahile uzanan eski bir yola ait izlerin olduğunu belirtmektedir.[247] Cuinet, zamanında da kalenin kıyıdaki sur kalıntılarının ayakta olduğu bilinmektedir.[248] Kaleden limana inen tarihî patika yolun kıyıya ulaştığı noktada bulunan Roma ve Bizans devri duvar ve yapı kalıntılarını günümüzde görmek mümkündür.

Giresun Kalesi'nin hemen doğusunda bir tepe üzerinde Gedikkaya Kalesi bulunmaktadır. Yaklaşık 250 metre yükseklikteki tepenin deniz ile buluştuğu kıyıda demirlemeye uygun korunaklı limanı bulunduğu tespit edilmiştir. Orta Çağ devrinde

---

[243] Mıtchell, *Geç Roma İmparatorluğu Tarihi M.S. 284-641*, ss. 616-620. Bu seferin tarihi Ostogorsky'de 625 yılı olarak gösterilmektedir. Bkz. Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, s. 95.

[244] Ksenophon, Onbinlerle beraber Helenlerin sahilde bir koloni olarak kurduğu Giresun'a geldiği ve burada on gün kaldığından bahsetmektedir. Kolonide yaşayan insanların ve ticareti yapılan malların korunması ihtiyacı, bir kale yerleşkesinin olduğu fikrini kuvvetlendirmektedir. Bkz. Ksenophon, *Anabasis Onbinlerin Dönüşü*, s. 371; Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C. I, s. 126; Sinclair, Giresun'un MÖ 7. veya 6. asra ait erken Grek yerleşimi olduğunu belirtmektedir. Bkz. T.A. Sinclair, *Eastern Turkey An Architectural and Archaelogical Survey*, C. II, Pindar Press, Londra 1989, s. 111.

[245] Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C. I, s. 126; *Arrianus'un Karadeniz Seyahati*, s. 33; Darkot, "Giresun", s. 789.

[246] Texier, *Küçük Asya*, C. 3, s. 205; Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C. I, ss. 130-132.

[247] William J. Hamilton, *Researches in Asia Minor, Pontus and Armenia*, C. 1, çev. John Murray, Londra 1842, s. 262.

[248] Vital Cuinet, *La Turquie d'Assie*, C. 1, Ernest Leroux Éditeur, Paris 1892, ss. 74-75.

kullanıldığı düşünülen Gedikkaya Kalesi, Giresun Kalesi ile birlikte bir liman koy'unu koruyacak şekilde tesis edilmiştir. Ancak zaman içerisinde doğal ve beşerî etkilerle iki kale arasındaki koy kapanarak özelliğini kaybetmiştir. Giresun Kalesi ile birlikte kentin korunmasında anahtar rol üstlenen Gedikkaya Kalesi, günümüze ulaşmamıştır.[249]

Gedikkaya Kalesi, Şebinkarahisar'dan (Koloneia) gelen Aksu Vadisi yolunun sahil ile buluştuğu mevkiye hâkim konumdadır. Kalenin yapılış amacı; Giresun Kalesi'ne herhangi bir saldırı ya da kuşatma yapıldığında, saldırının yönünü değiştirerek savunma yapma ve Aksu Vadisi'nin Karadeniz'e açıldığı güzergâhın girişini tutmaktır. Bryer'in, gözlem hisarı olarak yapıldığını düşündüğü kalenin; kule ve surlarının görkemli görüntüsünün yerinde, bugün herhangi bir kalıntı mevcut değildir.[250]

Giresun (Kerasous) kale-kentinin Eski Çağlardan itibaren Şebinkarahisar'ın (Koloneia) kıyı ile buluştuğu limana ev sahipliği yapması, Şebinkarahisar'ın (Koloneia) ise Giresun'un Anadolu içlerine açılan kapısı olmasının yanı sıra önemli bir yol kavşağında bulunması, her iki kenti tarih boyunca siyasi, sosyal ve ekonomik açıdan birbirleri ile yakın ilişki içerisine sokmuştur.

3.2. Bizans'ın Emeviler ve Abbâsîlerle Mücadelesinde Khaldia Theması

632 yılından itibaren Bizans topraklarının doğu kısmına ilk Arap akınları başlamıştır. Arap orduları, Sasanileri yenilgiye uğratarak son hükümdarları III. Yezdicerd'i doğuya çekilmek zorunda bırakmıştır. Sasani topraklarını ele geçiren Emevi orduları, Bizans'ın kadim düşmanı Sasanileri Anadolu'yu terk etmek mecburiyetinde bırakmıştır. Bu tarihten itibaren Bizans İmparatorluğu doğu hududunda yaklaşık dört asır boyunca Emevi orduları ile ciddi bir mücadeleye girişmiştir.[251] Emevi orduları 660'lı yıllardan itibaren Anadolu'ya yaz ve kış olmak üzere yılda iki defa düzenli akınlar yapmaya başlamıştır.[252] Böylece VII. asrın ortalarında Anadolu'nun güneydoğu kısmı, Armenia, Suriye ve Mısır'ın; Emeviler'in

[249] Gedikkaya Kalesi'nin daha önce kullanılan bir ismine rastlanılmamıştır. Kalenin olduğu bölgenin zirvesindeki kayanın ikiye bölünmüş görüntüsünden dolayı bu ismi almıştır. Bkz. Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C. I, s. 132.
[250] Sinclair, *Eastern Turkey An Architectural and Archaelogical Survey*, s. 114; Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C. I, ss. 127-133.
[251] John Haldon, *Byzantium at War AD 600-1453*, Osprey Publishing Ltd., New York 2003, s. 33; Esko Naskalı, "Sasani", *İA*, C. 36, TDV Yayınları, İstanbul 2009, ss. 175-176; Tezcan, "Pers Armenia Etrafından Gelişen Roma-Parth ve Bizans-Sasani Münasebetleri (M.Ö. I-M.S. VII. YY.)", s. 252.
[252] İsmail Yiğit, "Emeviler", *İA*, C. 11, TDV Yayınları, İstanbul 1995, s. 89.

hâkimiyeti altına girdiği görülmektedir.[253] Emevi ordularının 661 yılına kadar yaptığı seferler sonunda Sasanilerin elinde bulunan Pers-Armenia'sı ve Bizanslıların elinde bulunan Roma-Armenia'sı toprakları artık El-Ermeniyye eyaleti adında tek bir idare yönetiminde Abbâsî hâkimiyeti altındadır.[254] Bu devirde Emevilerin akınlarının Kapadokya, Trabzon ve Şebinkarahisar'a (Koloneia) kadar uzandığı düşünülmektedir.[255]

Emevi orduları, 726 yılından itibaren Anadolu'ya pek çok defa sefer düzenlemişlerdir. Ancak İmparator III. Leon'un Akroinon mevkisinde kazanmış olduğu galibiyet, Emevilerin Anadolu'ya yönelik seferlerinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Nitekim bu tarihten sonra Emevi ordularının bölgedeki saldırıları Bizans Devleti'nin varlığını tehdit etmekten oldukça uzaklaşmıştır.[256] VIII. asrın ortasından itibaren Anadolu'daki Arap baskısı, Abbâsîlerin yeni kurulması sebebiyle zayıflamıştır.[257] 752 yılında İmparatoru Konstantinos; Armenia ve Mezopotamya üzerine sefere çıkarak doğu sınırının önemli kaleleri Erzurum ve Malatya'yı ele geçirmiştir. Ancak kısa süre sonra bu kaleler, yeniden Abbâsî ordularının eline geçmiştir.[258] 778 yılında ise Sümâme b. Velîd el-Absî kumandasında Anadolu'ya yapılan seferde, Yezid bin Usaid al-Sulami adlı Abbâsî komutanı, Koloneia ve çevresine yaptığı saldırılarla bölgeyi talan etmiştir. Bizans- Abbâsî mücadelesinde sınır çatışmalarının yaşandığı dönemde Giresun civarının, Abbâsîler ile Bizanslılar arasında pek çok defa el değiştirdiği görülmektedir.[259]

Bizans ile Abbâsîler arasında önemli mücadelelerin yaşandığı zamanda, imparatorluk topraklarında 726'lı yıllarda başlayan tasvir kırıcı dönemin bunalımı hâlâ

---

[253] Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, s. 103; Tezcan, "Pers Armenia Etrafından Gelişen Roma-Parth ve Bizans-Sasani Münasebetleri (M.Ö. I-M.S. VII. YY.)", s. 253.
[254] Tezcan, "Pers Armenia Etrafından Gelişen Roma-Parth ve Bizans-Sasani Münasebetleri (M.Ö. I-M.S. VII. YY.)", ss. 254-255.
[255] Brosset, *Gürcistan Tarihi*, s. 200; C. W. Charles Oman, *The Byzantine Empire*, G.P. Putnam's Sons, London 1908, s. 182.
[256] İmparator III. Leon, 740 yılında Afyon yakınlarında aldığı galibiyetle ülkesinin varlığını tehdit eden Arapları durdurmuş ve bölgeden çekilmelerini sağlamıştır. Bkz. Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, ss. 146-147.
[257] Hakkı Dursun Yıldız, "Abbâsîler", *İA*, C. 1, TDV Yayınları, İstanbul 1998, s. 31; Yiğit, "Emeviler", s. 94.
[258] Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, ss. 155-156; Grousset, *Başlangıcından 1071'e Ermenilerin Tarihi*, ss. 308-309.
[259] J. H. Mordtmann, "Kara Hisār", *EI*, C. II, ed. M. Th. Houtsma vd., Leyden Late E. J. Brill Ltd, London 1927, s. 735; Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C. I, s. 147; Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, ss. 151-167; Nahide Bozkurt, "Mehdî-Billâh", *İA*, C. 28, TDV Yayınları, Ankara 2003, s. 378.

devam etmektedir.[260] Bunun yanı sıra 793 yılı başlarında başlayan taht kavgaları, ülke çapında büyük bir isyana dönüşmüş ve IX. asrın ilk yıllarına kadar sürmüştür.[261] II. Mikhail başa geçtiğinde ülkede otoriteyi kısmen sağlamışsa da 820'li yıllarda Anadolu'da önemli bir isyan yeniden başlamış[262] ve bu defa Anadolu'daki altı themadan Opsikion ve Armenikon themaları hariç diğer dört thema da isyana katılmıştır. Bu büyük isyan hareketi, 823 yılında Bulgar Hanı'nın yardımları ile zorlukla bastırılabilmiştir.[263]

IX. asra kadar Giresun ve çevresi, Armenia theması sınırları içerisindedir. Ancak Bizans; devlet otoritesini tam anlamıyla sağlamak ve doğu hududu savunmasını kuvvetlendirmek için 824 yılından itibaren Giresun ve Trabzon başta olmak üzere Doğu Karadeniz bölgesini, Khaldia themasına dâhil etmiştir.[264] Abbâsîlerin fetihleriyle birlikte bölgedeki Pontus adının unutularak kaybolduğu bir dönemde, Khaldia theması üyesi kentlerde lokasyonların adlandırılması ve düzenlenmesi tedbirleri kendilerine "Trabzon Dükleri" adını veren bir grup tarafından yapılmaktadır. Bu topluluğun asıl amacının Bizans hâkimiyetinden kurtulmak olduğu açıktır.[265]

Khaldia;[266] Bizans'ın, Kuzeydoğu Anadolu topraklarındaki theması ve aynı

---

[260] III. Leon'un 726 yılında Hz. İsa heykelini indirmesi ile başlayan, 787 yılında İmparatoriçe Irene devrinde İkinci İznik Konsili'nin ikonaları lanetlemesiyle sona eren dönemdir. Bu devirde imparatorluk sınırlarında ikona ve benzeri her türlü dinî sembol yasaklanmıştır. Bkz. Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, ss. 151-167; Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C. I, s. 147.

[261] Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, s. 167.

[262] V. Leon'un 820 yılı noelinde Ayasofya'daki ayin sırasında öldürülmesinden sonra II. Mihail adıyla tahta oturan yeni imparator, eski arkadaşı Slav Thomas'ın yaklaşık üç yıl süren büyük isyanıyla uğraşmıştır. Thomas, V. Leon devrinden itibaren Anadolu'daki karışıklılıktan faydalanarak Arapların, Farsların, Ermenilerin, Gürcülerin ve diğer Kafkas kabilelerinin, batıda ise Hunların, Gotların, Slavların ve Alanların desteğini kazanan büyük bir ayaklanmaya dönüşmüştür. Özellikle merkezî idarenin dinî politikasından memnun olmayan halk, isyanın büyümesine zemin hazırlamıştır. Bkz. Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, s. 191.

[263] Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, ss. 191-192.

[264] Honigmann, *Bizans Devleti'nin Doğu Sınırı*, s. 52; Umar, *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, s. 426; Fallmerayer, *Trabzon İmparatorluğunun Tarihi*, s. 14; Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, ss. 230-231; Ragia, "The Geography of the Provincial Administration of the Byzantine Empire (ca 600-1200): I.2. The Apothekai of Asia Minor (7th-8th c.)", s. 216; Güneş, *Bizans Anadolusu'nda Askerî ve İdarî Bir Sistem: Thema* Sistemi, ss. 286-294.

[265] Fallmerayer, *Trabzon İmparatorluğunun Tarihi*, s. 15; Ramsay, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, s. 350; Tellioğlu, *Trabzon Rum Devleti*, s. 5.

[266] Khaldia adının, Doğu Anadolu'nun eski egemen halkı Urartuların baş tanrısı Haldi/Khaldi'nin adıyla bağlantılı olduğu düşünülmektedir. Khaldia kavramı, Helen dilinin "-yurdu" anlamında -ia takısı eklenmekle türetildiği sanılmaktadır. Bkz. Demirkent, *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, s. 426. Doğu Roma İmparatorluğu'nun, Kuzeydoğu Anadolu topraklarındaki theması ve aynı zamanda bu bölgeyi tanımlamak için kullandığı isimdir. Doğu Roma İmparatorluğu'nun coğrafi bölgeleri belirlemek amacıyla oluşturulan yönetim ve askerî teşkilatlanma biçimi olan "thema" sisteminin, bölgelerinin idari bölünmesinde uygulandığı görülmektedir. Bölgelerindeki garnizonlara yerleştirilmiş olan sınır askerleri, kendilerine tahsis edilen toprakları işlemekte, elde ettikleri ürünler ile geçimlerini sağlamakta

zamanda bölgeyi tanımlamak için kullandığı isimdir.[267] Trabzon ve Giresun merkezî konumunda bulunduğu Khaldia theması; Ordu, Rize, Bayburt, Gümüşhane gibi kentleri de kapsamaktadır.[268] X. asırdan itibaren Trabzon, Khaldia'nın merkezi konumundadır.[269] Khaldia'nın esasen Bizans'ın daha eski themalarından biri olduğu tahmin edilmektedir. Arap kaynaklarında eski Bizans themalardan biri olarak adı zikredilen Khaldia'dan Mesudî, 863 yılında Pason civarındaki savaşa dair kayıtlarında buranın strategosunun[270] adından bahsetmemektedir. Khaldia'nın bu durumu, themanın zaman zaman themalık statüsünden çıkarıldığı veya Pavlikanlara[271] karşı yapılan savaşta devletin elinden çıkmasıyla (asilerin eline geçmesiyle) izah edilmektedir.[272]

3.3. Bizans'ın Emeviler ve Abbâsîlerle Mücadelesinde Koloneia Theması

Orta Çağ başladığında Giresun'un Kelkit Havzası'nda bulunan kısmı, bölgenin geri kalanı gibi yaklaşık dört asır boyunca Bizans idaresi altındadır. Giresun'un Kelkit arazindeki bölümünün büyük kısmı Armenia eyaleti sınırları içerisinde Koloneia

ve bunun karşılığında sınır savunmasını gerçekleştirmek üzere askerî hizmet vermektedirler. Orta Çağ Bizans Devleti eyalet idaresinin, yüzyıllar boyunca damgasını vuracak Anadolu'nun askerî bölgelere, themalara ayrılma sisteminin temelleri Anadolu'nun İran hâkimiyetinde bulunduğu, VII. asır başlarında atılmıştır. Başta Justinianos devrinde imparatorluktaki bazı bölgeler, bütün yetkileri elinde bulunduran bir vali emrine verilmiştir. Bu sistem tam manasıyla 7. yüzyılda gelişmiş ve başlangıçta kolordu anlamına gelen Yunanca "thema" sözcüğü ile bu teşkilat genişlemiştir. Başlangıçta doğu sınırını korumak için Armenia theması ile sonraki süreçte Anadolu'yu Arap tehlikesinden korumak için kurulan Anatolikon theması, ilk themalar sayılabilir. Bkz. Güneş, *Bizans Anadolusu'nda Askerî ve İdarî Bir Sistem: Thema Sistemi*, ss. 21-39; Paul Lemerle, *Bizans Tarihi*, çev. Galip Üstün, İletişim Yayınları, İstanbul 2006, ss. 77-78; Umar, *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, s. 426; Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, s. 89.

[267] Khaldia theması, 840 yılından önce bir tarihte kurulmuş olmalıdır. Bkz. Ramsay, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, ss. 349-350. X. asrın sonlarında kaynaklarda Khaldia bölgesinin ismi zikredilmektedir. Bkz. *Hudud al-Alam*, trans. Russian V. Minorsky, trans. English V.V. Barthold, Oxford University Press, London 1937, s. 156; Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, s. 194; Güneş, *Bizans Anadolusu'nda Askerî ve İdarî Bir Sistem: Thema Sistemi*, ss. 286-287.

[268] Honigmann, *Bizans Devleti'nin Doğu Sınırı*, s. 52, 89; Umar, *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, s. 426; Güneş, *Bizans Anadolusu'nda Askerî ve İdarî Bir Sistem: Thema Sistemi*, s. 294; Nicholas Adontz, Armenia in the Period of Justinian, s. 63; Fallmerayer, *Trabzon İmparatorluğunun Tarihi*, ss. 14-15.

[269] Honigmann, *Bizans Devleti'nin Doğu Sınırı*, s. 50; Sümer, *Tirebolu Tarihi*, s. 21.

[270] Themanın en önemli şehrindeki themanın tüm işlerinden sorumlu yönetici-komutana verilen addır. Ayrıntılı bilgi için bkz. John Haldon, "Military Service, Military Lands, and the Status of Soldiers: Current Problems and Interpretations", *Dumbarton Oaks Papers*, C. 47, Harvard University Press, Cambridge 1993, ss. 1-67; Baskıcı, *Bizans Döneminde Anadolu*, s. 33; Güneş, *Bizans Anadolusu'nda Askerî ve İdarî Bir Sistem: Thema Sistemi*, ss. 79-80.

[271] Pavlikanlar, VII ve IX. yüzyıllar arasında Bizans siyasi ve dinî tarihinde önemli bir yere sahip Hristiyanlığın heretik bir mezhebidir. Pavlikanlar, Bizans'a karşı Müslüman ordularının yanında yer almaları ve Anadolu inanç coğrafyasında iz bırakmaları sebebiyle Türk-İslam tarihinde önemli bir yere sahiptir. Bkz. Mehmet Çoğ, "İslam Bizans İlişkileri Bağlamında "Pavlikanlar" Üzerine Bir Değerlendirme", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13/8, 2008, s. 74.

[272] Texier, *Küçük Asya*, C. 3, ss. 131-133; Honigmann, *Bizans Devleti'nin Doğu Sınırı*, s. 50.

kentine aittir.[273] Emevi ordularının Bizans'ın doğu sınırlarını tehdit etmeye başlamasıyla Heraklius; reform çalışmaları başlatmış, sınırdaki thema ve kleisuralar sistemini[274] düzenlemiştir. Anadolu'da Toroslar boyunca güneybatıda Silifke ile başlayan ve kuzeydoğuda Trabzon'a kadar uzanan Bizans'ın doğu sınırı yeniden çizilmiştir.[275] Bizans'ın; ve Abbâsî Devleti sınırı boyunca Seleukeia, Küçük-Kappadokia, Kharsianon, Sebasteia ve Koloneia gibi kentler arasında bir kleisuralar zinciri oluşturduğu ve bunların hepsinin sonradan stratejik ehemmiyetleri dolayısıyla themalığa yükseltildiği görülmektedir.[276] Heraklius'un bu önlemleri, Anadolu'nun tamamının fethedilmesini önlemiştir. Bizans'ın doğu sınırı boyunca aldığı tedbirlerin bir benzerinin Abbâsî Devleti tarafından uygulandığı, batı sınırları boyunca bir hat şeklinde Sugūr[277] yerleşkeleri oluşturularak Bizans'a karşı batı sınırlarının korunmaya çalışıldığı görülmektedir.

Emevi orduları; VII. asrın ortalarından itibaren yaptıkları akınlarla Güneydoğu Anadolu, Armenia eyaleti, Suriye ve Mısır'ı ele geçirmiştir. Şebinkarahisar (Koloneia) topraklarını da içerisine alan bölge, Abbâsîlerin El-Ermeniyye Eyaleti nüfuzu altındadır.[278] Armenia eyaletinin Kelkit Vadisi'ni kapsayan kısmında, Koloneia thema merkezi tesis edilmiştir. Bizans'ın sınır hattındaki kleisuralar zincirinin önemli bir halkası olan Koloneia'nın, 863 yılından önce thema olduğu sanılmaktadır.[279] Bu durum, Koloneia themasının strategosundan ilk olarak 863 yılında bahsedilmesiyle açıklanmaktadır.[280] Koloneia'nın thema yapılmasında, Pavlikanlar Hareketi'nin[281]

---

[273] Grousset, *Başlangıcından 1071'e Ermenilerin Tarihi*, s. 160; Honigmann, *Bizans Devleti'nin Doğu Sınırı*, s. 17.

[274] Kleisura, Bizans Devleti'nin doğu sınırlarını korumak için inşa ettikleri kalelerdir. Bkz. Honigmann, *Bizans Devleti'nin Doğu Sınırı*, s. 40.

[275] Mıtchell, *Geç Roma İmparatorluğu Tarihi M.S. 284-641*, s. 629.

[276] Işın Demirkent, "Herakleius", *İA*, C. 17, TDV Yayınları, İstanbul 1998, s. 211.

[277] Sugūr, Abbâsîlerin Anadolu güneyindeki Arap-Bizans sınır bölgesi gibi benzer pek çok sınır boyunda kurduğu şehir ve kalelerden oluşan hudut kentleridir. Bkz. Casim Avcı, "Sugūr", *İA*, C. 37, TDV Yayınları, İstanbul 2009, s. 473.

[278] Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, s. 103; Brosset*, Gürcistan Tarihi*, s. 200; Tezcan, "Pers Armenia Etrafından Gelişen Roma-Parth ve Bizans-Sasani Münasebetleri (M.Ö. I-M.S. VII. YY.)", ss. 253-255.

[279] Ramsay, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, s. 351; Honigmann, *Bizans Devleti'nin Doğu Sınırı*, ss. 40-41; Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, s. 89; Lemerle, *Bizans Tarihi*, ss. 77-78; Umar, *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, s. 426. IX. asır ortalarında (825-875) Koloneia Archon'una (yöneticisine) ait bir mühür de bu düşünceyi desteklemektedir. Bkz. Pantelis Charalampakis, "Remarks on the Prosopography of the Byzantine Administration in Northeastern Asia Minor (7th-11th c.)", *Journal of Balkans and Black Sea Studies*, S. 3, 2019, ss. 80-81.

[280] Honigmann, *Bizans Devleti'nin Doğu Sınırı*, s. 49.

[281] VII. yüzyılın başlarından itibaren Fırat Havzası, Kapadokya ve Kızılırmak civarında siyasi bir güç hâline gelen Pavlikan Cemaati, Hristiyanlığın heretik bir mezhebidir. Pavlikanlar, ortaya çıktıkları zamandan itibaren Orta Çağ tarihi boyunca hem Bizans Devletini hem de kilise teşkilatını uzun yıllar uğraştırmışlardır. Bkz. Coğ, "İslam-Bizans İlişkileri Bağlamında "Pavlikanlar" Üzerine Bir Değerlendirme", ss. 73-77.

öncülerinden Karbeas'ın 843-863 yılları arasında bölgedeki faaliyetleri ve Abbâsîlerle birlikte hareket etmesi, Koloneia'nın themalık sürecini hızlandırmıştır.[282] Koloneia, idari ve askerî açıdan en küçük themalar arasında sayılmaktadır. Fakat Emevi ordularının akınlarına karşı oluşturulan savunma zincirindeki yeri ile zamanla önemli idari, ekonomik ve sosyal bir merkez hâline gelmiştir. Koloneia themasının batı komşusu Sebasteia, güney komşusu Kharsianon ve kuzey komşusu Khaldia themasıdır.[283]

863 yılına gelindiğinde Abbâsîlerin Malatya emiri Ömer, Samsun'a kadar uzanan seferler yaparak kısa bir sürede şehri ele geçirmiştir. Ancak Bizans, Petronas komutasında bir ordu ile Abbâsî ordusunu ağır bir yenilgiye uğratarak kenti tekrar ele geçirmiştir.[284] 872 yılında İmparator Basileios'un Khaldia ve Koloneia themaları ordularını Fırat ile Arsinos arasındaki bölgeye sefer düzenlenmesi emrini vermesinden, bölgedeki Bizans hâkimiyetinin hâlâ devam ettiği anlaşılmaktadır.[285] Ertesi yıl Bizans orduları, Fırat bölgesini aşarak Malatya'yı ele geçirme teşebbüsüne girmiş; ancak ağır bir mağlubiyete uğramıştır. Bu devir aynı zamanda Bizans'ın doğu sınırının adım adım doğuya ilerlemesinin ilk devresidir.[286]

Asırlardır devam eden Bizans ile Emevi-Abbâsî mücadelesi, imparatorluğun doğu bölgesinde sürekli toprak kaybedilmesine ve doğal olarak doğudaki themaların da sınırlarının devamlı küçültmesine sebep olmuştur. Ancak Emevi ve Abbâsî ordularıyla mücadeleye yakın olan themalar kuvvetlendirilmeye çalışılırken thema komutanlarının da teşvik edilmesi amacıyla gelirleri yüksek tutulmaya çalışılmıştır. Bunun bir örneğini İmparator Leon devrinde, Giresun topraklarının kuzey kısmında mücadelenin dolaylı yükünü çeken Khaldia ile kentin güneyinde çatışmanın ortasındaki Koloneia themalarından sorumlu komutanların maaşlarında görülebilmektedir. Bu ölçüde, Koloneia thema komutanı 20 libre altın almakta iken

---

[282] Skylitzes, *A Synopsis of Byzantine History 811-1057*, ss. 93-94; J.B. Bury, *A History of the Eastern Roman Empire*, Macmillan and Co., Londra 1912, ss. 277-279; Güneş, *Bizans Anadolusu'nda Askerî ve İdarî Bir Sistem: Thema Sistemi*, ss. 300-301.

[283] Hélène Ahrweiler, "L'Asie Mineure et les invasions Arabes (VII e -IX e siècles)", *Revue Historique*, T. 227, F. 1, 1962, Presses Universitaires de France, ss. 28-29; Honigmann, *Bizans Devleti'nin Doğu Sınırı*, s. 50.

[284] A.A.Vasiliev, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, C. 1, çev. Arif Müfid Mansel, Maarif Matbaası, Ankara 1943, s. 348; Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, s. 212; Bury, *A History of the Eastern Roman Empire*, ss. 283-284.

[285] Honigmann, *Bizans Devleti'nin Doğu Sınırı*, s. 55.

[286] Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, s. 221; A.A. Vasil'ev, "Struggle with the Saracens (867-1057)", *The Cambridge Medieval History*, C. IV, plan. J. B. Bury, ed. J. R. Tanner, C. W. Previté-Orton, Z. N. Brooke, Cambridge at the University Press, 1923, s. 139.

Khaldia thema komutanı ise 10 libre altın maaş ödeme almaktadır.[287]

Koloneia theması, 899 yılı itibariyle üç bin asker ve idarecileriyle birlikte toplamda dört bin yüz otuz bir kişinin bulunduğu bir merkez durumundadır.[288] Ancak onuncu asrın başlarında İmparator VI. Leon'un Mezopotamya themasının sınırlarını düzenlemesi sırasında, Koloneia'dan Kemah'ı, Khaldia'dan da Erzincan'ı alarak Mezopotamya'ya dâhil etmesiyle bu nüfus korunamamış olmalıdır. Böylece Khaldia ve Koloneia themalarının sınırlarının daraldığı görülmektedir.[289]

934 yılında İmparator Romanos, doğuya doğru harekete geçerek Malatya'yı ele geçirmiş ve Abbâsîlerle doğu sınırında ciddi bir mücadelenin içerisine girmiştir.[290] Fakat çok geçmeden 938 yılı Eylül ayında Musul ve Halep Emiri Seyfe ed-Devle, Yukarı Fırat bölgesinde İoannes Kurkuas üzerine çıktığı seferde büyük bir zafer kazanarak Ermeni ve Gürcü ülkelerine kadar uzanan seferlerin yolunu açmıştır. Bu seferde Musul ve Halep Emiri, Şebinkarahisar'a (Koloneia) kadar gelerek burayı tahrip etmek için harekete geçmiş; ancak Bağdat'taki iç karışıklıklar sebebiyle 940 yılında Şebinkarahisar'dan (Koloneia) ayrılmıştır.[291] 950'li yıllarda Bizanslılar ile Araplar, Kızılırmak hattı üzerinde karşı karşıya gelmişler; İmparator Konstantin'in girişimleriyle Abbâsîler, savaşmadan bölgeden çekilmek zorunda kalmışlardır.[292]

976-979 yıllarında Bizanslı iki komutan Skyleros ve Phokas, Orta Anadolu bölgesinde devleti uzun yıllar meşgul edecek ciddi bir isyan çıkarmışlardır. Bu isyan Gürcü kralı David'in yardımıyla bastırılmışsa da on sene sonra Khaldia Dükü Phokas'ın çıkardığı isyan, XI. asrın ilk yıllarına kadar ülkede ciddi sıkıntılara sebep olmuştur.[293]

X. asır boyunca Bizans'ın doğu kentleri, Abbâsî ordularının yağma ve akınlarına

---

[287] Speros Vryonis, *The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor and the Process of Islamization from the Eleventh through the Fifteenth Century*, University of California Press, Londra 1971, s. 5; Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, s. 235.
[288] Güneş, *Bizans Anadolusu'nda Askerî ve İdarî Bir Sistem: Thema Sistemi*, s. 310.
[289] Ramsay, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, s. 350; Honigmann, *Bizans Devleti'nin Doğu Sınırı*, ss. 54-55.
[290] Müverrih Vardan, *Türk Fetihleri Tarihi*, Post Yayınevi, İstanbul 2017, s. 18.
[291] Arap çekilmesini fırsat bilen İmparator Romanos, 939 yılında Koloneia'ya yeniden Bizans topraklarına katmıştır. Bkz. Müverrih Vardan, *Türk Fetihleri Tarihi*, s. 18; Th. Bianquis, "Sayf al-Dawla", *EI*, C. IX, ed. C.E. Bosworth vd., Brill, Leiden 1997, s. 107; Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, s. 258; Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C. I, s. 147.
[292] Müverrih Vardan, *Türk Fetihleri Tarihi*, s. 18; Honigmann, *Bizans Devleti'nin Doğu Sınırı*, s. 84; Vasiliev, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, C. 1, ss. 388-389.
[293] Tezcan, "Pers Armenia Etrafından Gelişen Roma-Parth ve Bizans-Sasani Münasebetleri (M.Ö. I-M.S. VII. YY.)", ss. 330-331.

terk edilmiş durumdadır. Bu süreçte Koloneia bölgesi, pek çok defa iki kuvvetin mücadelesine şahit olmuş ve ciddi zararlar görerek harap bir hâle gelmiştir.[294] Ancak asrın sonlarında Bizanslı komutan Ioannes Kurkuas'ın üstün çabalarıyla Armenia topraklarının Müslümanların elinde bulunan önemli kısmı ele geçirilmiştir.[295] Bizans'ın doğu tarafındaki ilerlemesi, İmparator II. Basileios devrinde devam etmiştir. 1018 yılında Gürcistan üzerine sefere çıkan imparator, Tiflis yakınlarına kadar ilerlemiş ve gelecek yıl sefere devam edebilmek için kışı Trabzon'da geçirmiştir. İmparator burada ordusunun ihtiyaçlarını gidermenin yanı sıra Abhazya üzerine saldırabilmek amacıyla Trabzon Limanı'nda bir donanma oluşturmuştur.[296]

3.4. Bizans-Selçuklu Mücadelesinde Khaldia ve Koloneia Theması

Bizans-Abbâsî mücadelesinde harap hâle gelmesi ve yerleşikleri tarafından terk edilmesi nedeniyle savunulması oldukça zayıflayan Anadolu toprakları, Selçuklular için cazip bir durumdadır. Bizans'ın doğu sınırında mücadele ettiği Abbâsî orduları, Türk askerleri ve akıncılarından oluşmaktadır. Bu durum, Anadolu'nun Türkler tarafından tanınmış ve bilinen topraklar olduğunu göstermektedir. Filhakika Abbâsîlerin batı sınırlarındaki Türkler; Bizans topraklarına düzenlediği akınlarla Bizans Devleti'nin doğu sınırında bulunan Sivas, Niksar, Şebinkarahisar (Koloneia), Amasya, Zamantı, Ulukışla, Çankırı, Ankara ve Eskişehir gibi kentlere ciddi zararlar vermişlerdir. Saldırılan kentlerin çoğu, Bizans'ın doğu savunma hattı kaleleridir. Sürekli düzenlenen saldırılar sebebiyle artık doğu hudut hattı, üzerine düşen görevi yerine getirememektedir. Bu durum, Anadolu coğrafyasının el değiştirmesine oldukça elverişli bir ortam hazırlamaktadır.[297]

1018 yılında Çağrı Bey, Anadolu'nun içinde olduğu bu vaziyete uygun hareket ederek batı seferine çıkmış ve Selçuklular ilk defa Anadolu topraklarına girmiştir.[298] Selçuklu komutanlarından İbrahim Yınal, 1048 yılında Karadeniz bölgesini de

[294] Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, s. 239.
[295] Tezcan, "Pers Armenia Etrafından Gelişen Roma-Parth ve Bizans-Sasani Münasebetleri (M.Ö. I-M.S. VII. YY.)", ss. 254-255.
[296] Lebeau, *Histoire du Bas-Empire*, C. XIV, ed. M. Brosset, De L'lmprimerie De Fırmın Dıdot Frêres, Paris 1833, s. 223; Honigman, *Bizans Devleti'nin Doğu Sınırı*, s. 162.
[297] *Urfalı Mateos Vekayi-Namesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli*, ss. 48-49; Vasil'ev, "Struggle with the Saracens (867-1057)", s. 150; Bury, *A History of the Eastern Roman Empire*, s. 264; Yinanç, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri*, s. 15; Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, s. 119; Mehmet Altay Köymen, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi*, C. I, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2001, ss. 107-108; Sevim, *Anadolu'nun Fethi*, ss. 36-40.
[298] *Urfalı Mateos Vekayi-Namesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli*, ss. 48-49; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2016, s. 14.

kapsayacak şekilde bir sefer düzenlemiştir. Trabzon'un iç kesimleri dâhil geniş bir bölgenin yağmalandığı sefer sırasında Bizans kuvvetlerinden oluşan bir ordu da mağlup edilmiştir.[299]

1054 yılında Tuğrul Bey komutanlığında bir Selçuklu ordusu, Anadolu'nun doğu kısmında bazı kaleleri ele geçirerek yağmalamıştır.[300] Bu seferde bir akıncı grup Karadeniz Dağları'ndan, Kafkas Etekleri'ne hatta Trabzon havalisine kadar ilerken[301] diğer bir grup ise Çoruh Vadisi yoluyla Giresun'un güneyindeki Kelkit Vadisi boyunca Canik Ormanları'na kadar ilerlemiştir. Selçukluların; Mezopotamya, Khaldia ve Koloneia bölgelerine ciddi zararlar verdiği bu seferinde, Karadeniz bölgesinde fetih yapıldığına dair bilgi yoktur.[302]

1057-58 yılında Bayburt civarına gelen Selçuklu akıncılarından Dinar Bey komutasında bir grup; Erzurum'u aşarak Erzincan, Kemah, Şebinkarahisar (Koloneia) ve Melitene bölgelerine ciddi zarar vermiştir.[303] Kelkit Vadisi'ni takip eden ordu, 1058 yılında Doğu Karadeniz'deki ilk Selçuklu fethini Şebinkarahisar'ı (Koloneia) zapt ederek gerçekleştirmiştir.[304] Selçukluların Anadolu içlerine ilerlediği seferler boyunca, Sivas'a kadar olan bölgedeki Bizans gücü ağır bir tahribata uğramış ve bölgeye büyük bir Türkmen nüfusu iskân edilmiştir.[305]

Sultan Alp Arslan; ilki 1064 yılı Şubat'ında, diğeri ise 1067-1068 yılında olmak

---

[299] Selçuklular ile Bizans arasında 18 Eylül 1048 tarihinde yapılan Pasinler Savaşı, Anadolu'nun kapılarının Türklere açıldığı savaş olarak bilinmektedir. Bkz. İbnü'l Esir, *Büyük Selçuklu Devleti Tarihi*, çev. Murat Temelli, Ark Kitapları, İstanbul 2013, ss. 195-196; Mikhael Attaleiates, *Tarih*, s. 55; *Urfalı Mateos Vekayi-Namesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli*, ss. 85-87; *Azîmî Tarihi*, çev. Ali Sevim, TTK Yayınları, Ankara 2006, ss. 9-10; George Finlay, *History of the Byzantine Empire*, William Blackwood and Sons, Londra 1853, ss. 520-523; Cladue Cahen, *Türklerin Anadolu'ya İlk Girişi*, çev. Yaşar Yücel, Bahaeddin Yediyıldız, TTK Basımevi, Ankara 1988, s. 12; Yinanç, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri*, ss. 41-42; Sevim, *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*, s. 31; Peter Charanis, "The Byzantine Empire in the Eleventh Century", *A History of the Crusades*, C. 1, ed. M. W. Baldwin, Madison 1969, s. 190.

[300] İbnü'l Esir, *Büyük Selçuklu Devleti Tarihi*, ss. 196-228.

[301] Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, s. 131; Yinanç, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri*, s. 44; Cahen, *Türklerin Anadolu'ya İlk Girişi*, ss. 13-14.

[302] Mikhael Attailates, *Tarih*, s. 87; Tellioğlu, *Osmanlı Hâkimiyetine Kadar Doğu Karadeniz Bölgesinde Türkler*, ss. 75-80.

[303] Cahen, *Türklerin Anadolu'ya İlk Girişi*, ss. 18-19; Honigmann, *Bizans Devleti'nin Doğu Sınırı*, ss. 181-182.

[304] Vryonis, *The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor and the Process of Islamization from the Eleventh through the Fifteenth Century*, s. 88; Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, İstanbul 2008, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s. 85; Sevim, *Anadolu'nun Fethi*, s. 38; Yinanç, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri*, s. 47; Tellioğlu, *Osmanlı Hâkimiyetine Kadar Doğu Karadeniz Bölgesinde Türkler*, s. 80.

[305] Gregory Abu'l Farac, *Abu'l Farac Tarihi*, C. 2, çev. Ömer Rıza Doğrul, Ankara 2001, ss. 301-302; Cahen, *Türklerin Anadolu'ya İlk Girişi*, ss. 18-19.

üzere iki Kafkas seferine çıkmıştır. İkinci Kafkas seferinde, Selçuklu kuvvetleri Trabzon'a kadar varan akınlar tertip etmişlerdir.[306] Fakat Roman Diogenes'in Malazgirt Savaşı'na hazırlandığı sırada, Trabzon civarında asker toplanmasından anlaşılacağı üzere Trabzon ve çevresi henüz ele geçirilmemiştir.[307] Selçuklu akınlarının devam ettiği on sene boyunca, Şebinkarahisar'ın (Koloneia) hangi devlet hâkimiyetinde olduğu konusunda bilgi bulunmamaktadır.

1068 yılında sefere çıkan Bizans İmparatoru Diogenes, Şebinkarahisar (Koloneia) themasına gelmiştir. İmparator; Selçuklular üzerine yaptığı bu seferde yanında bulunan Crispin'e,[308] sefer dönüşünde Armenia bölgesini savunmak üzere Koloneia Kalesi'nin idaresini vermiştir. Bu dönemde kalede görevli Bizans askerleri gönderilerek doğudan gelen Ermeni askerlerinin yerleştirildiği tahmin edilmektedir.[309] Ancak maaşını alamayan Crispin ve adamları, devlete karşı isyana girişmişlerdir. Diogenes, Şebinkarahisar Kalesi'ni (Koloneia) kendisine komuta merkezi yapan Crispin'in üzerine bir ordu göndermiş; ancak başarısız olmuştur. Fakat daha sonra Crispin, imparatordan af dileyerek Selçuklular ile olan mücadelesine devam etmiştir. İmparatordan çekinen Crispin, Selçuklularla mücadele ettiği sırada Şebinkarahisar'da (Koloneia) kendi adamlarından koruyucu bir birlik bırakmayı da ihmal etmemiştir. Ancak Diogenes, Crispin'den kuşkulanarak hapsettirmiş ve Mısır'a sürgüne göndermiştir. Mikhail Dukas; sürgün sırasında adamlarını ve birliğini ıslah eden Crispin'i, Diogenes'e karşı kullanmak için İstanbul'a geri çağırmıştır. Nitekim Malazgirt Savaşı sonrasında serbest bırakılan İmparator Diogenes'i, Dukas ile Crispin birlikte esir etmişlerdir.[310]

---

[306] Ahmed bin Mahmud, *Selçukname*, haz. Erdoğan Merçil, Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2011, ss. 86-112; İbnü'l Esir, *Büyük Selçuklu Devleti Tarihi*, ss. 291-29; Cahen, *Türklerin Anadolu'ya İlk Girişi*, ss. 19-20; Yinanç, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri*, ss. 54-55,80; Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, s. 163; Sevim, *Anadolu'nun Fethi*, s. 38.

[307] *Urfalı Mateos Vekayi-Namesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli*, s. 140.

[308] Ünlü Norman bir ailenin üyesi olan Robert Crispin, İspanya ve İtalya'da, Müslüman Araplarla savaşmıştır. İtalya'da ikinci defa Müslüman Araplarla karşılaştıkları bir savaşta uğradıkları yenilgiden sonra tekrar ülkesine gitmeyerek İstanbul'a gelmiş ve Bizans imparatoru emrinde Selçuklulara karşı savaşmıştır. Bkz. Zeynep İnan, *XI. Yüzyılda Anadolu'da Norman Şeflerinin Faaliyetleri*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon 2010, ss. 39-40.

[309] Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C. I, ss. 147-148; Ramsay, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, ss. 294-295.

[310] İnan, *XI. Yüzyılda Anadolu'da Norman Şeflerinin Faaliyetleri*, ss. 40-44.

4. ANADOLU'DA TÜRK HÂKİMİYETİ ZAMANINDA GİRESUN

4.1. Malazgirt Savaşı ve Sonrası Dönem

Büyük Selçuklu Sultanı Alparslan ile Bizans İmparatoru Romanos Diogenes, 26 Ağustos 1071 (27 Zilkade 463) tarihinde yapılan Malazgirt Savaşı'nda karşı karşıya gelmişlerdir. Savaşta Selçuklulara esir düşen Romanos Diogenes'in, yapılan sulh antlaşmasıyla ülkesine geri dönmesine izin verilmiştir.[311] İmparator Diogenes, başkentine geri dönüşü sırasında Erzurum'da birkaç gün kalarak yaralarını tedavi ettirmiş daha sonra Şebinkarahisar'a hareket etmiştir.[312] Şebinkarahisar'a varmadan önce kayalık bir tepenin üstünde olduğu düşünülen Melissopetrion[313] denilen yerde eşine bir mektup yazan Diogenes, başına gelen felâketi ve ardından gelişen olayları (serbest kalmasını) anlatmıştır. İmparator, mağlubiyetin ardından ülkesinde gelişen olayları da yine burada haber almış,[314] yeniden tahta geçmeye çabalamış ise de yakalanarak öldürülmüştür.[315]

Sultan Alp Arslan; Diogenes'in katledilmesi haberini öğrenmesi üzerine, yapılan antlaşma feshedilerek Kutalmışoğulları liderliğinde komutanlarına, Anadolu'nun fethedilmesi talimatını vermiştir. Erzurum ve çevresini Emir Saltuk; Kayseri, Sivas, Tokat ve Amasya çevresini Danişmend Gazi ile; Erzincan, Kemah ve Şebinkarahisar civarını Mengüceklü Ahmed Gazi ele geçirerek Anadolu'nun fetih ve iskânına

---

311 Ahmed bin Mahmud, *Selçukname*, ss. 110-112; İbnü'l Esir, *Büyük Selçuklu Devleti Tarihi*, ss. 308-311; Müverrih Vardan, *Türk Fetihleri Tarihi* s. 37; Faruk Sümer, *İslam Kaynaklarına Göre Malazgirt Savaşı*, TTK Basımevi, Ankara 1988, s. 24; Togan, *Umumi Türk Tarihine Giriş*, s. 158; Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, s. 182.

312 Bizans İmparatoru Diogenes son seferinde Malazgirt yönünde ilerlerken Sivas'tan, Şebinkarahisar'a gitmek için kullanılan iki güzergâhtan sol tarafta olan Yıldızeli, Gömenek, Niksar, Suşehri ve Yeşilyayla hattını tercih etmiştir. Manuel Komnenos, yol üzerinde bir yıl önce burada Türkler ile karşılaştığı ve mağlubiyete uğradığı savaştan kalan çok sayıda insanın ölüsü ile karşılaşmıştır. Ancak yoluna devam ederek Malazgirt'te ulaşmıştır. Bkz. Mikhael Attaleiates, *Tarih*, s. 152; Reşîdü'd-dîn Fazlullah, *Selçuklu Devleti*, ss. 38-39.

313 Erzurum'dan sonra Armenia theması içerisinde Şebinkarahisar yakınlarında bir tepenin üstünde bulunan Melissopetrion, "Bal Kayası Yeri" olarak çevrilmektedir. Ancak lokasyonu yapılamamıştır. Bkz. Mikhael Attaleiates, *Tarih*, s. 171; Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C. 1, s. 22; Umar, *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, s. 561.

314 *Urfalı Mateos Vekayi-Namesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli*, ss. 142-143; Mikhael Attaleiates, *Tarih*, s. 171; A. A. Vasiliev, *History of the Byzantine Empire 324-1453*, The University of Wisconsin Press, Madison 1952, s. 356.

315 Mikhael Attaleiates, *Tarih*, ss. 182-184; Müverrih Vardan, *Türk Fetihleri Tarihi* s. 38; Semavi İyice, *Malazgirt Savaşını Kaybeden IV. Romanos Dioganes*, TTK Yayınları, Ankara 1971, ss. 67-71.

başlanmıştır.[316] Mengüceklü Ahmed Gazi'nin Giresun'un güney kısmını oluşturan Şebinkarahisar ve civarını fethetmesi ile bilgiler henüz aydınlatılamamıştır. Ancak Selçuklu emirlerinin 1074 yılından itibaren Kelkit Havzası'nın fethine başladığı gibi[317] Şebinkarahisar ve çevresinin, 1080 yılından itibaren Mengücek Ahmed Gazi tarafından ele geçirilerek yurt tutulduğu tahmin edilmektedir.[318]

Bizans'ın ağır mağlubiyeti ile Anadolu'daki direniş artık kırılmış, Selçuklu kuvvetleri Anadolu'nun her bölgesinde olduğu gibi, Doğu Karadeniz bölgesinin de büyük kısmını ele geçirmişlerdir.[319] Selçuklu idaresi altındaki Türk beylerinin akınları, Karadeniz kıyılarına hatta Trabzon kentinin surlarına kadar ulaşmıştır. Selçuklu akınları sonunda Trabzon kenti dâhil[320] Khaldia eyaletinin tamamı Selçukluların eline geçmiştir.[321] Böylece 1080 yılına gelindiğinde Selçukluların sınırlarının Karadeniz sahillerine kadar ulaştığı görülmektedir.[322]

İmparatorluğun hem insan hem de kaynak bakımından en zengin bölgesi olan Anadolu topraklarının kaybedilmesi, daha sonra gelen imparatorların kaybedilmiş toprakların geri alınmasına yönelik politikalar izlemesini kaçınılmaz kılmıştır. Bu durumda İmparator Aleksios'un aldığı ilk önlem, Türk beylerinin güney yanından geçtiği Doğu Karadeniz sahilleri ve Paflagonya boyundaki kasabaların valilerine görevlerini devam ettirmeleri ve bölgelerini korumaları talimatını vermektir. Bu politika, Trabzon ve çevresinde nispeten başarılı olmuştur.[323] Esasen XI. asrın sonuna doğru Trabzon valisinin, Doğu Karadeniz'de kaybedilen toprakları ele geçirdiği sırada; bölgenin iç kısımlarında,[324] hatta Giresun civarına kadar ulaşan yerlerde, çok sayıda Türk unsur ile mücadele etmektedir.[325] Bu dönemde Giresun Dağları'ndan vadiler yoluyla ve Samsun tarafından sahil boyunca gelen Türk göçleri ile bölgenin

[316] Reşîdü'd-dîn Fazlullah, *Selçuklu Devleti*, Selenge Yayınları, İstanbul 2010, ss. 38-39; Julian Chrysostomides, "The Byzantine Empire from the eleventh to the fifteenth century", *Byzantium to Turkey, 1071-1453*, C. I, ed. Kate Fleet, Cambridge University Press, New York 2009, s. 11.
[317] Sevim, *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*, s. 101.
[318] Yinanç, *Türkiye Selçuklu Tarihi*, C. I, s. 79; Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, s. 71. Farklı bir görüş ise buranın ilk fatihinin Sevli Bey olduğudur. Bkz. Abdizade Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C. 2, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul 1927-1928, s. 288; Okutan, *Şebinkarahisar ve Civarı*, s. 72.
[319] Tellioğlu, *Osmanlı Hâkimiyetine Kadar Doğu Karadeniz Bölgesinde Türkler*, s. 81.
[320] Anna Komnena, *Alexiad*, s. 261.
[321] Finlay, *The History of Greece and of the Empire of Trebizond*, ss. 361-362.
[322] Yinanç, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri*, C. I, s. 87.
[323] Julian Chrysostomides, "11. Yüzyıldan 15. Yüzyıla Kadar Bizans İmparatorluğu", *Bizans'tan Türkiye'ye 1071-1453*, C. 1, ed. Kate Fleet, çev. Ali Özdamar, Kitap Yayınları, İstanbul 2012, s. 32.
[324] Osman Turan, "Bayburt ", *İA*, C. II, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1979, s. 366.
[325] Yinanç, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri*, C. I, s. 127.

demografik yapısının da değiştiği görülmektedir.[326]

Malazgirt Savaşı'yla başlayan çöküşü kısmen durdurarak ülkesinin sınırlarını koruyan İmparator Aleksios 1118 yılında öldüğünde Anadolu'da haleflerine bıraktığı topraklar; güneyde Büyük Menderes Irmağı'ndan Akşehir ve Ankara'ya, doğuya doğru Karadeniz sahili boyunca Trabzon'a kadar uzanmaktadır.[327] İmparatorluk sınırları bu dönemde; Anadolu'nun kuzeyinde Kızılırmak'ın ağzından başlayıp kavisli bir hat ile Efes'in güneyinde Ege Denizi'ne kadar uzanmakla birlikte Karadeniz'in güneydoğusunda, imparatorluğun vasalı durumundaki Gabraslar ile birlikte bu bölgeye kadar uzanmaktadır. Bu hattın güneydoğusunda, Türkiye Selçuklu Sultanı Mesud'un hâkimiyetini tanıyan Türkler vardır. Ancak Kızılırmak'tan Fırat'a kadar olan bölgeye hâkim olup batıdan Paphlagonia içlerine kadar baskı uygulayan Danişmendli Emir Gazi'nin önlenemez yükselişiyle son yıllarda Sultan Mesud'un gücü azalmaya başlamıştır. Bu devirde gerek Selçuklular'a gerekse Danişmendliler'e çok sayıda silahlı Türkmen unsurunun, sözde bağlılık göstererek menfaatleri gereği her iki siyasi teşekküle de hizmet ettiği görülmektedir. Malazgirt Savaşı sonrası Anadolu'daki ve Doğu Karadeniz bölgesindeki siyasi durum, yukarıda bahsedildiği şekildedir.[328]

4.2. Mengüceklüler Dönemi

Sultan Alparslan ile birlikte Malazgirt'te bulunmuş Mengücek Gazi;[329] 1080 yılındaki göç hareketinde Erzincan, Kemah ve Şebinkarahisar bölgesini ele geçirerek yerleşmiştir.[330] Bazı kaynaklar beyliğin hâkimiyet sahasının, Trabzon ve çevresine kadar uzandığını kaydetmektedir.[331] Ancak Mengüceklülerin ilk dönemleri ile ilgili

[326] Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 530; Tellioğlu, *Osmanlı Hâkimiyetine Kadar Doğu Karadeniz Bölgesinde Türkler*, s. 88.
[327] Vasiliev, *History of the Byzantine Empire 324-1453*, s. 375; Chrysostomides, "11. Yüzyıldan 15. Yüzyıla Kadar Bizans İmparatorluğu", s. 35.
[328] John Julius Norwich, *Bizans, Gerileme ve Çöküş Dönemi (M.S. 1082-1453)*, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2013, s. 111.
[329] Mengücüklü/Mengücekli adı hakkında bkz. Faruk Sümer, S*elçuklular Devrinde Doğu Anadolu'da Türk Beylikleri*, TTK Basımevi, Ankara 1990, s. 1.
[330] Müneccimbaşı Ahmet bin Lütfullah, *Camiu'd-Düvel II*, s. 178; Reşîdü'd-dîn Fazlullah, *Selçuklu Devleti*, Selenge Yayınları, İstanbul 2010, ss. 38-39; Sümer, S*elçuklular Devrinde Doğu Anadolu'da Türk Beylikleri*, s. 3. Farklı bir görüş ise 1080 yılında Emir Ahmed, Kars'ı fethederek Gürcülere büyük bir darbe vurmuş, geri dönüş yolunda Ayaz ve Mengücek adlı iki Türk emir ve kalabalık oymaklarıyla karşılaşmış ve fethedilen bu yerlere yerleşmelerini tavsiye etmiştir. Bkz. Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, s. 279; Osman Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2017, s. 73.
[331] Anna Komnena, *Alexiad*, s. 261.

bilgiler eksiktir.[332]

Mengüceklülerin Giresun sınırlarındaki hâkimiyeti, Şebinkarahisar ve çevresi üzerindedir. Giresun'un kuzey kesimlerinin hâkimiyetine dair herhangi bir bilgi yoktur. Mengüceklüler, Şebinkarahisar'ı yaklaşık bir asır arayla iki defa yönetmişlerdir.[333] İlk yönetimleri, Malazgirt Savaşı'nın hemen ardından başlayan ve 1106 yılında Bizans ile girdiği mücadelede Trabzon valisi Gregor Gabras tarafından ele geçirilene kadar geçen dönemdir. Kentin, Mengüceklüler dönemi hakkında bu devre ait bilgileri oldukça azdır. Nitekim bölge kısa zaman sonra Gabrasların idaresindeki Trabzon Dukalığı'nın eline geçmiştir.[334]

4.3. Trabzon Dukalığı Dönemi

Doğu Karadeniz'de Türk fetihlerinin başladığı tarihlerde 1067 yılında Theodore Gabras, Khaldia eyaletinin başkenti Trabzon'a askerî vali yetkisiyle duka olarak atanmıştır.[335] Ancak Malazgirt Savaşı'nın ardından Khaldia bölgesinin önemli bir kısmı da Selçuklu hâkimiyetine girmiştir.[336] Bölgedeki Türk hâkimiyetinin sınırları; yolların dağlık, kayalık ve engelli araziler ile çevrilmesi ve konumunun savunmaya uygun olması nedeniyle Trabzon kentine kadar olan arazi olarak gösterilmişse de[337] dönemin kaynağı Alexiad'a göre, Trabzon kentinin de 1074-1075 yıllarında Türkmenlerin eline geçtiği bilinmektedir.[338] Dönemin Bizans valisi Theodore Gabras'ın 1075 yılında yaptığı bir seferle bölgeyi geri almasından anlaşılacağı üzere, Trabzon kentinin Selçukluların eline geçtiğine dair bilgiler desteklenmektedir.[339]

Selçuklu kuvvetlerinin Trabzon ve Giresun bölgelerine ulaştığı güzergâh, Kelkit Vadisi üzerinden Torul ile Karadeniz'e açılan hatlar üzerinden olmalıdır. Torul'dan hareket edildiğinde kuzeydoğu yönünde, Zigana üzerinden Maçka ve Değirmendere Vadisi ile Trabzon'a ulaşılmaktadır. Diğer bir güzergâh ise Torul'dan kuzeybatı

[332] Cladue Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, çev. Yıldız Moran, E Yayınları, İstanbul 1979, s. 120; Sevim, *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*, s. 185.
[333] Mengücekliler, Şebinkarahisar'ı 1080-1106 ve 1202-1228 yılları arasında iki defa yönetmişlerdir. İkinci idare devri hakkındaki bilgiler İkinci Mengücekliler Devri başlığı altında verilmiştir.
[334] Bryer, "A Byzantine Family; The Gabras", s. 176.
[335] Anthony Bryer, "A Byzantine Family; The Gabras. An Additional Note", *Byzantinoslavica XXXVI*, Prag 1975, s. 39.
[336] Anthony Bryer, "Greeks and Türkmens; The Pontic Exception", *Dumbarton Oaks Papers 29/ 1975*, Variorum Reprints, London 1980, s. 117.
[337] Fallmerayer, *Trabzon İmparatorluğunun Tarihi*, s. 18.
[338] Anna Kommena, *Alexiad*, s. 261; David Winfeld, "A Note on the South-eastern Borders of the Empire of Trebizond in the Thirteenth Century", *Anatolian Studies*, C. 12, Aralık 1962, s. 165.
[339] Fallmerayer, *Trabzon İmparatorluğunun Tarihi*, s. 18.

yönünde Doğankent Çayı takip edildiğinde Kürtün ve Doğankent'i geçerek Tirebolu'ya açılan vadi boyudur. 1054 yılından itibaren Selçuklu akınları ile vadinin güneyindeki bölge, Türklerin faaliyetlerine açık hâle gelmiştir. Malazgirt Savaşı'ndan itibaren vadinin güneye açılan kısmı artık tamamen Türklerin hâkimiyetine girmiştir.

1071 yılından sonra Trabzon şehrinin Türklerin eline geçmesi, muhtemelen Zigana Vadisi üzerinden bölgeye ulaşan Türkmen gruplar tarafından yapılmıştır. Bölgenin valilik başkentinin dahi Türk hâkimiyetine girdiği bu dönemde, Giresun kentinin sahillerinin de Türk hâkimiyetine girmesi muhtemeldir. Ancak bölgeye ilk defa gelen ve önemli kısmı asker olan Türk unsurlarının, halk tarafından pek kabullenilmediği aşikârdır. Esasen Theodore Gabras'ın, 1075 yılından itibaren başta Trabzon'un önde gelenlerinin desteğiyle Selçuklulara karşı batı yönünde harekete geçerek kısa sürede Giresun, Ordu ve Samsun dâhil Sinop'a kadar olan sahilleri ele geçirmesi; bu durumu açıkça göstermektedir. Theodore Gabras, aynı tarihlerde Kelkit Havzası üzerinde önemli bir konumda bulunan Şebinkarahisar Kalesi'ni de ele geçirmiştir. Şebinkarahisar'ın zaptında Theodore Gabras'ın ordusu ve mahallî müttefiklerinin kullanacağı en makul ve güvenli rota, Aksu Çayı'nı takip ederek Giresun Dağları'nın güneyindeki Şebinkarahisar'a ulaşanıdır. Nitekim seferinin yönünün batı olması, yolun mesafesinin yakınlığı ve ilk akla gelen güzergâh Zigana'nın güneyinin tamamen Türk hâkimiyeti altında olması, bu düşünceyi desteklemektedir.[340] Theodore Gabras'ın Khaldia topraklarını eski sınırlarına bu kadar hızlı ulaştırmasında, ele geçirdiği bu kentlerdeki Gabras taraftarlarının önemli rol oynadığı düşünülebilir.[341]

Theodore Gabras, valilik sınırlarını eski hâline getirmeye çalıştığı sırada Bizans'tan bağımsız bir siyasi oluşumun ilk adımını atmış; Bizans ile olan bağlarını koparmıştır.[342] Ancak Bizans İmparatoru Aleksios, 1091 yılında Theodore Gabras'ı Trabzon idaresinden uzaklaştırarak yerine Gregorios Taronitos'u (Gabras)

[340] Müneccimbaşı Ahmet b. Lütfullah, *Camiu'd-Düvel, II*, s. 178; Bryer, "A Byzantine Family; The Gabras. An Additional Note", s. 165; Sevim, *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*, s. 56; Yinanç, *Türkiye Tarihi*, C. I, s. 44; İbrahim Tellioğlu, "Türklerin Karadeniz'e Çıkışında Zigana Vadisi'nin Önemi", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, S. 21, 2016, ss. 166-167.
[341] Fallmerayer, *Trabzon İmparatorluğunun Tarihi*, s. 17; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 162; Bryer, "A Byzantine Family: the Gabrades c. 979-c. 1653", s. 168; Tellioğlu, *Trabzon Rum Devleti*, s. 7.
[342] Anna Komnena, *Alexiad*, s. 262; Vasiliev, *History of the Byzantine Empire 324-1453*, s. 577.

getirmiştir.[343] Böylece Khaldia bölgesi yeniden Bizans'a bağlı hâle gelmiştir.[344] Ancak Theodore, bir şekilde yeniden Trabzon Dukalığı'na atanmış ve 1098 yılında Erzurum civarlarında Türklerle girdiği mücadelede öldürülmüştür.[345]

Bu dönemde Khaldia valisi Theodore Gabras'ın hâkimiyetinin, Giresun Kalesi civarlarında daha yoğun olduğu ve tüm sahil şeridini kapsadığı tahmin edilmektedir. Ancak 1101 yılındaki Haçlı seferine kadar Şebinkarahisar dâhil Kelkit Havzası'nın büyük bir kısmı, Danişmendli hâkimiyeti altındadır. Bu durum Trabzon Dukalığı'nın siyasi sınırlarını, Giresun Dağları'nın kuzey yamaçları ile sınırlandırmıştır.[346] Aksu Vadisi'nin kıyıya yakın yerlerinin Trabzon Dukalığı'nın idaresinde olduğu bu dönemde, Harşit Vadisi'nin ise büyük kısmının Türkmen unsurların kontrolü altında olduğu görülmektedir.[347]

1103 yılında Danişmendliler, Türkiye Selçuklularına karşı Malatya önlerinde ağır bir yenilgiye uğramış ve sonrasında idaresi altındaki bölgelerdeki nüfuzu azalmıştır. Aynı yıllarında, Khaldia Dükü olarak atanan Gregor Gabras (Taronites),[348] mağlubiyeti değerlendirmek için Danişmendliler üzerine bir sefere çıkmış ve Şebinkarahisar'ı (1106-1170) valiliği sınırlarına katmıştır.[349] Fakat 1105 yılında başladığı bağımsız hareketlerinden ötürü imparator ile karşı karşıya gelmiştir. Danişmendliler ile ittifak kurmak amacıyla Şebinkarahisar'a doğru yola çıkmış; ancak yardım alamadan 1106 yılında yol üzerinde karşılaştığı İoannes'e yenilerek ve tutsak düşerek başkente gönderilmiştir.[350] Ancak 1108 yılında saraydaki nüfuzlu çevresinin etkisiyle serbest bırakılarak yeniden Trabzon Dukalığı'na tayin edilmiştir. Trabzon

[343] Gregor Gabras ile Gregory Taronites aynı kişiler olduğu konusunda farklı görüşler vardır. Farklı bir görüşe göre Gregory Taronites buraya yönetici olarak atanmıştır. Bkz. Bryer, "A Byzantine Family; The Gabras", s. 176; Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C. I, s. 148.

[344] Osman Turan, *Selçuklu Tarihi Araştırmaları*, haz. Altan Çetin, Bilal Koç, TTK Yayınları, Ankara 2014, s. 115.

[345] Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 164; Bryer, "A Byzantine Family; The Gabras. An Additional Note", s. 175.

[346] Abdizade Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C. 2, s. 290.

[347] Bryer, "Greeks and Türkmens; The Pontic Exception", s. 117; Tellioğlu, "Türklerin Karadeniz'e Çıkışında Zigana Vadisi'nin Önemi", s. 177.

[348] Finlay, *The History of Greece and of the Empire of Trebizond*, s. 362; Bryer, "A Byzantine Family: the Gabrades c. 979-c. 1653", ss. 175-176.

[349] Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C.1, s. 148.

[350] Bryer, "A Byzantine Family; The Gabras", s. 168. Şebinkarahisar, 1106 yılında Danişmendlilerin vasalı durumundaki Mengücekliler ile Bizans arasındaki mücadelede Trabzon Valisi Gregor Gabras tarafından ele geçirilmiştir. Bkz. Bryer, "A Byzantine Family; The Gabras", s. 176; Anna Komnena, *Alexiad*, ss. 379-381; Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C. 1, s. 148; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 173; Tellioğlu, *Osmanlı Hakimiyetine Kadar Doğu Karadeniz'de Türkler*, s. 91.

valisi Gregor Gabras, 1119 yılında Kemah emiri ile ittifak hâlinde giriştiği mücadele sırasında tutsak düşmüşse de kefaretle kurtulabilmiştir.[351]

Gregor Gabras devrinde Trabzon Dukalığı, Türklerle ittifak halinde bir politika izlemektedir. Ancak uygun zamanlarda Türklerin aleyhine olan durumları da değerlendirmekten uzak durmamıştır. Bu dönemde Şebinkarahisar civarı her ne kadar dukalık sınırları altında olsa da Türk nüfuzunun fazlasıyla hissedildiği görülmektedir. Gregor Gabras'tan sonra Konstantin Gabras, Trabzon Dukalığı'na geçmiştir.[352] Konstantin, Trabzon Dukalığı'nı 1126 yılından itibaren bağımsız bir prensliğe dönüştürerek bölgeyi kendi isteğine göre yönetmeye başlamıştır.[353] Konstantin Gabras, 1120 yılında Mengücik Emiri İshak ile ittifak hâlinde Şiran civarında Artuklu ve Danişmendli beyliklerine karşı giriştiği savaşta ordusu imha edilmiş ve kendi esir düşmüştür. Trabzon Dükü, yüklü bir tazminat ile azat edilerek Trabzon'a geri dönmüştür.[354] Konstantin'in ölümüyle Gabras ailesinin Trabzon bölgesindeki bağımsızlık hareketinin 1140 yılında sona erdiği düşünülmektedir.[355]

1075 yılında Khaldia eyaletini eski sınırlarına ulaştırmak için harekete geçen Gabras ailesi; ilk seferlerinde batıda Sinop, iç kesimde Şebinkarahisar'a kadar olan bölgeyi ele geçirmişlerdir. Ancak 1140 yılına gelindiğinde önemli toprak kayıplarına uğramış dukalık sınırları, batıda Giresun Kalesi'ne kadar olan kıyı kısmına kadar daralmıştır. Giresun Dağları'nın güney bölümü ile Aksu ve Harşit vadileri çevreleri Türk hâkimiyeti altındadır.[356]

Son Gabras üyesi Konstantin'in ölümüyle Trabzon Dukalığı'nın bağımsızlık hareketi sona ermiş ve 1160'lı yılların ortalarına gelmeden bölgeye atanan Nikephoros

[351] Fallmerayer, *Trabzon İmparatorluğunun Tarihi*, s. 20; Bryer, "A Byzantine Family; The Gabras", s. 176.
[352] Gregory Abu'l Farac, *Abu'l Farac Tarihi*, C. II, s. 256; Fallmerayer, *Trabzon İmparatorluğunun Tarihi Tarihi*, s. 20; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, ss. 96-97.
[353] Alexiad, *Anna Komnena*, ss. 261-262; Winfeld, "A Note on the South-eastern Borders of the Empire of Trebizond in the Thirteenth Century", s. 165.
[354] Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, s. 75; Bryer, "A Byzantine Family; The Gabras", s. 177.
[355] Anthony Bryer, "Greeks and Türkmens: the Pontic Exception", *Dumbarton Oaks Papers 29*, Washington D.C. 1975, s. 117; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 162; Tellioğlu, *Trabzon Rum Devleti*, s. 7.
[356] Trabzon Dukalığı, Giresun sahillerini yönettiği tarihlerde pek çok defa Danişmendli tabiiyetini kabul etmişlerdir. Bkz. Bryer, "A Byzantine Family; The Gabras", s. 176; Fallmerayer, *Trabzon İmparatorluğunun Tarihi*, s. 20; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 164. Giresun'un güney kesimindeki Şebinkarahisar ve çevresi Danişmendli tabiiyeti altındadır. Bkz. Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, s. 148.

Palaiologos, Bizans İmparatorluğu'na bağlı bir vali olarak yönetimini sürdürmüştür.[357]

4.4. Danişmendliler Dönemi

Sultan Alparslan, Emir Danişmend Gazi'ye hizmetlerinden dolayı Sivas, Niksar ve Malatya bölgesini ikta olarak vermiştir. Daha sonra da onu, bu bölgelerin yanı sıra Yeşilırmak ve Kelkit vadisinin bulunduğu bölgeye atamıştır. Danişmendliler, 1071-1175 yılları arasında Niksar merkez olmak üzere Amasya, Tokat, Çorum ve Kayseri civarlarına hâkim olmuşlardır.[358]

Melik Ahmed Gazi, 1081 yılından itibaren Canik[359] ve Trabzon'un güneyine kadar olan bölgeye akınlar düzenlemiştir.[360] Danişmendli Melik Ahmed Gazi, Trabzon valisinin Gürcü ve Ermeni krallarının desteği ile oluşturulan müttefik bir orduyla savaştığı sırada isabet aldığı bir okla hayatını kaybetmiştir. Bu durumdan faydalanan müttefik kuvvetleri ilerleyerek Sivas, Amasya ve Tokat'a kadar olan bölgeyi ele geçirmiştir.[361]

Melik Ahmed Gazi'nin oğlu Gümüştegin'in Danişmendli idaresine geçmesiyle kuzeyde Trabzon'a kadar Karadeniz sahillerine, güneyde Toroslar'a ve batıda Ankara'ya kadar olan bölgede fetih faaliyetlerinde bulunulmuştur. Danişmendlilerin Karadeniz'e yönelik akınları, bölgedeki Bizans idarelerini savunma yapmak zorunda bırakmıştır.[362] Türkiye Selçukluları ile Danişmendliler arasındaki mücadeleyi fırsat bilen Bizans,[363] Komutan Kalidis idaresinde bir orduyu Şebinkarahisar ve çevresinin geri alınması için görevlendirmiş ancak 1085 yılında yapılan savaşta Kalidis mağlup

---

[357] Bryer, "A Byzantine Family; The Gabras", s. 177.

[358] Kerimüddin Mahmud-i Aksarayi, *Müsameratü'l-Ahbar*, TTK Yayınları, Ankara 2000, s. 13; Müneccimbaşı Ahmet b. Lütfullah, *Camiu'd-Düvel, II*, ss. 125-126; Irêne Mêlikoff*, La Geste de Melik Dānişmend*, C. 1, Adrien Maisonneuve, Paris 1960, ss. 71-72; Sevim, *Selçuklu Devleti Tarihi*, ss. 89-90; Abdülkerim Özaydın, "Danişmendliler", *İA*, C. 8, TDV Yayınları, İstanbul 1993, s. 469.

[359] "Canik" kelime anlamı olarak sahil, ova, kışlak ve deniz kıyısına yakın yer anlamına gelmektedir. Doğu Karadeniz'in Canik olarak tanımlanan bölümü, bazı kaynaklarda Samsun ile sınırlıyken bazı kaynaklarda ise bu bölgenin sınırları Trabzon Rum Devleti sınırları olarak izah edilmiştir. Canik sınırları zaman içinde değişerek Trabzon ve Samsun'u içine alan saha olarak tanımlanırken bazı araştırmalarda ise Canik bölgesi Yukarı ve Aşağı Canik olarak iki kısma ayrılmıştır. Yeşilırmak'ın batısından Trabzon'a kadar olan bölge Yukarı Canik kısmını oluştururken Niksar, Mesudiye, Şebinkarahisar ve Gümüşhane'yi içine alan kısım ise Aşağı Canik'i oluşturmaktadır. Bkz. Cevdet Yılmaz, "Canik", *İlkçağdan Cumhuriyete Canik*, Canik Belediyesi Kültür Yayınları, Samsun 2012, ss. 3-4; Tellioğlu, *Osmanlı Hâkimiyetine Kadar Doğu Karadeniz Bölgesinde Türkler,* s. 164.

[360] *Danişmendname*, nşr. Necati Demir, Akçağ Yayınları, Ankara 2011, s. 137.

[361] Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 134.

[362] *Danişmendname*, s. 137; Özaydın, "Danişmendliler", s. 469.

[363] Danişmedliler bu tarihte Selçuklu tabiiyeti altındadır. Bkz. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 161. Amasya Tarihi, bu dönemdeki Selçuklu-Danişmendli sıkıntısından bahsetmektedir. Bkz. Abdizade Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C. 2, s. 291; Bryer, "A Byzantine Family; The Gabras", s. 176.

olmuştur.[364] Yine Bayburt yakınlarında, Danişmendlilerin Trabzon'un güneyinde faaliyet gösterdiği 1098 yılında Danişmend Gazi'nin oğlu İsmail ile karşılaşan Theodore Gabras çarpışma sırasında öldürülmüştür.[365]

Danişmendliler, 1097-1102 yılları arasında Haçlılara karşı Türkiye Selçukluları ile birlikte mücadele etmiştir. Haçlı tehlikesini bertaraf eden Danişmendlilerin bölgedeki otoriteyi sağlaması Bizans'a karşı bağımsızlık mücadelesi içindeki Gabrasları, Türk Beyliği'nin koruması altına girmek için farklı bir çabaya sokmuştur. Trabzon'da vali iken 1106 yılında devlete başkaldıran Gregorios Taronites, imparatorun gönderdiği kuvvetlerden kurtulmak için Danişmendli ülkesine bağlı Şebinkarahisar'a giderek Danişmendlilerle ittifak kurmaya çalışmıştır.[366]

Gümüştegin'in ölmesiyle Danişmendli ülkesinde karışıklıkların yaşandığı bir döneme girilmiştir. Haçlılarla mücadele sürecinde yaşanan anlaşmazlık, Danişmendliler ile Türkiye Selçukluları ittifakını bozmuş ve yaşanan karışıklıklar üzerine Kılıçarslan, Danişmendliler üzerine sefere çıkmıştır. Malatya civarında yapılan savaşta Danişmendliler mağlup olmuşlardır.[367]

Müttefiklik arayışı içindeki Gregor Gabras, bir görüşe göre Danişmendliler ile işbirliği yapmak için, diğer bir görüşe göre ise Danişmendliler ülkesindeki karışıklıkları fırsat olarak gördüğü için 1106 yılında korunaklı Şebinkarahisar Kalesi'ni ele geçirmek üzere harekete geçmiştir.[368] Şebinkarahisar üzerine giden Gregor Gabras'ın babasının otuz sene evvel kullandığı güzergâhı kullandığı düşünülmektedir. Filhakika Türk beylerinin, Zigana dâhil bölgenin büyük kısmını elinde tutmasının yanı sıra Giresun Dağları'nın güneyi ve sahile ulaşan diğer vadilerin tamamını da kontrolleri altına aldığı görülebilir. Bu sebeple Gregor'un Aksu Vadisi'ni

[364] Abdizade Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C. 2, ss. 290-291.
[365] Bryer, "A Byzantine Family; The Gabras", s. 168; Piyadeoğlu, "Büyük Selçukluların Doğu Karadeniz Bölgesi'ne Yönelik Faaliyetleri", *Giresun ve Doğu Karadeniz Sosyal Bilimler Sempozyumu 09-11 Ekim 2008*, C. 1, Giresun Belediyesi Yayınları, Ankara 2009, s. 90.
[366] Anna Komnena, *Alexiad,* ss. 380-381; Bryer, "A Byzantine Family; The Gabras", s. 168; Tellioğlu, *Osmanlı Hâkimiyetine Kadar Doğu Karadeniz Bölgesinde Türkler*, s. 91.
[367] *Urfalı Mateos Vekayi-Namesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli*, s. 225; İbn Kâlanisî, *Şam Tarihine Zeyl*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2015, s. 13; Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, s. 100.
[368] Anna Komnena, *Alexiad,* s. 381; Bryer, "A Byzantine Family; The Gabras", ss. 167-169; Mêlikoff, *La Geste de Melik Dānişmend*, s. 119; Speros Vryonis, *Decline of Medieval Helenism in Asia Minor and Islamization from the Eleventh through the Fifteenth Century*, University of California Press, Londra 1971, s. 162; Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, s. 148.

kullanmaktan başka çaresi yoktur.[369] Haçlı seferleri ile uğraşan ve sonrasında Türkiye Selçuklularına karşı alınan mağlubiyetin ardından Danişmendliler, varlıklarının tehlike altına girmesinden dolayı başkentlerine çekilmiş, bu durum 1106 yılında Şebinkarahisar'ın kaybedilmesinin yolunu açmıştır.[370]

Gümüştegin'den sonra Danişmendli idaresinin başında bulunan Emir Gazi, Selçuklu tabiiyetini kabul etmiştir. Ancak 1107 yılında Kılıçarslan'ın ölümü Türkiye Selçuklu tahtında taht mücadelelerini başlatmıştır. Emir Gazi, Mesud'u destekleyerek 1116 yılında onun tahta geçmesine yardım etmiş ve Selçuklu tahtındaki rekabeti lehine çevirmesini bilmiştir.[371] Aynı tarihlerde Haçlı seferleriyle uğraşan Danişmendlilerin Karadeniz bölgesine yönelik faaliyetleri hakkında bilgi bulunmamaktadır.[372] Bizans'ın doğu sınırlarının, 1118 yılında İmparator Aleksios'un son zamanlarında, Giresun Dağları'nın güney kısmına kadar daraldığı görülmektedir.[373]

1119-1120 yıllarında Mengücekli İshak Bey ile Artuklu Belek Bey arasında Malatya'nın hâkimiyeti sebebiyle bir mücadele başlamış, Mengücekliler de Trabzon Rum Devleti'nden yardım istemiştir. Danişmendliler, bu çatışmalarda Artukluların tarafını tutmuş ve yapılan savaşta Mengücek Beyi İshak ile Trabzon Tekfuru Gabras esir alınmıştır.[374]

İmparator II. Ioannes Komnenos, Emir Gazi idaresindeki Karadeniz kıyılarını yeniden ele geçirme çabasına girişmiş ancak 1134 yılına kadar başarılı olamamıştır. Danişmendli ülkesinin sınırları, 1129 yılında Malatya'dan Sakarya'ya kadar olan toprakları kapsamakta iken Karadeniz kıyılarının kontrolü de sağlanmıştır.[375]

Emir Gazi sonrasında yaşanan karışıklıklar neticesinde, 1150'li yıllarda Danişmendli Yağıbasan Bey tarafından Bafra, Samsun ve Ünye ele geçirilmiş ve ülkesinin yönetimine katılmıştır. Fakat Yağıbasan Bey'in ölümüyle Danişmendliler

---

[369] Bryer, "A Byzantine Family; The Gabras", s. 169; Tellioğlu, "Türklerin Karadeniz'e Çıkışında Zigana Vadisi'nin Önemi", s. 167.
[370] Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, s. 148; Ostrogosky, *Bizans Devleti Tarihi*, s. Harita IV.
[371] Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 167.
[372] Müneccimbaşı Ahmet b. Lütfullah, *Camiu'd-Düvel Selçuklular Tarihi II*, s. 15.
[373] Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, s. Harita IV. 1118 yılında Mengücekli topraklarını ele geçiren Danişmendliler, bu tarihten itibaren Mengücekli Beyliği'ni uzun süre nüfuzları altında tutmuşlardır. Bkz. Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, s. 24.
[374] Gregory Abu'l Farac, *Abu'l Farac Tarihi*, C. II, s. 256; I. Mélikoff, "Danishmendids", *EI*, C. II, ed. B. Lewis, Ch. Pellat, J. Schacht, E.J. Brill, Leiden 1991, s. 110; Sevim, *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*, s. 213.
[375] Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, s. 8; Tellioğlu, *Osmanlı Hâkimiyetine Kadar Doğu Karadeniz Bölgesinde Türkler*, s. 92.

hakkındaki bilgiler karanlıkta kalmaktadır. Nitekim Danişmendli hâkimiyetinin daraldığı bir dönemde, I. Manuel zamanının sonlarında Bizans hâkimiyetinin Şebinkarahisar civarına kadar ulaştığı görülmektedir.[376] Türkiye Selçuklu Sultanı II. Kılıçarslan, 1178 yılında Danişmendli topraklarını ele geçirerek beyliğin varlığına son vermiştir.[377]

Danişmendlilerin Giresun üzerindeki hâkimiyet sahası Kelkit Havzası'ndaki Şebinkarahisar ve çevresidir. Malazgirt sonrası Türk idaresinde olan bu bölge, Theodore Gabras'ın 1075 yılındaki seferiyle Trabzon Dukalığı'nın eline geçmiştir. Ancak 1080 yılında Mengücekli idaresine giren bölge,[378] beyliğin buhranlı bir dönem yaşadığı 1106 yılında tekrar Trabzon Dukalığı hâkimiyetine girmiştir. Ancak on yıllık bir süreç sonunda bölgede otoriteyi yeniden sağlayan Danişmendliler, 1172 yılına kadar Şebinkarahisar'ı idaresi altında tutmuştur. Bu tarihten sonra bölgede Saltuklu hâkimiyeti görülmektedir.[379]

4.5. Saltuklular Dönemi

Anadolu'da Türk hâkimiyetinin kurulması sürecinde harekete geçen Türk beylerinden biri de Saltuk Bey'dir. Kendisine ikta verilen Erzurum, Kars ve Bayburt civarında Saltuklu Beyliği'ni kurmuştur.[380] Saltuklular, Malazgirt Savaşı'ndan itibaren 1202 yılına kadar bölgede hüküm sürmüş ve sınırlarını kuzeyde Rize sahillerine, batıda ise Şebinkarahisar'a kadar ulaştırmıştır.[381]

Saltuklular, 1118 yılından itibaren Kıpçak Başbuğu Atrak'ın damadı olan Gürcü Kralı VI. David'in bölgede yaptığı seferler nedeniyle Karadeniz sahillerinde ilerleyememiştir. Saltukluların Giresun sınırlarındaki hâkimiyeti Mengücekliler gibi Şebinkarahisar üzerindedir. Mehmet bin Saltuk, takriben 1173 yılında Şebinkarahisar'ı idaresi altına almıştır. Dönemin en önemli olayı daha sonra Bizans

---

[376] Ostrogosky, *Bizans Devleti Tarihi*, s. Harita IV.
[377] II. Kılıçarslan, batıdaki düşmanı Bizans'ı 17-18 Eylül 1176 tarihinde Myriokefalon (Karamıkbeli) savaşında yendikten sonra yönünü doğuya dönmüştür. Bkz. Abdulhalûk Çay, *II. Kılıç Arslan*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 1987, ss. 24-68; Müneccimbaşı Ahmet b. Lütfullah, *Camiu'd-Düvel Selçuklular Tarihi II*, ss. 156-158; Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, s. 8; Yinanç, *Türkiye Tarihi*, C. I, ss. 311-312; Abdulhalûk Çay, *II. Kılıç Arslan*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 1987, ss. 24-28; Tamara Talbot Rice, *The Seljuks in Asia Minor*, ed. Glyn Daniel, Thames and Hudson, London 1961, ss. 63-64.
[378] Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, s. 71; Müneccimbaşı Ahmet b. Lütfullah, *Camiu'd-Düvel Selçuklular Tarihi II*, s. 178.
[379] Müneccimbaşı Ahmet b. Lütfullah, *Camiu'd-Düvel Selçuklular Tarihi II*, ss. 156-158.
[380] Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, s. 8.
[381] Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, s. 148.

imparatoru olan Andronikos Komnenos'un Khaldia ve Şebinkarahisar'ın (Koloneia) hâkimi Mehmet bin Saltuk'un yanına gelmesidir. Mehmet Bey tarafından hürmet gören Andronikos'a, Şebinkarahisar yakınlarında Khaldia sınırında bir kale tahsis edilmiş ve Andronikos 1173-1177 yılları arasında burada yaşamıştır.[382]

1202 yılında Selçuklu Sultanı Rükneddin Süleyman Şah, Fahrüddin Tuğrulşah ile Gürcistan üzerine sefere çıktığında Saltuklu Beyliği topraklarını ele geçirerek Saltuklu varlığını sona erdirmiştir. Şebinkarahisar'daki Saltuklu idaresi de aynı zamanda son bularak bölge, Selçuklu hâkimiyeti altına girmiştir.[383]

4.6. Türkiye Selçukluları Dönemi

Anadolu'nun Türk yurdu hâline gelmesi sürecinde önemli faaliyetlerde bulunan Süleyman Şah, 1075 yılından itibaren İznik başkent olmak üzere bölgede hâkimiyet kurmuştur.[384] Süleyman Şah döneminde Karadeniz'e yönelik bir faaliyetten söz edilmemektedir.[385] Haçlı seferleri sebebiyle ciddi mücadelelerin olduğu bir zamanda, Anadolu'da hâkimiyet kurmak amacıyla önemli kalelere sefer düzenleyen Kılıçarslan, 1103 yılında Malatya'yı ele geçirerek Anadolu'nun kuzeyindeki Türk boylarını Selçuklu hâkimiyeti altına almıştır.[386] Sultan Mesud zamanında Türk hâkimiyeti altındaki Anadolu toprakları artık "Turkia" olarak adlandırılmaya başlamıştır.[387]

---

[382] Andronikos Komnenos, 1154 yılında İmparator Manuel'e karşı mücadeleye girerek tahtı ele geçirme çabası içine girmiş fakat bu durum anlaşılınca yakalanarak hapsedilmiştir. Andronikos, tutsaklıktan kurtulmuş ve farklı yerlerde ikamet ettikten sonra Saltuklu ülkesine gelmiştir. Burada bir süre kendisine tahsis edilen kalede ikamet etmiştir. Bryer, bu kalenin Sisorta Kalesi olduğunu iddia etmektedir. Ancak Bizans'ın Trabzon Valisi Nikephoros Palaiologos düzenlediği ani bir baskınla Andronikos'un eşi ve çocuklarını yakalayarak İstanbul'a göndermiştir. Andronikos, eşi ve çocuklarını kurtarmak için İstanbul'a gitmiştir. İmparator Manuel, Andronikos'u affederek Ünye'ye göndermişse de kısa süre sonra, 1182 yılında, Bizans İmparatoru olmuştur. Bkz. *Niketas Khoniates'ın Historiası*, ss. 69-98; Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, s. 366; Vasiliev, *History of the Byzantine Empire 324-1453*, s. 577; Bryer, "A Byzantine Family; The Gabras", s. 180.

[383] Müneccimbaşı Ahmet b. Lütfullah, *Camiu'd-Düvel Selçuklular Tarihi II*, s. 35; İbn Bîbî, *Selçuknâme*, çev. Mükrimin Halil Yinanç, Kitapevi Yayınları, İstanbul 2007, ss. 30-31; Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, ss. 141-148; Tellioğlu, *Osmanlı Hâkimiyetine Kadar Doğu Karadeniz Bölgesinde Türkler*, ss. 98-101.

[384] Anna Komnena, *Alexiad*, ss. 124-126; Faruk Sümer, "Selçuklular", *İA*, C. 36, TDV Yayınları, İstanbul 2009, s. 380; Tellioğlu, *Osmanlı Hâkimiyetine Kadar Doğu Karadeniz Bölgesinde Türkler*, s. 106.

[385] Sevim, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, ss. 423-424.

[386] Yinanç, *Türkiye Tarihi*, C. I, s. 217; Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, s. 100; Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, s. 287.

[387] Coğrafi bir bölge adı olarak "Türkiye" ilk defa Bizans kaynaklarından Simocatta'nın eserinde, VI. yüzyıldaki olaylarda, muhtemelen İdil taraflarından "Kara Türkiye" olarak geçmektedir. Theophanes Confessor, "Türkiye" adını Göktürk Kağanlığı ve Hazar Hakanlığı'nın hâkimiyet alanlarındaki iki bölgeyi ifade etmek için kullanmaktadır. Constantin Porphyrogenitus ise "Türkiye" adını, Tuna bölgesi için kullanmaktadır. Anadolu'yu ifade etmek için kullanılan "Türkiye" adı ilk defa, II. Haçlı seferi zamanında "berrü't-Türkiyye" ifadesiyle ortaya çıkmış, sınırları ve kullanımı ilerleyen yüzyıllarda değişiklik göstermiştir. Bkz. Altay Tayfun Özcan, "XVI. Yüzyıla Kadar Türkiye ve Türkmenya Adının

Sultan II. Kılıçarslan dönemi, Anadolu'da Selçuklu üstünlüğünün sağlandığı ve Karadeniz bölgesine yönelik harekâtların da olduğu bir dönemdir. II. Kılıçarslan'ın tahta geçtiği 1155 yılında, Selçuklu hâkimiyeti Kapadokya bölgesi ve Trabzon'un yakın dağlarına kadar uzanmaktadır.[388] Türkiye Selçukluları, Danişmendliler meselesini daha sonraki bir zamana bıraktıktan sonra, 1172 yılında Şebinkarahisar ve çevresini hâkimiyet altına almışlardır.[389] II. Kılıçarslan, daha sonra Samsun üzerine yürümüş ve bölgeyi baskı altına almıştır. Bu baskı sonucunda 1178 yılında Samsun, Türkiye Selçuklu topraklarına katılmıştır.[390] II. Kılıçarslan'ın son dönemlerine bakıldığında Trabzon civarındaki dağlık bölge Selçuklu hâkimiyet sahası içindedir.

II. Kılıçarslan'dan sonra çıkan karışıklıklar Rükneddin Süleyman Şah ile sona ermiştir.[391] Tokat melikliği sırasında Karadeniz sahillerine pek çok defa sefer düzenleyen Rükneddin Süleyman Şah, 1194 yılında Samsun'u ele geçirmiştir.[392]

XII. yüzyılın sonlarında bölgedeki Danişmendli varlığını kaldıran Selçuklular, Akdeniz'deki Antalya limanlarına benzer bir liman için, Kızılırmak'ın aşağısındaki kıyıları ele geçirmek uğruna büyük çaba sarf etmişlerdir. Türkmenler, sonunda aradıklarına uygun bir yer saydıkları Giresun'un batısındaki bir bölgeye de yerleşmişlerdir. Giresun'un batısında Omidia civarında, iç kesimden gelen akınlara karşı koyabilecek küçük bir kıyı yerleşim bölgesinin bulunduğu bu mevkinin günümüzde Bulancak-Piraziz civarında olduğu düşünülmektedir. Giresun'un batısındaki bu yerleşim yeri ile birlikte Türkler, Trabzon Rum Devleti'nin etrafında sayıları beşi bulan kıyı yerleşim yerine sahip olmuşlardır.[393]

Batı Dünyasında Kullanımı ve Sınırları", *Türkiyat Mecmuası*, C. 22, S. 2, 2002, s. 67; Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslâm Medeniyeti*, s. 291; Cevdet Küçük, "Türkiye", *İA*, C. 41, TDV Yayınları, İstanbul 2012, s. 566.

[388] Müneccimbaşı Ahmet b. Lütfullah, *Camiu'd-Düvel Selçuklular Tarihi II*, ss. 156-158; Fallmerayer, *Trabzon İmparatorluğunun Tarihi*, s. 53.

[389] Sümer, *Doğu Anadolu'da Türk Beylikleri*, s. 51; Çay, *II. Kılıç Arslan*, ss. 24-28.

[390] Tellioğlu, *Osmanlı Hâkimiyetine Kadar Doğu Karadeniz Bölgesinde Türkler*, s. 111; Kazım Dilcimen, *Canik Beyleri*, Ahali Matbaası, Samsun 1940, s. 16.

[391] İbn Bîbî, *Selçuknâme*, ss. 41-50; Kerîmüddin Mahmud Aksarayî, *Müsâmeret ül-Ahbâr*, s. 24; Müverrih Vardan, *Türk Fetihleri Tarihi*, s. 70; Fallmerayer, *Trabzon İmparatorluğunun Tarihi*, ss. 55-56.

[392] Yinanç, *Türkiye Tarihi*, C. I, s. 265; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, ss. 274-279; Darley-Doran, "Saldjûkids", s. 949; Tellioğlu, *Osmanlı Hâkimiyetine Kadar Doğu Karadeniz Bölgesinde Türkler*, s. 112.

[393] Omidie/Omidio/Omidoe/Ammodion yerleşkesinin lokasyonu yapılamamıştır. Bölgenin Bulancak-Piraziz arasında 14 km kadar iç kısımda olduğu düşüncesinden yola çıkılarak Ordu sınırlarında yaklaşık olarak kıyıya uzaklığı 14-15 km kadar olan ve batıda yer alan Kurul Kalesi olma ihtimali düşünülebilir. Bkz. Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C. 1, s. 124; Elizabeth A. Zachariadou "Trebizond and Turks (1352-1402)", *'Arkeon Pontou, "Black Sea"*,

1201 yılı sonlarında bölgeden geçen Marco Polo, Giresun'un güneyinden geçerken burada Türklerin ve Ermenilerin yaşadığına, Sivas'ın sınır şehri olduğuna, Türklerin dağlık ve yaylalık arazilerde yaşadığına, tarım ve hayvancılıkla uğraştığına dair bilgiler vermektedir.[394]

Sultan Rükneddin Süleyman Şah, Gürcistan üzerine sefere çıktığı 1202 yılında Saltuklu Beyliği topraklarını ele geçirerek Saltuklu varlığını sonlandırmıştır.[395] Bu tarihten itibaren Şebinkarahisar, Selçuklu tabiiyeti altındaki Mengücek Beyi Melik Fahreddin Behramşah idaresi altına girmiştir.[396] Bölgedeki siyasi durum bu hâldeyken tahta geçen I. Keyhusrev, 1205 yılında elindeki askerî gücünü ülkesinin iktisadi ve ticari faaliyetlerini artırma yolunda kullanmış, Latin işgaliyle beraber sekteye uğrayan Karadeniz ticaretini yeniden eski hareketli günlerine döndürmek için Komnenoslarla işbirliği yapmıştır.[397]

Sultan I. İzzeddin Keykavus, elçilerin getirdiği haber ile Sivas'ta topladığı ordusuyla, Sinop civarında avlanmakta olan Aleksios Komnenos'u 1214 yılının Ağustos ayında ani bir baskınla ele geçirerek esir etmiştir. Aleksios Komnenos, Türkiye Selçukluları'na Sinop'u teslim etme, vergi verme ve tabiiyet altına girme şartlarını kabul ederek serbest kalmıştır.[398] Bu dönemde Trabzon Krallığı'nın sınırları Karadeniz sahil şeridiyle sınırlıdır.[399]

1223 yılında Selçukluların Karadeniz bölgesine yönelik seferleri artmıştır. Erzurum Meliki Mugiseddin Tuğrulşah, Trabzon'a sefer düzenlemiş ancak başarılı olamamıştır.[400] Selçuklu Sultanı Alâeddin Keykubad, 1227 yılında Kelkit Havzası'na düzenlediği seferde, Erzincan ve Kemah'ı alarak Mengüceklileri ortadan kaldırmıştır.[401] Erzincan idaresine atanan II. Gıyâseddin Keyhüsrev'in atabegi

Birmingham 18-20 Mart 1978, Atina 1979, s. 341; Bryer, "Greeks and Türkmens; The Pontic Exception", s. 126.

[394] Marco Polo, *Dünya'nın Hikâye Edilişi*, C. I, s. 20.

[395] Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, s. 60.

[396] Müneccimbaşı Ahmet b. Lütfullah, *Camiu'd-Düvel Selçuklular Tarihi II*, ss. 35-179; İbn Bîbî, *Selçuknâme*, ss. 30-31; Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, ss. 141-148; Tellioğlu, *Osmanlı Hâkimiyetine Kadar Doğu Karadeniz Bölgesinde Türkler*, ss. 98-101.

[397] Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslâm Medeniyeti*, s. 294.

[398] Faruk Sümer, "Keykâvus I", *İA*, C. 25, s. 352; İbn Bîbî, *Selçuknâme*, s. 174; Vasiliev, "The Foundation of the Empire of Trebizond", s. 28; Julian Chrysostomides, "11. Yüzyıldan 15. Yüzyıla Kadar Bizans İmparatorluğu", ss. 43-44; Tellioğlu, *Trabzon Rum Devleti*, ss. 32-34.

[399] Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, s. 399.

[400] Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, ss. 182-183.

[401] Kerîmüddin Mahmud Aksarayî, *Müsâmeret ül-Ahbâr*, ss. 63-73.

Ertokuş, Şebinkarahisar Kalesi'nin ele geçirilmesi için görevlendirilmiştir.[402] Ertokuş, Şebinkarahisar'a vardığı ilk gün büyük bir çatışmaya girmiş ve kaleye ciddi zayiat vermiştir. Şebinkarahisar hâkimi Muzaffereddin Muhammed, gerekli erzak ve bol su sarnıçları bulunan bu kalenin halkına güvenemediğinden kalenin teslimine karşılık kendisine bir tımar bağlanmasını istemek üzere elçisini sultana yollamıştır. Sultanın kale komutanının isteklerini kabul etmesiyle Şebinkarahisar Kalesi Selçuklulara teslim edilmiştir.[403] Sultan I. Alâeddin Keykubad, Mengücekli topraklarına Şebinkarahisar, Erzincan ve Kemah yörelerini kapsayan Erzincan Melikliği'ne oğlu II. Gıyaseddin Keyhüsrev'i atamıştır.[404]

1228 yılında Trabzon Rum Devleti, Alâeddin Keykubad'ın tabiiyetini kabul etmiştir. Ancak Harzemşahların Şebinkarahisar'ı ele geçirme girişimlerini fırsat bilen Komnenoslar, Selçuklulara ait Samsun, Sinop ve Ünye sahillerine saldırarak buraları yağmalamışlardır. Bu durum üzerine Alâeddin Keykubad, Zigana'yı aşarak Maçka üzerinden Trabzon'u kuşatmış ancak olumsuz hava şartları nedeniyle kentin kuşatmasını kaldırmak zorunda kalmıştır. Komnenoslar, Selçuklu aleyhindeki faaliyetlerinden Yassıçemen Savaşı'ndan sonra vazgeçmiştir.[405] Bu dönemde Şebinkarahisar ve Bayburt'un alınmasıyla Karadeniz bölgesinin iç kesimleri artık Türkmenlerin faaliyet gösterdiği bir saha olurken sahil kesimde Komnenosların idaresini görmek mümkündür.[406]

I. Alâeddin Keykubad döneminde, Moğolların getirdiği yıkım ve istilaya karşı önlemler alınmıştır.[407] Ancak Alâeddin Keykubad'ın 1237 yılında ölmesi ve Anadolu'da çıkan Baba İshak isyanı devlet otoritesini zayıflatmış ve 1243 yılında Kösedağ yenilgisiyle birlikte Türkiye Selçukluları, Moğol idaresi altında vasal bir

[402] Aydın Taneri, "Ertokuş", *İA*, C. 11, TDV Yayınları, İstanbul 1995, s. 313.
[403] Bu tarihten itibaren Pervane'nin 1277 yılındaki ölümüne kadar Şebinkarahisar, Selçuklu hâkimiyeti altında kalmıştır. Bkz. Kerîmüddin Mahmud Aksarayî, *Müsâmeret ül-Ahbâr*, ss. 63-73; İbn Bîbî, *Selçuknâme*, ss. 240-241; Müneccimbaşı Ahmet b. Lütfullah, *Camiu'd-Düvel Selçuklular Tarihi II*, s. 66; Yinanç, *Türkiye Tarihi*, C. I, s. 114.
[404] Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, s. 80.
[405] Abul Farac, *Abul Farac Tarihi*, C. II, s. 528; Yinanç, *Türkiye Tarihi*, C. II, s. 119; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, ss. 361-363; Bilgin, "Giresun Bölgesinde Türkmen Beylikleri ve İskân Hareketleri", s. 81.
[406] Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 495; Tellioğlu, *Osmanlı Hâkimiyetine Kadar Doğu Karadeniz Bölgesinde Türkler*, s. 119.
[407] İbn Bîbî, *Selçuknâme*, s. 151; Darley-Doran, "Saldjûkids", s. 949; Sevim, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, ss. 459-462.

devlet haline gelmiştir.[408]

Giresun üzerindeki Selçuklu hâkimiyeti, ilk dönem beylikleri gibi Şebinkarahisar ve çevresi üzerinde olmuştur. Kentin kıyı kesimlerindeki Selçuklu hâkimiyeti ise Trabzon Dukalığı ve Trabzon Rum Devleti'nin Selçuklu hâkimiyetini kabul ettikleri zamanlarda görülür. Selçuklu hâkimiyetindeki dönemde, Harşit ve Aksu vadilerinin büyük kısmı, Türk unsurlarının idaresi altındadır.[409]

4.7. İkinci Mengüceklüler Dönemi

Mengüceklü idaresine Emir İshak'ın geçmesiyle beyliğin Doğu Karadeniz'e yönelik faaliyetleri değişmiştir. Emir İshak Bey, Trabzonlu Gabraslar ile müttefik olarak Artuklularla mücadele etmiştir. Buna karşı Artuklular da Danişmendliler ile yakınlaşarak bir ittifak tesis etmişlerdir. İki ittifak arasında yapılan savaşta, Emir İshak ile Gabras tutsak edilerek Trabzon'un ele geçirilmesi mümkün hâle gelmiş ancak Belek Gazi, damadı İshak'ı serbest bırakarak müttefikliği bozmuştur.[410]

Mengüceklü Beyliği'nin 1106 yılında Şebinkarahisar'ı kaybetmesiyle Giresun sınırlarındaki hâkimiyeti sona ermiştir. Bölge bu tarihten sonra Trabzon Rumları ile Danişmendliler arasındaki mücadeleye sahne olmuştur. Mengüceklü Beyi Emir İshak, 1142 yılında öldüğünde ülkesinin oğulları arasında taksiminde Şebinkarahisar'ın yer almadığı görülmektedir.[411]

Türkiye Selçuklu Sultanı II. Süleyman Şah, 1202 yılında düzenlediği doğu seferinde Saltukluları ortadan kaldırmış ve Şebinkarahisar'ı Mengüceklüler yönetimine bırakmıştır. Mengüceklülerin Şebinkarahisar'da başlayan ikinci idare dönemi Selçuklular tabiiyeti altında başlamıştır.[412] Bu devirde Mengüceklülerin başında Fahreddin Behramşah (1162-1225) vardır. Fahreddin Behramşah'ın Gürcistan'a yapılan seferlerde Türk beyleri ile hareket etmesi takdirle karşılanmıştır. Türkiye Selçukluları ile dostane ilişkiler kuran Mengüceklülerin, İshak Bey zamanındaki Doğu Karadeniz siyaseti değişerek Behramşah tarafından yeniden fetih

[408] İbn Bîbî, *Selçuknâme*, ss. 177-178; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 296; Ahmet Yaşar Ocak, "Baba İshak", *İA*, C. 4, TDV Yayınları, İstanbul 1991, ss. 368-369.
[409] Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 665.
[410] Abul Farac, *Abul Farac Tarihi*, C. 2, s. 356; Sevim, *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*, s. 186.
[411] Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, s. 76; Sevim, *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*, s. 186.
[412] Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, ss. 277-278.

amacında hareket edilmeye başlanılmıştır.[413]

Behramşah, Şebinkarahisar yönetimini oğlu Muzafferiddin Mehmed Behramşah'a bırakmıştır.[414] 1225 yılında Behramşah'ın ölümüyle Muzafferiddin Mehmed, Şebinkarahisar emiri olarak kalırken kardeşi II. Alâeddin Davudşah, Erzincan ve Kemah yönetimini almıştır.[415] Davud Şah'ın Eyyubi ve Harzemşahlar ile olan yakın ilişkisi Alâeddin Keykubad'ı rahatsız etmiş ve 1228 yılında, Mübarizeddin Ertokuş'a ikta olarak verilen Erzincan, Kemah ve Şebinkarahisar Selçuklu başkentine bağlanarak Mengücekli Beyliği sona ermiştir.[416]

Mengüceklülerin ikinci yönetimi zamanında, Şebinkarahisar'da inşa ettikleri bazı yapı örneklerinin günümüze kadar ulaştığı görülmektedir.[417] Varlığını günümüze kadar koruyabilen Behramşah Camisi ile Şebinkarahisar Kalesi üzerinde inşa edilen yapılar ve kalede yapılan tamirat beyliğin bölgede bıraktığı önemli tarihi izlerdir.[418]

4.7.1. Şebinkarahisar Kalesi

Kelkit Vadisi'nin kuzey tarafında, Giresun Dağları'nın güney yamaçlarının bittiği bölgede, denizden yaklaşık 1360 metre yükseklikte kurulmuştur. Kalenin ne zaman kurulduğu ile ilgili farklı görüşler bulunmaktadır. Koloneia, Antik Çağlardan beri varlığını devam ettiren bir kenttir.[419] Dik bir tepenin zirvesinde bulunan kalenin çevresinde kurulan yerleşim, bölgeyi ele geçiren Romalı General Pompei'nin kenti yeniden planlayarak güçlendirmesiyle Koloneia olarak anılmaya başlandığı rivayet edilmektedir. Bizans thema merkezi Koloneia'nın yerleşimi askerî gerekliliklere uygun olarak şekillenmiştir. Daha sonra Sasani mücadelesinde ciddi tahribata uğrayan kale ve çevresi, İmparator Justinian'ın önemli bir bütçeyi buranın imarı ve tamirine aktarmasıyla güçlendirilmiştir.[420] Justinian zamanında piskoposluk merkezi olan

---

[413] Müneccimbaşı, *Camiu'd-Düvel II*, s. 212; İbn Bîbî, *Selçuknâme*, ss. 192-201.
[414] Sümer, *Doğu Anadolu'da Türk Beylikleri*, s. 10; Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, s. 81.
[415] İbnü'l Esir, *Büyük Selçuklu Devleti Tarihi*, ss. 114-115.
[416] İbn Bîbî, *Selçuknâme*, ss. 112-115; İbnü'l Esir, *Büyük Selçuklu Devleti Tarihi*, ss. 437-438; Abu'l Farac, *Abu'l Farac Tarihi*, C. 2, s. 535; Müneccimbaşı Ahmet b. Lütfullah, *Camiu'd-Düvel Selçuklular Tarihi II*, ss. 212-216; Mêlikoff, *La Geste de Melik Dānişmend*, s. 158; Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, ss. 79-80; Yinanç, *Türkiye Selçukluları Tarihi*, C. I, s. 75.
[417] Faruk Sümer, Şebinkarahisar'da Mengüceklülere ait herhangi bir yapıya rastlamadığını belirtmektedir. Bkz. Sümer, "Mengücüklüler", *İA*, C. 29, TDV Yayınları, İstanbul 2004, s. 141.
[418] Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C.1, s. 148; Okutan, *Şebinkarahisar ve Civarı*, ss. 89-94.
[419] Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C. 1, s. 150; Sinclair, *Eastern Turkey An Architectural and Archaelogical Survey*, C. II, s. 323.
[420] Adontz, Armenia in the period of Justinian, ss. 113-118; Sinclair, *Eastern Turkey An Architectural and Archaelogical Survey*, ss. 323-326.

Şebinkarahisar, bu özelliğinden dolayı "Karahisar" anlamına gelen Mavrokastron adıyla çağrılmaya başlanmıştır.[421] Koloneia Kalesi'nin onuncu asırdaki Abbâsî akınlarından önce yeniden güçlendirilerek savunmaya uygun bir hâle getirildiği düşünülmektedir.[422]

Orta Çağ boyunca Koloneia, Mavrokastron ve Kögoniya olarak adlandırılan Şebinkarahisar kenti ve çevresi; tarih boyunca Giresun Dağları'nın kuzeyine nazaran siyasi, ekonomik ve sosyal olarak daha hareketli bir süreç yaşamıştır.[423] Bunun nedenlerinden belki de en önemlisi, jeopolitik konumudur. Koloneia kentinin, Anadolu'nun kuzeyinden geçen yol güzergâhı üzerinde korunaklı ve çevreye hâkim bir tepe üzerinde kurulması ve Karadeniz'in sahil bölgesine açılan önemli dağ geçitlerinden birinin başlangıcında yer alması önemini artırmıştır.[424] Koloneia konumu itibariyle pek çok güzergâhın da uğrak noktası olmuştur. Roma'nın geç dönemlerine ait seyahat notlarında, bölgeden ayrıntılı olarak bahsedilmektedir. İstanbul'dan doğuya hareket edildiğinde İznik ve Ankara üzerinden varılan Koloneia kenti, Hacıyolu'nun da uğrak noktasındadır. Mukaddasî, Amida'dan yola çıkarak Harput üzerinden Koloneia varmış ve oradan hareketle Ankara üzerinden İzmit'e ulaşmıştır.[425]

1058 yılında Büyük Selçuklular tarafından Doğu Karadeniz'de fethedilen ilk yer olan Koloneia, (Şebinkarahisar)[426] Türklerin eline geçtiği zamandan itibaren pek çok

---

[421] Texier, *Küçük Asya*, C. 3, s. 232; Ramsay, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, s. 241; Honigmann, *Bizans Devleti'nin Doğu Sınırı*, ss. 212-213; Karpuz, *Şebinkarahisar*, s. 5.

[422] Besim Darkot, "Karahisar", *İA*, C. 6, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1977, s. 281; Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C. I, s. 147.

[423] Kayıtlara ve araştırmalara bakıldığında 544 yılında Asya kıtasında görülen büyük vebanın etkileri Galatia, Kapadokya ve Ermenistan çevresinde dolayısıyla Şebinkarahisar'da da (Koloneia) görülmüştür. 558 yılında Bizans topraklarında büyük bir deprem olmuş ve oldukça ciddi zarar gören ülkede, ardından gelen veba ile pek çok insan ölmüştür. 927-928 yılında Bizans ülkesinde uzun ve sert kış mevsimi yaşanmıştır. Geniş bir bölgeye yayılan bu afet, ağır kıtlık ve geniş salgın hastalıklara neden olarak ülkede ciddi sıkıntılar meydana getirmiştir. Bizans Orta Çağı'nda, bahsettiğimiz bu veba ve depremlerden Giresun'un özellikle Şebinkarahisar'ın (Koloneia) etkilendiğini düşünmektedir. Bahsedilen doğa olaylarının dolaylı etkileri, deprem sonrası ortaya çıkan güvenli yer arayışının getirdiği göç, vebalar ve ciddi hastalıklar; bölgenin siyasi, ekonomik ve sosyal yapısını etkilediği tahmin edilebilir. Bkz. Gregory Abu'l Farac, *Abu'l Farac Tarihi*, C.1, s. 153; Işın Demirkent, *Bizans Tarihi Yazıları*, Dünya Yayıncılık, İstanbul 2005, ss. 133-135; Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi* s. 255; Prokopios, *Bizans'ın Gizli Tarihi*, çev. Orhan Duru, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2019, s. 118.

[424] Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, ss. 96-97; Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C. I, s. 145.

[425] Ahrweiler, "L' Asie Mineure et les invasions Arabes (VII e -IX e siècles)", s. 29.

[426] Osmanlı Devleti döneminde Anadolu'da pek çok Karahisar bulunmaktadır. Karahisar'ların ayırt edilmesi amacıyla orta çağ boyunca şap madenleri ile ünlü Şapkarahisar, Şarkîkarahisar ya da Karahisar-ı Şarkî olarak çağrılarak günümüzdeki Şebinkarahisar adını ortaya çıkarmıştır. Bkz. Fatma Acun, "Şebinkarahisar", *İA*, C. 38, TDV Yayınları, İstanbul 2010, s. 393.

defa el değiştirmiştir.[427] 1202-1228 yılları arasında kaleyi idaresi altına alan Mengücek Emiri Fahreddin Behramşah devrinde, iç ve dış kale tahrip olmuş ve bazı kısımlar tamirat görmüştür. Emir Fahreddin Behramşah, kalenin iç bölümüne bir saray ve Avutmuş mahallesine de bir cami yapılmasını emretmiştir. Kaleyi yönetimine verdiği oğlu Muzafferiddin Mehmed, babasının isteklerini yerine getirerek kalenin en yüksek mevkinde bir iç hisar ve saray ile birlikte Behramşah Cami'sini yaptırmıştır.[428]

13. yüzyılda Şebinkarahisar'ı ziyaret eden İbn Bibi, kalenin durumu hakkında bize değerli bilgiler vermektedir. Kalenin oldukça bol miktarda yiyecek ve içecek malzemeye sahip olduğunu belirten seyyah, silah yapmak için gerekli alet edevatların varolduğu ve çok sayıda da silahın bulunduğunu aktarmaktadır. İbn Bîbî'nin kalenin silah ve askerî teçhizatının çokluğundan bahsetmesi etrafındaki siyasi teşekküllerin Şebinkarahisar üzerine izledikleri politikanın bir sonucudur. Çünkü Kelkit Vadisi'ne hâkim ve Karadeniz'e ulaşan bir yolu kontrol edebilen kale, tarih boyunca pek çok devletin dikkatini çekmesi sebebiyle her zaman mücadeleye hazır bir durumdadır.[429]

4.7.2. Şebinkarahisar-Alucra-Çamoluk Hattı Hisarları

Muzafferiddin Mehmed zamanına kadar Komnenos Kralı Aleksios'un pek çok defa Şebinkarahisar üzerine sefere çıktığı ancak kaleyi ele geçiremediği bilinmektedir. Komnenos seferlerine karşı ilk savunmanın Şebinkarahisar (Helküne) Kalesi önlerinde yapıldığı tahmin edilmektedir. Ayrıca Muzafferüddin Mehmet'in Şebinkarahisar'ın savunulmasını kolaylaştırmak için İsola Köyü önlerindeki Kalecik mevkinde, Alucra'nın Kovata mevkisinde, Kalecik'e ve Kaledere'ye birer hisar yaptırarak bölgenin savunmasını kuvvetlendirdiği belirtilmektedir. Bahsedilen bu hisarlar

[427] Vryonis, *The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor and the Process of Islamization from the Eleventh through the Fifteenth Century*, s. 88; Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2008, s. 85; Sevim, *Anadolu'nun Fethi*, s. 38; Yinanç, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri*, s. 47; Tellioğlu, *Osmanlı Hâkimiyetine Kadar Doğu Karadeniz Bölgesinde Türkler*, s. 80.

[428] Emir Behramşah kale dışında bir cami yapılmasını emretmiş ve oğlu Muzafferiddin Mehmed, Avutmuş Mahallesi'ne bir cami inşa ettirmiştir. Yazılı kaynaklarda, caminin ilk olarak Mengücek Beyi Muzafferüddin Muhammed tarafından inşa ettirildiği belirtilmektedir. Ancak günümüzde bu bilgiyi doğrulayan camiye ait bir kitabe bulunmamaktadır. Bkz. Okutan, *Şebinkarahisar ve Civarı*, ss. 74-75; Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C. 1, s. 150.

[429] İbn Bîbî, Şebinkarahisar Kalesi'ni "Sınırsız ve benzersiz zahirelere, denizler gibi dalgalanan derin su sarnıçlarına, kırk depoya, dağlar gibi üst üste yığılmış üç ev dolusu yağ, bal, badem, şeker, tuz ve oduna sahip…" ayrıca "Orada akla gelebilecek her şey en iyi cinsiyle ve bol miktarda vardı. Savaş atlarının ve ceng aletlerinin sayısı hesaba kitaba gelmezdi. Bin kişi orada yüz yıl yaşasa seçkin bir süvari olarak taş gibi kalırdı. İçecekten, yiyecekten, giyecekten gerekli olan başka her şeyden ve serilecek eşyadan orada yeteri kadar ve iyi kalitede vardı. Kimsenin dışarıya bir ihtiyacı yoktu." ifadeleriyle tanıtmaktadır. Bkz. İbn Bîbî, *Selçuknâme*, ss. 114-115.

konumları itibariyle Giresun Dağları'nın güney yamaçlarının Kelkit Vadisi ile buluştuğu tepelerde bulunmaktadır. Şebinkarahisar-Alucra ve Alucra-Çamoluk yolları üzerinde yerleri tespit edilen hisarların Yağlıdere Vadisi'nden ya da Harşit Vadisi'nden gelen yolu kontrol altında tutmak için oldukça uygun mevkilerde bulundukları açıktır.[430]

Karadeniz sahillerinden Şebinkarahisar'a dolayısıyla Kelkit Havzası'na açılan önemli bir güzergâh da Yağlıdere Vadisi'dir. Burada günümüzde ayakta kalanları yakın tarihli olmak üzere pek çok kilise bulunmaktadır. Ancak ibadethanelerin yoğunluğuna ve güzergâhına bakıldığında Giresun Dağları'nın kuzey yamaçlarına kadar ulaşan bir vadi boyunca uzandığı düşünülmektedir. Esasen Trabzon Dükü Gabrasların ve Trabzon kralları Komnenosların ilk zamanlarında Koloneia'ya (Şebinkarahisar) ulaşan yollardan en uygun olanları Maçka ve Harşit vadisinin Kelkit'e açılan kısımlarının Türk beylerinin elinde olması sebebiyle Koloneia'ya (Şebinkarahisar) yapılacak saldırılarda Yağlıdere Vadisi'ni kullanma zorunluluğu ortaya çıkmış olmalıdır.[431]

4.8. Trabzon Rum Devleti

1204 yılında İstanbul'un Latin işgali altında kalmasıyla imparatorluk üzerinde birden çok devlet ortaya çıkmıştır. Bu devletlerden biri de I. Andronikos'un torunları Aleksios ve David Komnenos'un Gürcü Kraliçesi Tamara'nın yardımlarıyla Karadeniz'in güneydoğusunda kurduğu Trabzon Rum Devleti'dir.[432] Devletin sınırları Tirebolu, Giresun, Ordu, Samsun, Ünye ve Limni Kalesi'ne kadar olan bölgeyi kapsamaktadır.[433] Komnenos ülkesinin batı kısmını oluşturan Giresun toprakları devlet için hayati önem taşımaktadır. Trabzon'un hemen batısında Giresun sınırları içinde önemli bir kaleye ve limana sahip Görele bulunmaktadır. Daha batıda Trabzon ve Giresun kentlerinin ortasında yer alan Tirebolu kale ve limanı, en batıda ise Giresun

[430] Helküne adı Şebinkarahisar'ı işaret etmektedir. Bkz. Okutan, *Şebinkarahisar ve Civarı*, s. 76.
[431] Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 495; Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, ss. 56-74; Okutan, *Şebinkarahisar ve Civarı*, s. 76; Bryer, "A Byzantine Family; The Gabras", s. 176.
[432] Georgios Akropolites, *Vekayiname*, çev. Işın Demirkent, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2008, s. 25; *Niketas Khoniates'ın Historiası*, s. 226; Hahanov, *Panaret'in Trabzon Tarihi*, ss. 61-62; Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, s. 393; Fallmerayer, *Trabzon İmparatorluğunun Tarihi*, ss. 45-48; Vasiliev, "The Foundation of the Empire of Trebizond", *Speculum*, V.11, No. 1, ss. 10-13; Tellioğlu, *Trabzon Rum Devleti*, ss. 26-27; Michel Kuršanskıs, "Trabzon İmparatorluğu ve Gürcistan", *Belleten*, C. 74, S. 271, çev. Murat Keçiş, 2010, ss. 911-914; Keçiş, "Trabzon Rum İmparatorluğu ve Türkler 1204-1404", s. 75.
[433] Brosset, *Gürcistan Tarihi*, s. 412; Finlay, *The History of Greece and of the Empire of Trebizond*, s. 371.

kalesi ve limanı bulunmaktadır ve burası devletin ikinci başkenti olarak zikredilmektedir. Bahsettiğimiz bu üç kentten başka Kelkit Vadisi'ne hâkim mevkide bulunan Şebinkarahisar, Trabzon Rum Devleti için Giresun sınırları üzerinde stratejik bir öneme sahip dördüncü kenttir. Adı geçen kentlerin hepsi önemli birer kaleye sahiptir. Bu kentlere ulaşan yolların üzerinde ise kontrol amaçlı yapılan hisarlar ve gözlem kuleleri inşa edildiği görülmektedir.[434]

İznik Kralı Theodore Laskaris, doğuya hareket ederek Ereğli ve Amasra dâhil Trabzon Rum Devleti'ne ait Sinop'un batısındaki tüm topraklarını ele geçirmiştir. Bu durumdan yararlanan Selçuklu Sultanı İzzeddin Keykavus, 1214 yılında Sinop'u ele geçirmiş ve Aleksios Komnenos'u esir ederek tabiiyeti altında Trabzon tahtına geçmesine izin vermiştir.[435] Trabzon Rum Devleti'nin 1222 yılında yönetimine geçen Andronikos Ghidos Selçuklularla mücadele içerisindedir. Selçuklu Sultanı Alaeddin Keykubad'ın 1228 yılında, Kelkit Havzası'nı kapsayan seferin sonunda Şebinkarahisar ve Bayburt'u ele geçirmesiyle birlikte Trabzon Rum Devleti artık sadece sahil kıyıları boyunca faaliyette bulunmak zorunda kalmışlardır.[436] Komnenoslar, daha sonra Selçuklu tabiiyeti altına girmeyi kabul etmiştir.

Andronikos'un ardından 1238 yılında I. Manuel'in başa geçtiği dönemde, Selçuklulara olan tabiiyetin devam ettiği görülmektedir. Bu süreç içinde Selçuklular tarafından Trabzon kuşatılmış ancak ele geçirilememiştir. Trabzon Devleti'nin Moğol İstilası'na kadar Selçuklu hâkimiyeti altında olduğu görülmektedir.[437] Moğollar, Anadolu'daki Selçuklu hâkimiyetini ortadan kaldırdıktan sonra Şebinkarahisar, İlhanlı Devleti'ne tabii olmuş, Giresun kıyılarında ise Moğol vasalı durumdaki Trabzon Rum Devleti'nin idaresi devam etmiştir.[438]

---

[434] Fallmerayer, *Trabzon İmparatorluğunun Tarihi*, s. 151; F. I. Upsenki, *Trabzon Tarihi*, çev. Enver Uzun, Eser Ofset Matbaacılık, Trabzon 2003, s. 98.

[435] İbn Bîbî, *Selçuknâme*, s. 174; Julian Chrysostomides, "11. Yüzyıldan 15. Yüzyıla Kadar Bizans İmparatorluğu", ss. 43-44; Tellioğlu, *Trabzon Rum Devleti*, ss. 32-34; Dimiter Angelov, *The Byzantine Hellene*, Cambridge University Press, New York 2019, s. 37.

[436] Tellioğlu, *Osmanlı Hâkimiyetine Kadar Doğu Karadeniz Bölgesinde Türkler*, s. 107.

[437] Fallmerayer, *Trabzon İmparatorluğunun Tarihi*, ss. 110-111; Tellioğlu, *Trabzon Rum Devleti*, ss. 43-49.

[438] Kerîmüddin Mahmud Aksarayî, *Müsâmeret ül-Ahbâr*, ss. 63-73; Müverrih Vardan, *Türk Fetihleri Tarihi*, s. 100; Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C.1, s. 152; Darley-Doran, "Saldjûkids", s. 949.

5. MOĞOL İSTİLASI'NDAN ORTA ÇAĞ'IN SONUNA KADAR GİRESUN

5.1. Giresun'un Karadeniz Kıyıları

5.1.1. Moğol İstilası ve Sonrası Dönem (1243-1343)

Moğolların Anadolu'ya girerek Erzurum'da ciddi bir tahribat yaptığı haberini alan Türkiye Selçuklu Sultanı Gıyaseddin Keyhüsrev harekete geçerek Sivas yakınlarındaki Kösedağ'a gelmiştir. Burada 1 Temmuz 1243 tarihinde Moğollarla yaptığı savaşta aldığı mağlubiyetle Türkiye Selçukluları idaresi altındaki Anadolu toprakları bir asır süren Moğol hâkimiyeti altına girmiştir.[439] Bu tarihten hemen önce Giresun şehrinin kıyıları Türkiye Selçuklularının tabiiyeti altındaki Trabzon Rum Devleti, Şebinkarahisar ve çevresi ise Türkiye Selçukluları idaresi altındadır.[440]

Kösedağ mağlubiyeti sonrası Selçuklu toprakları 1244-1245 yılları arasında Moğollarla yapılan anlaşma gereği Moğol idaresi altına girmiştir. Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev'in 1247 yılında ölümüyle Türkiye Selçuklu tahtına geçen II. İzzeddin Keykavus, kardeşleri ile giriştiği taht mücadelesi sebebiyle ancak 1254 yılından itibaren iktidarı ele alabilmiştir. Ancak kısa süre sonra II. İzzeddin Keykavus'un gereksiz harcamaları ve ülkede yaşanan iç karışıklıkların ortaya çıkardığı ekonomik sıkıntılar sebebiyle yıllık verginin ödenememesi Moğol kumandanı Baycu Noyan'ı Selçuklular üzerine yöneltmiştir. İki ordu arasında 1256 yılında Aksaray yakınlarında yapılan savaşta Türkiye Selçuklu ordusu ikinci defa mağlup olmuştur. Bu tarihten itibaren Anadolu'da Moğol etkisi artmış ve Türkiye Selçuklularında yeniden taht mücadelelerinin başladığı bir döneme girilmiştir.[441]

1258 yılına gelindiğinde Türkiye Selçuklu Devleti'nin Kayseri'ye kadar olan topraklarının batısı İzzeddin Keykavus'a ve doğusunda kalan kısım ise Kılıçarslan'a verilerek ülke ikiye bölünmüştür. Fakat Moğol baskılarından sıkılan Keykavus, 1262 yılında Memlüklü sultanını Moğollara karşı ülkesine davet etmiştir. Bu teşebbüsünün

---

[439] İbn Bîbî, *Selçuknâme*, ss. 174-178; *Anonim Selçuknâme*, trc. Halil İbrahim Gök, Fahrettin Coşguner, Atıf Yayınları, Ankara 2014, s. 43; Müverrih Vardan, *Türk Fetihleri Tarihi*, s. 100; Aknerli Grigor, *Moğol Tarihi*, çev. Hrand D. Andreasyan, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2012, ss. 33-36; Müneccimbaşı Ahmet bin Lütfullah, *Camiu'd-Düvel II*, s. 80; Rice, *The Seljuks in Asia Minor*, s. 74; Charles Melville, "Anatolia under the Mongols", *Byzantium to Turkey, 1071-1453*, C. I, ed. Kate Fleet, Cambridge University Press, New York 2009, ss. 51-53.

[440] İbn Bîbî, *Selçuknâme*, ss. 170-173; *Anonim Selçukname*, s. 43; Tellioğlu, *Trabzon Rum Devleti*, ss. 43-49.

[441] Müneccimbaşı Ahmet bin Lütfullah, *Camiu'd-Düvel II*, ss. 82-90; Faruk Sümer, "Anadolu'da Moğollar", *Selçuklu Dergisi*, S. 1, ss. 29-30; Darley-Doran, "Saldjûkids", s. 949.

başarılı olmasının aksine, durumdan haberdar olan Kılıçarslan'ın veziri Muînüddin Süleyman Pervane'nin durumu Moğollara ihbar etmesiyle Moğolların desteğini kazanan Kılıçarslan, 1262 yılında Keykavus'un üzerine sefere çıkmıştır. Keykavus, kardeşinin geldiğini haber almış ve ülkesini terk ederek Bizans Devleti'ne sığınmıştır. Moğol İstilası zamanında Anadolu'daki siyasi durum bu şekildedir.[442]

Moğol İstilası'nın yaşandığı 1247-1264 yılları arasında Türkiye Selçuklularının Doğu Karadeniz bölgesine yönelik giriştiği bir faaliyetten bahsedilmemektedir.[443] Bu dönemde Samsun ve çevresi Selçukluların denetimi altındadır. XIII. asrın ikinci yarısında Samsun yöresinde bulunan Selçuklu hekimi Sadeddin Mesud, bölge ile ilgili verdiği bilgilerde Türklerin doğuda ilerlediği sınırın henüz Giresun'a ulaşmadığından bahsetmektedir.[444] Ancak Trabzon'un batısına kadar olan bölgede Türkmen nüfusu yoğunluğunun oldukça fazla olduğuna dikkat çekmektedir. Çünkü Moğol İstilası'ndan kaçan Türkmenler, büyük gruplar hâlinde Doğu Karadeniz'e gelerek katliamlardan kurtulmaya çalışmışlardır.[445] Buradaki Türkmenlerin bir kısmı kışları Bayburt, Pasinler ve İspir'e kadar olan bölgede ikamet ederken yazları ise Doğu Karadeniz Dağları'ndaki yaylalara göç etmektedirler.

Giresun yöresine gelen Türkmenler yaylalardan ve geçitlerden geçerek Aksu ve Harşit vadilerine kadar inmiş ve buradaki uygun yerleri, XIV. asrın başlarından itibaren yurt edinmeye başlamışlardır.[446] Sahil boylarında ise Çepnilerin Samsun'dan doğuya doğru hareket ederek Harşit Vadisi'ne kadar olan sahada önemli faaliyetlerde bulunduğu görülmektedir.[447] Ancak Moğolların Anadolu'yu istilası ile ortaya çıkan kargaşadan yararlanan Komnenoslar, Doğu Karadeniz'de Moğol tabiiyeti altında yeniden Giresun kıyılarının idaresini ele geçirmişlerdir.[448]

5.1.1.1. Trabzon Rum Devleti Dönemi

Moğol İstilası başladığında Giresun sahillerinin idaresi Selçuklular tabiiyetindeki Trabzon Rum Devleti'nin elinde bulunmaktadır. 1243 yılından itibaren

[442] Sümer, "Anadolu'da Moğollar", ss. 33-35.
[443] Bu dönemde bölgedeki siyasi teşekküller Moğol hâkimiyetini kabul ederek Moğollar'a vergi vermektedir. Bkz. Wilhelm von Rubruk, *Moğolların Büyük Hanına Seyahat*, Ayışığı Kitapları, İstanbul 2012, s. 29.
[444] Osman Turan, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar*, TTK Yayınları, Ankara 2014, s. 165.
[445] Tellioğlu, *Osmanlı Hâkimiyetine Kadar Doğu Karadeniz Bölgesinde Türkler*, ss. 123-126.
[446] Sümer, *Çepniler*, s. 45.
[447] Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslâm Medeniyeti*, ss. 299-300.
[448] Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, s. 406.

Komnenoslar Moğol hâkimiyetini kabul etmişlerdir.[449] Moğolların Anadolu'yu ele geçirmeye başladığı süreçte Trabzon Rum Devleti sınırlarına herhangi bir saldırıda bulunmamaları Komnenosların Selçuklu-Moğol mücadelesinin başlarında Moğol tarafını tercih etmesiyle açıklanabilir.[450] Rubruklu William'ın kayıtlarında, Trabzon Rum Devleti'nin yıllık vergi verme şartıyla Moğol hâkimiyetini tanıması bu bilgiyi desteklemektedir.[451] Ancak antlaşmanın ne zaman ya da nasıl yapıldığına dair kaynaklarda herhangi bir bilgi bulunmaması iki taraf arasındaki ilişkilerin başlangıç tarihini karanlıkta bırakmaktadır. Fallmerayer, belirsizliğin sebebini Moğol hanının sarayında sayıları üç bini bulan elçiler arasında Komnenos temsilcilerinin önemsiz sayılmasına bağlamaktadır. Bununla birlikte 1243 yılından itibaren Doğu Karadeniz bölgesinde Moğol hâkimiyetinin başladığı görülmektedir.[452] 1253 yılında Moğollar, vasalı durumundaki Türkiye Selçukluları üzerine yaptıkları bir saldırı sırasında, Anadolu'nun önemli şehirlerine ciddi zararlar verdiği hâlde, Terme Çayı'nın kuzeydoğu kısmına, yani Trabzon Rum Devleti'nin güneybatı sınırlarına denk gelen topraklara herhangi bir saldırıda bulunmaması Selçuklulara karşı yapılan ittifakın karşılığı olarak görülmektedir.[453] Trabzon Kralı I. Manuel'in 1253 yılında Moğol Hanı Möngke'ye elçi göndermesi ve Hülâgû'nun 1265 yılında ölümüne kadar az da olsa Moğollara yardımcı kuvvet göndermesinden anlaşılacağı üzere Moğol tabiiyeti devam etmektedir.[454]

Trabzon Rum Devleti'nin 1265 yılında Sinop'u ele geçirdiği sırada,[455] Giresun kıyılarının idaresinin Komnenosların elinde olduğu muhakkaktır.[456] Ancak 1279-1297 yılları arasında bölgede faaliyetlerde bulunan Türkmen gruplar, Khaldia bölgesini ele geçirerek Giresun topraklarının güneybatısına kadar ulaşmışlardır. Bu dönemde askeri mücadeleler sebebiyle bölge savaş alanına dönmüş ve harap hâle gelmiştir.[457]

---

[449] Bertold Spuler, *İran Moğolları*, çev. Cemal Köprülü, TTK Basımevi, Ankara 2011, ss. 75-76; Melville, "Anatolia under the Mongols", ss. 53-54. Başka bir çalışmada Trabzon Rum Devleti'nin 1246 yılından itibaren İlhanlı hâkimiyetini tanıdığından bahsedilmektedir. Bkz. Rustam Shukurov, "Between Peace and Hostility: Trebizond and the Pontic Turkish Periphery in the Fourteenth Century", *Mediterranean Historical Review*, S. 9, June 1994, s. 22.
[450] Fallmerayer, *Trabzon İmparatorluğunun Tarihi*, s. 117.
[451] Wilhelm von Rubruk, *Moğolların Büyük Hanına Seyahat*, s. 29.
[452] Tellioğlu, "Moğol Hâkimiyeti Döneminde Doğu Karadeniz", s. 21.
[453] Fallmerayer, *Trabzon İmparatorluğunun Tarihi*, ss. 119-120.
[454] Spuler, *İran Moğolları*, ss. 75-76; Melville, "Anatolia under the Mongols", s. 63.
[455] Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 527; Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, s. 264.
[456] Abul Farac, *Abul Farac Tarihi*, C. 2, s. 528; *Anonim Selçukname*, s. 47; Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s. 37.
[457] Khaldia bölgesi, zaman içinde daralarak Gümüşhane kenti coğrafyası ile sınırları kalmıştır. Bkz. Bryer, "Greeks and Türkmens; The Pontic Exception", s. 144.

Eski topraklarını geri kazanmak isteyen Komnenoslar, Türkiye Selçukluları idaresindeki Sinop'a, 1277 yılında yeniden ani bir saldırı yapmışlar ancak Türkmen boylarından Çepnilerin savunması ile geri çekilmek zorunda kalmışlardır.[458] Bu tarihten itibaren Çepniler, doğuya hareket ederek XIII. asrın sonlarında Giresun önlerine ulaşmıştır.[459]

Çepnilerden olduğu düşünülen Kuşdoğan Bey idaresinde bir grup ise Giresun üzerine hareket ederek kenti ilk defa Türk hâkimiyeti altına almıştır. Trabzon Rum Krallığı'na karşı vurulan bu büyük darbe üzerine 1301 yılı Eylül ayında,[460] II. Aleksios Komnenos hemen Giresun üzerine sefere çıkmıştır. II. Aleksios, Giresun'u geri alarak Kuşdoğan Bey ve beraberindeki pek çok askerini ortadan kaldırmıştır.[461] XIV. yüzyılın başlarına gelindiğinde, Komnenosların Giresun Kalesi ve doğusundaki dar sahil kısmı idare ettiği, kentin geri kalan kısımlarının ve yaylarının Çepni grupların hâkimiyeti altında olduğu bilinmektedir.[462]

Bu tarihten itibaren II. Aleksios'un Giresun, Görele ve Tirebolu kalelerini tahkim ettirmesi ve orta sınıf birer askerî üs seviyesine uygun hâle getirmesi, bölgedeki Türkmen tehdidinin ciddiyetini göstermesi açısından önemlidir.[463] Bu dönemde

---

[458] Trabzon Rum Devleti'nde II. Ioannis (1280-1287) döneminden itibaren dış politikada önemli değişiklikler olmuştur. İlhanlılar ve Palaiologos idaresindeki Bizans ile iyi ilişkiler başlatan Komnenos Kralı, "Romalıların İmparatoru" iddiasını bırakmıştır. Bkz. Rustam Shukurov, "Trebizond and Seljuks (1204-1299)", *Mêsogeios*, S. 25-26 (2005), s. 135; Fallmerayer, *Trabzon İmparatorluğunun Tarihi*, s. 129; Tellioğlu, *Trabzon Rum Devleti*, ss. 57-61; Bryer, "Greeks and Türkmens; The Pontic Exception", s. 143; Keçiş, *Trabzon Rum İmparatorluğu ve Türkler 1204-1404*, s. 180; Hahanov, *Panaret'in Trabzon Tarihi*, s. 66.

[459] Sümer, *Çepniler*, s. 13; Tellioğlu, *Osmanlı Hâkimiyetine Kadar Doğu Karadeniz Bölgesinde Türkler*, s. 126.

[460] Panaret'in elimizdeki tercümesinde 1298 yılını işaret eden kayıt, Bryer'in çalışmasındaki tercümesinde 1301 yılı olarak verilmektedir. Fallmerayer olaydan bahsetmekte ancak tarih vermemektedir. Lebeau'nun çalışmasında ise olaylar daha geç bir tarihten (1330 yılı) başlatıldığından 1298 yılına dair bir bilgi yoktur. Bkz. Hahanov, *Panaret'in Trabzon Tarihi*, s. 66; Bryer, "Greeks and Türkmens; The Pontic Exception", s. 143; Fallmerayer, *Trabzon İmparatorluğunun Tarihi*, s. 151; Lebeau, *Histoire du Bas-Empire*, C. XX, ss. 482-483.

[461] Koustouganes olarak kaydedilen Türkmen beyinin adının Küçdoğan ya da Küçük Ağa olduğu iddia edilmiştir. Ancak Giresun'un ilk fatihi olduğu anlaşılan bu Türk beyinin bölgedeki yer isimlerinden hareketle Kuşdoğan şeklinde okunması daha doğru olacaktır. Bkz. Emecen, "Giresun", s. 79; Rustam Shukurov, "The Byzantine Turks of the Pontos", *Mêsogeios*, S. 6 (1999), ss. 283-284; Bryer, "Greeks and Türkmens; The Pontic Exception", s. 143; Hahanov, *Panaret'in Trabzon Tarihi*, s. 66; Fallmerayer, *Trabzon İmparatorluğunun Tarihi*, s. 151; Finlay, *The History of Greece and of the Empire of Trebizond*, ss. 407-408; Turan, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar*, s. 165.

[462] Keçiş, *Trabzon Rum İmparatorluğu ve Türkler 1204-1404*, ss. 187-188. İlk dönem Osmanlı tahrir kayıtlarında Çepnilerin yoğun olduğu Giresun, Torul ve Görele arasındaki bölge Çepni vilayeti olarak kaydedilmiştir. Çepni vilayetinin köyleri Kurtulmuş, Yenice Hisar, Çandırlu, Enguizlü, Firuzlu, Halkalu, Kara Kilise, Yağmurca, Umurlu, Uzun Dere, Mürsellü, Künbed, Yakublu, Koş Doğan, Köknar, Bozca, Çalışlu ve Çatak gibi Türkçe isimler taşımaktadır. Bkz. Sümer, *Oğuzlar*, ss. 328-329.

[463] Bryer, "The Estates of the Empire of Trebizond. Evidence for their Resources, Products, Agriculture and Location", s. 374.

bölgedeki Türkmen unsurlarının Giresun başta olmak üzere sürekli Harşit ve civarındaki yerleşim yerlerine saldırmaları ve Cenevizlilerin Karadeniz ticaretindeki yerini güvence altına alma teşebbüsleri, Trabzon Rum Devleti'ni Giresun topraklarında oldukça sıkıntılı bir duruma düşürmüştür.[464]

1319-1330 yılları arasında Çepnilerin Trabzon'a yönelik seferler düzenleyerek kente ve etrafına ciddi zarar vermesiyle bölgedeki Türk baskısı ciddi bir durum almıştır.[465] 1330'lu yıllardan itibaren İlhanlıların kontrolü altındaki Anadolu'nun kuzeydoğusuna gelen Çepni nüfusu artarak Komnenoslar üzerindeki baskıyı arttırmıştır.[466] Tüm bu karışıklıkların yanında Komnenoslardan istedikleri imtiyazları alamayan Cenevizliler, 1348 yılı Ocak ayında Giresun'u ele geçirerek kentin büyük bir kısmını ateşe vermişlerdir.[467] Ancak ertesi yıl Trabzon hükümetinin başlattığı tadilat faaliyetleriyle Giresun kenti eski hâline getirilmeye çalışmıştır.[468]

Trabzon Rum Devleti içinde 1351 yılında başlayan bir isyan, 1354 yılı Haziran ayında ciddi bir iç savaşa dönüşmüştür. Muhalif Trabzon Dukası Sholari, Trabzon'u terk ederek Giresun'a kaçmış ve ayaklanma ülke geneline yayılmıştır. Sholari, kral ile müzakere için 1355 yılı Mart ayında Trabzon'a gitmişse de anlaşma sağlanamamış tekrar Giresun'a geri dönerek isyana devam etmiştir. Aynı yıl Trabzon Kralı, Sholari'nin bulunduğu Giresun üzerine sefere çıkmıştır. Sholari ise yeni bir cephe açmak için Kenchrina'ya gitmiştir. Sholari'nin Giresun'da bıraktığı oğlu Parakimomen ise kenti kaybederek babasının yanına Kenchrina topraklarına sığınmıştır. Bunun üzerine İmparator, Kenchrina üzerine yürümüş ve Sholari'yi mağlubiyete uğratarak ülkesinde otoritesini yeniden sağlamıştır.[469]

XIV. asrın ortalarından itibaren Trabzon Kralı, ülkesine her fırsatta saldıran

---

[464] Finlay, *The History of Greece and of the Empire of Trebizond*, ss. 407-408.
[465] Bryer, "Greeks and Türkmens; The Pontic Exception", ss. 143-144; Hahanov, *Panaret'in Trabzon Tarihi*, s. 67. Bayram Bey'in daha erken bir tarihte, 1313 yılında Trabzon önlerinde sefer yaptığı görülmektedir. Bkz. Rustam Shukurov, "Between Peace and Hostility: Trebizond and the Pontic Turkish Periphery in the Fourteenth Century", *Mediterranean Historical Review*, S. 9, June 1994, s. 43.
[466] Rustam Shukurov, "Two Waves of Nomadic Migration in The Pontos in The Thirteenth-Fourteenth Centuries", *Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, S.1, 2006, s. 37. İlhanlılar hakkında bkz. W. Barthold, "İl-khāns", *EI*, C. II, ed. M. Th. Houtsma vd., Leyden Late E. J. Brill Ltd, London 1927, s. 469.
[467] Lebeau, *Histoire du Bas-Empire*, C. XX, ss. 488-489; Hahanov, *Panaret'in Trabzon Tarihi*, s. 73; Fallmerayer, *Trabzon İmparatorluğunun Tarihi*, s. 179.
[468] Finlay, *The History of Greece and of the Empire of Trebizond*, ss. 429-430.
[469] Hahanov, *Panaret'in Trabzon Tarihi*, ss. 74-77; Miller, *Son Trabzon İmparatorluğu*, ss. 34-35; Uspenski, *Trabzon Tarihi*, s. 116. Trabzon ülkesindeki iç karışıklık 1349-1355 yılları arasında sürmüştür. Bkz. Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C. 1, s. 135.

etrafındaki Türkmen gruplardan oldukça mustariptir. Bu sebeple ülkesinin batı sınırlarını akrabalık bağı ile güvence altına almak için 1358 yılında kız kardeşini Bayram Bey'in oğlu Hacı Emir Bey ile evlendirmek üzere Giresun'a gitmiştir.[470] 1361-1362 yıllarında Komnenos Kralı'nın Khaldia'ya ve müttefiki Hacı Emir Bey'in kalesini ziyarete gitmesinden anlaşılacağı üzere müttefikliğin hâlâ devam ettiği anlaşılabilir. Aynı tarihlerde, Trabzon ülkesinde ciddi bir salgının yayılarak çok sayıda ölüme neden olmasının ziyaretle bir ilgisinin olması ya da salgının Giresun üzerindeki etkilerine dair bilgilerimiz eksiktir.[471]

Komnenos Kralı, 1379 yılı Ekim ayında Taceddin Bey ile ittifak kurmak için yola çıktığı bir zamanda Şebinkarahisar Emiri Kılıç Arslan'ın Trabzon üzerine sefere hazırlandığı haberini alınca geri dönmüştür. Kral, Trabzon Kalesi'ni tahkim ettirmiş daha sonra Taceddin Bey ile kızının evlilik törenine katılmıştır. Trabzon Rum Devleti'nin batı sınırını korumak amacıyla kurulan akrabalık bağı, Türk beyleriyle dördüncü müttefiklik anlaşmasıdır.[472]

1380 yılına kadar yaklaşık yirmi yıl Harşit Vadisi'nde ve Giresun sahillerinde ciddi bir saldırıdan söz edilmemektedir. Ancak bu süreçte vadi boylarını ele geçiren Türkmenler, artık sahildeki yerleşim yerlerini tehdit etmeye başlamıştır. Nitekim Trabzon Kralı III. Aleksios, 1380 yılı Şubat ayında Karadeniz'in doğusuna yapacağı bir sefer öncesinde, batı sınırlarını teminat altına almak için harekete geçmiştir. III. Aleksios, 4 Mart Pazar günü altı yüz piyadeden oluşan bir grup askerini Bedreme Kalesi üzerine göndererek harekâtı başlatmıştır. Kral kendisinin komutanlık ettiği geri kalan kuvvetiyle sahilden Harşit Vadisi içlerine yönelmiştir. İç kesimde Çepnilerin yerleştikleri bölgeye ulaştığında ise pek çoğunu öldürmüş, kendi esirlerini kurtarmış ve bölgeyi harabeye çevirmiştir. Bu saldırıda Çepnilerin kayıplarına dair bilgiler kısıtlıdır. Ancak kısa sürede toparlanan Çepnilerin bölgede bırakılan altı yüz kişilik Komnenos ordusunu püskürterek sahile kadar sürmeleri seferin beklenen başarıyı sağlamadığını göstermektedir.[473]

---

[470] Fallmerayer, *Trabzon İmparatorluğunun Tarihi*, s. 195.
[471] Hahanov, *Panaret'in Trabzon Tarihi*, ss. 80-82; Bryer, "Greeks and Türkmens; The Pontic Exception", s. 147 Lebeau, *Histoire du Bas-Empire*, C. XX, ss. 495-497.
[472] Hahanov, *Panaret'in Trabzon Tarihi*, s. 90. Trabzon Kralı Aleksios, önce kardeşlerini Akkoyunlu ve Hacıemiroğlu beyleriyle daha sonra da kızını Mutahharten ile evlendirmek zorunda kalmıştır. Bkz. Fallmerayer, *Trabzon İmparatorluğunun Tarihi*, ss. 195-196.
[473] Bu tarihten itibaren Komnenoslarla Türk gruplar arasındaki sınır Kovanlar, Gümüşhane, Torul ve Maçka-Hamsiköy bölgelerine kadar daralmıştır. Bkz. Bryer, "Greeks and Türkmens; The Pontic Exception", ss. 118-119; Lebeau, *Histoire du Bas-Empire*, C. XX, s. 504.

1349-1390 yılları arasında hüküm süren III. Aleksios zamanı, Trabzon Rum Devleti'nin çevresindeki Türkler ile mücadelede en başarılı olduğu dönem olarak gösterilmektedir. Yaptığı ittifaklarla batı sınırını kısmen güvence altına alan Kral, Giresun'un surlarının bir kısmını tamir ettirmiş, bir kısmını da yeniden yaptırmış ayrıca savunma amacıyla Khaldia bölgesinin önemli noktalarında hisarlar (gözlem kuleleri) inşa ettirmiştir.[474]

Trabzon Rum Devleti'nin batı sınırındaki iki müttefiği Hacıemiroğulları ve Taceddinoğulları birbirleri ile ciddi bir mücadele içindedir. Hacıemiroğulları ülkesi topraklarını ele geçirmeyi amaçlayan Taceddinoğulları, Hacıemiroğulları'na saldırmış ve ağır bir hezimete uğrayarak artık varlıklarını koruma çabası içine girmiştir. Hacıemiroğlu Süleyman Bey kazandığı zaferle hem beylik toprakları üzerinde fırsat kollayan bir düşmandan kurtulmuş hem de iktidarını kuvvetlendirerek Giresun'u ele geçirmek üzere gerekli zemini hazırlamıştır.[475]

5.1.1.1.1. Giresun Kalesi ve Limanı

Komnenoslar, Sinop'u kaybetmeleriyle beraber ülkenin batısındaki stratejik mevkileri güçlendirme hareketine girişmiştir. Ancak bu süreçte, Giresun ve havalisi de bir süre Türklerin idaresi altına girmiştir. Giresun Kalesi ve limanının da kaybedildiği bölge, kısa süre sonra tekrar Komnenosların eline geçmiştir.[476] Komnenoslar, Türkler ile girişilen bu mücadele sonrasında ülkenin ikinci başkenti Giresun'da savunmaya yönelik yapılaşma ve imar faaliyetlerini artırmıştır. Bu dönemde kent merkezi durumundaki sarp kayalıklar üzerindeki kale yerleşkesine, II. Aleksios devrinde küçük bir kale (hisar) yapıldığı ve kentin kale etrafında amfi tiyatro şeklinde genişlediği bilinmektedir.[477]

Kalenin hâkimiyeti altındaki antik liman, Giresun kenti kadar Komnenos idaresinin geleceği için de hayati bir öneme sahiptir.[478] XIV. yüzyılın başlarından itibaren Türkmen gruplar Khaldia ve çevresini ele geçirmiştir. Şebinkarahisar'dan çıkarılan ve Trabzon limanı üzerinden batıya taşınan ticari mallar ve özellikle şap madeninin nakliyatı, Türkmen saldırıları nedeniyle tehlike altına girmiştir. Bu süreçte

---

[474] Shukurov, "Between Peace and Hostility: Trebizond and the Pontic Turkish Periphery in the Fourteenth Century", s. 67; Tellioğlu, *Trabzon Rum Devleti*, s. 103.
[475] Aziz b. Erdeşir-i Esterabadi, *Bezm u Rezm*, ss. 323-326; Tellioğlu, *Trabzon Rum Devleti*, ss. 120-122.
[476] Lebeau, *Histoire du Bas-Empire*, C. XX, s. 505.
[477] Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C. 1, s. 129.
[478] Fallmerayer, *Trabzon İmparatorluğunun Tarihi*, s. 281; Upsenki, *Trabzon Tarihi*, s. 98.

şap madenlerinin Aksu Vadisi üzerinden daha güvenli taşınmasıyla Giresun limanının önem kazandığı görülmektedir. Komnenoslar, gelişen olaylar karşısında ticari önemi daha da artan Giresun'u ve limanını muhafaza edebilmek için Hacıemiroğulları ile ilk defa akrabalık yoluyla ittifak kurmuştur.[479]

1348 yılına gelindiğinde Trabzon Rum Devleti'nden istediği imtiyazları elde edemeyen Cenevizliler, ülkenin ikinci başkenti Giresun'un büyük bir kısmına zarar vermişlerdir. 1349 yılında Trabzon hükümetinin çabalarıyla tamir ettirilerek kent yeniden eski günlerine döndürülmeye çalışılmıştır. Kentin kalesi ve limanının da tamirat çalışmalarından etkilendiği düşünülmektedir.[480]

Gerek iç isyanlar gerekse bölgedeki mücadeleler nedeniyle kent, XIV. asır boyunca ciddi bir tahribata uğramıştır. Bu sebeple III. Aleksios hükümdarlığı süresince Giresun içindeki kale, liman ve bazı önemli yapıların tahkim edildiği bilinmektedir.[481] Bulunduğu kıyı boyuna olan hâkimiyeti, Aksu ve Batlama vadilerinin kıyıya açıldığı bölgeye hâkim olması, korunaklı kale ve limanıyla Giresun kenti, orta çağ boyunca özellikle Komnenoslar devrinde batı sınırındaki son savunma kenti olması sebebiyle stratejik bir öneme sahiptir.[482]

5.1.1.1.2. Giresun Adası

İlk çağlardan itibaren Ares, Aretias, Areos Nesos, Puga ve Khalkeritis olarak adlandırılan Giresun Adası, Arganoutların efsanesi ve Amazonların tapınağı ile tarihte adından sıkça söz ettirmiştir.[483] En yüksek noktası 30 metre, en geniş yeri ise yaklaşık 250 metre olan Giresun Adası'nın büyük yerleşmelere imkân vermeyecek kadar küçük olan arazisinin daha çok kutsal alan olarak kullanıldığı görülmektedir.[484]

---

[479] Elizabeth A. Zachariadou, "Trebizond and The Turks (1352-1402)", *Arkeon Pontou, "Black Sea"*, Birmingham 18-20 Mart 1978, Atina 1979, s. 238; Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C. 1, s. 149.

[480] Hahanov, *Panaret'in Trabzon Tarihi*, s. 73; Fallmerayer, *Trabzon İmparatorluğunun Tarihi*, s. 179; Finlay, *The History of Greece and of the Empire of Trebizond*, ss. 429-430.

[481] Shukurov, "Between Peace and Hostility: Trebizond and the Pontic Turkish Periphery in the Fourteenth Century", s. 67.

[482] Önceleri Batlama etrafı bir çeşit yıkık duvarlarla çevrili sahil köyüdür. Ancak bölgeye ait herhangi bir arkeolojik çalışmanın olmaması ve günümüzde bölgenin modern yerleşmenin altında kalması bölgedeki kalıntıları yok etmiştir. Bkz. Karaibrahimoğlu, *Giresun*, s. 12.

[483] Emecen, "Giresun", s. 78; Gazanfer İltar, Akın Temür, "Doğu Karadeniz'de Antik Bir Yerleşim: Aretias/Khalkeritis Adası (Giresun Adası)", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, S. 24, 2018, ss. 13-14. Texier, Amazon kraliçeleri Otrere ve Antiope'un Giresun Adası'nda Mars tanrısına yaptırdıkları bir tapınaktan bahsetmektedir. Bkz. Texier, *Küçük Asya*, C. 3, s. 205.

[484] Sinclair, *Eastern Turkey An Architectural and Archaelogical Survey*, C. II, s. 114; Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C. 1, ss. 133-134.

Orta Çağ kaynaklarında Giresun Adası'ndan ilk defa 19 Temmuz 1368'den önceki bir tarihte Osmanlılara bağlı denizcilerin adaya saldırısıyla bahsedilmektedir.[485] Bu bilgiden başka adanın Orta Çağ tarihi hakkında herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Eski çağlarda tapınak olarak kullanıldığı düşünülen adanın Orta Çağ'da dahi üzerinde faaliyet gösteren bir manastır ile bu özelliğini koruduğu bilinmektedir.[486]

Ada üzerindeki taş duvarların yapı özelliği, Trabzon Rum Kralı II. Aleksios Komnenos döneminde Giresun Kalesi ve Gedik Kaya Kalesi'nde yapılan onarımdaki işçiliğe benzer yapıdadır. Ayrıca III. Aleksios'un zamanında yapılan ya da tadilat ettirilen Görele Kalesi'nin kulesinin işçiliğinin adadaki işçiliğe benzer yapıda olması, on dördüncü yüzyılda ada üzerinde bazı tamirat çalışmalarının yapıldığına işaret etmektedir. Bu tamirat döneminin Cenevizlilerin Giresun'a saldırılmalarıyla yakın tarihli olması yıkımdan Giresun Adası'nın da zarar gördüğünü düşündürmektedir.[487]

5.1.1.1.3. Tirebolu Kaleleri

Tirebolu, doğusunda Trabzon, batısında Giresun ve güneyinde Harşit Vadisi yoluyla Kelkit Vadisi'ne ulaşan önemli bir kavşakta yer alması ve bulunduğu bölgede önemli maden kaynaklarına sahip olması sebebiyle eski çağlardan itibaren bölgenin önemli kentlerinden biri olmuştur.[488]

Kuruluş tarihi hakkında bilgilerimizin eksik olduğu Tirebolu kentinin adı "üç şehir" anlamına gelen Tripil,[489] Driboli, Tripolli, Tripoli[490] veya Tripoli/Trinolis[491] olarak zikredilmektedir. Tirebolu'yu oluşturan üç kent hakkında farklı görüşler bulunmaktadır.[492] Bir görüşe göre İskhopolis, Argyria ve Plikokaleia şehir halkının toplanması ile üç kentten oluştuğu,[493] diğer bir görüşe göre de XIII. yüzyılda inşa edilen, Tirebolu merkezinde bulunan Çürük (St. Jean) Kale, Türkmen akınlarına karşı güçlendirilen ve genişletilen Bedreme Kalesi ve Yağlıdere Vadisi'ne hâkim bir

[485] Bryer, "Greeks and Türkmens; The Pontic Exception", s. 146; Emecen, "Giresun", s. 78.
[486] Fallmerayer, *Doğudan Fragmanlar*, s. 147; Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C. 1, ss. 129-130; İltar, Temür, "Doğu Karadeniz'de Antik Bir Yerleşim: Aretias/Khalkeritis Adası", s. 14.
[487] Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C. 1, s. 134.
[488] Uspenski, *Trabzon Tarihi*, s. 98; Yüksel, "Tirebolu", s. 199.
[489] Clavijo, *Timur Devrinde Kadiz'den Semerkant'a Seyahatler*, s. 123.
[490] Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C. 1, s. 138.
[491] Lebeau, *Histoire du Bas-Empire*, C. XX, s. 493; Hahanov, *Panaret'in Trabzon Tarihi*, s. 75.
[492] Sinclair, *Eastern Turkey An Architectural and Archaelogical Survey*, C. II, s. 107.
[493] Sümer, *Tirebolu Tarihi*, s. 3; Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C. 1, s. 138.

mevkide yer alan Andoz Kalesi'ni kapsayan üç kaleden dolayı bu şekilde adlandırıldığıdır.[494] Üçüncü bir görüş ise kentin adını Kuruca Kale, denizin içine uzanmış Merkez Kale (St. Jean) ve üç saatlik yürüme mesafesinde bulunan iç kesimdeki Bedreme Kalesi'nin oluşturduğu yönündedir.[495] Ancak üçüncü kentin adının Bedreme Kalesi'ne dayandırılması, kaleler arasındaki mesafenin oldukça uzak olması sebebiyle şüpheli görülmektedir. Tirebolu'nun, adını günümüzde yerleşim alanını kapsayan, Kuruca Kale ve Çürük Kale etrafındaki yan yana üç çıkıntı üzerinde ve ardında kurulmuş yerleşim yeri olması sebebiyle aldığı fikri daha kuvvetlidir.[496]

XIX. asrın ilk yarısı hakkında bizlere bilgi veren Hamilton, Tirebolu (Çürük) Kalesi'nin ve duvarlarının oldukça eski olduğundan ancak Helen dönemine ait olmadığından bahsetmektedir. Ayrıca Tirebolu'ya ulaşan yolların bozuk olmasından dolayı Tirebolu'ya deniz yoluyla gitmenin daha kolay olacağını belirtmektedir.[497] Orta Çağ'da limanının uygun olmaması ve Harşit Vadisi'nin dar ve engebeli yolları, Tirebolu'nun iç kesimlerinden ticari amaçlı mal getirilmesini zorlaştırmıştır. Ancak Trabzon Krallığı'nın Khaldia'yı ve dolayısıyla önemli gümüş madeni yataklarını kaybetmesinin ardından Argyria gümüş madenlerine sahip Tirebolu havalisi ve Harşit yolu, Komnenosların ekonomisi için hayati derecede önemli bir hâle gelmiştir.[498]

Tirebolu kalelerinin önemi, çevreledikleri bölgedeki doğal zenginlikler ve bulundukları stratejik konumlar ile açıklanabilir. Kelkit Vadisi'ne açılan önemli bir güzergâhın kıyı ile buluştuğu mevkide kurulmasının yanı sıra zengin maden yataklarına ev sahipliği yapması kentin stratejik ve ekonomik önemini artırmaktadır. Kent merkezine konumlandırılmış Çürük Kale, doğusundaki burunda yer alan Kuruca Kale ve madenleri iç bölgelerden gelebilecek saldırılara karşı koruyabilecek Bedreme Kalesi Orta Çağ boyunca bölgenin savunulmasını kolaylaştırmıştır.

5.1.1.1.3.1. Merkez (Tirebolu/Çürük) Kale

Harşit Vadisi'nin deniz ile buluştuğu stratejik bir noktada kurulan Tirebolu/Merkez Kalesi, günümüzdeki ilçe merkezinin kıyısında uzanan bir çıkıntı

[494] Yüksel, "Tirebolu", s. 199.
[495] Per Minas Bıjışkyan, *Pontos Tarihi*, çev. Hrand d. Andreasyan, Sezai Ekinci Matbaası, İstanbul 1998, s. 80.
[496] Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C. 1, s. 138; Sümer, *Tirebolu Tarihi*, s. 3. Farklı bir çalışmada üçüncü kale olarak Merkez Kale (St. Jean) gösterilmektedir. Bkz. Yüksel, "Tirebolu", s. 199.
[497] William J. Hamilton, *Research in Asia Minor, Pontus and Armenia*, C. 1, Londra 1842, s. 257.
[498] Texier, *Küçük Asya*, C. 3, s. 205; Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C. 1, s. 140.

burun üzerinde, kentin kıyılarına hâkim bir mevkide bulunmaktadır. Kalenin yapılış tarihine dair kesin bilgi bulunmamakla birlikte, Eski Çağ'a ait kaynaklarda kentten ve kalesinden bahsedilmektedir.[499] Roma döneminde ise Tirebolu yakınlarında olduğundan bahsedilen antik Tripolis'te müfrezeye sahip bir gözetleme hisarı (castellum) bulunmaktadır.[500]

Tirebolu Kalesi, Trabzon Rum Devleti döneminde Komnenoslar için önemli bir sığınaktır. Bu durumu 1349-1355 yıllarında Trabzon Rum Devleti'nde çıkan bir iç isyan sırasında, III. Aleksios'un, 1351 yılında başkentini güvenli bulmayarak on iki saat uzaklıktaki Tirebolu'ya çekilmesi ve dört sene sonra da başka bir olayda eşini burada bırakması, Tirebolu Kalesi'nin Orta Çağ'da korunaklı ve önemli bir kale olduğunu göstermektedir.[501]

Claviyo, Harşit Vadisi'nin deniz ile buluştuğu kıyı ile sınırlı büyük bir kent olan Tirebolu'nun XV. yüzyılın başlarında Trabzon Rum Devleti'nin batıdaki hudut kenti olduğunu belirtmektedir.[502] Ancak Bryer buna itiraz ederek Clavijo'nun Tirebolu'da kıyıya çıkmaması ve kentin bu tarihte bahsettiği derecede büyük olmaması yaklaşımıyla seyyahın yanılmış olduğu iddiasındadır.[503] Bryer, Komnenosların batı sınırının Tirebolu'yu içine alacak şekilde Giresun kentine kadar ulaştığını savunmaktadır. Bu tarihten itibaren yaklaşık altmış yıl, bölge tarihi hakkındaki bilgiler karanlıkta kalmaktadır. Fatih Sultan Mehmet'in Trabzon'u fethi sırasında, Giresun gibi Tirebolu kentinin kalesinin idaresinin de Trabzon Rum Devleti'nin elinde olduğu bilinmektedir.[504]

5.1.1.1.3.2. Kuruca Kale (Doğu Kale)

Tirebolu'nun hemen doğusundaki denize uzanan çıkıntı üzerinde Kuruca Kale'si bulunmaktadır. Üç tarafı su ile çevrili kalenin surları yakın zamanlara kadar görülmekteydi. Tirebolu'nun üç kalesinden biri sayılan Kuruca Kalesi, batısındaki Çürük Kale ile birlikte bir koyu karşılıklı korur vaziyette inşa edilmiştir.[505]

---

[499] Sinclair, *Eastern Turkey An Architectural and Archaelogical Survey*, C. II, s. 107; Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C. 1, s. 138.
[500] Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C. 1, s. 138.
[501] Hahanov, *Panaret'in Trabzon Tarihi*, ss. 75-77; Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C. 1, s. 139; Miller, *Son Trabzon İmparatorluğu*, s. 34.
[502] Clavijo, *Timur Devrinde Kadiz'den Semerkant'a Seyahatler*, s. 123.
[503] Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C. 1, s. 139.
[504] Bryer, "Greeks and Türkmens; The Pontic Exception", ss. 140-141.
[505] Sümer, *Tirebolu Tarihi*, ss. 146-147. Günümüzde kaleye ait kalıntılar gözükmemektedir.

Kale, 1800 yılına kadar işletilen Argyria gümüş madenlerinin güvenliğini sağlayabilecek uygun bir noktada bulunmaktadır. Hamilton, eski Argyria madenleri ile ilgili olarak nehrin batı kıyısında yaptığı bir araştırmaya göre, kayaların ve bitki örtüsünün kapladığı bir alanda kaybolmak üzere olan bir maden girişine rastlamıştır. Bölge ahalisinden öğrendiğine göre, çok zengin gümüş madeni rezervleri olduğu bilgisine ulaşmıştır. Rehberin verdiği bilgilere göre, uzun zamandır çalıştırılmayan maden, nehir yatağı yönünün değiştirilmesi ile tamamen suyla dolmuştur.[506]

Argyria madenleri ile Tirebolu'nun doğusunda Harşit Vadisi'nin denize döküldüğü ağza hâkim kalenin elde tutulması için Komnenosların Tirebolu havalisine ayrı önem verdikleri bilinmektedir. Nitekim Gümüşhane bölgesi madenlerinin Komnenosların ekonomik gelirleri içindeki payı büyüktür. Ancak bu bölgenin Türkmen hâkimiyetine girmesi Komnenosları mali açıdan oldukça zor duruma düşürmüştür. Komnenoslar, Gümüşhane madenlerinin kaybedilmesini nispeten Argyria madenleriyle telafi etmeye çalışmışlardır. Harşit Vadisi içlerindeki Komnenos-Çepni mücadelesinde, Komnenos Kralı III. Aleksios'un bizzat harekete geçmesi bölgenin ülke geleceği için ne derece önemli olduğunu açıklayabilir.[507]

5.1.1.1.3.3. Bedreme/Bedrama Kalesi (Petroma Kalesi)

Tirebolu kent merkezinden Harşit Vadisi içine doğru hareket edildiğinde sahilden yaklaşık on kilometre iç kısımda, vadinin doğu yakasında Örenkaya Köyü sınırları içinde Bedreme Kalesi yer almaktadır. Vadi üzerindeki bir tepe üzerine kurulmuş olan Bedreme Kalesi, tüccarların yoğun olarak kullandığı vadi boyunu rahatlıkla gözlemleyebilecek korunması kolay bir mevkide inşa edilmiştir.[508] Kale yerleşkesinden bakıldığında vadinin kıyı ile buluştuğu bölge rahatlıkla gözlemlenebilmektedir. Kalenin Argyria maden ocaklarına giden güzergâha hâkim mevkide olması önemini daha da artırmaktadır.[509]

Yapılış tarihine ait bilgilerimizin eksik olduğu kalenin asıl önemini Orta Çağ'da, Komnenoslar ile Türkler arasındaki yaşanan mücadele sırasında kazandığı

[506] Hamilton, *Research in Asia Minor, Pontus and Armenia*, C. 1, ss. 258-259.
[507] Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C. 1, ss. 139-140.
[508] Hamilton, *Research in Asia Minor, Pontus and Armenia*, C. 1, s. 259; Sinclair, *Eastern Turkey An Architectural and Archaelogical Survey*, C. II, s. 109; Fatsa, *XV. ve XVI. Yüzyılda Giresun Kırsalının İdari ve Sosyal Tarihi*, s. 197. Bu güzergâh üzerinde bazı gözlem kulelerine (Haberleşme kuleleri) rastlanıldığından bahsedilmektedir. Bkz. Emecen, "Harşit Vadisinin Yerleşim Tarihi Üzerine Notlar", s. 43.
[509] Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C. 1, ss. 139-143; Umar, *Karadeniz Kapadokya'sı*, s. 113.

söylenebilir. Bedreme Kalesi, bölgenin güneyine yerleşmiş ve Bedreme çevrelerini kışlık olarak kullanan konargöçer Türkmen gruplarının Karadeniz kıyısına ve sahildeki kentlere ulaşmalarını engelleyen son savunma hattı durumundadır.[510] 1486 tarihli tahrir kayıtlarına göre kalenin 1390'lı yıllarda Kürtün Beyi Melik Ahmet tarafından ele geçirildiği kaydedilmiştir.[511] Ancak 1380 yılında Trabzon Kralı'nın Bedreme Kalesi ve Harşit Vadisi içlerine harekât düzenlemesi bölgenin Komnenosların elinden çıkma zamanını daha önceki bir tarih olan Şebinkarahisar Emiri Kılıç Arslan'ın bölgede etkili olduğu döneme kadar götürmektedir.

XIV. asrın başlarından itibaren Tirebolu'daki diğer iki kale gibi Bedreme Kalesi de Komnenos idaresinin batıdaki sınırlarını oluşturmaktadır. Kale, Komnenosların Giresun'daki idarelerinin ortadan kalktığı 1461 yılındaki Trabzon seferiyle Osmanlı hâkimiyeti altına girmiştir.[512]

5.1.1.1.4. Harşit Vadisi'nde Komnenos-Çepni Mücadelesi

Çepniler,[513] Anadolu'da hem Moğol İstilası'yla hem de Türkmen isyanları sebebiyle Türkiye Selçuklularının hâkimiyetinin zayıfladığı bir dönemde, Doğu Karadeniz'de bir güç olarak ortaya çıkmışlardır.[514] XIII. yüzyılın başlarında Samsun civarına ulaşan Çepni grupları,[515] 1277 yılında Sinop'u ele geçirmek için harekete geçen Komnenosları durdurarak ilk defa bölgede adlarından söz ettirmişlerdir.[516] Sinop savunmasının ardından Çepnilerin doğuya doğru hareket ederek Ordu bölgesinde Bayram Bey idaresinde bir beylik kurduğu düşünülmektedir. Ancak beyliğin kuruluşuna dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.[517]

Çepnilerin Giresun üzerindeki faaliyetlerinden 1348 yılında Boz Doğan Bey liderliğinde, Harşit Vadisi'nin büyük kısmını ele geçirmesiyle birlikte bilgiler yeniden

---

[510] Sümer, *Tirebolu Tarihi* , s. 128; Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C. 1, s. 143.
[511] Kürtün Beyi olarak adı geçen Melik Ahmed'in aynı zamanda Şebinkarahisar Emiri olması ihtimali kuvvetlidir. Bkz. Emecen, "Harşit Vadisinin Yerleşim Tarihi Üzerine Notlar", s. 40; Bostan, "Harşit Vadisi'nin İdari, Sosyal ve İktisadi Yapısı (15-17. Yüzyıllar)", s. 48.
[512] Bryer, "Greeks and Türkmens; The Pontic Exception", s. 147; Emecen, "Giresun", s. 79.
[513] Çepniler, Selçukluların Anadolu'ya ilk akınlarıyla birlikte Karadeniz Bölgesi'ne gelmiş, önemli bir kısmı ise Sinop ile Trabzon arasındaki sahaya yerleşmişlerdir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Sümer, *Oğuzlar*, ss. 322-335; Sümer, *Tirebolu Tarihi*, s. 24.
[513] Sümer, *Çepniler*, s. 13; Sümer, *Tirebolu Tarihi*, s. 35.
[514] Tellioğlu, *Osmanlı Hâkimiyetine Kadar Doğu Karadeniz Bölgesinde Türkler*, ss. 124-125.
[515] Bryer, "Greeks and Türkmens; The Pontic Exception", s. 132.
[516] İbn Bîbî, *Selçuknâme*, s. 238; Sümer, "Anadolu'da Moğollar", ss. 44-46.
[517] Tellioğlu, *Osmanlı Hâkimiyetine Kadar Doğu Karadeniz Bölgesinde Türkler*, s. 126; Sümer, *Çepniler*, s. 13.

artmaktadır.[518] Bu tarihten itibaren Trabzon Rum Devleti idaresindeki Giresun topraklarının güneyindeki dağlık kesim, çoğunluğunu Çepnilerin oluşturduğu Türkmen grupların hâkimiyeti altına girmiştir. Bu dönemde bölgeye büyük miktarda Çepni nüfusu yerleşmiştir. Kelkit Vadisi'nden hareketle Harşit Irmağı boylarına yerleşen Çepniler zamanla sahil kıyılarına kadar inmişlerdir.[519]

Bedreme Kalesi'nin kaybedilmesi ve Çepni boylarının kışlık için kullandığı Harşit Vadisi'nin kıyıya yakın yerlerine yerleşmeleri üzerine, Kral III. Aleksios komutasında bir ordu 1380 yılı Mart ayı başlarında, Çepni gruplarının kışlaklarına baskın yaparak kadın ve çocukları kılıçtan geçirmiştir. Trabzon Rum Devleti'ne ait diğer bir kuvvet ise Bedreme Kalesi'nden hareketle Suma Kalesi ile Kürtün'ün doğu yanındaki dağlık arazideki Çepni yerleşkelerini baskına uğratmıştır.[520] İkinci kuvvet geri dönüşü sırasında Çepniler tarafından baskına uğramış ve bölgeyi terk etmişlerdir.[521] III. Aleksios, Harşit Vadisi üzerine düzenlediği seferde Tirebolu'ya kadar ulaşan Çepni tehlikesini ortadan kaldırmak için harekete geçmiştir. Ancak Çepnileri bölgeden çıkartamadığı gibi, Komnenosların elindeki kaleleri de muhafaza edememiştir.

1368 yılından itibaren Trabzon, Şebinkarahisar Emiri Kılıç Arslan tarafından saldırı altına alınmıştır. Kılıç Arslan, Khaldia (Gümüşhane yöresi) ve Cheriana (Şiran yöresi) bölgelerine akınlar düzenlemiş ve bölgede pek çok esir ele geçirmiştir. Kılıç Arslan ve beraberindeki Çepnilerin bu tarihten itibaren Harşit Vadisi içlerine kadar uzandıkları düşünülmektedir.[522] 1379 yılında Kral Aleksios, Taceddinoğulları ile ittifak kurmak için yola çıktığı sırada Karahisar Emiri Kılıç Arslan'ın Trabzon üzerine bir sefer hazırlığında olması haberiyle başkentine dönerek kentin savunma hatlarını kuvvetlendirmiştir. Ayrıca Aleksios'un ertesi yıl Harşit boylarındaki Çepniler üzerine sefere çıkmış olması buradaki Çepniler ile Kılıç Arslan'ın birlikte hareket ettikleri düşüncesini kuvvetlendirmektedir.[523]

Kılıç Arslan'ın ardından Karahisar emiri olan Melik Ahmed Bey, Harşit

[518] Bryer, "Greeks and Türkmens; The Pontic Exception", ss. 132-144.
[519] Emecen, "Giresun", s. 79.
[520] Lebeau, *Histoire du Bas-Empire*, C. XX, s. 504; Bryer, "Greeks and Türkmens; The Pontic Exception", s. 147; Hahanov, *Panaret'in Trabzon Tarihi*, ss. 90-91.
[521] Sümer, *Oğuzlar*, s. 325.
[522] Hahanov, *Panaret'in Trabzon Tarihi*, s. 85; Zachariadou, "Noms Coumans á Trèbizonde", ss. 232-233.
[523] Bryer, "Greeks and Türkmens; The Pontic Exception" ss. 118-119.

Vadisi'ne yönelik faaliyetlerine devam etmiştir. Karahisar Beyi'nin Kürtün Emiri Melik Ahmed ile aynı kişi olması muhtemeldir. Melik Ahmed'in Harşit kıyılarına nasıl ulaştığına dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak XIV. yüzyılın son çeyreğinden itibaren Melik Ahmed önderliğindeki Çepniler, Harşit Vadisi'ne hâkim bir mevkide bulunan Bedreme Kalesi'ni fethederek vadiyi kontrol altına almışlardır.[524]

Çepniler, XIV. yüzyıla gelindiğinde Harşit Vadisi boyunca Tirebolu'ya kadar olan sahayı hâkimiyetleri altına almışlardır.[525] Giresun topraklarının güneyindeki yaylaları yurt edinen Çepni topluluklarının vadiler boyunca kıyılara ulaşarak buradaki büyük ve önemli yerleşim yerlerini tehdit ettiği görülmektedir. Nitekim Giresun sınırları içindeki Karadeniz'den Kelkit havzasına açılan önemli bir güzergâh olan Harşit Vadisi, Çepnilerin bölgeye yerleşmelerinden itibaren adım adım sahile ulaştıkları önemli bir yol hâline gelmiştir.

5.1.1.1.5. Görele (Eynesil) Kalesi

Harşit Vadisi'nden Eynesil'in doğusuna kadar olan kıyı boyunca üç burun çıkıntısı bulunmaktadır. Çıkıntılardan en batıdaki Karaburun,[526] ortadaki Görele Burnu ve en doğudaki burun ise Yoros Burnu'dur. Görele Burnu, Kale Burnu, Görele ya da Eynesil Kalesi olarak adlandırılan bölge günümüzde Eynesil sınırları içinde yer almaktadır.[527]

Philocalia, Koralla, Eleve[528] ya da Corila (Horel) Kalesi[529] olarak adlandırılan kalenin yapıldığı tarih tam olarak tespit edilememiştir.[530] Kalenin kalıntıları üzerinde yapılan arkeolojik çalışmalara göre, kalenin Orta Çağ'a ait bir Bizans kalesi olduğu düşünülmektedir.[531] Günümüzdeki Görele'nin ilk yerleşim yeri olduğu düşünülen kale bölgesi Laytos, Laitos, Lairos, Lartos, Laito, Laites, Lavtos ya da Eleve olarak adlandırılmaktadır.[532]

Kıyıya hâkim bir noktada bulunan kale günümüzde restore edilmiş hâliyle

[524] Bostan, *XV-XVI. Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisadî Hayat*, ss. 355-356.
[525] Sümer, *Tirebolu Tarihi*, ss. 24-25; Bryer, "Greeks and Türkmens; The Pontic Exception", s. 117.
[526] Rastlanılan sur kalıntıları burada kale ya da hisar varlığını gösterecek boyuttadır. Bkz. Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C. 1, s. 156.
[527] Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C. 1, s. 152.
[528] Şakir Şevket, *Trabzon Tarihi*, ss. 46-90; Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C. 1, ss. 153-154.
[529] Clavijo, *Timur Devrinde Kadiz'den Semerkant'a Seyahatler*, s. 123.
[530] Hamilton, *Research in Asia Minor, Pontus and Armenia*, C. 1, ss. 251-252.
[531] Emecen, Yüksel, Keskin, *Görele Tarihi*, s. 22.
[532] Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C. 1, s. 150.

varlığını sürdürmektedir. Kalenin Trabzon Rum Devleti'nin ilk dönemlerinde yenilendiği düşünülmektedir. Günümüzde sur kısmı tamamen restore edilen kalenin içinde bir kalıntı bulunmamaktadır. Kıyı kesiminde ise kayalıklar üzerinde gemi bağlamak için kullanılan taş oyuklar bulunmaktadır. Doğal kaya oluşumu üzerine inşa edilen kalenin XV. asrın başlarına kadar kullanıldığı kaynaklarda yer almaktadır.[533]

Oldukça geniş bir kıyı şeridine sahip Görele'nin tarih boyunca adından önemle bahsedilmeme sebebinin kıyıdan iç bölgelere ulaşılabilen vadilere sahip olmamasından kaynaklandığı tahmin edilmektedir. Bunun yanı sıra günümüzdeki Görele'nin bölgedeki Orta Çağ yerleşiminin merkezi olmaması ihtimaline dair bir görüş de bulunmaktadır. Modern Görele'nin yaklaşık on sekiz kilometre kadar iç kısmında günümüzdeki Çanakçı'nın Kaledibi Köyü civarında, kıyıdaki yerleşimden daha büyük bir Eski Çağ ve Orta Çağ Görele'sinin bulunduğu düşünülmektedir.[534]

5.1.1.1.6. Kuru Kale (Çavuşlu)

Günümüzdeki Görele ile Görele Burnu arasında Orta Çağ denizci haritalarında Sconigeni isimli bir yerleşkeden bahsedilmektedir ancak bu isme diğer Orta Çağ kaynaklarında rastlanılmamaktadır. Lokasyonun yerinin Yalakoda Deresi'nin (St. Eugenios/Çavuşlu Dere) kıyı ile buluştuğu bir bölgede olduğu düşünülmektedir.[535] Görele ve Yoros Burnu arasında, eski Giresun kentine dair işaretler arayan Hamilton, herhangi bir kalıntıya ulaşamamış ve kentin yüksek vadilerde olabileceğini iddia etmiştir. Hamilton, Çavuşlu bölgesinden geçerken derenin kenarındaki kayaların merdivenlerle kesildiği ve deniz tarafında dar bir patika yoluyla zeytin, selvi ağaçları ve pek çok bahçe ile kıyı boyunca plajların bulunduğu güzergâhtan bahsederek yoluna devam etmiştir.[536]

Bölgede yapılan çalışmalarda Çavuşlu beldesinde Güneyköy sınırları içinde bulunan bir yerleşim yerine ait kalıntılara rastlanılmıştır. Ancak yerleşke hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlanılmamıştır. Yoğun bitki örtüsü altında neredeyse kaybolmak üzere olan yerleşke, uzaktan bakıldığında fark edilmemektedir.

---

[533] Clavijo, *Timur Devrinde Kadiz'den Semerkant'a Seyahatler*, s. 123; Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C. 1, s. 157.
[534] Sinclair, *Eastern Turkey An Architectural and Archaelogical Survey*, C. II, s. 105; Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C. 1, s. 153. Günümüzde Çanakçı ilçesinde yer alan Kaledibi Köyü civarında bazı çalışmalar yapılmış ancak kaleye ait tam bir lokasyon tespit edilememiştir.
[535] Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C. 1, s. 152.
[536] Hamilton, *Research in Asia Minor, Pontus and Armenia*, C. 1, ss. 251-252.

Yapılan saha çalışması sırasında batısında Görele, doğusunda Eynesil ilçelerine hâkim mevkide bir tepe üzerinde kurulan kalenin sur kalıntıları içinde ikisi diğerlerine göre daha az tahrip edilmiş kaya mezarlar ile oldukça geniş bir alana yayılmış taşlar üzerinde bir takım yapıları kurmak için oyulduğu düşünülen kaya bulgularına rastlanılmıştır. Tepenin güney yamacındaki büyük bir kaya üzerinde oyma izleri (bir çeşit alet sabitlemek için kullanılmış olabilir) oldukça yaygındır. Bölgede yapılan kaçak kazılar sonucunda karşılaşılan kalıntılardan çok daha fazlasının yok edildiği görülebilir.

Yerleşke ile ilgili asıl ilgi çeken bulgular, tepenin biraz alt tarafındaki güneybatı cephesinde büyük bir alana yayılmış kayalardan oyma taş havuzlara rastlanılmış olmasıdır.[537] Büyük kısmı ağaç ve toprak altında kalan yapıların üzüm suyu ya da zeytinyağı yapmak için kullanıldığı muhtemeldir. Bryer, bölgede üzüm ile şarap üreticiliği yapıldığını ve 150x190 santimetre ölçülü taştan oyma dikdörtgen bir havuzda biriken suyun bir oluk vasıtasıyla 120x60 santimetre ölçülü bir küpte ortaya toplandığını ve meyvenin kaya içine oturtulan vida gibi bir sistemle tahta bir kiriş yardımıyla ve kübik bir taşın ağırlığıyla birlikte ezildiğini tahmin etmektedir. Kaynaklarda herhangi bir bilginin bulunmaması ve arkeolojik çalışmaların henüz yapılmamasından dolayı yerleşke ile ilgili verilen bilgiler tahminlerden öteye gitmemektedir.[538]

5.1.1.1.7. Zefre ve Kenchrina Yerleşkeleri (Ulu Burun/Kalecik/Hisarüstü)

Antik Zefre kentinin bulunduğu Ulu Burun mevki, XVI. yüzyılın sonlarına kadar Zefalo, Zeffanol, Zeffallo, Zeffera, Zefano, Cefalo ve Zephyros olarak tanımlanmıştır. Kentin kıyılarının Giresun-Tirebolu arasındaki karayolu ulaşımına imkân vermemesinden dolayı Orta Çağ'da ve muhtemelen daha öncesinde de yol güzergâhı kentin güneyinden geçmektedir. Güneydeki yol günümüzdeki Yolağzı mevkinden Armelit tepesini aşarak Yağlıdere Vadisi üzerinden Andoz Kalesi'nin doğusundan sahile ulaşmaktadır.[539]

Ulu Burun üzerine konumlandırılan bir başka yer adı da Kenchrina'dır. Kent

[537] Günümüzde daha çok tahtadan yapılanlara rastladığımız, üzüm ve elma gibi meyvelerin pekmezini yapmak için kullanılan bu tür aletlere şırahna denilmektedir.
[538] Bryer, "The Estates of the Empire of Trebizond. Evidence for their Resources, Products, Agriculture and Location", ss. 412-413.
[539] Texier, *Küçük Asya*, C. 3, s. 205; Sinclair, *Eastern Turkey An Architectural and Archaelogical Survey*, C. II, s. 110.

hakkındaki bilgiler Orta Çağ'a ait kaynaklardan sadece Panaretos ve Libadenos'un 1349-1355 yıllarında Trabzon iç savaşlarından bahsederken kaydettikleri ile sınırlıdır. Trabzon Rum Devleti'nde çıkan bir isyanda Kral, isyancıların lideri Dük Sholari'nin üzerine Giresun'a sefere çıkmış, ancak Sholari buradan Kenchrina'ya kaçmıştır. Sholari'nin oğlu Parakimomen liderliğindeki muhalifler Giresun'da direnmişlerse de başarılı olamamışlar ve kenti kaybederek Kenchrina'ya sığınmışlardır. Kenchrina isyan boyunca muhaliflerin bir üssü olarak kullanılmıştır.[540] Kentin asilerin üssü olmasının sebebi savunmaya uygun, karadan ve denizden ulaşıma sahip olmasının yanında oldukça korunaklı bir durumda olmasıyla açıklanmaktadır. Komnenoslar tarafından kısmen onarılan kaleler arasında sayılan Kenchrina kentinin en azından Komnenoslar devrine kadar aktif olarak kullanıldığı bilinmektedir. Nitekim Komnenosların hem isyancıların yoğunluğunu dengelemesi hem de Türk beyleriyle mücadele edebilmek amacıyla bir grup Akkoyunluyu buraya yerleştirdiği bilinmektedir.[541]

Zefre ve Kenchrina isimlerinin yerlerinin belirlenmesinde önemli görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Ulu Burun çıkıntısının sahil kısmının Zefre, Kalecik-Hisarüstü kısmının ise Kenchrina olması ihtimali gibi iki lokasyonun da aynı kentin farklı isimleri olması da muhtemel gözükmektedir. Konu hakkında çağdaş kaynaklarda bilgi bulunmaması konunun aydınlatılmasını zorlaştırmaktadır.[542] Hamilton, Skylux'ın Zefrin olduğunu iddia ettiği bölgede, çıkıntının doğusunda küçük bir kayık limanı bulunduğundan bahsetmektedir.[543] Bıjişkyan da Hamilton'u doğrulayarak Keçi Burnu'nun altında küçük bir limanın bulunduğunu ve yanında

[540] Hahanov, *Panaret'in Trabzon Tarihi*, ss. 74-77; Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C. 1, ss. 135-136; Lebeau, *Histoire du Bas-Empire*, C. XX, ss. 489-493.
[541] Fallmerayer, *Trabzon İmparatorluğunun Tarihi*, s. 280; Rustam Shukurov, "Doğu Karadeniz Bölgesi'nde Türkçe Konuşan Bizanslılar", *Trabzon Tarihi Sempozyumu Bildirileri (6-8 Kasım 1998 Trabzon)*, Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, Trabzon 2000, s. 115.
[542] Farklı bir görüşte ise Kiepert, Kenchrina'yı Bulancak'ın beş kilometre güneydoğusunda, Ayvasıl'ın üç kilometre güneyinde yer vermektedir. Bu halde Kiepert, Kenchrina'nın adını Dikmentepe ile bağdaştırmaktadır. Bryer, Kiepert'in hata yaptığını iddia etmektedir. Dikmentepe, Giresun ve Bulancak sahillerine hâkim bir mevkide bulunmasından dolayı bölgede dikkat çeken ve saha çalışmasına ihtiyaç duyulan bir yerdir. Bölgenin tepe kısmına çıkılamadığından dolayı inceleme yapılamamıştır. Çevresinde yaptığımız çalışmada Piraziz, Bulancak ve Giresun sahilleri rahatlıkla gözlemlenebilmektedir. Ancak yaptığımız saha çalışmasında yoğun bitki örtüsü altındaki arazide herhangi bir kalıntı izi bulunamamıştır. Bkz. Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C. 1, s. 135.
[543] Hamilton, *Research in Asia Minor, Pontus and Armenia*, C. 1, s. 261; Umar, *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, s. 825.

küçük bir derenin aktığı eski bir kale olduğunu iddia etmektedir.[544] Evliya Çelebi Giresun'dan Trabzon'a giderken Perpolum Kalesi'nden bahsetmektedir. Burada deniz kıyısında bir tepenin üzerinde kare bir kale bulunmaktadır. Küçük bir limanı da bulunan Perpolum, muhtemelen günümüzde yeri unutulmuş olan Zefre kentidir.[545] Bryer, lokasyonu hâlâ kesinleşmemiş olan ancak Orta Çağ'da adından sıkça söz edilen Kenchrina kentinin yerinin Zefrin limanının üst kısmında kurulmuş olan Kalecik ve Hisarüstü köylerinin bulunduğu bölge olabileceğini iddia etmektedir. Trabzon Krallığı zamanında isyan eden muhaliflerin üssü olan bu kentin Giresun ve Tirebolu'ya yakın olması, karadan ve denizden kuşatılabilecek konumu ve Hisarüstü/Kalecik köyündeki kalıntılarla Zefrin bölgesini işaret ettiği düşünülmektedir.[546]

Sahil yolu güzergâhının bahsedilen yerleşkeden geçiyor oluşundan ve yoğun bitki örtüsü gibi nedenlerden dolayı kentin surları ve limanına ait bir kalıntıya rastlanılmamıştır. Yerleşkenin orta kesimleri 586 metre yüksekliğe ulaşmakta olup arazi genel olarak kıyılarda sarp kaya, kuzey-güney yönündeki yamaçlardaysa yoğun bitki örtüsü altında eğimli bir durumdadır. Orta çağlarda Yolağzı'ndan hareket ederek 350 metre yüksekliğindeki Armelit Geçidi geçilerek Espiye'ye ulaşan yol güzergâhı yeni sahil yoluyla birlikte kıyıya taşınmıştır.[547]

Yaptığımız saha çalışmasında liman bölümü olarak işaret edilen kısım günümüzde Değirmenağzı Köyü sınırları içindedir. Sahil yolunun buradan geçmesinden dolayı görünürde herhangi bir kalıntıya rastlanılmamıştır. Kıyıdan tepeye doğru hareket edildiğinde Hisarüstü Köyü'nün limana bakan yamaçlarında bazı kalıntılar görülmektedir. Bunlardan bir kısmının kayaların oyulması suretiyle yağ, şarap ya da pekmez üretimi için yapılmış yapıların kalıntıları olduğu düşünülmektedir.[548] Kaya oyması yapı bulguları, günümüze ulaşamayan kale ve sur kalıntıları ve limanları ile birlikte Zefre kentinin yerleşimi ve tarihteki önemi ancak yapılacak arkeolojik çalışmaların yardımıyla anlaşılabilir.

---

[544] Bıjışkyan, *Karadeniz Kıyıları Tarih ve Coğrafyası*, s. 38. Ancak eski sahil yolunun geçtiği bölgede herhangi bir kalıntıya rastlanılmamıştır.
[545] *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, C. 2, 1. Kitap, haz. Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2008, s. 96.
[546] Sinclair, *Eastern Turkey An Architectural and Archaelogical Survey*, C. II, s. 110; Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C. 1, s. 135.
[547] Sinclair, *Eastern Turkey An Architectural and Archaelogical Survey*, C. II, s. 110.
[548] Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C. 1, s. 136.

5.1.1.1.8. Armelit Kalesi

Orta Çağlarda Giresun'dan çıkılarak sahil boyunca karayoluyla Tirebolu'ya gidildiğinde, Yolağzı mevkinde sahilden güney yönünde ayrılarak tepelik yola sapılmaktadır. Yolun güneye döndüğü bu bölgede Dromostomion Hisarı bulunmaktadır.[549] Hakkında herhangi bir bilgi bulunmayan hisardan 350 metre yüksekliğindeki Armelit'e tırmanılarak Kazanlı Geçidi'ne ulaşılmaktadır. Geçidin olduğu yerde Armelit Kalesi, geçitten doğu yönünde inilerek ulaşılan Yağlıdere Vadisi'nin de denizle buluştuğu noktada ise, Anduz Kalesi bulunmaktadır. Kale olarak adlandırılan bu yapıların güzergâhı korumak için yapılan kule ya da hisarlar olduğu muhakkaktır.[550]

Bryer, yaptığı gözlemlerde Armelit bölgesindeki tepelik yerde küçük bir hisar olduğunu ayrıca bir köylünün anlattıklarına göre bu bölgede yapılan kaçak kazılar sebebiyle yıkılan surların olduğunu söylemektedir. Ayrıca bir kaya sarnıcına da sahip hisarın güneydoğu kısmında çok miktarda sırsız pişmiş toprak kap, çanak çömlek ve mahya kiremidi olduğunu görmüştür. Hisarın buradan geçen yola hâkim Dikmentepe ve Tirebolu'daki Haç Tepe'sini gören bir noktada yapıldığından bahsetmektedir.[551] Armelit yolu ve zirvesindeki Armelit Dağı civarında çalışmalar yapılmış ancak hisar ya da benzeri yapıların kalıntılarına ve yerine ait herhangi bir tespitte bulunulamamıştır.

5.1.1.1.9. Anduz/Andoz Kalesi

Espiye ilçesinin on beş kilometre batısında, Yağlıdere Vadisi'nin girişine hâkim yüksek bir tepe üzerine kurulan kalenin kuruluşuna ait bilgiler eksiktir.[552] Konumu itibariyle Yağlıdere Vadisi'nin deniz ile buluştuğu noktada, Espiye sahillerine hâkim bir tepe üzerine kurulmuş olan yerleşke oldukça küçük alana sahip bir hisar/gözlem kulesidir. Yerleşkenin adını Trabzon Rum Devleti döneminde yaşamış olan Aziz Antonyus'dan aldığı düşünülse de[553] şapel ya da sarnıcın aksine niş bulunması buranın

[549] Dromostomion kelimesi "Dromos" Helen dilinde "yol/yollar" anlamına gelmektedir. Günümüzdeki Yolağzı mevkinin buradan geldiği düşünülmektedir. Bkz. Umar, *Türkiye'de Tarihsel Adlar*, s. 348.
[550] Sinclair, *Eastern Turkey An Architectural and Archaelogical Survey*, C. II, s. 110.
[551] Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C. 1, s. 136.
[552] Osmanlı devrinde küçük bir yerleşime ev sahipliği yapan Andoz Kalesi, bu özelliği ile palanka olarak da adlandırılmıştır. Palanka, nehir kenarlarına ve yol güzergâhlarına savunma amaçlı kurulan küçük askerî garnizonlardır. Bkz. Fatsa, *XV ve XVI Yüzyıllarda Giresun Sosyal ve Ekonomik Hayat*, s. 87.
[553] Emecen, "Espiye Kasabasının Ortaya Çıkışı", s. 3.

Türk türbesi olduğu fikrini kuvvetlendirmektedir.[554]

Kale, Kelkit Havzası'ndan Yağlıdere Vadisi yoluyla kıyıya ulaşılan tali bir güzergâhın kıyı ile buluştuğu mevkide yer almaktadır. Sahil karayolunun eski güzergâhının (Yolağzı-Armelit-Espiye) doğu tarafında kıyıya ulaştığı noktada bulunması önemini artırmaktadır. Ayrıca Harşit Vadisi'ne, Espiye ve Zefre limanına oldukça yakın ve hâkim bir mevkide olması kale yerleşkesinin kurulduğu tarihten itibaren önemini koruduğunu düşündürmektedir.[555]

5.1.2. Hacıemiroğulları ve Giresun'a Yayılmaları

Komnenosların 1277 yılında Sinop'u ele geçirmelerini engelleyen ve ardından doğu yönünde harekete geçen Çepniler, XIII. asrın sonlarına doğru Bayram Bey liderliğinde Ordu yöresinde kurdukları siyasi bir teşekkül ile varlıklarını meşrulaştırmışlardır.[556] II. Ioannes'in 16 Ağustos 1297 tarihinde ölmesiyle artık Türklere karşı mukavemet gösteremeyen Komnenos kuvvetleri, Ordu kenti topraklarını da boşaltarak doğudaki Giresun Kalesi'ne çekilmişlerdir.[557] Ancak Kuşdoğan (Koustouganen) adlı bir Türk beyinin süresi belli olmamakla beraber, 1301 yılına kadar Giresun'da hâkimiyet kurduğu görülmektedir. II. Aleksios, Giresun'a karadan ve denizden sefere çıkarak Kuşdoğan Bey ve adamlarını kuşatarak ağır bir yenilgiye uğratmış ve Türk emirini esir alarak ortadan kaldırmıştır.[558] Kuşdoğan Bey'in Giresun'u ilk defa ne zaman ele geçirdiği bilinmemektedir. Aynı şekilde Ordu yöresindeki Bayram Bey ile ilişkisi, Giresun'u savunurken esir düşerek öldürülmesi

[554] Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C. 1, s. 137.
[555] Fatsa, *XV. ve XVI. Yüzyılda Giresun Kırsalının İdarî ve Sosyal Tarihi*, ss. 87-88. Yağlıdere Vadisi, Aksu ve Harşit vadileri kadar yaygın kullanılmamaktadır ancak Kelkit'e açılan alternatif bir güzergâhtır.
[556] Terme Çayı'ndan Yason Burnu'na hatta Ordu ilinin kıyıdan yaklaşık 30 km. kadar içlerine uzanan bölge Chalbia olarak tanımlanmaktadır. Hacıemiroğulları'nın kuruluş devrindeki topraklarını temsil eden Chalybia/Chalbia/Haldiya/Halbiya bölgesinin emiri olarak Süleyman Bey'in adını kaynaklarda görmek mümkündür. Bkz. Hahanov, *Panaret'in Trabzon Tarihi*, s. 91; Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C. 1, ss. 101-102; Sümer, *Çepniler*, s. 13. Zachariadou ise Chalbia'nın yerinin tam olarak bilinmediğini belirtmektedir. Müellif, Giresun'dan buraya ulaşılabileceğini ifade etmektedir. Chalbia, Türkler tarafından 1280 ile 1297 yılları arasındaki bir dönemde alınmıştır. Daha sonra Türkler bütün ülkeye tahriple sonuçlanan geniş ölçekli akınlar gerçekleştirmişlerdir. Bkz. Zachariadou, "Noms Coumans á Trèbizonde", ss. 228-229.
[557] Tellioğlu, *Trabzon Rum Devleti*, s. 75.
[558] Hahanov, *Panaret'in Trabzon Tarihi*, s. 66. Türklere karşı kazanılan galibiyette Moğolların desteğinden bahsedilmektedir. Komnenoslar ile Moğollar arasında yapılan askerî seferlerde dikkat çekici bir şekilde işbirliği mevcuttur. Rashīd'e el-Dīn, Moğollar ve Komnenoslarla beraber 1301 yılından itibaren Türkmenlere karşı büyük bir askerî operasyon başlattı. Samsun dağlarının tepesinden ve eteklerinden Kafkaslara kadar Trabzon sahilleri dâhil Türkmenler üzerine seferlere çıkmışlardır. Bkz. Shukurov, *The Byzantine Turks*, s. 177.

ve sonrasındaki bilgiler henüz aydınlatılamamıştır.[559] Giresun'un yeniden Komnenos hâkimiyeti altına girmesiyle Türk unsurların vadi içlerine ve dağlık bölgelere çekilmek zorunda kaldığı görülmektedir.[560]

1301 yılındaki sefer ile 20 yıldır Komnenos başkenti Trabzon'u tehdit eden Çepnilerin, sahillerdeki ilerleyişi kısmen durdurulduğu gibi, Aleksios'un iktidarı da nispeten sağlamlaşmıştır. Çünkü amcası Georgios'un başarısız bir müdahale ile Türkmenlere esir düşmesinden sonra babasının da Ordu'nun kaybedilmesine müdahale edememesi Aleksios'u ülkesinin geleceği için Türkmenler üzerine yöneltmiştir.[561]

Giresun'da mağlup edilen Çepniler Hacı Emir Bey tarafından yeniden teşkilatlandırılmış, Terme'den Giresun'a ve buraların güneyindeki dağlık kesimleri de içine alacak şekilde Hacıemiroğulları adıyla bölgede hâkimiyet kurmuşlardır.[562] Hacı Emir Bey'in kuruluş döneminde faaliyette bulunduğu saha, Giresun Dağları'nın kuzeyindeki Ordu ve Giresun topraklarıdır.[563] Beyliğin hareket alanı genellikle Giresun ve doğusu üzerine olmuş ve sürekli düzenlenen Türk akınları sebebiyle Trabzon Rum Devleti sıkıntılı bir süreç geçirmiştir.[564] Hacı Emir Bey'in babası Bayram Bey, 2 Ekim 1313 tarihinde Trabzon'a yapılan ilk seferde şehrin pazar yerine kadar ilerleme başarısı yakalarken 1319 yılı Haziran ayında bir Çepni grubu da Trabzon'u yakmıştır.[565] 30 Ağustos 1332 yılında Bayram Bey Hamsiköy'e yaptığı ikinci seferde bozguna uğramıştır. Bozgundan sonra Trabzon yöresine harekât düzenlemeyen Bayram Bey, Fatsa ve Ünye'yi ele geçirerek bölgenin doğu kısmında faaliyetlerine devam etmiştir.[566] Bu tarihlerde Giresun'da Harşit ve Aksu vadileri yoluyla iç kesimden sahile gelen Türkmen gruplar bu bölgelere yerleşmişlerdir.[567] Hatta 1341 yılından kısa bir süre önce Giresun'un tekrar Türkmen hâkimiyetine

[559] Bryer, "Greeks and Türkmens; The Pontic Exception", ss. 118-143; Shukurov *The Byzantine Turks*, ss. 283-284; Zachariadou, "Trabzon ve Türkler", s. 229.
[560] Fallmerayer, *Trabzon İmparatorluğu Tarihi*, s. 151.
[561] Tellioğlu, *Osmanlı Hâkimiyetine Kadar Doğu Karadeniz Bölgesinde Türkler*, ss. 126-127.
[562] Osmanlı belgelerinde Bayram Bey'in eline geçirdiği topraklar Vilayet-i Bayramlu olarak kaydedilmiştir. Hacı Emir Bey'in babası olan Bayram Bey'in bir uç beyi gibi beyliğinin sınırlarını gaza yoluyla Giresun'a kadar genişlettiği görülmektedir. Bkz. Bilgin, "Türkmen Beylikleri ve İskân Hareketleri", s. 89; Tellioğlu, *Trabzon Rum Devleti*, ss. 75-77.
[563] Dilcimen, *Canik Beyleri*, s. 25.
[564] Bryer, "Greeks and Türkmens; The Pontic Exception", ss. 143-144.
[565] Hahanov, *Panaret'in Trabzon Tarihi*, s. 67; Bryer, "Greeks and Türkmens; The Pontic Exception", s. 145.
[566] Tellioğlu, *Osmanlı Hâkimiyetine Kadar Doğu Karadeniz Bölgesinde Türkler*, s. 165; Bryer, "Greeks and Türkmens; The Pontic Exception", ss. 143-144.
[567] Necati Demir, *Hacıemiroğulları Beyliği*, Neden Kitap Yayınevi, İstanbul 2007, s. 74.

geçtiğine dair bilgiler bulunmaktadır.[568]

Panaret'in kayıtlarında 1357 yılında yeni yılı kutlamak için Trabzon kralının Giresun'a gittiği ve burada on dört Türk'ü idam ettirdiğine dair bilgilerin olması bölgede Türk akınlarının sürdüğünü ve esir alınan Türklerin idam edildiğini göstermektedir.[569] Bu olaylar dışında Bayram Bey döneminin Giresun'u hakkındaki bilgilerimiz eksik kalmaktadır. Nihayet 13 Kasım 1357 yılında Maçka üzerine yaptığı seferle adını duyuran Hacı Emir Bey,[570] 1361 yılında Giresun'a saldırarak kaleyi baskı altına almış ve Khalibya'yı nüfuzu altına alarak bugünkü Hamsiköy'e kadar olan bölgeyi harekât sahası haline getirmiştir.[571]

Hacıemiroğullarının Trabzon Rum Devleti'ni tehdit eden tehlikeli seferleri sebebiyle III. Aleksios, ülkesine yapılan saldırıları önleyebilmek amacıyla Hacı Emir Bey ile ittifak etmek zaruretinde bir politika izlemeye girişmiş ve akrabalık yoluyla müttefikliğini güçlendirmiştir.[572] Panaret'in kayıtlarında kralın kız kardeşinin Bayram Bey'in oğlu Chalbia[573] Emiri Hacı Emir Bey ile evlendiğinden bahsedilmektedir. Batı sınırını Hacıemiroğlu Beyliği ile ittifak kurarak güvence altına alan Komnenoslar, 1362 ve 1379 yılları arasında güneyden gelen düşmanla mücadele içine girmiştir.[574] Aynı tarihlerde batı komşusu Hacıemiroğlu ile iyi geçinen Komnenoslar daha batıda önemli bir güç hâline gelen Osmanlı donanmasının 1368 yılında Giresun Adası'na saldırmasını engelleyememiştir. Giresun'a Osmanlı Devleti tarafından yapılan ilk saldırıda ada yağmalanmıştır.[575]

Çepniler ile Komnenoslar arasındaki ilişkilerde vergi, imtiyaz ya da tabiiyet konusunda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Komnenoslar 1370 ve 1380 yıllarında iki defa Harşit Vadisi üzerine sefere çıkarak Çepnileri bölgeden uzaklaştırdığı ancak bunun kalıcı olmadığı 15. asrın ikinci yarısındaki Osmanlı kaynaklarında bölgenin önceden beri Çepni hâkimiyeti altında gösterilmesinden anlaşılmaktadır.[576]

---

[568] Zachariadou, "Trabzon ve Türkler", s. 229; Emecen, "Giresun", s. 79.
[569] Hahanov, *Panaret'in Trabzon Tarihi*, s. 78; Lebeau, *Histoire du Bas-Empire*, C. XX, s. 494; Bryer, "Greeks and Türkmens; The Pontic Exception", s. 144.
[570] Bryer, "Greeks and Türkmens; The Pontic Exception", s. 145.
[571] Fallmerayer, *Trabzon İmparatorluğu Tarihi*, s. 184; Faruk Sümer, "Anadolu'da Yaşayan Bazı Üç-Oklu Oğuz Boylarına Mensup Teşekküller", *İFM*, XI/1-4, 1950, s. 446; Sümer, *Oğuzlar*, ss. 327-329.
[572] Tellioğlu, *Osmanlı Hâkimiyetine Kadar Doğu Karadeniz Bölgesinde Türkler*, ss. 165-166.
[573] Zachariadou, "Noms Coumans á Trèbizonde", ss. 228-229.
[574] Hahanov, *Panaret'in Trabzon Tarihi*, ss. 85-90; Zachariadou, "Noms Coumans á Trèbizonde", ss. 232-233.
[575] Bryer, "Greeks and Türkmens; The Pontic Exception", s. 146; Emecen, "Giresun", s. 79.
[576] Shukurov, *The Byzantine Turks*, s. 286.

1387 yılından sonra Hacı Emir Bey'in hastalanmasıyla iktidara geçen Süleyman Bey,[577] önemli bir siyasi güç olan Kadı Burhaneddin ile birlikte hareket ederek bölgedeki varlığını güçlendirmiştir. Ancak Hacıemiroğlu topraklarına karşı her fırsatta saldırıya geçen Taceddinoğulları, Hacı Emir Bey'in hastalanması ve Süleyman Bey'in beyliğin başına geçmesiyle yeniden saldırıya geçmiştir. Taceddin Bey'in Hacıemiroğulları toprakları üzerindeki planlarından Süleyman Bey tarafından haberdar edilen Kadı Burhaneddin, Taceddin Bey'i arzusundan vazgeçirmek istese de başarılı olamamıştır. 24 Ekim 1386 yılında yapılan savaşta Süleyman Bey, Taceddin Bey'i beş yüz askeriyle beraber savaş meydanında öldürerek idaresi altındaki toprakların batı sınırını güvence altına almıştır. Taceddinoğulları ise mağlubiyet sonrası başkentine çekilerek varlıkları koruma mücadelesi içine girmiştir.[578]

1392 yılı ilkbaharında Osmanlı Sultanı I. Bayezid, Canik bölgesi üzerine sefere çıkarak buradaki Türk beylerini hâkimiyeti altına almıştır.[579] Süleyman Bey'in de Osmanlı tabiiyetine girdiği bu dönem de Kadı Burhaneddin bölgedeki hâkimiyetini geri kazanmak için harekete geçmiştir. 1393-1394 yılı kışında çıktığı sefer sonunda Hacıemiroğulları yeniden Kadı Burhaneddin'in tabiiyetini kabul etmiştir.[580]

5.1.2.1. Hacıemiroğlu Süleyman Bey'in Giresun'u Fethi

Hacıemiroğlu Süleyman Bey, batı sınırındaki Taceddinoğulları tehdidini ortadan kaldırdıktan sonra artık harekât yönünü doğu sınırındaki Trabzon Rum Devleti topraklarına çevirmiştir. 1386 yılına gelindiğinde Emir Süleyman Bey'in

[577] Hacı Emir Bey, ağır bir hastalığa yakalanarak ölümünün beklendiği sırada çocuklarından en büyük ve en olgun olan Süleyman Bey'i veliahtlığa uygun görmüştür. Beyliğin ileri gelenlerinin de desteğiyle Süleyman Bey'e biat edilerek emirliği kabul edilmiştir. Kısa süre sonra ise Hacı Emir Bey sağlığına kavuşunca yeniden beyliğin başına geçerek Süleyman Bey'i azletmek istemiştir. Ancak Süleyman Bey iyi yönetimiyle etrafına yeterince taraftar toplamış ve babasının bu isteğine karşı mücadele içine girmiştir. Baba-oğul kavgasında hem aile hem de beylik ikiye bölünerek birbirlerine düşmanca davranmaya başlamışlardır. Bu karışıklıkları fırsat bilen Taceddin Bey, Süleyman Bey'in topraklarına saldırarak beyliğini ele geçirmek arzusuyla harekete geçmişse de yapılan savaşta öldürülmüştür. Böylece Süleyman Bey, beylikteki konumunu güçlendirerek emirliğini korumuştur. Bkz. Aziz b. Erdeşir-i Esterabadi, *Bezm u Rezm*, ss. 323-326. İbrahim'in oğlu ve halefi Emir Süleyman Bey'dir. Bkz. Zachariadoui, "Trebizond and The Turks (1352-1402)", s. 343.

[578] Taceddin Bey'in öldürülmesinin ardından Kadı Burhaneddin beyliğin büyük kısmını ele geçirmiştir. Ancak Taceddin'in oğulları Mahmut Çelebi ve Alparslan'ın Kadı Burhaneddin'e tabiilik ve Hacı Süleyman'a sulh içinde davranacağı sözüyle toprakları kendilerine verilmişse de 1403 yılında buradan geçen Claviyo, Taceddinoğlu Beyliği'ne dair bölgede herhangi bir izlenim kaydetmemiştir. Bkz. Aziz b. Erdeşir-i Esterabadi, *Bezm u Rezm*, ss. 323-327; Clavijo, *Timur Devrinde Kadiz'den Semerkant'a Seyahatler*, ss. 122-123; Lebeau, *Histoire du Bas-Empire*, C. XX, s. 505; Hahanov, *Panaret'in Trabzon Tarihi*, s. 91; Tellioğlu, *Osmanlı Hâkimiyetine Kadar Doğu Karadeniz Bölgesinde Türkler*, s. 167; Mevlüt Oğuz, "Taceddin Oğulları", ss. 477-480.

[579] Mükrimin Halil Yinanç, "I. Bayezid", *İA*, C. 2, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1979, s. 372.

[580] Yaşar Yücel, *Kadı Burhaneddin Ahmed ve Devleti*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1970, ss. 136-137.

Komnenoslar ile ilişkilerinin iyice bozulduğu görülmektedir.[581] Süleyman Bey 1396 yılı başlarında Giresun üzerine yürüyerek kenti kuşatmıştır. 1397 yılının Mayıs ayına kadar devam eden mücadeleler sonucunda Giresun Kalesi ve limanı Hacıemiroğulları'nın eline geçmiştir.[582] Süleyman Bey'in Komnenosların ikinci başkenti Giresun'u ele geçirmesiyle kent ilk defa tam manasıyla Müslümanların hâkimiyeti altına girmiştir.[583]

Giresun şehrinin Hacıemiroğulları hâkimiyeti altına girmesi Komnenoslar için ciddi bir kayıptır. Nitekim Giresun, Trabzon Rum Devleti'nin tarihi boyunca güçlü kalesi, korunaklı limanı ve stratejik konumuyla Komnenoslar için hayati öneme sahiptir. Bu dönemde Giresun, siyasi açıdan ülkenin ikinci başkenti, askeri açıdan batı savunma hattının merkezi ve ekonomik açıdan ise ticaret yolları ve gemilerine ev sahipliği yapan bir liman kenti durumundadır.[584] Komnenoslar, Giresun'u kaybetmekle Trabzon şehri ve doğusundaki dar sahil şeridiyle sınırlı bir coğrafyada sıkıştıkları gibi Türk beyleri ile kurulan iyi ilişkiler açısından da büyük bir darbe almışlardır.[585]

I. Bayezid'in 1398 yılında Canik üzerine yaptığı seferde yeniden Osmanlı tabiiyeti altına giren Hacıemiroğulları Beyliği idaresindeki Giresun kenti kıyıları hakkında bu tarihten itibaren bilgiler azalmaktadır.[586] Ancak Giresun topraklarının Türkmen toplulukların iskânına açılmasıyla birlikte pek çok kolonizatör Türk dervişinin bölgeye gelerek vadi içlerine, geçitlere ve önemli pek çok bölgeye yerleştiğini ilk dönem Osmanlı Devleti kayıtlarından takip etmek mümkündür.[587]

---

[581] Fallmerayer, *Trabzon İmparatorluğu Tarihi*, s. 184.
[582] Aziz b. Erdeşir-i Esterabadi, *Bezm u Rezm*, s. 485; Zachariadou, "Trabzon ve Türkler (1352-1402)", s. 230; Shukurov, "Between Peace and Hostility: Trebizond and the Pontic Turkish Periphery in the Fourteenth Century", s. 44.
[583] Bryer, "Greeks and Türkmens; The Pontic Exception", s. 131; Aziz b. Erdeşir-i Esterabadi, *Bezm u Rezm*, s. 506. Giresun'un ilk fatihi Kuşdoğan Bey'dir. Giresun'daki hâkimiyetinin ölçüsü hakkında bilgilerin kısıtlı olması Süleyman Bey'in Giresun'un ilk fatihi olduğu fikrini ön plana çıkarmıştır. Kuşdoğan Bey devrinde gerçekleşen fetihte, iskân hakkında bir bilgi bulunmazken Süleyman Bey'in kenti ele geçirmesiyle birlikte kentte ve çevresinde iskân yapıldığı bilinmektedir. Giresun'un iskâna açılmasının 1397 yılında gerçekleşen ikinci fetihle birlikte olması sebebiyle kentin ilk fatihinin Süleyman Bey olduğu bilgisi kabul görmektedir. Ayrıca Süleyman Bey, fetihten sonra Kadı Burhaneddin'e bir elçi göndererek zafer haberini verdiği gibi itaatinin de devam ettiğini bildirmiştir. Bkz. Yücel, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar*, C. II, ss. 125-190.
[584] Upsenki, *Trabzon Tarihi*, s. 98.
[585] Tellioğlu, *Trabzon Rum Devleti*, s. 121.
[586] Sümer, *Tirebolu Tarihi*, s. 43; Yinanç, "I. Bayezid", s. 378; Tellioğlu, *Trabzon Rum Devleti*, s. 169; Emecen, "Giresun Tarihi'nin Bazı Meseleleri", s. 22.
[587] Sümer, *Oğuzlar*, s. 329. Hacıemiroğlu Gâzi Süleyman Bey'in 1397 yılında gerçekleştirdiği fetih ve iskân faaliyetinden sonra bölgede bazı teşkilatların kurulduğu anlaşılmaktadır. Bu teşkilatların kurulmasında şüphesiz pek çok gazi vardır. XIV. yüzyılın sonlarında Giresun ve çevresinde

XIV. asır başlarında Tirebolu'ya kadar olan bölgede Hacıemiroğullarının varlığını korumasından anlaşılacağı üzere Giresun'un da beyliğin idaresi altında olduğu düşünülmektedir.[588] Ancak farklı bir çalışmada ise Giresun Kalesi'nin yönetiminin Komnenos idaresi altında olduğu iddia edilmektedir.[589]

Hacıemiroğullarının Giresun topraklarındaki hâkimiyeti zamanında bazı kalelerin ve hisarların inşa edildiği ya da tahkim edildikleri bilinmektedir. Yapılan çalışma sırasında günümüzdeki Giresun idari sınırları üzerinde tespit ettiğimiz ve kaynaklarda bilgi eksikliği bulunan bazı kale, hisar ya da gözlem kulesi formunda yapı kalıntıları tespit edilmiştir. Kaynaklarda bahsedilen ancak yerleri tespit edilemeyen veya hakkında hiçbir bilgi bulunmayan fakat günümüzde ayakta olan yapılara, Hacıemiroğulları ile ilgili olduğunu düşündüğümüz kale ya da hisarlara bölüm içinde yer verilmiştir.

5.1.2.2. Kuşdoğan Kalesi

Dereli ilçesinin yaklaşık üç kilometre güneydoğusunda kalan Kuşdoğan Kalesi, Kuşluhan köyünde Aksu Vadisi'ne hâkim bir tepenin doğuya bakan yamacında kurulmuştur. Kalenin içinde gözlem kulesi ve hisar olduğunu düşündüğümüz iki yapıya ait kalıntıların önemli kısmı günümüzde hâlâ ayaktadır. Yoğun bitki örtüsü altında sadece su kuyusunun bulunduğu mağara ile sur kalıntılarının fark edildiği kale yerleşkesi içine girildiğinde rahatça görülebilen duvarlara ve büyük yapı kalıntılarına rastlanılmaktadır. Kale girişinin bulunduğu yamacın güneybatı tarafında olduğu düşünülmektedir. Ancak kalenin yolu bugün kaybolmuş durumdadır. Saha çalışması sırasında kale yerleşkesine kuzeydoğu yamacında bulunan oldukça dik bir patikadan tırmanılarak ulaşılmıştır. Kalenin batı cephesine denk gelen sırt tarafındaki dağa yaslanan yerleşkenin kuzey, güney ve doğu kısımları vadiye bakan çok dik yokuşlar ile çevrelenmektedir.

---

kolonizasyon metoduna örnek gösterilebilecek ilk dönem gazi Türk dervişlerinden birisi Yakup Halife'dir. Ancak onun hakkında biyografik bilgi oluşturabilecek bir imkân yoktur. Vergi defterlerinde yer alan kayıtlardan anlaşıldığına göre Yakup Halife zaviyesine ilk olarak, Giresun yöresinin güney ve batı kısımlarını fetheden Hacıemiroğulları Hükümdarı Gazi Süleyman Bey tarafından vakıf tahsisi yapılmıştır. Bkz. Mehmet Fatsa, "Yakup Halife", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaşı Veli Araştırma Dergisi*, S. 39, 2006, ss. 98-99.

[588] Clavijo, *Timur Devrinde Kadiz'den Semerkant'a Seyahatler*, s. 123; Bryer, "Greeks and Türkmens; The Pontic Exception", s. 131; Zachariadou, "Trabzon ve Türkler", s. 230.

[589] Shukurov, "Between Peace and Hostility: Trebizond and the Pontic Turkish Periphery in the Fourteenth Century", ss. 44-45. Fallmerayer, 1404 yılında Trabzon Krallığı sınırlarının batıda Görele ve Tirebolu kaleleri dâhil Giresun Kalesi'ne kadar uzandığını iddia etmektedir. Bkz. Fallmerayer, *Trabzon İmparatorluğunun Tarihi*, ss. 220-222.

Kale alanı içinde pek çok noktada sur ve duvar kalıntılarına rastlanılmaktadır. Kalenin üst kısmına denk gelen yerde bulunan duvarların büyük kısmının ayakta olduğu bölüm hisar olmalıdır. Aksu Vadisi'ni kontrol etmek ve güvenliğini sağlamak için kurulduğu belli olan kalenin konumu, Çaldağ ve Ayvat Tepesi'ni[590] rahatça gözlemleyebilecek bir noktadadır. Kalenin bu özelliğiyle gözlem ve haberleşme kabiliyetinin yüksek olduğu düşünülebilir.

Kaynaklarda ve araştırmalarda kalenin Orta Çağ tarihine ait herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır.[591] Ancak kaleye verilen isimden anlaşılacağı üzere Giresun'un ilk fatihi Kuşdoğan Bey ile bir ilgisinin olduğu düşünülmektedir. Kale, tarihi ipek ticaret yolunun tali bir uzantısının geçtiği güzergâha hâkim bir tepede gayet korunaklı bir mevkide bulunmaktadır. Yoğun bitki örtüsü altındaki kale yerleşkesinin içinde duvar kalıntılarından başka bir bulguya rastlanılmamıştır. Korunaklı konumu, bulunduğu güzergâh ve geniş yerleşkesi ile kalenin bir gözlem kulesinden daha büyük ve önemli bir yapı olduğu düşünülmektedir.

Shukurov, Komnenosların batı sınırındaki Hacıemiroğulları Beyliği'nin Trabzon Rum Devleti sınırları içinde Giresun ile Şebinkarahisar arasında bir yerde önemli bir merkez (hospicastron lokasyonu) olduğunu iddia etmektedir. Shukurov'un fikrini destekler nitelikte herhangi bir bilgi ya da bulgu olmamakla birlikte buranın Kuşdoğan Kalesi olması muhtemeldir. Kuşdoğan Kalesi'nin tarihi önemi ancak yapılacak arkeolojik çalışmalarla anlaşılabilir.[592]

5.1.2.3. Öksun Kalesi (Bulancak)

XIV. yüzyıla ait denizci kayıtlarına (portulanlara) bakıldığında Giresun ile Ordu sahili arasında Piraziz yakınlarında olduğu düşünülen Squify, Ayvasıl (St. Basil), Bazar ve Omidie adında dört yerleşme yerinin adı geçmektedir. Bulancak civarında olduğu düşünülen Omidie kentinin yeri tam olarak tespit edilememiştir ancak buranın

[590] Ayvat Tepesi, Çalköy sınırları içindedir. Tepe hem Aksu Vadisi'ne hem de Yağlıdere Vadisi'ne hâkim bir konumda yer almaktadır. Ayrıca Çalköy sınırları içinde köylülerin saray kalıntısı olduğu iddiasında bulundukları büyük bir harabe bulunmaktadır. Harabe ile ilgili herhangi bir belge ya da çalışma mevcut değildir fakat saha çalışması sırasında buradaki yıkıntıların kapladığı alan ve duvar kalıntıları büyük bir yapıya ait oldukları izlenimi vermektedir. Ancak yapılacak arkeolojik çalışmalar ile en doğru bilgilere ulaşılabilecektir.

[591] Osmanlılar devrinde Kuşhan (Kuşluhan) köyündeki kaleden palanka olarak bahsedilmektedir. Bkz. Fatsa, *XV ve XVI Yüzyıllarda Giresun Sosyal ve Ekonomik Hayat*, s. 87.

[592] Shukurov, "Between Peace and Hostility: Trebizond and the Pontic Turkish Periphery in the Fourteenth Century", ss. 45-46. Panaret, Hospitocastron'un Chalbia'da olmasından başka bir bilgi vermemektedir. Bkz. Lebeau, *Histoire du Bas-Empire*, C. XX, s. 496.

büyük olasılıkla daha sonra Akköy adını alarak günümüzdeki Bulancak yakınlarında bir yerde olduğu düşünülmektedir.[593] Nitekim Bazar ile Ayvasıl arasındaki mevkide, Bulancak Deresi ile Karadere arasındaki düz alan Omidie kenti için en uygun yerdir. Omidie adının ise Akkoyunlular ile ilişkili olduğu ve Trabzon Rum Devleti'nin Akkoyunlu Türkmenlerini tanımlamak için kullandığı Amitios'dan (Amid) geldiği düşünülmektedir. 1340 yılına kadar Giresun ile Kenchrian arasında var oldukları bilinen Akkoyunlular, 14. asrın sonlarında Trabzon Rum Devleti ile girdiği mücadelede Giresun sahillerinden doğuya doğru ilerlemek için Pazarsuyu Vadisi boyunca ilerleyerek kıyıya ulaşmışlardır. Batıya doğru ilerlemeye devam eden Akkoyunluların Giresun önlerindeki Batlama Deresi'nin kıyıya ulaştığı yerin batısında bir noktayı üs haline getirdikleri bilinmektedir.[594] Buranın Bulancak ilçesinin güneydoğu tarafında hâkim bir tepe üzerine bulunan Öksün Kalesi olduğu fikri ön plana çıkmaktadır. Kale yerleşkesinin vadi içindeki köylerin (Talipli, Pazarsuyu, Küçüklü ve İncüğez gibi) alışveriş için kullandıkları Bulancak pazarını ve iskelesini korumak amaçlı kurulduğu düşünülmektedir.[595] Kalenin bölgeye gelen ilk Türkmen gruplarla ya da Akkoyunlularla ilişkisini ortaya çıkaracak bilgilere henüz ulaşılamamıştır.[596]

Bulancak iskelesine iki kilometrelik bir mesafede, pazar yerinin güneydoğu yönüne düşen yerleşim yeri hakkında Orta Çağ kaynaklarında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak 1455 ve 1485 yıllarındaki vergi kayıtlarına göre, Öksün Kalesi'nin çevresine göre kalabalık bir yerleşim yeri niteliği taşımasından anlaşılacağı üzere buranın en azından Orta Çağ'ın sonlarında var olduğu bilinmektedir.

Yaptığımız saha çalışmasında, bir tepenin kuzey-güney yönü boyunca tesis edildiği düşünülen yerleşke yoğun bitki örtüsü altında tamamen kaybolmuş vaziyettedir. Kale duvarı olduğunu düşündüğümüz büyük bir duvar parçası bugün hâlâ görülebilmektedir. Yapılan kaçak kazılar ise farklı noktalardaki duvar parçalarına ciddi zararlar vermiş, hatta bazı yerlerde yapının yıkılmasına neden olmuştur. Batı

[593] Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C. 1, s. 124. Farklı bir görüşte ise Öksün Kalesi'nin Çıtlakkale Mahallesi olması yönündedir. Bkz. Yediyıldız, *Ordu Kazası Sosyal Tarihi*, s. 25.
[594] Bryer, "Greeks and Türkmens; The Pontic Exception", ss. 133-134; Shukurov, "Two Waves of Nomadic Migration in The Pontos in The Thirteenth-Fourteenth Centuries", s. 39; Emecen, *Bulancak ve Piraziz*, s. 36.
[595] Emecen, *Bulancak ve Piraziz*, ss. 37-44.
[596] Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C. 1, s. 124; Yaşar Yücel, "Fatih'in Trabzon'u Fethi Öncesinde Osmanlı Trabzon-Akkoyunlu İlişkileri", *Belleten*, C. 49, S. 193/195, Ankara 1985, s. 289.

cephesi oldukça dikey olan yerleşkenin doğu ve güney cephesi daha düz ve tepeye ulaşmaya daha müsaittir. Bulunduğu mevki ve tepenin güneydoğu yamacına doğru uzanan uygun arazi buranın bir kale yerleşim yeri olduğu düşüncesini kuvvetlendirmektedir.

5.1.2.4. Mendehorya/Bendehor Kalesi (Piraziz)

XIV. yüzyıla ait denizcilerin verdiği bilgilerden yola çıkıldığında, Giresun ile Ordu sahili arasında dört yerleşmeden Piraziz yakınlarında olduğu düşünülen Squify'nin lokasyonunun yer tespiti arkeolojik çalışmaların eksikliğinden dolayı kesinlik kazanmamıştır. Squify yerleşkesi için Piraziz'in hemen güneyindeki Mendehorya mevki en uygun yer olarak düşünülmektedir.[597]

Kaleyanı mahallesi civarında, denizi gören çevreye hâkim bir tepe üzerinde kurulan Mendehorya Kalesi'nin tarihi hakkındaki bilgiler eksiktir. Mendehorya Kalesi'nin Orta Çağ'daki varlığı hakkındaki bilgileri sadece Osmanlıların bölgede tuttuğu ilk kayıtlardan öğrenebilmekteyiz. Günümüzdeki Piraziz'in ilk yerleşim yerini oluşturduğu düşünülen Mendehorya'nın Osmanlı fethinden çok önce kurulduğu ve küçük bir askeri üs durumunda olduğu bilinmektedir. Köyün gayrimüslim halkı ihtida ederek bölgedeki varlıklarını daha sonra sürdürmüşlerdir.[598] 1455 ve 1485 yıllarında Kepsil, Elmalu, Kırık, Bozat nahiyeleri halkı ve hatta Piraziz çevresinde gayrimüslimlerin yaşadığı Mendehorya'nın merkez yerleşim yeri niteliğini taşıyan bir kale olduğunu söylemek mümkündür.[599]

1957 yılında David Winfield kendisinin gitmediği Şihli adında bir köyde bulunan kaleden bazı heykellerin İstanbul'a götürüldüğü ve bir geyik heykelinin de Trabzon müzesinde bulunduğundan bahsetmektedir.[600] Yapılan saha çalışmasında Şıhlı Köyü sınırları içinde tepelik bir arazide, Mendehorya ismiyle anılan bir yerleşke kalıntısına rastlanılmıştır. Abdal Deresi'nin kıyıya ulaştığı vadi boyunda kurulan kale, Piraziz ilçesine hâkim, Bulancak ilçesini ve Dikmentepe'yi rahatça gözlemleyebilecek

[597] Emecen, *Bulancak ve Piraziz*, s. 35. bölgedeki ilk yerleşim Türkler tarafından yapılmıştır. Piraziz hakkındaki bilgiler XV. asır Osmanlı tahrir kayıtlarıyla artmaktadır. Buranın ismi önceleri Bazar, Baçar, Baççar ya da Pazar olmalıdır. Bkz. Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C. 1, s. 124; Emecen, *Bulancak ve Piraziz*, s. 93.

[598] Emecen, *Doğu Karadeniz'de İki Kıyı Kasabasının Tarihi Bulancak-Piraziz*, s. 95. Tahrir kayıtlarında Bendehor, XIX. asrın ikinci yarısında ise bazı şer'iyye defterlerinde Mendehor şeklinde yazılan yer, günümüzde Piraziz'in Kaleyanı Mahallesinin bulunduğu bölgedir. Fatsa, *XV. ve XVI. Yüzyıllarda Giresun Kırsalının Sosyal ve İdari Tarihi*, s. 450.

[599] Yediyıldız, *Ordu Kazası Sosyal Tarihi*, s. 26; Emecen, *Bulancak Piraziz*, s. 95.

[600] Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C. 1, s. 125.

bir mevkide kurulmuştur. Kalenin kıyıya hâkim korunaklı bir tepe üzerine inşa edilmesi faaliyette olduğu dönemde kıyı yerleşimlerinin sürekli yağmaya uğraması ile ilgili olmalıdır.[601] Yoğun bitki örtüsü altında kaybolmaya yüz tutmuş yerleşke içindeki tepelik mevkinin güney yamacında yuvarlak şeklinde duvar kalıntısı ile tepe etrafında birkaç yerde ufak çaplı duvar parçalarından başka bir bulgu ile karşılaşılmamıştır. Bölgenin etrafında bulunan yerleşime uygun arazisi ve çevresine hâkim konumuyla bir çeşit kale yerleşimi olduğu düşünülmektedir.

5.1.2.5. Karınca Kalesi (Çanakçı)

Çanakçı ilçesinde bulunan kale yerleşkesi hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak konumu itibariyle etrafına hâkim bir tepe üzerinde bulunmaktadır. Güney cephesinden ulaşılabilen yerleşkenin etrafı dik uçurumlar ile çevrilidir. Bulunduğu mevkiden denizin rahatça görülebildiği yerleşkenin bulunduğu alanın darlığı nedeniyle gözlem hisarı/kulesi olduğu tahmin edilmektedir.

Karınca Kalesi, Görele Deresi'nin açtığı vadi güzergâhında, Çanakçı ilçesinin hemen yanında yükselen bir tepe üzerindedir. Görele ilçe merkezinde sona eren vadinin başlangıç kısmı Sis Dağı'nın güneybatı kısmına kadar ulaşmaktadır. Vadinin aynı zamanda Harşit Vadisi'ne paralel bir şekilde uzanmasının yanı sıra Şalpazarı ve Tonya'ya açılan vadilerle ortak bir kavşağa açılması dikkat çekmektedir. Yaklaşık yirmi kilometre iç kesimde bulunan ve etrafına oldukça hâkim bir tepe üzerine kurulan kale yerleşkesinden Sis Dağı ve sahil kıyıları rahatça gözlemlenebilmektedir. Orta Çağ kaynaklarında herhangi bir bilgiye ulaşamadığımız bölge hakkında yapılacak arkeolojik çalışmalar ile vadi boyunun ve yerleşkenin önemi daha isabetli şekilde ortaya çıkarılabilecektir.

5.1.2.6. Kayabaşı Gözlem Kulesi (Aksu Vadisi)

Aksu Vadisi'nin kıyı ile buluştuğu havzaya hâkim bir tepe üzerinde bazı kaya izleri ve kalıntılar mevcuttur ancak kaynaklarda herhangi bir bilgi yoktur. Kaçak kazılar nedeniyle zarar görmüş bölgenin gözlem kulesi olduğu düşünülmektedir. Ancak yerleşkenin üzerinde herhangi bir çalışma yapılmadığından yazılı ya da arkeolojik bir belge mevcut değildir.

Saha çalışmasında, tepeye ulaşımın sadece güney tarafından dik bir yamaçtan

[601] Emecen, *Bulancak Piraziz*, s. 44.

yapılabildiği görülmüştür. Yerleşkenin güneyi hariç etrafı oldukça dik yamaçlardan oluşmaktadır. Aksu Vadisi'nin sahile ulaştığı kıyılar, Giresun Kalesi, Gedikkaya ve Sis Dağı'nın rahatça görülebildiği bu tepe üzerindeki yerleşkenin gözlem kulesi olması muhtemeldir. Yerleşke içinde herhangi bir yapı kalıntısı ile karşılaşılmamıştır. Ancak kayaları oymak suretiyle yapılmış bazı izlere rastlanılmıştır.

5.1.2.7. Şahne ve Şahin Gözlem Kuleleri (Aksu Vadisi)

Dereli ilçesi Yeşilyurt Köyü sınırlarında tepelik bir alanda bulunan Şahne Kulesi hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgi yoktur. Saha çalışmamız sırasında ipek yolunun tali güzergâhına hâkim bir mevkide bulunan yerleşkeye, yaylacılar tarafından kullanılan ve kaybolmak üzere olan bir patika yol takip edilerek yaklaşık iki saatlik mesafe ile ulaşılmaktadır. Bölge halkının kule etrafındaki kayalar üzerinde pek çok işaretler olduğunu söylemesine rağmen kaçak kazılardan fazlasıyla tahrip olmuş bölgede günümüzde böyle bir işarete rastlanmamıştır. Ancak tespit edilen örme duvar parçalarının varlığı ve hâkim bir tepe üzerinde ulaşılması oldukça zor bir yerde bulunması yerleşkenin gözlem kulesi olmasını muhtemel kılmaktadır.

Şahin Kulesi, Şahne Kulesi'ni görebilecek bir yamacın kuzey tarafında bulunmaktadır. Burada da bazı duvar kalıntılarından başka bir iz bulunmamaktadır. Her iki kule kalıntısı da Aksu Vadisi'ne hâkim bir tepede Giresun Dağları üzerinde vadi geçişlerini kontrol etmek için kullanılmış olmalıdır. Ancak yapılacak arkeolojik çalışmalar kulelerin tarihi geçmişi hakkında bizlere doğru bilgiler verebilecektir.

5.2. Giresun'un Kelkit Havzası

1243 yılındaki Moğol mağlubiyeti sonrası, Türkiye Selçuklu idaresi altındaki Şebinkarahisar ve çevresi bir asır süren Moğol hâkimiyeti altına girmiştir.[602] 1277'li

[602] İbn Bîbî, *Selçuknâme*, ss. 170-178; *Anonim Selçukname*, s. 43; Müverrih Vardan, *Türk Fetihleri Tarihi*, s. 100; Aknerli Grigor, *Moğol Tarihi*, ss. 33-36; Tellioğlu, *Trabzon Rum Devleti*, ss. 43-49. Okutan, Şebinkarahisar'ın Moğol isilası sürecinde Trabzon Kralı tarafından ele geçirildiğini ancak kısa süre sonra Moğol komutanlarından Karaboğa'nın (Karaşehinşah) bölgeyi geri alarak 1264 yılına kadar idare ettiğini belirtmektedir. Yazar verdiği bilgilere kaynak olarak eski bir yazıdan bahsetmişse de kaynağın adını zikretmemiştir. Konu ile ilgili yapılan çalışmada Moğol İstilası zamanında Karaboğa ismine Aknerli Grigor'un kayıtlarında rastlanılmıştır. Karaboğa'dan, Moğol İstilası sonrası bölgeyi elde tutmak ve Moğollara karşı bir ayaklanmada yerel halkın kendisini savunmasını kolaylaştıran dirayetli kalelerin yıkılması için tayin edilmiş bir komutan olarak bahsedilmektedir. Ancak Okutan'ın bilgi verdiği şekilde bir belgeye rastlanılmamış olması konu üzerine daha detaylı araştırmalar yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Bkz. Okutan, *Şebinkarahisar ve Civarı*, ss. 86-87. Ayrıca Moğol İstilası zamanında, Şebinkarahisar'ın Trabzon Kralı tarafından ele geçirilmesi bilgisi araştırılmaya muhtaçtır. Nitekim döneme ait ilgili kaynaklarda ve araştırmalarda böyle bir bilgiye rastlanılmamıştır. Bkz. Fallmerayer, *Trabzon Rum İmparatorluğu*, ss. 115-121; Tellioğlu, *Trabzon Rum Devleti*, ss. 48-51.

yıllarda Moğol komutanı Abaka Han, Kayseri'den Kösedağ yoluyla Muînüddin Süleyman Pervane'nin tımarlarından biri olan Şebinkarahisar'a doğru geldiğinde kalenin kendisine teslim edilmesini istemiştir. Pervane, kalenin teslim emrini vermişse de kale komutanı Bâzbarey Bey, Pervane'nin hür olmadığı gerekçesiyle ancak Pervane'nin çocuklarından birine kaleyi teslim edeceğini beyan ederek Moğol komutanını reddetmiştir.[603] Kısa süre sonra Abaka Han, Pervane'nin Memlüklü Sultanı Baybars ile olan ilişkisi ve Moğolların Anadolu'da Memlüklülere karşı ağır yenilgisinde parmağının olduğunu öğrenmesiyle Pervane'yi idam etmesinden sonra doğrudan İlhanlı idaresi altına alınan Şebinkarahisar'ın bu tarihlerde kim tarafından yönetildiğine dair bir bilgi bulunamamıştır.[604]

İlhanlıların 1304 yılında Anadolu'daki Selçuklu varlığına son vermesiyle[605] İlhanlılar Anadolu'yu beş valilik bölgesine ayırmıştır. Şebinkarahisar, beş valilikten yarı özerk yapıdaki Anadolu Valiliği sınırları içinde kalmıştır.[606] Çoban Bey, 1314 yılında Anadolu Valiliği'ni yönetmek üzere bölgeye gönderilmiştir. Ancak sert yönetim şekli sebebiyle Türk beyleri kendisine karşı cephe almıştır.[607] İlhanlı ülkesinde Olcaytu'nun ardından 1317 yılında tahta geçen Ebu'l Said Bahadır Han zamanında Anadolu Valiliği'ne Çoban Bey'in oğlu Demirtaş (Timurtaş) atanmıştır.[608] Demirtaş, ülkesinin hâkimiyet alanını gümüş madenleri ile meşhur Gümüşhane ve Agrilu (Argyria ?) ile Trabzon'un batısındaki Tugancuk (Doğankent?) bölgesine kadar genişletmiştir.[609]

1327 yılında ise siyasi kargaşa içindeki İlhanlı ülkesindeki olaylar sırasında babası Çoban Bey'in öldürülmesiyle kendi canını kurtarmak için Mısır'a iltica eden

---

[603] Yinanç, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri*, C. II, ss. 303-304; Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, s. 281; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, ss. 568-569. Sultan Baybars ile 15-16 Nisan 1277 tarihinde Elbistan Ovası'nda yapılan savaşta Moğollar ağır yenilgi almışlardır. Bunun üzerine Abaka Han büyük bir ordu ile gelmiştir. Bkz. Melville, "Anatolia under the Mongols", ss. 66-67; Muharrem Kesik, "Muînüddin Süleyman Pervâne", *İA*, C. 31, TDV Yayınları, İstanbul 2006, ss. 91-93.

[604] Yinanç, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri*, C. II, s. 305; Melville, "Anatolia under the Mongols", ss. 64-70.

[605] Sümer, Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddin Mesud'un 1308 yılında ölümüyle Türkiye Selçuklularının tarih sahnesinden silindiğini iddia ederken Tarihi Takvimler'de II. Gıyaseddin Mesud'un ölüm tarihi (h. 682) 1283 yılı olarak kaydedilmiştir. Bu konu hakkında bkz. Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s. 75; Turan, *Tarihi Takvimler*, s. 79.

[606] Tuncer Baykara, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş*, Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2015, s. 71; Okutan, *Şebinkarahisar ve Civarı*, s. 92.

[607] Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s. 84.

[608] Yaşar Yücel, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar*, C. II, s. 5; Abdulkadir Yuvalı, "Ebu'l Said Bahadır Han", *İA*, C. 10, TDV Yayınları, İstanbul 1994, s. 218. Sümer, Demirtaş'ın atanma tarihini 1318 yılı olarak vermektedir. Bkz. Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s . 83.

[609] Melville, "Anatolia under the Mongols", s. 91.

Devlet Şah vali olarak tayin edilmiştir. Ancak Devlet Şah'ın 1333 yılında göreve başlamasının hemen ardından ölmesiyle Anadolu Emirliği'ne Celayirli Şeyh Hasan atanmıştır.[610] Ebu Said Bahadır Han'ın varis bırakmadan ölmesiyle başlayan taht kavgaları sebebiyle Celayirli Şeyh Hasan (Hasan-ı Büzürg) 1336 yılında Eretna Bey'i naib olarak bırakarak İlhanlı başkentine hareket etmiştir.[611] Eretna Bey, Demirtaş'ın Memlüklülere iltica ettiği 1327 yılından itibaren Anadolu Valiliği'ni bağımsız bir şekilde idare etmiştir.[612]

5.2.1. Eretnalılar İdaresinde Şebinkarahisar

Moğol hâkimiyetinin sona erdiği bir dönemde, Anadolu'daki son İlhanlı komutanı Eretna Bey, 1327 yılından itibaren bağımsız hareket etmeye başlayarak Amasya, Tokat, Canik, Sivas, Kayseri, Erzincan ve Bayburt şehirlerine hâkim olmuş, Ankara, Erzurum, Şebinkarahisar dâhil Giresun'un güney yamaçlarına ve Samsun'a kadar Doğu Karadeniz'de faaliyet göstermiştir.[613] Eretna Bey, Karadeniz bölgesindeki hâkimiyeti sebebiyle 1334 yılına ait Venedik belgelerinde "Bütün Karadeniz Türkiye'sinin Hâkimi" olarak gösterilmektedir.[614]

Eratna Bey'in doğu sınırlarında faaliyetlerde bulunan Çobanlı Şeyh Hasan, Eretna'nın bağımsız hareket etmesinden rahatsız olarak 1336 yılından itibaren bölgeye baskı uygulamaya başlamıştır. Şeyh Hasan, Aladağ yakınlarında kazandığı bir mücadele sonrasında Eretna sınırları içindeki Şebinkarahisar'a saldırarak burayı da ele geçirmiştir.[615] Ancak daha önce harekete geçen Eretna Bey, İlhanlıların Anadolu'daki otorite zayıflığından faydalanarak bölgede bağımsız hareket edebilmek için 1338-1339 yıllarında Memlük Sultanı ile iletişime geçmiş ve tabiiyetine girmek istediğini bildirmiştir. Bunun üzerine kendisine valilik menşuru gönderilen Eretna Bey

---

[610] R. M. Savory, "Cubānids", *EI*, C. II, , ed. B. Lewis, Ch. Pellat, J. Schacht, E.J. Brill, Leiden 1991, s. 68; Abdülkadir Yuvalı, "Hasan-ı Büzürg", *İA*, C. 16, TDV Yayınları, İstanbul 1994, s. 311.
[611] Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s. 101.
[612] Savory, "Cubānids", s. 68; Yücel, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar*, C. II, s. 8; Kemal Göde, "Eretnaoğulları",*İA*, C.11, TDV Yayınları, İstanbul 1995, s. 295.
[613] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, TTK Yayınları, Ankara 2011, s. 157; Kemal Göde, *Eretnalılar*, TTK Yayınları, Ankara 1994, s. 86; Cl. Cahen, "Eretna", *EI*, C. II, ed. B. Lewis, Ch. Pellat, J. Schacht, E.J. Brill, Leiden 1991, s. 706; Tellioğlu, *Osmanlı Hâkimiyetine Kadar Doğu Karadeniz Bölgesinde Türkler*, s. 162.
[614] Zachariadoui, "Trebizond and The Turks (1352-1402)", ss. 223-224; Göde, *Eretnalılar*, ss. 68-69.
[615] Celayirli Şeyh Hasan Eretna Bey'i naib bırakmıştır. Ancak Demirtaşoğlu Çobanlı Şeyh Hasan, Aladağ yakınlarında Celayirli Şeyh Hasan'ı yenmiştir. Bkz. Göde, *Eretnalılar*, s. 295; Yücel, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar*, C. II, s. 8.

Memlüklü tabiiliği ile Anadolu'da yeni bir dönem başlatmıştır.[616]

1342-1343 yıllarında Çobanlı Şeyh Hasan yeniden Eretna Bey'den kendi hâkimiyetini tanımasını istemiş ancak reddedilince Süleyman Han komutasında bir orduyu Eretna Bey üzerine göndermiştir.[617] Memlük desteğini alan Eretna Bey, 1343 yılı ortalarında Erzincan-Sivas arasındaki Karanbük Ovası'nda yapılan muharebede Çobanlı ordusunu yenerek Şeyh Hasan'ın bölgeyi ele geçirme teşebbüslerine son vermiştir.[618]

Eretna Bey'in 1352 yılında ölmesiyle tahta çıkan Gıyaseddin Mehmed Bey döneminden itibaren devletin birliği zayıflamaya başlamıştır. Eretna Beyi Gıyaseddin Mehmed, hâkimiyeti altındaki bölgelerin yönetimini verdiği güvendiği kişiler tarafından düzenlenen bir suikastla 1365 yılında ortadan kaldırılmıştır. Gıyaseddin Mehmed'in öldürülmesiyle Orta Anadolu'daki siyasi birlik sona ermiş ve yerel beyler bağımsız hareket etmeye başlamışlardır.[619]

1348 yılından itibaren Kelkit Vadisi ve Doğu Karadeniz bölgesine yönelik faaliyetleriyle bölgenin hamisi kabul edilen Ahi Ayna Bey'in 3 Haziran 1362 yılında ölmesiyle Eretnalıların buradaki varlığı da ciddi zarar görmüştür.[620] Ahi Ayna Bey bölgedeki faaliyetleri boyunca Eretnalılara bağlı olan Şebinkarahisar, Ahi Ayna Bey'in ölümüyle Emirzade Pir Hüseyin döneminde artık bağımsız bir şekilde idare edilmeye başlanmıştır. Emirzade Pir Hüseyin Bey, 1362 yılı Temmuz ayında Şebinkarahisar'dan hareket ederek Erzincan'ı ele geçirmiş ve muhaliflerini bölgeden çıkarmıştır. Bu tarihten itibaren 1378-1379 yıllarına kadar Pir Hüseyin Bey, Eretnalıların otorite zayıflığından istifade ederek faaliyetlerini Erzincan ve civarında

---

[616] Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s. 101; Melville, "Anatolia under the Mongols", s. 95; Göde, "Eretnaoğulları", s. 295.
[617] Savory, "Cubānids", s. 68; Sümer, "Anadolu'da Moğollar", ss. 104-110.
[618] Göde, *Eretnalılar*, s. 54-57; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu ve Karakoyunlu Devletleri*, s.156. 1901 yılı İngiliz askerî haritalarında, Şebinkarahisar'ın 30 km güneyinde Harşit Vadisi'nin batısında bir bölgede bahsedilen Çobanlı Kalesi'nin Çobanoğulları devrine ait olduğu tahmin edilmektedir. Bkz. Shukurov, "Between Peace and Hostility: Trebizond and the Pontic Turkish Periphery in the Fourteenth Century", ss. 29-30.
[619] Zachariadou, "Noms Coumans á Trèbizonde", ss. 223-224; Göde, "Eretnaoğulları", s. 295; Yücel, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar*, C. II, ss. 250-251.
[620] Kaynaklarda Erzincan'ı satın alarak buranın emiri olan Ahi Ayna Bey'in bölgedeki faaliyetlerinin ilk defa 1348 yılında başladığı ve Eretna'ya tabii bulunduğu görülmektedir. Bkz. Hahanov, *Panaret'in Trabzon Tarihi*, s. 73; Göde, *Eretnalılar*, s. 248; Yücel, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar*, C. II, ss. 250-251; Yaşar Yücel, "Mutahharten ve Erzincan Emirliği", *Belleten*, C. XXXV, S. 140, Ankara Ekim 1971, ss. 666-668.

devam ettirmiştir.[621]

Şebinkarahisar, Eretna idaresi altında 1365 yılına kadar doğrudan merkezi otoriteye bağlı yönetilirken[622] Mehmet Bey'in ölümüyle Kılıç Arslan'ın hâkimiyeti sürecinde bağımsız bir şekilde yönetilmeye başlanmıştır. Eretna Devleti'nin yaklaşık on yıl süren Şebinkarahisar hâkimiyetinde bölgede Eretnalılara ait herhangi bir yapı örneğine rastlanılmamıştır. Ancak Eretnalıların bölgede sağladığı otorite ile Moğol İstilası ve sonrasında bölgenin Türk yerleşim yeri olarak kalması korunabilmiştir.[623]

5.2.1.1. Kılıç Arslan Dönemi Karahisar Emirliği

Şebinkarahisar Emirliği, 1336 yılında Çobanlı Küçük Hasan tarafından kurulmuş ve 15. asrın ilk çeyreğine kadar zaman zaman bağımsız olarak varlığını sürdürmüştür. Emirliğin ilk yöneticisi Çobanlı Küçük Hasan'dan sonra bölgeye hâkim olan Ahi Ayna Bey, Erzincan-Şebinkarahisar bölgesini idaresi altına almıştır. Bu dönemde Şebinkarahisar yöneticisi hakkında bilgi bulunmazken 1362 yılında Emir Pir Hüseyin'in Erzincan emirinin ölmesiyle idaresini Şebinkarahisar'dan Erzincan'a taşımasından dolayı Şebinkarahisar'da bir dönem emirlik yaptığı tahmin edilebilir. Ancak Pir Hüseyin'in Şebinkarahisar'ı terk etmesiyle bölgede oluşan siyasi boşluk kısa süre sonra Emir Kılıç Arslan tarafından doldurulmuştur.[624]

1365 yılında Eretna Hükümdarı Mehmed Bey'in ölümüyle yerine geçen Alâeddin Ali Bey idaresi altındaki dönemde Kılıç Arslan, Şebinkarahisar'ı yeniden bağımsız bir şekilde yönetmeye başlamıştır.[625] Eretna siyasetinde önemli bir aktör olan Kılıç Arslan zamanında Komnenoslar ile bölgedeki Türk beyleri arasında Khaldia (Gümüşhane civarı) ve Cheriana (Şiran) bölgelerinde birçok çatışma meydana

---

[621] Göde, *Eretnalılar*, ss. 88-93, 120; Turan, *Tarihi Takvimler*, s. 81; Faruk Sümer, "Akkoyunlular", *İA*, TDV Yayınları, İstanbul 1989, C. 2, s. 271; İsmet Miroğlu, "Erzincan", *İA*, C. 11, TDV Yayınları, İstanbul 1995, s. 319; Shukurov, "Between Peace and Hostility: Trebizond and the Pontic Turkish Periphery in the Fourteenth Century", s. 30.

[622] Çobanlı Şeyh Hasan ile Eretna arasındaki mücadelede Şebinkarahisar birkaç defa el değiştirmiştir. Şebinkarahisar'ın Karanbük Savaşı ile 1343 yılından itibaren tam manasıyla Eretna idaresi altında olduğu düşünülmektedir.

[623] Melville, "Anatolia under the Mongols", ss. 96-97; Yücel, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar*, C. II, s. 15.

[624] Şebinkarahisar Emirliği, Eretna ve Kadı Burhaneddin Devletleri'ne zaman zaman tabii olmuştur. Bkz. Yücel, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar*, C.II, ss. 8-15,77,251.

[625] Uzunçarşılı, *Anadolu beylikleri ve Akkoyunlu ve Karakoyunlu Devletleri*, s.158; Yücel, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar*, C. II, s. 19; Zachariadou, "Noms Coumans á Trèbizonde", ss. 223-224; Göde, "Eretnalılar", s. 295.

gelmiştir.[626] Eretnalılar ile beraber hareket eden Emir Kılıç Arslan, 1368 yılında[627] III. Aleksios'un krallığı zamanında Trabzon'a karşı birçok defa sefer düzenlemiş ancak kenti ele geçirmeyi başaramamıştır.[628] Kılıç Arslan 1369 yılında Khaldia topraklarına sefer düzenleyerek bölgeyi harap hâle getirmiş ve çok sayıda esir ele geçirmiştir. 1380 yılına gelindiğinde Kılıç Arslan'ın Trabzon'a yönelik tehditlerini devam ettirdiği görülmektedir. Şebinkarahisar Emiri Kılıç Arslan'ın bulduğu her fırsatta Komnenos ülkesine saldırması emirliğinin nüfuz alanını Giresun'un güneyinin tamamına ve Harşit Vadisi dâhil Trabzon Rum Devleti'nin güneybatı sınırlarına kadar genişlettiğini göstermektedir.[629]

Alâeddin Ali Bey'in 1365 yılında başlayan saltanatı boyunca Kılıç Arslan Şebinkarahisar Emiri olmuştur. Kılıç Arslan, 1380 yılında Alâeddin Ali Bey'in ölümüyle yerine geçen Mehmet Bey'e naip olmuş ancak siyasi mücadeleler sonucunda 1380-1381 yılı kışında öldürülmüştür. Bu tarihten itibaren Şebinkarahisar Emirliği'nin başında Kadı Burhaneddin'in muhaliflerinden Melik Ahmed Bey'in adı geçmektedir. Bu sebeple Kadı Burhaneddin tahta geçtiğinde Melik Ahmed'in kardeşini tutsaklıktan kurtararak ağabeyine karşı mücadele etmesi için onu Şebinkarahisar'a atamıştır.[630]

5.2.2. Kadı Burhaneddin-Şebinkarahisar Emirliği İlişkileri

Eretna Sultanı Mehmet Bey'in küçük yaşta olması nedeniyle naiplik görevine seçilen Emir Kılıç Arslan, muhalifi olan Kadı Burhaneddin ile mücadeleye girişmiştir. Kadı Burhaneddin, Kılıç Arslan ve beraberindeki pek çok devlet adamını ortadan kaldırarak önce hükümdar naibi olmuş ve ardından bağımsızlığını ilan ederek 1381 yılı sonbaharından itibaren Eretna tahtını ele geçirmiştir.[631]

Kadı Burhaneddin Şebinkarahisar idaresine tutsaklıktan kurtardığı Melik Ahmed'in kardeşini tayin ederek emirliğin bağımsız hareket etmesini önlemek

---

[626] Fallmerayer, *Trabzon İmparatorluğunun Tarihi*, s. 185; Yücel, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar*, C. II, s. 44.
[627] Göde, "Eretnalılar", s. 116; Zachariadou, "Noms Coumans á Trèbizonde", ss. 232-233; Shukurov, "Between Peace and Hostility: Trebizond and the Pontic Turkish Periphery in the Fourteenth Century", ss. 28-29.
[628] Bryer, "Greeks and Türkmens; The Pontic Exception", s. 146.
[629] Hahanov, *Panaret'in Trabzon Tarihi*, ss. 85-90 Lebeau, *Histoire du Bas-Empire*, C. XX, ss. 503-504.
[630] Yücel, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar*, C. II, s. 77; Shukurov, "Between Peace and Hostility: Trebizond and the Pontic Turkish Periphery in the Fourteenth Century", s. 31.
[631] Göde, "Eretnalılar", s. 296; Abdülkerim Özaydın, "Kadı Burhaneddin", *İA*, C. 24, TDV Yayınları, İstanbul 2001, ss. 74-75.

istemektedir.[632] Eretna Devleti'nin ortadan kalktığı bu dönemde, Erzincan Emiri Mutahharten ve Şebinkarahisar Emiri Melik Ahmed bağımsız hareket edebilmek adına Kadı Burhaneddin'e karşı müttefik olmuşlardır. Kadı Burhaneddin'in doğu politikasında attığı adımlar iki müttefik Türk beyini daha da yakınlaştırmıştır. 1395 yılı Ekim ayında Bayburt yakınlarında Kadı Burhaneddin ile Emir Mutahharten, Akşehir-Şebinkarahisar-Erzincan bölgesinin hâkimiyeti için karşı karşıya gelmiştir. Mutahharten'in kuvvetleri Kadı Burhaneddin'in ordusunu bozguna uğratmış ve geri çekilmek zorunda bırakmıştır. Kadı Burhaneddin'in hayatı boyunca Mutahharten ile Melik Ahmed'e yönelik yaptığı seferlerin sonuçsuz kaldığı ve bu beyleri itaat altına alamadığı bilinmektedir.

Kadı Burhaneddin Komnenos idaresindeki Doğu Karadeniz kıyılarını hâkimiyeti altına almak düşüncesindedir. Ancak Trabzon Rum Devleti bölgedeki otoritesini kaybetmemek için komşu beyliklerle ittifak yapmış, Kadı Burhaneddin'in bölgedeki faaliyetlerini engellemiştir. Nitekim Kadı Burhaneddin'in Karadeniz kıyılarına hâkim olma siyasetinde attığı ilk adım, sahile açılan önemli bir askeri üs vaziyetindeki Şebinkarahisar civarını ele geçirmektir ancak bölgeye pek çok sefer düzenlemişse de başarı sağlayamamıştır. [633]

Kadı Burhaneddin 1398 yılında Akkoyunlu Osman Bey tarafından öldürülmüştür. Kadı Burhaneddin'in ortadan kaldırılması Anadolu'nun kuzeyinde ortaya çıkan siyasi boşluğu değerlendirmek üzere harekete geçen iki önemli hükümdar olan Yıldırım Bayezid ve Timur'u karşı karşıya getirerek bölgede karışıklıkların başladığı bir süreci başlatmıştır.[634]

5.2.3. Melik Ahmed Dönemi Şebinkarahisar Emirliği

XIV. yüzyılın sonlarında Eretnalıların iç karışıklıklarla uğraştığı bir dönemde, Eretnalıların nüfuzu altındaki bölgelere yerleşen Türkmen grupları bağımsız siyasi teşekküller kurma yoluna gitmişlerdir. Bu dönemde Şebinkarahisar Eretna hâkimiyeti

---

[632] Şebinkarahisar Emiri Melik Ahmed'in neden hapsedildiğine dair bilgi bulunmamaktadır. Ayrıca Esterabadi, Kadı Burhaneddin'in Şebinkarahisar'a atadığı kişinin Melik Ahmed'in kardeşi olduğunu kaydetmektedir. Bkz. Aziz b. Erdeşir-i Esterabadi, *Bezm u Rezm*, s. 228; Göde, *Eretnalılar*, s. 135; Yücel, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar*, C. II, s. 77; Shukurov, "Between Peace and Hostility: Trebizond and the Pontic Turkish Periphery in the Fourteenth Century", s. 31.

[633] Yücel, *Kadı Burhaneddin Ahmed ve Devleti*, ss. 111-149. Bu seferlerin yapılmasında Mutahharten-Melik Ahmed ittifakını bozma düşüncesi de etkili olmuştur. Bkz. Yücel, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar*, C. II, ss. 179-192.

[634] Shukurov, "Between Peace and Hostility: Trebizond and the Pontic Turkish Periphery in the Fourteenth Century", s. 27.

sahası içindedir. Ancak bölgenin hamisi durumundaki Erzincan Beyi Mutahharten bağımsız hareket etme çabası içindedir. 1379 yılında Eretna Hükümdarı Alâeddin Ali Bey bölgeyi tekrar ele geçirmek için harekete geçmiş fakat Akkoyunlulardan destek alan Mutahharten, saldırılara karşı koyarak Erzincan merkez olmak üzere Bayburt, Kemah, İspir, Erzurum, Tercan'ı ele geçirmiş ve Şebinkarahisar'ı da tabiiyeti altına almıştır. Aynı tarihlerde Trabzon Rum Devleti'nin de haraç vermek şartıyla Mutahharten'in kontrolü altına girdiği görülmektedir.[635]

1380-1381 kışında Kılıç Arslan'ın öldürülmesiyle Şebinkarahisar Emirliği Melik Ahmed Bey'in idaresi altına girmiştir. Melik Ahmed, Eretna yönetimini ele geçiren Kadı Burhaneddin'e karşı muhalifler tarafında yer almıştır. Bu sebeple Şebinkarahisar Emirliği'nin elinden alınması amacıyla kardeşi Nebi Bey, Kadı Burhaneddin tarafından buraya atanmışsa da emirliği ele geçirmede başarılı olamamıştır.[636]

Melik Ahmed, Kadı Burhaneddin'e karşı varlığını koruyabilmek adına Mutahharten ile müttefiklik kurmuştur. Mutahharten'in de Kadı Burhaneddin'e karşı Melik Ahmed ile işbirliğine girmesi iki taraf için faydalı görülmektedir. Mutahharten'in nüfuz alanını genişlettiği bir dönemde Melik Ahmed Bey ile kurdukları dostluk önemli bir ittifak hâline gelmiştir. Hatta Timur'un Anadolu'ya yönelik ilk harekâtında varlığını tehdit altında gören Mutahharten'in ailesini güvenilir bir yer olan Şebinkarahisar Emiri Melik Ahmed Bey'in yanına göndermesi aralarındaki güveni ispatlar niteliktedir.[637]

1395 yılına gelindiğinde Kadı Burhaneddin'in Emir Mutahharten ile Melik Ahmed üzerine düzenlediği seferlerde başarılı olamadığı görülmektedir.[638] Ancak 1395 yılında Melik Ahmed kısa bir süre Kadı Burhaneddin'in hâkimiyetini kabul etmiştir. Aynı yılın sonunda Mutahharten, Kadı Burhaneddin'i Pulur'da mağlup

---

[635] Aziz b. Erdeşir-i Esterabadi, *Bezm u Rezm*, ss. 155-162; Ebu Bekr-i Tihrani, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, s. 36; Clavijo, *Timur Devrinde Kadiz'den Semerkant'a Seyahatler*, ss. 136-139; Yücel, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar*, C. II, s. 268; Shukurov, "Between Peace and Hostility: Trebizond and the Pontic Turkish Periphery in the Fourteenth Century", ss. 30-31.

[636] Kadı Burhaneddin, Eretna tahtını ele geçirmek için önde gelen devlet adamlarından bazılarını ortadan kaldırmıştır. Ancak Amasya Emiri Şadgeldi'nin tahtta hak iddia etmesiyle Kadı Burhaneddin ile çıkarları çatışmıştı. Kadı Burhaneddin'in Eretna hükümdarı Mehmet Bey'i öldürmesiyle oluşan muhalif grubun başını çektiği Şadgeldi, Mutahharten ve diğer destekçileri ile birlikte Kadı Burhaneddin'e karşı harekete geçmiş ve böylece ülkede iç karışıklıklar ortaya çıkmıştır. Bkz. Aziz b. Erdeşir-i Esterabadi, *Bezm u Rezm*, ss. 218-239; Yücel, *Kadı Burhaneddin Ahmed ve Devleti*, ss. 47-58.

[637] Aziz b. Erdeşir-i Esterabadi, *Bezm u Rezm*, s. 309; Yücel, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar*, C. II, ss. 263-268.

[638] Yücel, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar*, C. II, s. 181.

etmiştir ve ardından geri çekilen Kadı Burhaneddin'in ordusuna Melik Ahmed de saldırmışsa da önemli bir başarı elde edememiştir. Buradan anlaşılacağı üzere Melik Ahmed, Kadı Burhaneddin'in hâkimiyetini bir yıl bile tanımayarak ordusuna saldırmış ve Kadı Burhaneddin'in tabiiyetini reddetmiştir.

Melik Ahmed Bey, Kadı Burhaneddin'e karşı bağımsızlığını koruma mücadelesi içindedir. Kadı Burhaneddin, Şebinkarahisar Emiri Melik Ahmed'in bölgedeki faaliyetlerini kısıtlamak amacıyla Şebinkarahisar sınırında bir kale kurması konusunda Akkoyunlu Osman Bey'e talimat vermiştir. Osman Bey kale için gerekli çalışmalara hemen başlamıştır. Kadı Burhaneddin, Melik Ahmed'i ve Mutahharten'i kontrol altında tutmak için ilave tedbirler alarak Emir Sadü'l-Mülk'ü Kemah bölgesine göndermiştir. Ancak kısa zaman sonra Kadı Burhaneddin'in Kara Yülük Osman Bey tarafından öldürülmesi Melik Ahmed Bey'i rahatlatmıştır.[639] Kadı Burhaneddin saltanatı boyunca bütün çabasına rağmen Şebinkarahisar'ı doğrudan ele geçirememiştir.[640]

Melik Ahmed Bey emirliğinin sınırlarını genişletmek istemektedir. Ancak batıdaki kuvvetli düşmanı Kadı Burhaneddin karşısında ilerlemenin oldukça zor olduğunun farkındadır. Ayrıca doğusundaki güçlü komşusu Mutahharten ile hayati öneme sahip bir müttefikliği bulunduğundan emirliğinin sınırlarını genişletmek için selefi Emir Kılıç Arslan gibi kuzey tarafındaki Komnenos topraklarına yönelmiştir. Bulunduğu bölgeden bir ordu ile Karadeniz sahillerine ulaşmak oldukça zahmetlidir. Fakat Melik Ahmed'in kaynaklarda tespit edemediğimiz bir yol ile Harşit Vadisi içlerinden Bedreme Kalesi'ne ulaştığı ve burayı ele geçirdiği bilinmektedir. Kaynaklarda 1380'li yıllarda Şebinkarahisar Emiri Melik Ahmed'in aynı zamanda Kürtün Beyi (Doğankent-Kürtün) olarak da gösterildiği bilinmektedir.[641]

Burada akıllara III. Aleksios'un 1380 yılı Mart ayında Harşit Vadisi içlerine gönderdiği ordu gelmektedir. Nitekim bahsedilen tarihte Şebinkarahisar Emirliği Kılıç Arslan idaresindedir. Kılıç Arslan'ın pek çok defa Komnenoslar üzerine sefere çıkmış olması, Trabzon kralını Hacıemiroğlu ülkesine giderken yolundan çevirmiş olması, Çepnilerin kışlağı durumunda olan Harşit içlerine uzanan 1380 yılı seferi bölgedeki

[639] Aziz b. Erdeşir-i Esterabadi, *Bezm u Rezm*, ss. 437-510; Yücel, *Kadı Burhaneddin Ahmed ve Devleti*, s. 155; Yücel, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar*, C. II, s. 268.
[640] Shukurov, "Between Peace and Hostility: Trebizond and the Pontic Turkish Periphery in the Fourteenth Century", ss. 30-31.
[641] Sümer, *Çepniler*, s. 63.

faaliyetleri ile yakından ilişkili olmalıdır.[642] Hatta Komnenosların esirlerini Çepnilerden kurtarmasından anlaşılacağı üzere buraya daha önce bir sefer düzenlendiği ve Trabzon Rum Devleti vatandaşlarının esir edildiği görülmektedir. Kaynaklarda Kılıç Arslan'ın Harşit Vadisi boylarında herhangi bir faaliyetine rastlanılmasa da Kılıç Arslan'ın Bedreme Kalesi'ne kadar inmese de Harşit Vadisi'nin Doğankent ve yukarı bölgesindeki faaliyetleri bu bölgenin ilk fatihinin Kılıç Arslan olabileceğini düşündürmektedir.

Şebinkarahisar Emiri Melik Ahmed'in Bedreme Kalesi'ne ulaşmak için iki güzergâh izlediği öngörülmektedir. İlk güzergâh, Alucra'nın kuzeyinden Demirözü ile Torul ilçeleri sınırlarındaki Dağdibi köyleri üzerinden Demirkapı Deresi'ne ulaşan yoldur. Aynı yolun benzer bir güzergâhı da yine Alucra'nın kuzeyinden Kurtbeli Geçidi geçilerek Sümüklü Deresi boyunca ulaşılan yoldur. Birbirine yakın olan iki yol da Kürtün boylarına açılmaktadır. İkinci güzergâhınsa Giresun Dağları'nın güneyindeki Koman Köyü üzerinden başladığı düşünülmektedir. Nitekim bahsettiğimiz dönemde Harşit Vadisi'ne açılan Torul bölgesinde, Komnenoslar ile müttefik ancak kendi başlarına hareket eden Kabazitanes ailesi hüküm sürmektedir.[643] Varlıklarını Komnenoslardan sonra bile devam ettiren bu beylik, Melik Ahmed'in Kabazitanes topraklarından geçerek Harşit Vadisi'ne giriş yapılabilen yol üzerinden geçmesini engellemiştir. Zaten Torul'u aşan bir ordunun Harşit Vadisi'ni geçerek Tirebolu'ya saldırmak yerine Zigana Geçidi'ni geçerek Trabzon'a saldırması hem beyliğin adını duyurması hem de seferde kazanılacak ganimetin çokluğu ile daha mantıklı görülmektedir. Koman Köyü[644] üzerinden yayla yoluyla Doğankent'e ulaşılan ikinci güzergâh ve bölgede hâkim bir tepede kurulan Dandi Kalesi muhtemelen bu dönemde kullanılmış olmalıdır.

Şebinkarahisar hâkimi Melik Ahmed Bey'in Harşit içlerine doğru hareket ederek Bedreme Kalesi'ni ele geçirmesi ile 1387 yılında Hacıemiroğullarının başına geçen Süleyman Bey'in Giresun kıyılarında faaliyet gösterdiği tarihler birbirine çok yakındır.[645] XIV. asrın sonlarında Giresun topraklarının Tirebolu'ya kadar olan kuzey

[642] Hahanov, *Panaret'in Trabzon Tarihi*, s. 90; Sümer, *Çepniler*, s. 130.
[643] Fallmerayer, *Trabzon İmparatorluğunun Tarihi*, s. 278.
[644] Bu köyde at üstünde mızraklı bir asker figürü olduğu ancak bölgeye gittiğimizde kaçak kazıların sonucu olarak figürün olduğu dere kenarındaki kayanın yakın zamanda yok edildiği söylenmektedir.
[645] Bostan, *XV-XVI.* Asırlarda *Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisadi Hayat*, s. 355; Yücel, *Kadı Burhaneddin Ahmed ve Devleti*, s. 155; Fatsa, *XV ve XVI Yüzyıllarda Giresun Sosyal ve Ekonomik Hayat*, s. 7.

ve güney bölgelerinin tamamını yöneten bu iki Türk beyinin birbirleriyle olan ilişkilerine dair kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlanılmamıştır. Melik Ahmed Bey'in Kadı Burhaneddin ile husumet içinde olduğu tarihlerde, Hacıemiroğlu Süleyman Bey Kadı Burhaneddin'e tabii durumdadır. Bu durumda Kadı Burhaneddin'in düşmanı durumundaki Şebinkarahisar Emiri Melik Ahmed ile Hacıemiroğlu Süleyman Bey arasında bir müttefiklik ilişkisi olmadığı düşünülebilir. Gerçekten Melik Ahmed ile Süleyman Bey arasında bir ittifak kurulacak olsaydı, Giresun'un doğu topraklarını idare eden Komnenosların bölgede varlığını devam ettiremeyeceği aşikârdır.

5.2.3.1. Şebinkarahisar-Erzincan Hattındaki Kale ve Hisarlar

Şebinkarahisar'dan Erzincan'a Kelkit Vadisi boyunca ulaşılabilen üç güzergâh bulunmaktadır. İlki Kelkit Vadisi'nin güney kısmı boyunca Refahiye üzerinden doğuya doğru uzanan yol, ikincisi Giresun Dağları'nın hemen güneyinden (Doludere-Çamlıyayla-Mesudiye'nin kuzeyi) Alucra yoluyla devam eden yol ve sonuncusu ise daha zahmetli olan Çamoluk üzerinden Kelkit Havzası'na açılan yoldur. Bölgenin engebeli yapısı bu güzergâhlardan birini kullanmayı zaruri kılmaktadır. Orta Çağ tarihi kaynaklarında bu güzergâhlar üzerinde adına rastlanılmayan ancak bölge de adından sıkça söz edilen kalelerden bahsedilmektedir. İlk yapılışı hakkında bilgiler bulunmayan kalelerin Şebinkarahisar Emirliği döneminde, bölgedeki mücadelelerde kullanıldığı tahmin edilmektedir. Özellikle Kadı Burhaneddin'in Melik Ahmed ile Mutahharten ittifakına karşı her fırsatta yaptığı saldırılar bu beyleri birbirlerine daha da yakınlaştırmış, aralarındaki ilişki dostluk haline gelmiştir. Bunun bir sonucu olarak iki müttefik, Kadı Burhaneddin'e karşı batı sınırlarında savunma hatları ya da gözlem hisarları oluşturmuş olmalıdır. Ancak kaynaklarda buna dair bilgi bulunmamaktadır. Kadı Burhaneddin'in son zamanlarında Akkoyunlu Osman Bey'i, Melik Ahmed ve Mutahharten'e karşı görevlendirmesiyle bölgedeki Akkoyunlu varlığının etkisi artmıştır. Bu sebeple iki emirin birbirleri ile ulaşım sağladıkları güzergâhlar üzerinde tedbir ve güvenliği artırmak için hisarlar veya gözlem kuleleri yaptırmış olmaları fikrini kuvvetlendirmektedir.

Kadı Burhaneddin, Osman Bey'e Şebinkarahisar yakınına bir kale yapması için emir vermiş ve Osman Bey hemen hazırlıklara başlamıştır.[646] Avarak (Hacıahmetoğlu)

[646] Aziz b. Erdeşir-i Esterabadi, *Bezm u Rezm*, s. 311, 509; Yücel, *Kadı Burhaneddin Ahmed ve Devleti*, ss. 139-149.

Kalesi olduğunu düşündüğümüz bu kalenin, Arda Kalesi ile devamındaki yola hâkim bir tepe üzerinde bulunan Kaledere Kalesi'nin yerlerine bakıldığında,[647] bu kalelere karşı batı tarafta uygun bir noktada kurulduğu görülebilir. Bahsettiğimiz Kaledere ve Arda Kalesi, Şebinkarahisar ve Erzincan arasında dağlık bir güzergâhta yolun kontrolü ve güvenliği için oldukça uygun mevkide yer almaktadırlar.[648]

5.2.3.2. Avarak (Hacıahmetoğlu) Kalesi

Günümüzde lokasyonu tam olarak yapılmamış olan Avarak (Hacıahmetoğlu) Kalesi, Alucra'nın 22 kilometre güneybatısında Çamoluk'un 5 kilometre batısında Hacıahmetoğlu Köyü'nde bulunmaktadır. Kale, kurulduğu yer itibariyle Kelkit Çayı kenarında bölgeye hâkim bir mevkide kurulmuştur.

Avarak (Hacıahmetoğlu) Kalesi'nin VIII. ve X. Asırlar arasında Koloneia'ya yapılan Arap saldırılarını engellemek amacıyla kurulan Arauraka hisarının (karargâh) yerinde yapıldığı ya da eski hisarın tamir edildiği düşünülmektedir.[649] Mindeval'in, (Çamoluk) Nikopolis'ten Satala'ya giden Roma askeri yolunun menzili olduğu düşünüldüğünde, Avarak kalesinin yeri ve önemi daha açık anlaşılmaktadır. Kale yerleşkesi üzerinde herhangi bir arkeolojik kazı çalışması yapılmadığından bilgilerimiz kısıtlı kalmaktadır.

5.2.3.3. Dandi/Danda Kalesi

Osmanlı dönemindeki adı Harşit olan Doğankent ilçesinin 1486 tarihli tahrir defterlerinde adı geçmektedir. İlk dönem kayıtları, bölgedeki Türk yerleşiminin tarihî temellerini Osmanlılardan çok daha eskiye götürmektedir.[650] Doğankent, Kelkit Vadisi'nin Karadeniz'e açıldığı Harşit Vadisi üzerinde önemli bir mevkide kurulmuştur. Etrafı yüksek dağlarla çevrili ilçe merkezinin hemen güneybatısında dik bir tepe üzerinde bir kale/kule kalıntısı bulunmaktadır. Harşit Vadisi'ne bağlanan bir vadi kavşağının üzerine kurulan hisar hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgi bulunmaktadır. Süttaşı Köyü sınırları içinde bulunan yapı yörede Dandi ya da Danda

[647] Kaledere Kalesi'nin kurulduğu bölge de yapılan saha çalışmasında kaya üzerinde tünel, (su yolu) oyuklar ve merdiven basamakları görülmüştür.
[648] Arda, Kaledere ve Hacıahmetoğlu Kaleleri için ayrıca bkz. Pekşen, *Giresun İli Eskiçağ Tarihi*, ss. 52-53.
[649] Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C. 1, ss. 169-177. Umar, Bryer'in Arauraka'nın Avarak'ı işaret ettiği lokasyon izahını hatalı bulmaktadır. Ayrıca Avarak'ın Ermenice yıkıntı yer anlamına gelen Avareg kelimesinden geldiğini iddia etmektedir. Bkz. Umar, *Türkiye'de Tarihsel Adlar*, s. 91.
[650] Emecen, "Harşit Vadisinin Yerleşim Tarihi Üzerine Notlar", s. 43.

Kalesi diye adlandırılmaktadır.[651]

Yapının bulunduğu tepeye oldukça taşlık dik bir patika üzerinden ulaşılmaktadır. Tepede kaçak kazılara ait pek çok iz bulunmaktadır. Bu sebeple kalıntı olsa bile kalıntıya ulaşmak mümkün gözükmemektedir. Yerleşke üzerinde herhangi bir duvar kalıntısı ile karşılaşılmamıştır ancak yıkıldığı düşünülen bir yapıya ait eşit ölçülerde kırılmış ya da şekillendirilmiş kaya parçalarına rastlanılmıştır. Buranın tarihî bir yerleşmeye ait olması durumu yapılacak arkeolojik çalışmalar yardımıyla izah edilebilir. Yerleşkenin bölge için oldukça önemli konumu ve sahip olduğu alan, buranın gözlem kulesi olarak kullanılmış olmasını düşündürmektedir.

Melik Ahmed Bey'in Harşit yolunda kullandığını tahmin ettiğimiz rotanın üzerinde önemli bir noktada yer alan kale, Kelkit Havzası'ndaki Koman Köyü üzerinden Doğankent'e dolayısıyla Harşit Vadisi'ne açılan kavşakta bulunmaktadır. Kalenin Kürtün üzerinden Süme (Sünte) Deresi yoluyla Maçka bölgesine geçiş için kestirme bir yol hattında bulunması da dikkat çekicidir. Nitekim XIV. asırda, Giresun ve Ordu'nun sahil yörelerinden Trabzon Rum Devleti üzerine yapılan seferlerde buranın kullanılmış olması muhtemel gözükmektedir.[652]

5.3. Ankara Savaşı ve Sonrasında Bölgedeki Durum

Timur, 1399 yılında Bağdat'ı topraklarına kattığında, Celayirli Hükümdarı Sultan Ahmed ve Karakoyunluların reisi Kara Yusuf Osmanlı Devleti'ne iltica etmişlerdir. Timur, Osmanlı Devleti'nden kendisine sığınan beylerin iadesini istemiş ancak Yıldırım Bayezid bunu kabul etmemiştir.[653] Bunun yanı sıra Bayezid, Anadolu'da Türk siyasi birliğini kurmaya çalışmak arzusuyla yaklaşık 1401 yılında Sivas-Erzincan civarına bir sefer düzenlemiştir. Sefer sonunda Erzincan'ı ele geçirerek kent idaresini önce Karakoyunlu Kara Yusuf Bey'e bırakmış ancak daha sonra Erzincan halkının isteği üzerine vasal olmayı kabul eden Mutahharten yeniden Erzincan yöneticisi yapılmıştır.[654]

Osmanlı tabiiyetinden rahatsız olan Erzincan Emiri Mutahharten, Timur'dan

---

[651] Umar, *Türkiye'de Tarihsel Adlar*, ss. 200-201.
[652] Kuruca, "Harşit Vadisinde Türk İskanı ve Kolonizasyon Hareketleri", s. 88.
[653] L. Bouvat, "Timūr Lang", *EI*, C. IV, ed. M. Th. Houtsma vd., Leyden Late E. J. Brill Ltd, London 1934, s. 778; Yusuf Halaçoğlu, "Ankara Savaşı", *İA*, C. 3, TDV Yayınları, İstanbul 1991, s. 211.
[654] Mehmed Neşri, *Kitâb-ı Cihan-Nümâ*, C. II, s. 335; *Aşıkpaşaoğlu Tarihi*, s. 74; Hadîdî, *Tevârih-i Âl-i Osman*, ss. 124-125; Aziz b. Erdeşir-i Esterabadi, *Bezm u Rezm*, ss. 443-444; Miroğlu, "Erzincan", s. 319.

yardım istemiştir. Timur, Yıldırım'a bir mektup göndererek kâfirlerle olan mücadelesinden dolayı ülkesine saldırmadığını belirtmiş ve Mutahharten'den vergi alınmasından vazgeçilmesini istemiştir.[655] Ayrıca Timur, Kadı Burhaneddin'den tabiiyetine girmesini istemiştir. Kadı Burhaneddin ise harekete geçerek Osmanlı Padişahı Yıldırım Bayezid, Memlük Sultanı Berkuk ve Altın Orda Hanı Toktamış ile Timur'a karşı ittifak kurmuşlardır.[656] Ancak Timur'un Toktamış'ı yenmesi, kısa zaman sonra Kadı Burhaneddin'in öldürülmesi ve Berkuk'un da ölmesiyle Timur uygun zamanda harekete geçmiş ve ilk seferinde Sivas'ı ele geçirerek surlarını yıktırmış ve kent ahalisini katletmiştir.[657]

Ankara Savaşı'ndan hemen önce Şebinkarahisar çevresinde bu olaylar yaşanırken Giresun kıyılarında XV. asır başlarında Sultan Yıldırım Bayezid, Giresun Kalesi ve limanının onarılması için Komnenoslara bazı yardımlarda bulunarak Kral III. Manuel'in desteğini kazanmayı amaçlamıştır. Ancak Timur'un durumu fark etmesiyle Trabzon'a gönderdiği bir ordu, Manuel'e Timur ile ittifak yapmanın daha cazip olduğunu düşündürmüştür.[658] Timur, Osmanlılara karşı Anadolu seferine çıktığında bölgedeki pek çok beylik gibi Trabzon Rum Devleti de donanmasını Timur'un emrine vererek tarafını açıkça belli etmiştir.[659]

İki ordu arasında 28 Temmuz 1402 yılı Cuma günü başlayan savaş, Osmanlı ordusunun yenilmesi ve Yıldırım Bayezid'in esir edilmesiyle sona ermiştir. Ankara Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin mağlup olmasıyla Timur'un hâkimiyeti Anadolu içlerine yayılmıştır.[660] Kuzeydoğu Anadolu içlerine doğru hareket eden Timur ordularından büyük bir grubun da Giresun'a geldiği görülmektedir. Buradan tahminen on dört saatlik mesafedeki Trabzon'a giden yol üzerinde dağların ve derelerin

---

[655] Nizamüddin Şami, *Zafernâme*, s. 260; Clavijo, *Timur Devrinde Kadiz'den Semerkant'a Seyahatler*, s. 139. Mutahharten-Timur ilişkisi, Timur'un 1387 yılında Anadolu'ya geldiğinde Mutahharten'in ona tabiiliği ile başlamıştır. Timur'un Anadolu'ya 1394 yılında yaptığı ikinci seferle aralarındaki ilişki daha da kuvvetlenmiştir. 1400 yılında Sivas'ın ciddi zarar gördüğü seferde ise Timur, Erzincan'a uğramıştır. Timur'un Anadolu'daki seferlerinde Mutahharten'in mihmandarlık yapması ve tabiiyetini bildirmesine Timur, Mutahharten'in haklarını korumakla karşılık vermiştir. Bkz. Miroğlu, "Erzincan", s. 319; Aka, *Timur ve Devleti*, s. 27.

[656] Aka, *Timur ve Devleti*, ss. 19-20.

[657] Mehmed Neşri, *Kitâb-ı Cihan-Nümâ*, C. II, s. 347; Nizamüddin Şami, *Zafernâme*, ss. 262-300; Ebu Bekr-i Tihrani, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, s. 44; Sahibkıran Emîr Timur Muhammed Tarağay Bahadıroğlu, *Timur'un Günlüğü*, haz. Kutlukhan Şakirov, Adnan Aslan, İnsan Yayınları, İstanbul 2010, s. 59; Aka, *Timur ve Devleti*, ss. 23-26.

[658] Shukurov, *The Byzantine Turks*, s. 295.

[659] Zachariadou, "Trebizond and The Turks (1352-1402)", s. 236.

[660] Mehmed Neşri, *Kitâb-ı Cihan-Nümâ*, C. II, s. 351; *Aşıkpaşaoğlu Tarihi*, ss. 77-78; Ebu Bekr-i Tihrani, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, s. 46; Sahibkıran Emîr Timur Muhammed Tarağay Bahadıroğlu, *Timur'un Günlüğü*, s. 67; Aka, *Timur ve Devleti*, ss. 28-29.

bulunması nedeniyle ulaşıma uygun olmayışı ordunun güzergâhını değiştirmiştir. Bu ordu, Bayburt vadisine ulaşan yolu takibe koyulmuştur. Timur ordularının Giresun'un vadi içlerine yönelerek Kelkit Vadisi'ne hangi yoldan çıktığı ya da Giresun'a hangi güzergâh üzerinden geldikleri hakkında kaynaklarda bilgiye rastlanılmamıştır. Timur'un ordusunun Ordu kenti istikametinden gelmesi olasılığı olduğu gibi, Aksu Vadisi'ni ya da Kulakkaya-Kayadibi yolunu kullanarak Giresun sahillerine çıktıkları da düşünülebilir. İki yüz bin kişi olduğu söylenen Moğol süvarilerinin sahil boyunca biraz ilerleyerek karşılaştıkları zor arazi şartları sebebiyle yollarını değiştirerek dönüşe geçtikleri ve Bayburt'a çıkan en kolay ve kısa güzergâh olan Harşit Vadisi'ni kullanmaları kuvvetli bir ihtimaldir.[661]

Timur'un ordusu, Anadolu üzerine çıktığı seferin dönüş güzergâhında Kösedağ, Erzincan üzerinden Bayburt oradan da Erzurum'a hareket ederek Anadolu'yu terk etmiştir. Timur, Anadolu'daki beyliklere eski topraklarını geri vererek bu beylikleri yeniden siyasi bir teşekkül hâline getirmiştir. Timur'un Anadolu'dan ayrıldığı 1403 yılı sonlarında Mutahharten'in hayatta olduğu ve Şebinkarahisar'ın da içinde olduğu bölgede hâkimiyetini sürdürdüğü bilinmektedir.[662]

5.3.1. Hacıemiroğulları Beyliği ve Sonrası

Timur, 1403 yılı sonlarına doğru Anadolu'yu terk ederken Trabzon Krallığı ve çevresindeki siyasi teşekkülleri, yeğeni Mirza Halil Sultan idaresindeki valiliğe bırakmıştır.[663] Giresun ve çevresi hakkındaki bu döneme ait bilgiler İspanyol elçisi Clavijo'nun kaydettikleriyle takip edilebilmektedir. Clavijo, 1404 yılında Giresun sahillerinden doğuya doğru ilerlerken Tirebolu'ya kadar olan bölgenin Timur'un

[661] Schiltberger, Yıldırım Bayezid ile Ankara Savaşı'na katılmış ve Timur ordularına esir düşerek bundan sonraki notlarına Timur esareti altında devam etmiş Bavyera'lı Osmanlı esiridir. Schiltberger, seyahat notlarında Timur ordusunda bir grup asker ile Giresun'a geldiği ve kentin Lasia Krallığı'na ait Greklerin meskûn olduğu bir kent olarak kaydetmiştir. Fallmerayer, Schiltberger'in eserindeki bu bilgilerin Menzel'in metninde olduğunu fakat 1549 baskısında olmadığını belirtmiştir. Elimizdeki Türkçe tercümesinde bahsedilen bilgiler yer almamaktadır. Bkz. Fallmerayer, *Trabzon İmparatorluğu Tarihi*, ss. 215-216; Johannes Schiltberger, *Türkler ve Tatarlar Arasında*, çev. Turgut Akpınar, İletişim Yayınları, İstanbul 1997; Kemal Beydilli, "Schiltberger, Hans Johannes", *İA*, C. 36, s. 228; Turan, *Tarihi Takvimler*, s. 83.

[662] Erzincan'dan Menteşe Bölgesi'ne kadar Karaman, Germiyan, Aydın, Saruhan, Menteşe ve Hamidoğulları beyliklerine ait topraklar iade edilmiştir. Ayrıca Timur'un 1403 yılı Temmuz ayında Gürcistan'a vardığı, 1403 yılı yaz aylarında ise Anadolu'dan ayrıldığı belirtilmektedir. Bkz. Aka, *Timur ve Devleti*, s. 231; Clavijo, *Timur Devrinde Kadiz'den Semerkant'a Seyahatler*, s. 137; Yücel, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar*, C. II, s. 298; Fallmerayer, *Trabzon İmparatorluğu Tarihi*, ss. 215-217.

[663] Fallmerayer, *Trabzon İmparatorluğu Tarihi*, s. 217. Anadolu'nun da içinde bulunduğu toprakların valiliğinin Mirza Ömer'e verildiği belirtilmektedir. Bkz. Aka, *Timur ve Devleti*, s. 31.

tabiiyeti altında on bin askerlik kuvvetiyle Hacıemiroğlu adında bir Türk beyinin idaresi altında olduğunu ve Trabzon Krallığı'nın sınırlarının buradan itibaren başladığını belirtmektedir. XV. asrın başlarında, Trabzon Krallığı batı sınırı, Giresun'un yaklaşık kırk beş kilometre doğusunda bulunan Tirebolu'dan başlamakta ve Giresun'un batısından buraya kadar üç günde gelinebilmektedir.

Yolculuğuna devam eden Clavijo'nun Trabzon Krallığı'ndan ayrılınca güney yönünde bir günlük mesafede krallık mihmanderleri için tehlikenin başladığını ve burada imparatorluk düşmanlarının bulunduğunu belirtmesinden de anlaşılacağı üzere krallığın güney sınırlarının bir günlük mesafeden itibaren tehdit altında olduğu görülmektedir.[664] Osmanlıların 1427-1428 yıllarında Ordu ve Giresun bölgesini de kapsayan seferi sırasında Hacıemiroğulları toprakları ele geçirilerek beyliğe son verilmiştir.[665]

Bu tarihten itibaren Giresun, Tirebolu ve Görele kalelerinin Timur'un tabiiyeti altındaki Komnenosların elinde olduğu ve kalelerin dışında kalan arazilerin tamamının bölgedeki Türk beyliklerinin idaresi altında olduğu açıktır.[666] Giresun topraklarındaki Türk beyleri, bulundukları bölgede hayvancılığa uygun alanlara ve otlağı bol arazilere yerleşmişlerdir. Hâkimiyet alanı Doğu Karadeniz boyunca uzanan sahil kaleleri ile sınırlı Trabzon Krallığı ise bu dönemde varlığını akrabalık kurduğu Türk beyleri ile ittifak kurarak koruma çabası içindedir.[667]

1418-1419 yıllarına gelindiğinde Giresun kıyılarının en batısında "Karahisar Caniki" olarak adlandırılan Piraziz-Bulancak topraklarını da kapsayan Ordu yöresinde Alparslan oğlu Hasan adında bir beyin bölgeyi yönettiği görülmektedir.[668] Giresun ve doğusundaki topraklar hakkında ise Osmanlıların bölgeyi ele geçirdiği 1461 yılına kadar önemli bir bilgi bulunmamaktadır.

---

[664] Clavijo, *Timur Devrinde Kadiz'den Semerkant'a Seyahatler*, ss. 105-123; Fallmerayer, *Trabzon İmparatorluğu Tarihi*, s. 240; Bryer, "Greeks and Türkmens; The Pontic Exception", s. 131.
[665] Tellioğlu, *Trabzon Rum Devleti*, s. 125. Farklı bir görüş ise Hacıemiroğulları hakkındaki bilgilerin Clavijo'nun kayıtlarıyla sona erdiği ve beyliğin sonu hakkında herhangi bir bilgi bulunmadığı yönündedir. Bkz. Sümer, *Çepniler*, s. 40; Shukurov, "Between Peace and Hostility: Trebizond and the Pontic Turkish Periphery in the Fourteenth Century", s. 45.
[666] Sümer, *Çepniler*, s. 40.
[667] Fallmerayer, *Trabzon İmparatorluğu Tarihi*, ss. 195-196.
[668] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "I. Mehmed", *İA*, C. VII, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, s. 502.

5.3.2. Şebinkarahisar Emirliği'nin Sonu

Timur, Erzincan-Şebinkarahisar civarına geldiğinde Melik Ahmed Bey Şebinkarahisar Emiri'dir.[669] Bu tarihten itibaren Melik Ahmed Bey ile ilgili bilgi bulunmamaktadır.[670] Ancak Melik Ahmed Bey'in oğlu Emir Hasan Bey'in emirliğin idaresine geçtiği bilinmektedir.

Karakoyunluların Erzincan'ı ele geçirmesi ve ardından Şebinkarahisar bölgesine yönelik tehditleri Emir Hasan Bey'i yardım arama çabası içine sokmuştur. Emir Hasan Bey, Osmanlıların Amasya Valisi Şehzade Murat'a bölgedeki durumu anlatarak ona bağlılığını bildirmiş ve ondan yardım istemiştir.[671] Ancak kendisine gerekli yardım ulaşamamış ve 1419 yılında Karakoyunlu Pir Ömer (Umar) Bey, Şebinkarahisar Kalesi'ni ele geçirerek emirliği ortadan kaldırmıştır.[672]

5.3.3. Şebinkarahisar'da Karakoyunlular ve Akkoyunlular Dönemi

Yusuf Bey, Karakoyunluların yönetimine geldiğinde[673] Şebinkarahisar, bölgenin güçlü beyi Mutahharten tabiiyetinde ve Melikzade Emir Hasan Bey idaresindedir. Ancak Karakoyunluların saldırılarıyla Şebinkarahisar Emirliği ele geçirilerek Karakoyunlu komutanlarından Pir Ömer Bey, Şebinkarahisar'ı da çevreleyen Erzincan bölgesine vali olarak tayin edilmiştir.[674] Aynı tarihlerde Kara

---

669 John E. Woods, *Akkoyunlular*, çev. Sibel Özbudun, Milliyet Yayınları, İstanbul 1993, s. 80; Yücel, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar*, C. II, s. 122.

670 1402 yılındaki savaşta Timur ordularından bir grup Karahisar Emiri Melik Ahmed'i itaat altına almıştır. Savaş sonrası Anadolu'nun bütünü gibi Şebinkarahisar da karışıklıklardan etkilenmiştir. Ancak Melik Ahmed'in oğlu Melikzade Hasan Bey, Çelebi Mehmet'ten aldığı destek ile bulunduğu bölgede asayişi sağlamıştır. Bkz. Okutan, *Şebinkarahisar ve Civarı*, ss. 109-114.

671 Hoca Sadeddin Efendi, *Tacü't-tevarih*, C. 2, sad. İsmet Parmaksızoğlu, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1979, ss. 95-96.

672 Ebu Bekr-i Tihrani, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, s. 34; Uzunçarşılı, "I. Mehmed", s. 502; Faruk Sümer, "Karakoyunlular", *İA*, C. VI, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1977, s. 300.

673 Karakoyunluların, Giresun topraklarındaki faaliyetleri 1386 yılında Mutahharten'in Akkoyunlulara karşı Karakoyunlulardan yardım istemesiyle başlamaktadır. Bu ittifaktan sonra Karakoyunluların bölgedeki faaliyetlerinden bahsedilmemektedir. Ancak Mutahharten'in zayıfladığı Erzincan ve çevresinde harekete geçen Karakoyunlular, 1410 yılı başlarında Erzincan'ı ve Şebinkarahisar'ı ele geçirerek bölgede yeniden faaliyet göstermeye başlamıştır. Bkz. Sümer, "Karakoyunlular", ss. 434-436; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri*, s. 182; Cl. Huart, "Kara-koyūn-lu", *EI*, C. II, ed. M. Th. Houtsma vd., Leyden Late E. J. Brill Ltd, London 1927, s. 741.

674 Ebu Bekr-i Tihrani, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, ss. 34-36; Hoca Sadeddin Efendi, *Tacü't-tevarih*, C. 2, ss. 95-96; Woods, *Akkoyunlular*, s. 87; Shukurov, "Between Peace and Hostility: Trebizond and the Pontic Turkish Periphery in the Fourteenth Century", ss. 31-32. Okutan'a göre, 1416-1419 yılları arasında Anadolu'da başlayan Düzmece Mehmet isyanından Şebinkarahisar Beyi Melikzade Hasan Bey de isyancılar tarafında gösterilerek isyana teşvik edilmişse de Hasan Bey isyan hareketinden uzak durarak hayatını kurtarmıştır. Ancak bu olay sonrasında Şebinkarahisar Rumiye Vilayeti'ne bağlı Amasya Sancağı'na bağlanmıştır. 1457 yılında Akkoyunluların eline geçene kadar bu şekilde yönetildiği yönünde bilgi vermektedir. Bkz. Okutan, *Şebinkarahisar ve Civarı*, ss. 112-114; Mehmed Neşri, *Kitâb-ı Cihan-Nümâ*, C. II, s. 809.

Yusuf-i Baranî Bey ise Şebinkarahisar'ı yönetmek üzere bölgeye gönderilmiştir.[675]

Akkoyunlular[676] ile Karakoyunluların mücadelesi esnasında savaş meydanı hâline gelen Kelkit havzasındaki yerleşimler çoğu kez her iki tarafın da saldırılarına ve yıkımına şahit olmuştur. Kaynaklarda ve araştırmalarda Erzincan adının ön plana çıktığı çatışmalarda Şebinkarahisar'ın bu çatışmaların etkisi altında olduğu muhakkaktır. Ancak kaynaklarda Şebinkarahisar'a ait kayıt bulunmamasından dolayı bu konu hakkında kesin bilgiye ulaşılamamaktadır.[677]

1420 yılında Akkoyunlu Karayülük Osman Bey sefere çıkarak bölgenin hâkimi Karakoyunlu Pîr Ömer Bey'i ortadan kaldırmıştır. Kara Yusuf Bey, oğlu Ebu Said'i bölgeye vali olarak atamış ise de Erzincan halkı isyan ederek Mutahharten'in torunu Yar Ali Bey'in yeniden emir yapılmasını sağlamışlardır.[678] Ancak kısa süre sonra 1422 yılında Şebinkarahisar ve çevresi, Akkoyunlu Karayülük Osman Bey tarafından ele geçirilerek Karayülük Osman Bey'in oğlu Emir Yakup'un idaresi altına bırakılmıştır.[679]

Yaklaşık olarak 1436 yılında Emir Yakup Bey, oğlu Cafer Bey'i, Erzincan'ın idaresine tayin etmiş fakat Cafer Bey burayla yetinmeyerek Şebinkarahisar ve çevresine saldırmış, bölgeyi talan ederek ele geçirmiştir.[680] Ancak 1444 yılında Akkoyunlu Hükümdarı Sultan Hamza'nın Kemah ve Şebinkarahisar civarına geldiğinde bölgenin hâkiminin hâlâ Yakup Bey olduğu görülmektedir.

1450 yılı baharında Karakoyunlu Hükümdarı Cihanşah, Kılıç Arslan'ı Şebinkarahisar topraklarını ele geçirmek için görevlendirmiştir. Kılıç Arslan bölgeyi yağma ve talan ederek ele geçirmeye çalışmıştır. Şebinkarahisar'ın Karakoyunlu idaresine geçtiği tahmin edilen bu seferin hemen ardından Akkoyunlu Kasım Bey,

---

675 Ebu Bekr-i Tihrani, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, s. 34; Sümer, "Karakoyunlular", ss. 300-301.

676 Akkoyunluların Giresun ve çevresindeki faaliyetlerine bakıldığında 1340 yılından önce dağınık hâlde Trabzon'un batısında Kenchrina(?) ve Giresun bölgelerinde dolaştıkları bilinmektedir. Kayıtlarda Akkoyunlulardan ilk defa 1340 yılında Tur Ali Bey liderliğinde, Trabzon Rum Devleti'ne yaptığı sefer ile bahsedilmektedir. 1355 yılına gelindiğinde ise Trabzon Rum Kralı III. Aleksios'un müttefiki olarak Giresun'da bilim adamlarının (Scholaris) çıkardığı bir isyanı bastırmak için kenti kuşatması ön plana çıkmaktadır. Akkoyunluların Giresun'un Orta Çağ tarihi üzerindeki siyasi etkilerine bakıldığında sahil boylarından ziyade Şebinkarahisar ve çevresinde daha aktif oldukları görülmektedir. Bkz. Shukurov, *The Byzantine Turks*, ss. 287-288; Mükrimin Halil Yinanç, "Akkoyunlular", *İA*, C. 1, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1979, ss. 251-270; Sümer, "Akkoyunlular", s. 270.

677 İlhan Erdem, "Ak-Koyunlu Devleti'nin Kurucusu Kara Yülük Osman Bey'in Hayatı ve Faaliyetleri", *DTCF Dergisi*, C. XXXIV/1-2, 1990, ss. 102-104.

678 Ebu Bekr-i Tihrani, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, ss. 56-60.

679 Woods, *Akkoyunlular*, s. 91; Miroğlu, "Erzincan", s. 319.

680 Olay tarihî kaynaklarda bulunmamaktadır. Bu sebeple öncesindeki ve sonrasındaki olaylar esas alınarak en yakın tarih verilmeye çalışılmıştır.

Kılıç Arslan üzerine harekete geçerek yeniden bölgenin idaresini ele almış ve asayişini sağlamıştır.

Yaklaşık 1452 yılında Karakoyunlu Cihanşah, Uzun Hasan'ın harekete geçtiğini haber alınca Şebinkarahisar'da hazırlıklara girişmiştir.[681] Ancak Cihanşah'ın Çağataylılar ile mücadele etmesinden dolayı yeterli hazırlık yapılamamıştır.[682] Uzun Hasan, Şebinkarahisar'ı ele geçirmek için hassa ordusuyla beraber harekete geçmiştir. Ancak kalenin Osmanlılar tarafından tahkim edilip ele geçirilmesinin gecikmesi üzerine Uzun Hasan kalenin kuşatılması işine Şehzade Muhammed Mirza'yı tayin etmiştir. Kale ele geçirilerek Şehzade Muhammed Mirza Şebinkarahisar'ın yeni emiri olmuştur.[683]

1422 yılından itibaren çoğu zaman Akkoyunlu idaresinin hâkim olduğu Şebinkarahisar halkı[684] Akkoyunlu Uzun Hasan'a karşı ayaklanmıştır. Osmanlı Devleti tarafından desteklenen ayaklanma ancak 1458 yılı baharında zorlukla bastırılmıştır. Bu tarihten itibaren bölgede Osmanlıların faaliyetlerini artırdığı görülmektedir.[685]

5.4. Osmanlı Devleti'nin Bölgeyi Fethi

5.4.1. Giresun Kıyılarının Fethi

Fatih Sultan Mehmet, Trabzon'u fetih için hazırlıklara giriştiği dönemde, Trabzon Rum Tekfuru David Venediklilerden aldığı topları kentin önemli noktalarına yerleştirerek kentin surlarını tahkim ettirmiştir. Aynı tarihlerde Fatih Sultan Mehmet'in Anadolu'daki rakibi Akkoyunlu Uzun Hasan, hâkimiyeti altındaki Şebinkarahisar'ın batısında bulunan Koyulhisar'a saldırarak burayı 1459 yılında ele geçirmiştir.[686] Uzun Hasan'ın bölgedeki faaliyetleri, Trabzon Rum Tekfurları ile olan müttefikliğinin yanı sıra Trabzon Tekfurlarının Osmanlı Devleti'ne karşı çevresindeki beyliklerle ve batıdaki devletlerle ittifak kurma girişimleri Fatih Sultan Mehmet'i

[681] Ebu Bekr-i Tihrani, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, ss. 115-148; Mükrimin Halil Yinanç, "Cihan Şah", *İA*, C. 3, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1979, s. 176; Sümer, "Akkoyunlular", s. 272.
[682] Faruk Sümer, "Uzun Hasan", *İA*, C. 42, TDV Yayınları, İstanbul 2012, s. 262.
[683] Ebu Bekr-i Tihrani, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, s. 248.
[684] Akkoyunlu idaresi altındaki 1422-1473 yılları arasında Karakoyunluların uygun buldukları zamanda Şebinkarahisar'a saldırmışlardır. Bkz. Sümer, "Karakoyunlular", ss. 301-303.
[685] Ebu Bekr-i Tihrani, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, ss. 35-39, 228-229; Mehmed Neşri, *Kitâb-ı Cihan-Nümâ*, C. II, ss. 537-538.
[686] *Aşıkpaşaoğlu Tarihi*, ss. 157-158; Mehmed Neşri, *Kitâb-ı Cihan-Nümâ*, C. II, ss. 749-753; Tursun Bey, *Tarih-i Ebu'l-Feth*, haz. Mertol Tulum, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1974, ss. 108-109.

harekete geçirmiştir. Fatih Sultan Mehmet, bu ittifak oluşmadan Trabzon üzerine sefere çıkarak karadan ve denizden kuşatılan kenti 15 Ağustos 1461 yılında Osmanlı hâkimiyeti altına almıştır.[687]

Osmanlılar tarafından ele geçirilmeden hemen önce Trabzon Krallığı'nın sınırları kesin olarak bilinmemektedir. Sahil boyunca batı yönünde hareket edildiğinde Batlama dâhil Giresun Kalesi ile Tirebolu ve Görele kalelerinin sahilleriyle beraber krallık sınırlarına ait olduğu belirtilmektedir.[688] Kürtün, Tirebolu, Eynesil, Giresun ve Dereli bölgelerindeki geniş kırlık arazi Türk beylerinin idaresi altındadır.[689] Bu sebeple Fatih Sultan Mehmet, Trabzon Krallığı'nı ortadan kaldırarak kenti ele geçirdiğinde herhangi bir direnmenin kaydedilmediği Giresun, Tirebolu ve Görele kalelerinin de Osmanlı idaresi altına girdiği görülmektedir.[690]

Komnenos idaresindeki Giresun kentinin sınırları genel hatlarıyla Giresun Kalesi ve hemen batısındaki Batlama mevkinden doğuya doğru Görele'ye kadar uzanmaktadır. Batlama'nın batısı tahrir defterlerindeki kayıtlarda Canik-i Bayram sınırlarının içine dâhil edilmektedir ve muhtemelen Yörgüç Paşa'nın 1427-1428 Canik seferi sırasında Osmanlı idaresi altına girmiştir.[691] Ayrıca Giresun kentinin karşısında bulunan Giresun Adası ve içinde surlarla çevrilmiş olan Eleousa Manastırı 1461 yılında ele geçirilmiştir. Fakat Kommenoslar 1468 yılına kadar Osmanlılara karşı

---

[687] Tursun Bey, *Tarih-i Ebu'l-Feth*, s. 110; *Aşıkpaşaoğlu Tarihi*, ss. 160-161; Müneccimbaşı Ahmet bin Lütfullah, *Camiu'd-Düvel II*, s. 261; Hadîdî, *Tevârih-i Âl-i Osman*, ss. 258-259; Bekir Sıtkı Baykal, "Fatih Sultan Mehmet-Uzun Hasan Rekabetinde Trabzon Meselesi", *AÜDTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 2, S. 2-3, Ankara 1964, ss. 79-80.

[687] Kenan İnan, "Trabzon'un Osmanlılar Tarafından Fethi", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 14, C. 1, 2003, ss. 73-78.

[688] Bryer, "Greeks and Türkmens; The Pontic Exception", ss. 140-141; Sümer, *Çepniler*, s. 42; Tellioğlu, *Trabzon Rum Devleti*, s. 130. Fallmerayer, Giresun'un tüm topraklarıyla birlikte Kral David'in toprağı olduğunu iddia etmektedir. Komnenos devrindeki Giresun'un siyasi sınırları belirtilmemiştir. Muhtemelen batıda Batlama Deresi'nin kıyıya döküldüğü yöreden doğuda ise Gedikkaya Kalesi'ni de sınırlarına dâhil edilen bölge kastedilmiş olabilir. Bkz. Fallmerayer, *Trabzon İmparatorluğunun Tarihi*, s. 259.

[689] Sümer, *Çepniler*, s. 44.

[690] Tayyip Gökbilgin, "15 ve 16. Asırlarda Eyâlet-i Rûm", *Vakıflar Dergisi*, S. 6, 1995, ss. 51-55; Emecen, "Giresun", s. 79. Bölgenin fethiyle beraber yapılan ilk 1486 tarihli tahrir defterine göre; Çepni kazasının nüfusunun yaklaşık 2.746 kişi, Giresun Kale'sinin nüfusunun yaklaşık 644 kişi, Görele Kalesi'nin nüfusunun yaklaşık 333 kişi ve Tirebolu Kalesi'nin nüfusunun yaklaşık 334 kişi olduğu tahmin edilmektedir. Bkz. Fatsa, *XV ve XVI Yüzyıllarda Giresun Sosyal ve Ekonomik Hayat*, ss. 23-90. Nüfus tahminleri başka bir çalışmada Çepni kazası için yaklaşık 2928 kişi, Giresun Kalesi için 800 kişi, Görele Kalesi için yaklaşık 357 kişi, Tirebolu Kalesi için yaklaşık 346 kişi olarak verilmektedir. Bkz. Bostan, *XV-XVI. Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisadî Hayat*, ss. 237-245.

[691] Batlama'nın batısında kalan Piraziz ve Bulancak yerleşkelerinin tahrir defterlerinden sonraki dönemde kurulması bu yerleşimlerin bağlı bulunduğu idare merkezlerinin iç kesimlerde olmasından kaynaklanmaktadır. Bkz. Mehmet Öz, *XV-XVI. Yüzyıllarda Canik Sancağı*, TTK Yayınları, Ankara 1999, s. 25.

direnmişlerdir.[692]

5.3.2. Şebinkarahisar Kalesi ve Çevresinin Fethi

Fatih Sultan Mehmet'in 1461 yılında Trabzon üzerine çıktığı seferde Şebinkarahisar'a[693] uğradığından bahsedilmektedir. Ancak bu dönemde Akkoyunlu idaresinde olan bölgenin ele geçirildiğine dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.[694] Nitekim 1473 yılında Fatih Sultan Mehmet'in Akkoyunlu Uzun Hasan'a karşı çıktığı ve sonunda Otlukbeli Savaşı'nın yapıldığı seferde, Şebinkarahisar Kalesi karşısına kurdurduğu toplarla kaleyi on beş gün ateşe tutmuşlardır. Uzun Hasan'ın oğlu Zeynel'in adamlarından olan kale hâkimi Darab Pornak Bey, komutanın öldüğünü haber alınca kaleyi 24 Ağustos 1473 tarihinde Osmanlılara teslim etmiştir. Böylece Giresun topraklarının tamamı Osmanlı hâkimiyeti altına girmiştir.[695]

[692] Bryer, "Greeks and Türkmens; The Pontic Exception", s. 131.
[693] Şebinkarahisar adı Osmanlılar ile birlikte kullanılmaya başlanmıştır. Bkz. Acun, *Karahisar-ı Şarki ve Koyluhisar Örneğinde Osmanlı Taşra İdaresi (1485-1569)*, s. 393.
[694] Mehmed Neşri, *Kitâb-ı Cihan-Nümâ*, C. II, ss. 537-538; Ebu Bekr-i Tihrani, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, ss. 247-250; Shukurov, "Between Peace and Hostility: Trebizond and the Pontic Turkish Periphery in the Fourteenth Century", s. 32.
[695] Ebu Bekr-i Tihrani, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, ss. 179-182; Caterino Zeno, Ambrogio Contarini, *Doğu'da Venedik Elçileri*, çev. Tufan Gündüz, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2016, s. 34; Fatma Acun, "15. ve 16. Yüzyıllarda Şebinkarahisar ve Civarında Yerleşim Modelleri", *Giresun Tarihi Sempozyumu*, 24-25 Mayıs 1996, Giresun Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 1997, s. 151.

6. ORTA ÇAĞ BOYUNCA GİRESUN'UN İKTİSADİ DURUMU

6.1. Bizans Döneminde Ticari Durum

6.1.1. Ticaret Yolları

Giresun toprakları Orta Çağ sürecinin büyük kısmını Bizans İmparatorluğu hâkimiyetinde tamamlamıştır. Orta Çağ boyunca Bizans toprakları doğuda Hindistan'dan batıda İspanya'ya kadar uzanan büyük bir coğrafyayı buluşturan stratejik bir konuma sahiptir. Bu durumun bir sonucu olarak ortaya çıkan siyasi olaylardan etkilendiği gibi doğu-batı arasındaki iktisadi faaliyetlerden de nasiplenmeyi bilmiştir. Bizanslı yöneticiler Orta Çağ boyunca ülkedeki her limanı, her ticari yol kavşağını ve uygun gördükleri her noktayı birer ticari pazaryeri haline getirmeyi bilmişlerdir.[696]

Giresun Bizans devrinde ticari faaliyetlerin aktif görüldüğü bir kenttir. Sikke basma hakkı bulunan kentte VIII. asırda imparatorluk ve ticaret bürosu da bulunmaktadır. Nitekim bu dönemde kent, fındık ihracatının merkezi durumunda olmasının yanı sıra önemli miktarda kumaş ve şap satmaktadır. İhtiyaç duyduğu hububat ihtiyacını ise Şebinkarahisar ve Kırım'dan karşılamaktadır.[697]

Orta Çağ'da Karadeniz'e uzanan vadileri takip eden akarsu kıyıları boyunca uzanan pek çok yol olduğu gibi bu yolların çoğunun soygun ve baskına uğraması ihtimali nedeniyle tercih edilmediği düşünülmektedir.[698] Bu tehlikelere karşı IX. Constantin'in (1042-1055) idareyi ele aldığında Doğu Karadeniz bölgesindeki izleme kulelerini zapt ederek tüccarların kullandığı kervan yollarını güvenli hâle getirdiği görülmektedir.[699] Malazgirt Savaşı sonrasında kurulan beyliklerin hâkimiyet sahası Doğu Karadeniz sahillerine kadar uzanmaktadır.[700] Doğu-Batı ticaretinin büyük bir kısmını Karadeniz limanları üzerinden yapan Bizans İmparatorluğu, Doğu Karadeniz sahillerindeki liman kentlerini ve buraya ulaşan ticaret yollarını kaybetmesiyle ciddi

[696] Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslâm Medeniyeti*, s. 278.
[697] Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C. 1, s. 128. Şapın bu dönemde işlenmesi ya da ihracatı konusundaki bilgiler yetersizdir. Bkz. Angeliki E. Laiou, Ceceli Morrison, *The Byzantine Economy*, Cambridge University Press, New York 2007, ss. 172-173; Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C. 1, s. 146.
[698] Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C. 1, s. 39.
[699] Bryer, "The Gabrades", s. 168.
[700] Yinanç, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri*, C. I, s. 87.

ekonomik kayba uğramıştır.[701]

İpek yolunun Karadeniz'e açılan güzergâhı, İran topraklarından hareketle Hazar Denizi'nin güneyi üzerinden Ecbatana ve Tebriz'den kuzeye yönelerek Karadeniz'e ulaşmaktadır. Bu tali yol üzerinden Karadeniz'in güney kıyılarındaki pek çok limana çoğu zaman vadi boylarından açılan dar geçitlerle varılmaktadır.[702] Karadeniz'e açılan ve yoğun olarak kullanılan vadi yollarının dört tanesi Giresun'da bulunmaktadır. Giresun-Dereli-Şebinkarahisar arasındaki Aksu, Bulancak-Alçakbel-Şebinkarahisar, Espiye-Yağlıdere-Şebinkarahisar ve Tirebolu-Doğankent-Kelkit arasında uzanan yolların yaygın olarak kullanıldığı bilinmektedir.[703]

Giresun'un Bizans Devleti içindeki iktisadi yerinin anlaşılabilmesi için bölgenin coğrafi konumunu göz önünde bulundurmak gerekir. Nitekim karşımıza iki farklı coğrafya çıkmaktadır. Sahil kısımını oluşturan ilk bölüm kaynaklarda isimleri zikredilenleriyle; Giresun, Zefre, Tirebolu ve Görele yerleşimlerine ait limanlarıyla önemli potansiyele sahip yaklaşık yüz kilometrelik bir kıyı şeridini kapsamaktadır. Diğer kısım ise Anadolu'nun önemli yolları üzerinde bulunan ve tarih boyunca önemli bir siyasi, askerî ve ticari merkez olan Şebinkarahisar'ın bulunduğu Kelkit Havzası'dır. Ancak burada coğrafyanın olumsuz etkileri ile karşılaşılmaktadır. Dağlık ve engebeli araziler, kentin kuzey ile güney kısımlarını daha açık bir ifadeyle, geniş ve verimli topraklara açılan Kelkit Havzası'ndan, açık denizlere ulaşılan Karadeniz'e bağlanan yol üzerindeki dağlar geçilmesi zor birer engel oluşturmaktadır. Engebeli ve dağlık arazinin Giresun üzerindeki en büyük etkisi, Orta Çağ boyunca Sivas gibi önemli bir ticari merkezin yanı başında olan Şebinkarahisar'daki malların çoğu zaman Giresun limanı ile denizlere açılamamasıdır. Aynı şekilde Giresun limanından ithal edilen ürünlerin büyük kısmının da Şebinkarahisar'a ulaştırılmasının oldukça zor olduğu görülmektedir.[704]

---

[701] Vryonis, *The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor and the Process of Islamization from the Eleventh through the Fifteenth Century*, s. 160.

[702] Mehmet Tezcan, "İpek Yolu ve XIV. Yüzyıla Kadar İpek Yolu Ticaretinde Trabzon'un Yeri", *Klasik ve Orta çağ Dönemlerinde Karadeniz ve Kafkasya*, Serander Yayınları, Trabzon 2012, s. 20.

[703] Giresun limanında yaklaşık bir günlük yük yolculuğunun ulaştığı ilk yer Duroğlu mevkidir. Burada bölgenin ilk kolonizatör dervişlerinden Yakup Halife'nin 1397 yılında bir zaviye kurduğu ve yolun bakımı ile yolcuların güvenliği ve konaklamasını sağladığı belirtilmektedir. Yine aynı yol üzerinde aynı amaçlarla Yavuzkemal'de Şeyh Mustafa'nın ve Kızıltaş Köyü'nde Hacı İlyas'ın birer zaviye kurduğu bilinmektedir. Bkz. Mehmet Fatsa, "XV ve XVI. Yüzyıllarda Doğu Karadeniz'de Yol Hizmeti Veren Zaviyeler ve Derbendler", *Vakıflar Dergisi 41- Haziran 2014*, ss. 38-54; Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C. 1, s. 149.

[704] Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C. 1, s. 39.

6.1.2. Dokuma Ticareti

Bizans idaresindeki VIII. asırda Karadeniz'in güney kıyılarında ipek ve keten üretimi yapılarak İstanbul'a satılmaktadır.[705] Doğu Karadeniz bölgesindeki dokuma ticaretinde IX. yüzyılda İskitli tüccarların etkili olduğu bilinmektedir. Deniz ticaretinin yaygın olduğu bu dönemde Doğu Karadeniz'in pek çok kenti gibi Giresun da önemli bir tekstil üretim merkezidir. 911-912 yıllarında yazılan bir kaynağa göre, X. yüzyılda Giresun keten üretiminin ve ticaretinin yapıldığı önemli bir merkezdir. Kentte keten üreticilerinin yanı sıra çok sayıda ipek tüccarının da bulunduğu ve kumaş ticaretinin serbest bırakıldığı belirtilmektedir.[706]

Yine aynı tarihlerde Peçenek, Bulgar ve Hazar ülkelerinden tüccarların Giresun'u da kapsayan Trabzon sınırlarında kürk, deri, keten ve diba kumaş ticaretinde bulundukları bilinmektedir.[707]

6.1.3. Maden Kaynakları

Giresun ve çevresi eski çağlardan itibaren maden çeşitliliği ile öne çıkan bir bölgedir.[708] Tarihî kayıtlarda bölgedeki madenlerden ve madenleri işlemedeki ustalıklarıyla Chalyb ve Mossynoikoi halklarının isimlerinden sıkça bahsedilmektedir. Nitekim bakır ve sarı pirinci iyi işledikleri bilinen Mossynoikoililerin zanaatlarının tezahürünü Osmanlı zamanında Şebinkarahisar'da üretilen tunç ve pirinç aletler olarak görmek mümkündür.[709]

Giresun'un dağlık kesimlerinden çıkarılan demir, bakır, gümüş, antimon, manganez, kurşun ve simli kurşun gibi madenler dış ticarette önemli bir paya sahiptir. Osmanlıların Şebinkarahisar'a ilk gelişlerinden itibaren bölgedeki madenler ve çeşitliliği bilinmektedir. Madenleriyle ünlü kentin çoğu yerinde bugün bile önceden kullanılmış maden ocaklarının kapatılmış çıkışlarını görmek mümkündür.[710]

---

[705] Tamara Talbot Rice, *Everyday Life in Byzantium*, Batsford LTD, London 1967, s. 126; Vryonis, *The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor and the Process of Islamization from the Eleventh through the Fifteenth Century*, s. 15; Yusuf Ziya Yörükân, *Orta çağ Müslüman Coğrafyacılarından Seçmeler*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2013, s. 283.
[706] Güneş, *Bizans Anadolusu'nda Askerî ve İdarî Bir Sistem: Thema Sistemi*, ss. 289-290.
[707] Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, s. 45.
[708] Emir, *Prehistorik Dönemden Roma Dönemine Kadar Trabzon ve Çevresi*, s. 187.
[709] Drews, "Karadeniz'de En Eski Grek Yerleşmeleri", ss. 319-321; Tezcan, "Pontos Krallığı (M.Ö. III YY.-M.S. IV. YY)", ss. 122-123; Emir, *Prehistorik Dönemden Roma Dönemine Kadar Trabzon ve Çevresi*, ss. 188-189.
[710] Caterino Zeno, Ambrogio Contarini, *Doğu'da Venedik Elçileri*, s. 27; Şemseddin Sami, *Kâmus'ül Alâm*, C. V, Mihran Matbası, İstanbul 1314, ss. 3935-3936; Ergin Kaptan, "Espiye-Bulancak

6.2. Anadolu Selçukluları Zamanında Şebinkarahisar

Şebinkarahisar, Bizans ve Selçuklular zamanında siyasi ve ticari açıdan önemli bir kenttir.[711] Yüksek bir tepe etrafına doğru genişleyen yerleşime sahip kentin kale içinde yetmiş kadar ev, buğday ve pirinç ambarları, su sarnıçları ile yeraltı su yolları bulunmaktadır.[712] Şebinkarahisar, İpek yoluna açılan pek çok tali yolun birleştiği bir noktada bulunması sebebiyle önemli bir ticari merkez haline gelmiştir. Ticaretin oldukça gelişmiş olduğu Sivas ve Erzincan gibi merkezlere ve ticaret yollarına yakınlığının yanı sıra bölgede çıkarılan şap madenleri sebebiyle kent, Orta Çağ boyunca önemini daima korumuştur.[713] Ayrıca bu dönemde Eğin ve Arapgir civarından gelen yolcuların ve çeşitli eşyaların Şebinkarahisar'a gelerek Giresun limanı üzerinden deniz ulaşımını sağladığı bilinmektedir.[714]

Anadolu Selçukluları ve beylikler devrinde Anadolu'da siyasi istikrarın sağlanması ticaretin gelişmesine zemin hazırlamıştır. Özellikle Mengücüklüler zamanında Şebinkarahisar'da çıkarılan şap ticareti önemli bir gelir kaynağıdır.[715] Ayrıca iskânın ve ticaretin geliştirilmesi amacıyla Avutmuş Mahallesinde 1186 yılında Şeyh Süleyman'ın ve 1317 yılında ise Şeyh Sinan'ın bulunduğu zaviyenin de hizmet verdiği kaynaklarda görülmektedir.[716]

6.3. Venediklilerin Karadeniz Ticaretinde Faaliyetleri

Karadeniz'in güney sahillerindeki limanlar Asya ile Avrupa ticaret yollarının varış ve çıkış durakları üzerinde bulunmaktadır. Karadeniz ticaretinin asıl gelişme gösterdiği zaman Haçlıların Mısır'ın idarecisi Memlüklülere uyguladığı ekonomik ambargolar ile başlamıştır. Böylece önceden doğudan Mısır limanları aracığıyla batıya giden malların yeni değişim yeri kuzey tarafa, Suriye ve Karadeniz limanlarına

---

Yöresindeki Eski Maden Ocaklarına Ait Buluntular", *Maden Tetkik ve Arama Dergisi*, S. 91, Ankara 1978, ss. 117-121.

[711] Vryonis, *The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor and the Process of Islamization from the Eleventh through the Fifteenth Century*, s. 22; Ahrweiler, "L'Asie Mineure et les invasions Arabes (VII e -IX e siècles)", s. 29.

[712] Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, ss. 94-95.

[713] Giresun, Bulancak ve Espiye gibi kentler, Kelkit havzasına Şebinkarahisar'a açılan vadiler yoluyla ulaşabilmektedir. Bkz. Fatsa, "XV ve XVI. Yüzyıllarda Doğu Karadeniz'de Yol Hizmeti Veren Zaviyeler ve Derbendler", s. 38.

[714] Darkot, "Giresun", s. 790.

[715] Mordtmann, "Kara Hisār", s. 735; Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, ss. 87-88.

[716] Fatsa, "XV ve XVI. Yüzyıllarda Doğu Karadeniz'de Yol Hizmeti Veren Zaviyeler ve Derbendler", 54.

kaymıştır.[717] Haçlı ambargosuyla beraber bölge ticareti oldukça önemli bir döneme girmiştir. Bizans'tan aldıkları ticari imtiyazlarla Karadeniz limanlarında Venedikli ve Cenevizli tüccarlar faaliyette bulunmaktadırlar.[718] Venedikli tüccarlar daha önceden Karadeniz üzerinden doğu ticareti ile ilgilenmeye başlamış, 992 ve 1082 yıllarında Bizans ile ticari antlaşmalar yaparak Karadeniz ticaretinde bazı önemli kazançlar elde etmişlerdir.[719] Cenevizlilerin ise Bizans ile ilk ticari görüşmeleri 1142 yılındadır. Fakat Cenevizlilerin Bizans ülkesindeki Karadeniz limanlarında asıl imtiyazları 1155 yılında yapılan anlaşmayla kazanmıştır.[720]

Bizans İmparatorluğu topraklarında XII. asırdan itibaren Venediklilere ve Cenevizlilere verilen ayrıcalıklarla Karadeniz'de yapılan ticaret uluslararası bir düzeye çıkarılmıştır. Ancak Karadeniz ticaretindeki bu ayrıcalıklar aynı zamanda iki tüccar şehir devletini kendi aralarında mücadeleye sokmuştur.[721]

Cenevizli ve Venedikli tüccarların XIII. asrın başlarından itibaren Bizans topraklarının Karadeniz kıyılarının doğu kısmında, Trabzon limanlarında, ticarete başladığı görülmektedir.[722] Aynı tarihlerde Doğu Karadeniz limanlarından İstanbul'a mal taşıyan tüccarların bölgedeki ticareti bırakması için bazı bozguncu faaliyetlere girildiği görülmektedir.

1201-1202 yıllarında Giresun kıyılarında batan bir ticaret gemisi hakkında Anadolu Selçuklularının konuya müdahale etmesiyle dönemin Karadeniz ticaretinde etkili olduğu anlaşılmaktadır. Bizans İmparatoru Alexios, (1195-1203) Samsun'a yaklaşan gemileri yağmalamak üzere bir filo oluşturarak Karadeniz'e göndermiştir. Bu filo, İstanbul'a yük taşıyan gemileri yağmalayarak sahiplerini esir etmiş ya da öldürmüştür. Korsanlığa maruz kalan Konya tüccarları konuyu Selçuklu Sultanı Rükneddin'e bildirmiş, sultan da imparatordan kendi tebaasına ait malların geri verilmesini istemiş ve talepleri kabul edilerek konu çözülmüştür.[723]

---

[717] Şerafettin Turan, *Türkiye-İtalya İlişkileri*, C. 1, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000, ss. 95-96; Abdulkadir Yuvalı, "XIII. Yüzyılda Karadeniz Ticareti", *İkinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri*, Samsun, 1-3 Haziran 1988, Samsun 1990, s. 236.
[718] Turan, *Türkiye-İtalya İlişkileri*, ss. 17-57.
[719] Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, s. 331; Turan, *Türkiye-İtalya İlişkileri*, ss. 21-23.
[720] W. Heyd, *Yakın-Doğu Ticaret Tarihi*, çev. Enver Ziya Karal, TTK Yayınları, Ankara 2000, ss. 215-222.
[721] Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, ss. 383-386.
[722] Laiou and Morrison, *The Byzantine Economy*, s. 207.
[723] Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, s. 128; Turan, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar*, ss. 122-123; Ahrweiler, *Byzance et la Mer*, s. 291; Yusuf Ayönü, *Selçuklu-Bizans*

1204 yılında yapılan Haçlı seferinde Bizans başkentinde Latin Krallığı kurulmuştur. Latin Krallığı'nın kurulması Venediklilerin Bizans topraklarında ve dolasıyla Karadeniz ticaretinde elini oldukça güçlendirmiş ve bu ticari durum 1261 yılına kadar sürmüştür.[724]

6.4. Trabzon Rum Devleti Dönemi

XIII. ve XIV. yüzyıllarda Ceneviz ve Venedik gibi İtalyan şehir devletlerinin girişimleriyle Karadeniz ticareti uluslararası bir boyuta geçirilmiştir.[725] Bunun yanı sıra Haçlı seferlerini oluşturan devletlerin başlattığı Memlüklüler ve Doğu Akdeniz limanlarına yapılan boykotlar ile Anadolu'ya hâkim olan Moğolların uyguladığı iktisadi politikalar, Karadeniz'de önemli bir ticari canlılık meydana getirmiştir.[726]

1204 yılında Latinlerin İstanbul'u işgalinin ardından Trabzon merkez olmak üzere Trabzon Rum Devleti,[727] kurulduğu tarihten itibaren bulundukları bölgede ekonomik faaliyetleri engelleme yoluna gitmiştir. Nitekim XIII. asırda Selçukluların Anadolu'da oluşturduğu ticari canlılık bölgedeki kentleri önemli birer pazar yeri hâline getirmiştir. Doğudan getirilen malların güvenli şekilde Selçuklu kentlerine ulaşması batıya yapılacak ticareti olumlu etkilemiş ve Anadolu'nun yerli ürünleri ya da kervanlar yoluyla getirilen mallar Karadeniz limanları üzerinden batıya taşınmıştır. Yine aynı şekilde XIII. yüzyılın başlarında Karadeniz'in kuzeyinden gelen mallar Trabzon limanına boşaltılarak buradan karayolu ile Sivas'a götürülmüştür. Ancak Komnenoslar, Karadeniz'e ulaşan kervanların yollarını keserek ticari sevkiyatı sekteye uğratmıştır. Karadeniz'in kuzeyinden Anadolu Selçukluları ülkesine ulaşan ticaret ciddi bir darbe almış, aynı şekilde Suriye ve Mısır'dan gelen kervanlar da Karadeniz limanlarına ulaşmaları engellendiği için Sivas civarında beklemek zorunda kalmışlardır. Bu ekonomik olumsuzluk sebebiyle Anadolu Selçukluları, Komnenoslar üzerine sefer düzenlemiş ve Sinop'u ele geçirmeleriyle ticari faaliyetler yeniden eski

Münasebetleri (1116-1308), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Doktora Tezi, İzmir 2007, s. 109.

[724] Turan, *Türkiye-İtalya İlişkileri*, ss. 33-58.

[725] Özgür Yılmaz, "Karadeniz'in Uluslararası Ticarete Açılması ve Trabzon", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,* C. 2/7, 2009, s. 361.

[726] Yuvalı, "XIII. Yüzyılda Karadeniz Ticareti", s. 236; Yılmaz, "Karadeniz'in Uluslararası Ticarete Açılması ve Trabzon", s. 361.

[727] *Niketas Khoniates'ın Historiası*, s. 226; Hahanov, *Panaret'in Trabzon Tarihi*, ss. 61-62; Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, s. 393; Finlay, *The History of Greece and of the Empire of Trebizond*, s. 371.

canlılığına kavuşturulmuştur.[728]

6.4.1. Giresun Limanları

Anadolu içlerinde kara yoluyla kervanlar ile gerçekleştirilen ticaretin yanında, Karadeniz kıyılarındaki limanlar üzerinden gemiler vasıtasıyla ticaret yapılmaktadır.[729] XIII. asırdan itibaren İtalyan şehir devletleri, Karadeniz'in güneydoğu sahillerinden yüklenen malları Avrupa'daki liman kentlerine kadar geniş bir coğrafyaya ulaştıran ticari-nakliye ağı oluşturmuşlardır. Bu durum bölgedeki limanlara ekonomik kazanç getirdiği gibi iktisadi bir yoğunluğu da beraberinde getirmiştir.[730] İpek yolu ticaretinin kıyıya ulaştığı bölgede bulunan liman kentleri, üretilen ya da kervanlar yoluyla getirilen yüklerin alışverişinin yapıldığı pazaryerleri olduğu gibi aynı zamanda deniz yoluyla ihracatın yapıldığı birer nakliye merkezi hâline gelmişlerdir.[731]

Orta Çağ boyunca ekonomik alanda deniz ulaşımının kıyı kentleri için hayati öneme sahip olduğu açıktır. Bunun bir örneği de Giresun topraklarındaki limanlarda görülmektedir. Giresun, Zefre, Tirebolu ve Görele yerleşkelerinde bulunan limanların ilk çağlardan itibaren kullanıldığı bilinmektedir.[732] Trabzon Rum Devleti döneminde de deniz yollarıyla yapılan yurt dışı ticaretinin büyük kısmında Giresun ve Tirebolu gibi liman kentleri önemli bir paya sahiptir.

6.4.1.1. Giresun Limanı

Giresun Limanı, Giresun Kalesi ile Gedikkaya arasındaki iki tepe arasında yayılan yerleşimin Giresun Kalesi'ni oluşturan tepenin sahilinde kurulmuştur. Kaleden limana inen eski yolun kalıntılarını bugün bile görmek mümkündür.[733]

Giresun'un güneyindeki Kelkit Havzası'ndan kuzeyindeki sahillere ulaşan ticaret yolları vadiler yoluyla sağlanmaktadır. Bu yollardan biri de Aksu Vadisi boyunca uzanan güzergâhtır. Şebinkarahisar'dan çıkıldığında Aksu Vadisi boyunca hareket edildiğinde kıyıya ulaşılan yerde günümüzdeki Giresun kent merkezi, kalesi

[728] İbn Bîbî, *Selçuknâme*, ss. 50-54; Laiou and Morrison, *The Byzantine Economy*, s. 167; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri*, s. 245.
[729] Zachariadou, "Trebizond and Turks (1352-1402)", s. 238.
[730] Yılmaz, "Karadeniz'in Uluslararası Ticarete Açılması ve Trabzon", s. 361.
[731] Emecen, *Doğu Karadeniz'de İki Kıyı Kasabasının Tarihi Bulancak-Piraziz*, s. 23.
[732] Pekşen, *Giresun İli Eskiçağ Tarihi*, s. 14.
[733] Joseph de Tournefort, *Tournefort Seyahatnamesi*, ed. Stefanod Yerasimos, Kitap Yayınevi, İstanbul 2013, s. 118.

ve limanı bulunmaktadır.[734]

İki kent arasında Aksu Vadisi boyunca Duroğlu, Dereli; daha yükseklerde Kanlıhan, Kürtün ve Taşhan gibi kervan, dinlenme ve ihtiyaç yerleri bulunduğu bilinmektedir. Tüccarların ve kervanların vadi boyunca takip ettiği yol üzerinde bulunan hisar ve gözlem kulelerinin yol güzergâhının güvenliğini sağladığı aşikârdır. Limana ulaşan diğer bir yolun da Kulakkaya üzerinden Gedikkaya'da kıyıya ulaştığı bilinmektedir. Her iki yol da Orta Çağ'ın önemli merkezi Şebinkarahisar'ın kıyı ile buluştuğu Giresun kentine ve limanına ulaşmaktadır.

Giresun limanı, Şebinkarahisar'dan çıkarılan şap ile adından söz ettirmektedir. Şebinkarahisar şapı, Trabzon Rum Devleti zamanında Giresun'da satılmaktadır. Hatta Komnenoslar, Hacıemiroğullarının Giresun limanını ele geçirmesini engellemek için giriştiği mücadelede ittifak kurarak Giresun limanını korumasını bilmiştir.[735]

6.4.1.2. Tirebolu Limanı

Tirebolu Limanı, Kelkit yöresini Harşit Vadisi üzerinden kıyıya ulaştıran Tirebolu yerleşmesinde bulunmaktadır. Tirebolu, Espiye, Torul ve Kürtün çevrelerinde altın, gümüş, demir, bakır, kurşun ve kömür gibi madenlerin çıkarıldığı bilinmektedir. Bunun yanı sıra Tirebolu'nun ard bölgesi Gümüşhane ve Bayburt havzasının madenlerinin bir kısmının da yük hayvanları kullanılarak Tirebolu limanına nakledilmekte ve buradan gemilerle İstanbul'a ya da Avrupa'ya gönderilmektedir.[736]

6.4.2. Karadeniz Ticaretinde Ceneviz Hâkimiyeti

Haçlıların istilası ile zor durumda kalan Bizans, İtalyan şehir devletlerinin rekabetinden faydalanarak Cenevizliler ile işbirliği yapmıştır. 1261 yılında İstanbul'daki Latin yönetimini ortadan kaldırmak amacıyla Cenevizliler ile Nymphion (Nymfe, Nif, Kemalpaşa) Antlaşması imzalanmıştır. Dostluk ve ittifak antlaşmasıyla Bizanslı Paleologoslarla birlikte hareket eden Cenevizliler, Latin idaresine son vermişlerdir.[737]

---

[734] James Brant, "Journey Through a Part of Armenia and Asia Minor, in the Year 1835", *Journal of the Royal Geographical Society of London*, S. 6 (1836), s. 220.
[735] Zachariadou, "Trebizond and The Turks (1352-1402)", s. 238.
[736] Drews, "The Earliest Greek Settlements on the Black Sea", ss. 27-28; Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C. 1, ss. 18, 139-140; Köse, "XIX. Yüzyılda Gümüşhane Madenleri", s. 292; Bostan, *XV-XVI. Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisadi Hayat*, s. 457.
[737] Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, s. 415; Turan, *Türkiye-İtalya İlişkileri*, ss. 33-58; W. Carew Hazlitt, *History of The Venetian Republic,* C. II, Smith, Elder Co., London 1860, ss. 216-217; S. Faroqhi,

Latinlerin İstanbul'u işgal ettiği 1204-1261 yılları arasında Venedikliler, Karadeniz ticaretinde dolayısıyla Trabzon ülkesi limanlarında geniş yetkilerle ticaret yapmaktadır.[738] Cenevizliler böylece Latinlerin müttefiki Venediklilerin elinde olan ticari üstünlüğü de tamamıyla ellerine geçirmişlerdir. Cenevizliler, Nymphion antlaşmasıyla ekonomik faaliyetlerde vergi, gümrük ve pazar yeri yerleşimi gibi haklar elde ederek Karadeniz ticaretinde yeni bir dönem başlatmışlardır. Cenevizliler, 1261 yılından itibaren kazandıkları imtiyazlar ile Karadeniz kıyıları boyunca pek çok önemli ticaret kolonileri tesis etmişlerdir.[739]

6.4.3. Moğol İstilası Sonrasında Venedik ve Cenevizli Faaliyetleri

Venedikliler, Karadeniz ticaretinden yoksun kalmamak ve Cenevizliler ile aynı şartlarda ticaret yapmak için Bizanslı yöneticiler ile çeşitli anlaşmalar yapmıştır. Venedikliler, Cenevizlilerin Nymphion Antlaşması'yla kazandığı imtiyazların bir benzerini Michael VIII. Palaiologos'tan almışlardır. Venedikliler, 1268-1285 yılları arasında yapılan anlaşmalar neticesinde Cenevizliler gibi Karadeniz kıyılarında yerleşme ve ticaret merkezi kurma hakkını kazanmışlardır.[740] Trabzon Rum Devleti toprakları üzerinde Cenevizliler ve Venedikliler çoğu zaman mücadele içinde faaliyetlerine devam etmişlerdir. 1299 yılına gelindiğinde Cenevizlilerin Karadeniz ticaretindeki hâkimiyetini korumayı başardığı görülmektedir. Cenevizliler ve Venedikliler bu tarihten itibaren birbirlerinin ticari alanlarına dikkat ederek faaliyetlerini devam ettirmişlerdir.[741]

Bizans'ın imtiyazlar vererek Karadeniz ticaretini teslim ettiği İtalyan tüccarlarına Komnenoslar da ticari açıdan sıcak bakmaktadır. Ceneviz ve Venediklilerin ticari faaliyetlerine müsaade edilerek Trabzon ve ardındaki Sivas-

---

"Trebizond", *Historic Cities of the İslamic World,* Boston 2007, s. 523; Tellioğlu, *Trabzon Rum Devleti*, ss. 79-80.

[738] Turan, *Türkiye-İtalya İlişkileri*, ss. 33-58.

[739] Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, s. 415; Turan, *Türkiye-İtalya İlişkileri*, ss. 33-58; Hazlitt, *History of The Venetian Republic,* ss. 216-217; S. Faroqhi, "Trebizond", *Historic Cities of the İslamic World,* Boston 2007, s. 523; Tellioğlu, *Trabzon Rum Devleti*, ss. 79-80.

[740] Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, s. 420; S. P. Karpov, "Venezia e Genova: rivalità e collaborazione a Trebisonda e Tana, secoli XIII-XV, (A stampa in Genova, Venezia, il Levante nei secoli XII-XIV)", *Atti del convegno internazionale di Studi, Genova-Venezia, 10-14 Marzo 2000*, ed. G. Ortalli, D. Puncuh, Venezia 2001, ss. 257-259; Mehmet Tezcan, "Türk-Moğol Hakimiyeti Döneminde XIII-XVI. Yüzyıllarda Karadeniz Bölgesi Ticareti", *Klasik ve Orta Çağ Dönemlerinde Karadeniz ve Kafkasya*, Serander Yayınları, Trabzon 2012, s. 363.

[741] Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, s. 452; Işın Demirkent, "1082-1302 Yılları Arasında Bizans-Venedik İlişkilerine Kısa Bir Bakış", *Tarih Dergisi*, S. 36, (1995-2000 Prof. Dr. Fikret Işıltan Hatıra Sayısı), İstanbul 2000, s. 152; Tellioğlu, *Trabzon Rum Devleti*, ss. 81-82.

Erzurum çevresindeki kentlerin zamanla batılı tüccarların ticari istasyonları hâline getirilmesine müdahale edilmemiştir. Bu ticari ilişkiler, ekonomik kazanç sağladığı gibi aynı zamanda doğudaki Hristiyanların tehlikeli duruma düşmeleri hâlinde destek bulacakları bir olanağı da ortaya çıkarmıştır. Moğolların sağladığı ortam sayesinde Cenevizliler 1304 yılında Tebriz'e kadar ulaşan ticari istasyonlar kurmuşlardır.[742]

XIII. asrın başlarından itibaren İtalyan tüccarların ticari imtiyazlar elde ettiği Bizans yerine artık Trabzon Rum Devleti ile anlaşmalar yapılmaya başlandığı görülmektedir. 1306 yılında Aleksios, Venediklilerle yaptığı bir anlaşmayla Venediklilere de Cenevizlilere verilen temsilcilik açma hakkı ve yerleşim yeri tahsis edilmesine izin vermiştir. İki devlet arasındaki rekabet her fırsatta yeni taleplerle kendini göstermektedir. 1307 yılından itibaren Cenevizliler, İlhanlılardan aldığı izinle Trabzon'da temsilcilik hakkı kazanmıştır. Buna karşılık 1319 yılında Venedikliler, Aleksios ile yaptığı bir anlaşmayla ticari koloni kurulmasına müsaade almışlardır.[743]

XIV. asır başlarında Komnenos idaresindeki Giresun'da Ceneviz ya da Venediklilere ait bir koloniden söz edilmemektedir. Ceneviz kolonilerinin başında, vali görevlerini yerine getiren podesta adında birer koloni yöneticisi bulunmaktadır. Ancak Giresun'da bir koloni kurulduğuna dair bilgi bulunmadığı gibi herhangi bir podestanın ismi de zikredilmemektedir. Cenevizliler ve Venedikliler ekonomik kazancı önemsedikleri gibi can ve mal güvenliğini de ön planda tutmaktadırlar. Ceneviz ve Venedik kolonilerinin kurulduğu dönemde, Giresun'da batıdan ve güneyden gelen Türk saldırıları nedeniyle İtalyan tüccarlar kentte bir koloni tesis etmek konusunda tereddütte kalmış olmalıdır. Bu sebeple güvenliğin daha üst düzeyde olduğu liman kentlerine yerleşildiği gibi ihtiyaç duyulduğu zamanlarda Giresun'daki limanların da kullanılmasından uzak durulmamıştır.[744]

Karadeniz ticaretinde Cenevizliler, Trabzon Rum Devleti ülkesinde yerini güvence altına alma ve yeni imtiyazlar elde etme talepleriyle her fırsatta Komnenosları sıkıştırmış hatta zaman zaman saldırmaktan da geri kalmamışlardır.[745] 1348 yılı Ocak

[742] Spuler, *İran Moğolları*, ss. 473-474; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri,* s. 254.
[743] Tellioğlu, *Trabzon Rum Devleti*, ss. 82-86; Yılmaz, "Karadeniz'in Uluslararası Ticarete Açılması ve Trabzon", s. 362.
[744] Heyd, *Yakın-Doğu Ticaret Tarihi*, ss. 512-515,614; Aldo Gallotto, "Ceneviz", *İA*, C. 7, TDV Yayınları, İstanbul 1993, s. 363; Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C. 1, s. 149; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri,* s. 248.
[745] Finlay, *The History of Greece and of the Empire of Trebizond*, ss. 407-408.

ayında Komnenoslardan şap ve benzeri mallar üzerine istedikleri imtiyazları elde edemeyen Cenevizliler, Giresun'u ele geçirerek buranın büyük kısmını yakmışlardır.[746]

6.5. Ticareti Yapılan Mallar

6.5.1. İhraç Malları

İlk çağlardan itibaren bölge ticaretinde çeşitli malların alınıp satıldığı bilinmektedir. Bölgenin deniz kenarında bulunması, bol yağış alan bitki örtüsü ve çeşitli madenlere sahip olması ihracı yapılan ürünlerde balık çeşitlerini,[747] madenleri, özellikle gemi yapımında uygun ağaç ürünlerini öne çıkarmıştır. Ayrıca hayvancılık, şarap üretimi, tahıl, şifalı bitkiler de bölgeye ekonomik getirisi olan diğer ürünlerdir.[748]

Giresun'un Orta Çağ boyunca kuzeyinde Giresun, Tirebolu ve Görele, güneyinde ise Şebinkarahisar ile önemli birer pazar yeri olduğu bilinmektedir. Bölgeye İpek yolunun tali uzantısı ve Karadeniz'in kuzeyinden deniz yoluyla çeşitli mallar getirildiği gibi aynı şekilde bölgede üretilen ve yetiştirilen ürünler de aynı yollar üzerinden götürülmektedir. Bölgedeki ticarette İskitli, Peçenekli, Rus, Kıpçak ve Arap tüccarların aktif olduğu görülmektedir. Ancak Venediklilerin ve Cenevizlilerin bölgeye gelmesiyle ticari faaliyetlerde bu devletlere ait tüccarlar daha etkili olmuştur. Ticareti yapılan ürünler çoğunlukla tahıl, şap, yün, deri, dokuma, mücevherat, kürk, kereste, tıp alanında kullanılan bitkiler, tuz, balık ve gümüş gibi çeşitli madenler ile köle ticareti şeklindedir.[749]

Cenevizliler, 1261 yılından itibaren Trabzon Rum Devleti ülkesi pazarlarından gümüş, şap, balmumu, baharat ve dokuma ürünleri almaktadır.[750] l340 yılına gelindiğinde bölge limanlarından buğday, pirinç, balmumu, kenevir, şap, meşe

---

[746] Hahanov, *Panaret'in Trabzon Tarihi*, s. 73; Fallmerayer, *Trabzon İmparatorluğunun Tarihi*, s. 179; Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C. 1, s. 149.

[747] Balıkçılık eski çağlardan itibaren bölge ekonomisinin temel kaynakları arasında yer almaktadır. Bölgede yunus, somon, palamut, mersin, kalkan, kayabalığı, vatoz, kefal, mezgit ve hamsi gibi balık çeşitleri avlanmaktadır. Bkz. Emir, *Prehistorik Dönemden Roma Dönemine Kadar Trabzon ve Çevresi*, ss. 190-191.

[748] Kate Fleet, "The Turkish Economy, 1071–1453", *Byzantium to Turkey, 1071-1453*, C. I, ed. Kate Fleet, Cambridge University Press, New York 2009, s. 230; Emir, *Prehistorik Dönemden Roma Dönemine Kadar Trabzon ve Çevresi*, s. 187. Pontos Krallığı devrinde bile bölgedeki şarapçılıktan söz edilmektedir. Tezcan, "Pontos Krallığı (M.Ö. III YY.-M.S. IV. YY)", ss. 121-122.

[749] Mıchel Balard, *La Romanıe Genoise*, C. II, Cenova 1978, s. 852; Heyd, *Yakın-Doğu Ticaret Tarihi*, s. 542; Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, s. 45; Turan, *Türkiye-İtalya İlişkileri*, s. 179; Güneş, *Bizans Anadolusu'nda Askerî ve İdarî Bir Sistem: Thema Sistemi*, s. 290.

[750] Tezcan, "Türk-Moğol Hakimiyeti Döneminde XIII-XVI. Yüzyıllarda Karadeniz Bölgesi Ticareti", s. 362.

palamudu gibi ürünler ihraç edilmektedir.[751] Bu dönemde Giresun' dan fındık, şarap ve kumaş ihraç edildiği bilinmektedir. Hisarüstü-Değirmenağzı köyleri ile Güneyköy mevkindeki Kuru Kale' de rastlanan çok sayıdaki taş havuz oymaları buranın büyük şarap üretimi tesisleri olduğunu göstermektedir. Nitekim bölgede oldukça bol miktarda yetişen üzümden üretilen şaraplar Orta Çağ'da oldukça popüler olduğu düşünüldüğünde şarapçılığın dış ticarette önemli bir yeri olduğu tahmin edilebilir.[752]

Trabzon Rum Devleti zamanında Gümüşhane yöresinin Türk beylerinin eline geçmesiyle Şebinkarahisar' dan çıkarılan şap madeninin Giresun limanı üzerinden dış ticarette satıldığı bilinmektedir.[753] Ayrıca Giresun' dan keten ve ipek ihracatı yapıldığı gibi bölgenin ünlü dokuma kumaşları da yapılan ihracatta adından söz ettirmektedir. 1364 yılında İtalyalı tüccarlar ile Komnenosların yaptığı bir anlaşmada da Giresun' dan ihraç edilen dokuma kumaşlardan bahsedilmektedir.[754] Ayrıca Venedikli tüccar Josaphat Barbaro' nın XV. asırda Trabzon Rum Devleti topraklarında bölgeye özgü yetişen bir üzüm türünde oldukça fazla miktarda şarap yapıldığından bahsetmesi şarapçılığın ticari değerini hâlâ koruduğunu göstermektedir. Aynı tarihlerde Giresun limanı dâhil Trabzon yöresindeki limanlardan şarap, rakı, fındık ve gemi direği gibi malların Kefe limanına ihracatının yapıldığı da bilinmektedir.[755]

6.5.1.1. Şap Madeni

Şap madeni, Orta Çağ' da Avrupa' da boya sanayisinde kumaşların boyanması ve parlak görünmesi için oldukça yaygın olarak kullanılan bir maddedir. Avrupalılar XIII-XV. yüzyıllara kadar kullandıkları şapın bir kısmını Bizans ülkesinden almaktaydılar. Ancak bu dönemde Şebinkarahisar şapının işletildiği ya da ticaretinin yapıldığına dair bir kayıt bulunmamaktadır. Şebinkarahisar şapının ticari amaçla çıkarılmasına dair ilk kayıtlar Selçuklu idaresi altındaki döneme rastlamaktadır. Nitekim 1236 yılından itibaren Şebinkarahisar' dan çıkarılan şapın ticaretinin

[751] Turan, *Türkiye-İtalya İlişkileri*, s. 489.
[752] Balard, *La Romanıe Genoise*, s. 844; Fallmerayer, *Trabzon İmparatorluğunun Tarihi*, s. 287; Bryer, "The Estates of the Empire of Trebizond. Evidence for their Resources, Products, Agriculture and Location", ss. 412-413.
[753] Zachariadou, "Trebizond and The Turks (1352-1402)", s. 238; Bryer, "Greeks and Türkmens; The Pontic Exception", s. 126; Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, s. 88.
[754] Bryer, "The Estates of the Empire of Trebizond. Evidence for their Resources, Products, Agriculture and Location", s. 387.
[755] Jasophat Barbaro, *Anadolu ve İran'a Seyahat*, çev. Tufan Gündüz, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2005, s. 103; Halil İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, Kronik Kitap, İstanbul 2019, s. 169; Fleet, "The Turkish Economy, 1071–1453", s. 239; Tezcan, "Pontos Krallığı (M.Ö. III YY.-M.S. IV. YY)", s. 121.

yapıldığını belgelerde görmek mümkündür. Şebinkarahisar şapının ticareti, 13. asrın sonundan 15. asrın ortalarına kadar Cenevizlilerin tekelinde yapılmıştır. Bu dönemde Anadolu'daki şapın büyük kısmı Şebinkarahisar'dan çıkarılmaktadır.[756] Şebinkarahisar'da şap madeni; Gedehor, Göynük, Tamzara ve Göreze köyleri civarındaki bölgeden çıkarılmaktadır.[757] Şebinkarahisar'ın güneybatısında bulunan şap madeni bölgesinin Trabzon Rum Devleti idaresi altına girmediği görülmektedir. Ancak Hıristiyan Rumlara ait olduğu bilinen şap madeni işletmelerinin, madeni çıkardıktan sonra batıya Giresun limanı üzerinden ihraç ettiği bilinmektedir.[758]

Orta Çağ'da Anadolu'dan batıya ihraç edilen kalemlerin başında şap madeni bulunmaktadır. Anadolu'daki önemli şap madenleri Şebinkarahisar ve Foça'dır. Şebinkarahisar'dan çıkarılan şap, uzun ve masraflı bir yolun sonunda Giresun limanına taşınmaktadır. Oldukça zahmetli nakliyesi olmasına rağmen Anadolu'nun en kaliteli kaya şapı olması Şebinkarahisar şapına olan talebi arttırmıştır.[759]

Moğol İstilası ile Şebinkarahisar şaplarının idaresi, Anadolu Selçuklularından Moğollara geçmiştir. Moğol idaresi ise şap ticaretinin kullanım ve işletme hakkını Venedikli küçük bir tüccar gruba vermiştir.[760] Cenevizliler 1261 yılından itibaren bölge ticaretini ele geçirmişlerdir. 1304 yılına kadar Cenevizlilere şap ticareti ambargosu konulmuşsa da Cenevizlilerin 1289 yılında ilk şap nakliyesini yaptıkları bilinmektedir. 1289 yılına ait kayıtlarda Kefe üzerinden Cenova'ya taşınan 428.9 ton şaptan anlaşılacağı üzere karşılanan miktarın çokluğu ve Avrupa limanlarına kadar uzanan arzıyla önemli bir ticari öneme sahiptir.[761] Yine 1290 yılında Kefe'ye ulaşan

---

[756] Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C. 1, s. 148; Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, ss. 120-121; Laiou and Morrison, *The Byzantine Economy*, ss. 172-173; Mike Carr, "Trade or Crusade The Zaccaria of Chios and Crusades Against the Turks", *Contact and Conflict in Frankish Greece and the Aegean 1204-1453: Crusade, Religion and Trade between Latins, Greeks and Turks*, ed. Nikolaos G. Chrissis, Mike Carr, London 2016, s. 117; İlhan Erdem, "İlk Dönem Türkiye Selçuklu-Moğol İlişkilerinin İktisadi Boyutu (1243-1258)", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 24, S. 38, 2005, s. 4.

[757] Okutan, *Şebinkarahisar ve Civarı*, s. 17; Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C. 1, s. 146.

[758] Bryer, "Greeks and Türkmens; The Pontic Exception", s. 126.

[759] Francesco Balducci Pegolotti, *La Pratica Della Mercatura*, s. 369; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri,* ss. 251-252; Laiou and Morrison, *The Byzantine Economy*, ss. 172-173.

[760] Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri,* ss. 251-252; Erdem, "İlk Dönem Türkiye Selçuklu-Moğol İlişkilerinin İktisadi Boyutu (1243-1258)", s. 4.

[761] Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C. 1, s. 149; Fleet, "The Turkish Economy, 1071–1453", s. 242; Ievgen Alexandrovitch Khvalkov, *Colonies of Genoa in the Black Sea Region: Evolution and Transformation*, C. 1, European University Institute, Department of History and Civilization Yayımlanmamış Doktora Tezi, Floransa 2015, https://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/40744/2015_AlexandrovitchKhvalkov_Vol_I.pdf?sequence=1

Trabzon Rum Devleti ülkesinden ihraç edilmesinden dolayı Trabzon şapı olarak da adlandırılan Şebinkarahisar şapının Kefe üzerinden Cenova'ya gönderildiğinin kayıtları mevcuttur. 1290'lı yıllarda Cenevizliler Şebinkarahisar şaplarını Kelkit Vadisi yoluyla Şiran ve Khaldia'dan Trabzon'a ya da Aksu Vadisi yoluyla Giresun'a naklederek buradan satmaktadır. Türk beyliklerinin baskısının ve şap ambargosunun kalkmasının Giresun limanları üzerinden olan nakliye miktarını artırdığı muhakkaktır. Giresun ile Şebinkarahisar arasındaki Asarcık'ta iki; Kanlıhan, Kürtün ve Taşhan civarlarında birer tane olmak üzere en az beş hanın da bu devre ait olduğu düşünülmektedir.[762] 1340 yılında, Giresun limanından denize açılan şap yüklü gemilerin daha önceden olduğu gibi Kefe limanına buradan da batı limanlarına taşınması devam etmektedir.[763]

Pegolotti, Trabzon limanından İtalyan tüccarların yıllık yaklaşık iki yüz ton mal nakliyesi yaptığı tarihlerde, Şebinkarahisar'da bir yılda yaklaşık yedi yüz ton şap üretildiğini belirtmektedir.[764] XIII. asrın sonlarından itibaren 1460 yıllarına kadar Avrupa'nın yaygın olarak kullandığı şap madeni, XV. asırda batıda açılan yeni şap ocaklarıyla birlikte talebin karşılanmasıyla Şebinkarahisar şaplarına olan ihtiyaç oldukça azalmıştır.[765]

6.5.2. İthalatı Yapılan Mallar

Orta Çağ'da İpek yolu, limanlar ve kıyı iskeleleri üzerinden ihtiyaç olan ya da ticareti yapılan çeşitli mallar Giresun'a getirilmektedir. Bölgeye getirilen ürünlerin çoğunlukla mücevherat, kâğıt, cam eşyalar, şeker, sabun, tuz, deri, tahıl ürünleri ve köleler ağırlıklı olduğu görülmektedir.[766] Cenevizliler, 1278 yılında Kırım madenlerinden çıkarılan tuzu, Kefe limanı üzerinden Giresun'un da içinde bulunduğu

&isAllowed=y (07.10.2020), s. 425.

[762] Balard, *La Romanıe Genoise*, C. II, ss. 773-775; Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C. 1, s. 149.

[763] Khvalkov, *Colonies of Genoa in the Black Sea Region: Evolution and Transformation*, s. 425; Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C. 1, s. 149. Daha önceden Trabzon üzerinden Tana'ya nakliye edilmektedir. Bkz. Balard, *La Romanıe Genoise*, C. II, s. 775.

[764] Çıkarılan şapın bir kısmı Giresun ve Trabzon limanlarından nakliye edilirken Kıbrıs ve Foça üzerinden de önemli bir kısmı Avrupa'ya gönderilmektedir. Bkz. Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C. 1, s. 149; Pegolotti, *La Pratica Della Mercatura*, s. 369. Ballard, bu rakamları şüpheli bulmaktadır. Bkz. Balard, *La Romanıe Genoise*, C. II, s. 773.

[765] Turan, *Türkiye-İtalya İlişkileri*, ss. 139-148; Laiou and Morrison, *The Byzantine Economy*, ss. 172-173; Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, ss. 120-121.

[766] Güneş, *Bizans Anadolusu'nda Askerî ve İdarî Bir Sistem: Thema Sistemi*, s. 290; Turan, *Türkiye-İtalya İlişkileri*, s. 179; Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, s. 45.

pek çok Karadeniz kentine getirerek satmaktadır.[767] 1289-1290 yıllarında ise Kefe'den Giresun limanlarına darı, buğday ve arpa ithalatı yapılmaktadır.[768] Ayrıca 1410-1411 yılları arasında Giresun'un da içinde bulunduğu pek çok Karadeniz kıyı kentinde yaygın olarak köle ticareti yapıldığı bilinmektedir.[769]

[767] Balard, *La Romanıe Genoise*, C. II, ss. 709-710; Khvalkov, *Colonies of Genoa in the Black Sea Region: Evolution and Transformation*, s. 417.
[768] Khvalkov, *Colonies of Genoa in the Black Sea Region: Evolution and Transformation*, s. 409. Pontos Krallığı devrinden beri "amphora" denilen küplerde hububat alışverişinin yapıldığı bilinmektedir. Bkz. Tezcan, "Pontos Krallığı (M.Ö. III YY.-M.S. IV. YY)", s. 121.
[769] Turan, *Türkiye-İtalya İlişkileri*, s. 489; Khvalkov, *Colonies of Genoa in the Black Sea Region: Evolution and Transformation*, s. 454.

SONUÇ

Doğu Karadeniz bölgesi tarih boyunca siyasi, sosyal, iktisadi ve dinî pek çok önemli olaya ev sahipliği yapmıştır. Bu olaylardan bir kısmı Anadolu'yu, bir kısmı ise etrafındaki daha geniş bir coğrafyayı etkilemiştir. Siyasi açıdan bakıldığında 1204 yılında kurulan Trabzon Rum Devleti, kuruluş yıllarında Anadolu'yu etkileyen politikalar izlemekte ve askerî manevralar yapmaktaydı. Eski Çağ'da ise Karadeniz'in güneyinden kuzeyine uzanan topraklara sahip olan Mihradates Krallığı, Roma İmparatorluğu'nu uzun yıllar meşgul ederek geniş bir coğrafyayı etkilemiştir. Sosyal açıdan bakıldığında Orta Çağ'ın büyük kısmında, doğu ile batının yani önce Roma İmparatorluğu ile Sasani ve Arapların daha sonra ise Türkler ile Bizanslıların mücadele sahası hâline gelen bölgenin Anadolu'nun kuzeyini oluşturması bu bölgeyi demografik olarak zayıflatmış ve sosyal hayatı olumsuz yönde etkilemiştir. Nitekim Giresun civarına bakıldığında derin vadi içlerinde ve stratejik öneme sahip noktalarda bulunan askerî yapılar istisna tutulursa kargaşanın yaşandığı XIII. asra kadar bölgede herhangi bir sosyal yapının varlığından bahsedilmemektedir. İktisadi açıdan bakıldığında Orta Çağ'ın ilk yarısında, Karadeniz'in kuzeyi ile güneyi arasındaki malların taşındığı bölgesel liman kentleri, Venedik ve Cenevizli tüccarların girişimleri, Haçlıların Memlük limanlarına uyguladığı ambargolar ve Moğolların sahip oldukları topraklarda ticareti geliştirme çabaları ile uluslararası birer ticaret merkezi hâline gelmişlerdir. Dinî açıdan bakıldığında ise Anadolu Hristiyanları arasında Giresun ve Trabzon önemli birer yere sahiptir. Saha çalışması sırasında Giresun kenti üzerinden Orta Çağ'da adı sıkça geçen ancak günümüze çok azının izleri kalmış kilise kalıntılarına rastlanılmıştır. Ayrıca Bizans'ın uzun yıllar uğraştığı Pavlikan Hareketi'nin önemli merkezlerinden birinin Şebinkarahisar olması burayı dinî açıdan etkilediği gibi siyasi statüsünü de zaman içinde ciddi şekilde değiştirmiştir.

Giresun kenti, Doğu Karadeniz bölgesinin batı kısmını oluşturan önemli bir alana sahiptir. Giresun Dağları'nın güneyi ve kuzeyinde sahip olduğu topraklar ile kent, farklı arazi şekilleri ve iklim özelliklerine sahiptir. Kentin bu özelliği, güneyinde yaşanan önemli bir olayın kuzeye hiç etki etmemesi ya da kuzeydeki bir mücadeleden güneydeki idarecilerin günler sonra haberdar olması durumunu meydana getirmektedir. Bu iki farklı coğrafya Orta Çağ boyunca ayrı tutulmuş ve ayrı yönetilmiştir. Ancak kuzeyin açık denizlere açılan limanı ve güneyin önemli yolların üzerinde bulunan konumu ile bir döneme damgasını vuran şap madenleri âdeta bu iki

yerleşim merkezini iktisadi olarak birbirine bağlamaktadır.

Roma ile Bizans idaresi altında Khaldia ve Koloneia olarak iki farklı idarenin görüldüğü Giresun topraklarında, Anadolu'da Türk fetihlerinin başladığı 1071 yılından itibaren siyasi olarak önemli değişiklikler olduğu görülmektedir. Giresun kıyılarında bağımsız hareket eden Bizans'ın Khaldia Valiliği, 1204 yılından itibaren Komnenoslar idaresindeki Trabzon Rum Devleti bünyesinde bağımsız bir devlet hâline gelmiştir. Ancak Komnenosların sınırlarını genişleterek güç kazanması Sinop'a saldırmalarıyla sona ermiştir. Sinop'ta Çepniler ile karşı karşıya gelen ve Çepni müdafaasını aşamayan Trabzon Rum Devleti kuvvetleri bölgeden çekilmek zorunda kalmışlardır. Bu durumu fırsata çeviren Çepniler, Komnenosları bertaraf ettikleri gibi sonrasında doğuya doğru ilerlemeye devam etmişlerdir. Çepni gruplarından bir kısım batıdan doğuya hareket eden sahil boyunca Giresun'a ulaşmış, diğer bir Çepni grubu ise Kelkit Havzası'ndan Giresun Dağları'nı aşarak vadi içlerine doğru harekete geçmiştir.

Türkiye Selçuklularının Moğol hâkimiyetine girmesi tabiiyetleri altındaki Giresun idarecileri Komnenosları etkilemiştir. Selçuklu tabiiyetindeki Trabzon Rum Devleti'nin Moğolların yanında taraf tutarak Moğol İstilası çağının olumsuz etkilerinden Doğu Karadeniz sahillerini koruduğu görülmektedir. Ancak Doğu Karadeniz'deki bu durağan sürecin uzun sürmediği ve Moğol katliamından kaçan Türk topluluklarının uygun vadiler ya da geçitleri kullanarak bölgenin sahillerine kadar hareket ettikleri bilinmektedir. XIII. asrın sonlarında Giresun Kalesi çevresine kadar olan sahilleri ve vadileri ele geçiren Çepniler, Trabzon Rum Devleti'ni uzun süre uğraştıran Hacıemiroğulları'nın ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. XV. asır başlarında kendisinden son defa haberdar olduğumuz Hacıemiroğulları'nın nedeni bilinmeyen bir şekilde tarih sahnesinden çekilmesi ile Komnenosların yeniden Giresun, Tirebolu ve Görele kale ve limanlarının idaresini ele geçirdiği görülmektedir.

Kelkit Havzası'ndaki siyasi durum ise biraz daha farklıdır. Anadolu'nun fethi ile ele geçirdikleri bölgeleri ikta alan beylerin, ilk yıllarda Bizans valileri ile mücadele ettikleri görülmektedir. Daha sonra kendi aralarında bir mücadeleye giren beylikler zayıflayarak Türkiye Selçukluları hâkimiyetine girmiştir. Bu dönem Şebinkarahisar ve çevresinin de Selçuklu idaresi altına girdiği dönemdir. Ancak kısa süre sonra Moğolların Anadolu'ya girmeleri ve ortaya çıkan karışıklıklar Şebinkarahisar'ı da etkilemiştir. Fakat bu süreç, Şebinkarahisar'da müstakil olarak kurulacak

Şebinkarahisar Emirliği'nin temellerinin atılmasını sağlamıştır. Nitekim Moğollar'ın Anadolu'dan çekilirken geride bıraktıkları son valileri Eretna Bey bağımsız hareket etmeye başlamıştır. Ancak 1381 yılında Eretnalılarda değişen hanedan, Kadı Burhaneddin adıyla aynı topraklarda uzun yıllar Erzincan ile Şebinkarahisar emirlikleri üzerinde hâkimiyet kurmak için mücadele etmiştir. Fakat Kadı Burhaneddin'in çabaları boşa çıkmıştır. Kadı Burhaneddin'in ölmesiyle birlikte bölge önemli olaylara şahitlik etmiştir. Timur'un Anadolu'yla ilgilenmesi ve Osmanlılar ile giriştiği mücadele sonunda bölgedeki Osmanlı siyasi otoritesi zarar görmüştür. Bu tarihten itibaren Şebinkarahisar ve çevresi Akkoyunlular ile Karakoyunlular arasında ciddi bir mücadeleye sahne olmuştur. Uzun yıllar mücadelenin yaşandığı bölge, Orta Çağ sürecinin son otuz senesini Akkoyunluların elinde tamamlamıştır.

Görüldüğü gibi Giresun topraklarında iki ayrı coğrafi saha, iki farklı siyasi tarih yaşamaktadır. Türklerin Anadolu'ya geldikleri 1058 yılında, Doğu Karadeniz'de ele geçirdikleri ilk kale Şebinkarahisar'dır. Giresun'un ise ilk defa Türk unsurlarının eline geçmesi yaklaşık iki yüz kırk sene sonra 1298 yılında gerçekleşmiştir. Şebinkarahisar'ın fethinden sonra çoğu zaman Türk beyleri arasındaki mücadelenin de el değiştirdiği görülmekteyken, Giresun Kalesi ve doğu sahillerinde ise durum bunun tam tersidir. Komnenos idaresinin hâkim olduğu 1204-1461 yılları arasında bölgedeki Türk hâkimiyetinin zaman aralığı yarım asrı bulmamaktadır.

Giresun ve çevresinin tarihî coğrafyasının araştırılarak incelendiği ve bir araya getirildiği bu çalışma, kentin Orta Çağ tarihini kronolojik bir bütünlük içinde ele alarak tertip edilmiştir. Kaynakları ve araştırmaları incelediğimizde Eski Çağ ya da Orta Çağ'dan beri çizilen sınırların ya da yolların önemli olanlarının güzergâhı günümüzde bilinmekteyken, daha az derecede öneme sahip olanların yerleri ise maalesef unutulmuşlardır. Eski çağlardan itibaren kullanılan askerî ve ticari yollar ile bölgedeki idareci teşekkül ve sonrasında gelenler tarafından geliştirilerek korudukları ve kullandıkları güzergâhların yıllar içinde kazanılan deneyimler sonucunda en uygun olanları günümüze miras bırakılmıştır. Teknolojinin kolaylaştırdığı güzergâhlar bir kenara bırakılacak olursa bu yolların çoğu bugün bile hâlâ kullanılmaktadır. Aynı şekilde siyasi teşekküllerin kurduğu ya da düzenlediği idare bölgeleri; satraplık, themalar ve eyaletler gibi yönetim birimleri asırlardır kazanılan tecrübenin birer tezahürü olarak bir devletten halefi diğer devlete miras kalmıştır.

İdari birimler ve yolların miras kalanlarından önemli olanları tarih boyunca

adından sıkça söz ettirmiştir. Ancak daha az önemli olan ya da tarihte bir zaman önemliyken sonradan değerini kaybeden pek çok yol, idare merkezi ve lokasyonun da olduğu açıktır. Nitekim elimizdeki çalışmada, Orta Çağ tarihi kaynaklarında Giresun sınırları içinde bahsedilen veya önemli güzergâhlarda tespit edilen askerî-siyasi ve iktisadi yapılar göz önünde bulundurularak bir kentin tarihî coğrafyası bilimsel bir nitelik ile tasvir edilmeye çalışılmıştır. Yapılan tüm bu çalışmalar sonucunda kentin Orta Çağ tarihi hakkında kesin bilgiler veren birkaç kale ya da yoldan başka bir bulguya rastlanılmamıştır. Ancak Roma idaresinden gelen eyalet sistemi, kullanılan yollar ve yerleşim kalıntılarının birçoğunun Osmanlılar zamanında da kullanıldığı görülmüştür. Bu sebeple Roma'dan Osmanlı'ya kadar Giresun ile ilgili bilgiler saha çalışmalarında kullanılmaya çalışılmıştır. Böylece kaynaklarda adı geçmeyen fakat yol güzergâhları üzerinden tespit edilen lokasyonlar ile kentin Orta Çağ tarihine katkı sağlanmaya çalışılmıştır.

Yapılan saha çalışmasında sahil boyunca eski yola ya da yol üzerinde bulunan kalıntılara ait önemli bir bulgu elde edilememiştir. Ancak kolay ulaşılan güzergâhlardan sarp tepelere tırmanıldığında kaçak kazı çalışmalarına uğrayan kalıntıların ayakta bıraktıkları yapılar bile son derece dikkat çekicidir. Osmanlı devrinde kullanılan kalelerin çoğunlukla ayakta olduğu ve onarıldığı görülmektedir. Osmanlı devrinde kullanılmayan veya daha öncesi devre ait kaleler maalesef yok olmaya terk edilmiştir. Kış aylarında bitki örtüsünün zayıflaması neticesinde ancak fark edilebilen bu yapıların yeri ve konumu göz önünde bulundurulduğunda önemli olaylara ev sahipliği yaptığı tahmin edilebilir.

Sonuç itibariyle incelenen kaynaklar ve araştırmalar ile bir kentin Orta Çağ tarihi, akademik bir bakış açısıyla tarihî coğrafya unsuru ön planda tutularak bir araya getirilmeye çalışılmıştır. Kaynaklarda ya da araştırmalarda Orta Çağ'da kentte gerçekleşen bir olay, saha çalışması sırasında yaşanılan coğrafyayı ve dönemin şartlarını tam manasıyla göz önünde bulundurmamızı hatta olayları teneffüs etmemizi sağlamaktadır. Mesela Panaretos'un kayıtlarında bahsettiği Kuşdoğan Bey'in Giresun Kalesi'ni ele geçirme hadisesi sadece birkaç kelime ile anlatılmaktadır. Ancak dönemin şartları düşünüldüğünde yaya olarak bir insanın bir günde ortalama on beş kilometre, atlı bir kişinin ise yaklaşık yirmi beş kilometrelik bir mesafe katettiği düşünüldüğünde olaylara bakış açısının da değiştiği fark edilmektedir. Bunlardan ilki Kuşdoğan Bey'in ve askerlerinin daha önceden nerede ikamet ettikleridir. Bu konu

hakkında üç görüş ortaya çıkmaktadır. İlk görüşe göre Kuşdoğan Bey ve askerlerinin Aksu Vadisi içinden Duroğlu civarında ikamet ettiği, ikinci görüşe göre Kulakkaya-Gedikkaya yolu civarında ikamet ettiği ve üçüncü görüşe göre de Piraziz-Bulancak üzerinde ikamet ettiği şeklindedir. Duroğlu civarından gelmesi, buranın Giresun'a bir günlük mesafede olması ve burada XIV. asırdan önce bir zaviye kurulduğu Aksu Vadisi'nin çok önceden beri yurt tutulduğunu destekler niteliktedir. Ancak Sinop savunmasından sonra doğuya hareket eden Çepniler'in Ordu'yu ele geçirdikten sonra Piraziz-Bulancak civarına gelerek burayı yurt tuttukları bilinmektedir. Fakat Kuşdoğan Bey ile Hacıemiroğulları arasındaki ilişkiye dair henüz bir belge ve bulguya ulaşılamamış olması Kuşdoğan Bey'in burada ikamet ettiğini tahminden öteye götürmemektedir. Üçüncü ikamet tahmini olan Kulakkaya yolu ise bir donanmaya sahip Komnenoslar ile karada savaşmak isteyen Kuşdoğan Bey'in denizden daha korunaklı iç kesime yerleşmesi için uygun olduğu görüşüdür. Kuşdoğan Bey'in kim olduğu, nereden geldiği, topluluğunun veya ordusunun kaç kişi olduğu, bu orduyu besleyecek erzağı nasıl sağladığı, geçimini hayvancılıkla sağlayan bir topluluğun Giresun Kalesi civarında barınma durumunun zor olmasına rağmen kaleyi nasıl ele geçirdiği ya da Kuşdoğan Bey'in bir topluluğun reisi mi yoksa görevli bir komutanı olarak mı kenti ele geçirdiği cevabını aradığımız sorulardan sadece bazılarıdır. Bu sorulara ilham olan konu ise tarihî coğrafyadır. Yani olayın aslında 1298 yılında, II. Aleksios Komnenos'un Kuşdoğan Bey'e karşı sefere çıkarak bu beyi ve adamlarını ortadan kaldırması kadar kısa olamayacağıdır. Tarihî coğrafya ile haklarında bir veya iki cümleden başka bilgi olmayan kişilerin ve lokasyonların ezberlenmesi yerine, olayların yaşandıkları yerlerdeki coğrafi ve beşerî şartlar göz önünde bulundurularak olayların gerçekleştiği ve sonucunda coğrafyaya ne gibi etkileri olduğu düşüncesine cevap aranmalıdır.

Giresun'da kurulan ve kaynaklarda adı geçen ya da geçmeyen kalelerin neredeyse tamamı Giresun'daki üç tepeden birini görmektedir. Giresun'un batısına denk gelen Bulancak ilçesinin güneyindeki Dikmentepe, Giresun'un güneyindeki Çaldağ ve Görele ile Eynesil'in güneyine denk gelen Sis Dağı'ndaki üç mevki çalışmamız içindeki Giresun Dağları'nın kuzeyindeki lokasyonların neredeyse tamamından da rahat bir şekilde birbirini gözlemleyebilmektedir. Her biri için ayrı efsaneler, anlatılar ya da hikâyelerin olduğu bu tepelerin kaynaklarda yer almamışsa da birer tarihî derinliği olduğu aşikârdır. Nitekim Giresun Dağları'nın kuzeyindeki tüm bölgeye

hâkim bu üç tepe ile tüm kaleler arasında haberleşmenin yapılmış olması mümkün gözükmektedir. Mesela Giresun Kalesi'ne yaklaşık 33 kilometre mesafede bulunan Kuşdoğan Kalesi'nin gözetleme kulesi olduğunu düşündüğümüz kuzeydoğu kısmındaki noktadan Çaldağ görülebilmektedir. Yine aynı şekilde Çaldağ'dan da Giresun Kalesi rahatlıkla görülebilmektedir. Bu durumun Kelkit Havzası'ndan yola çıkan ve Aksu Vadisi içinden gelen bir tehlikenin neredeyse iki ya da üç gün önceden Giresun Kalesi'ne haber verilebilmesinde ne kadar hayati öneme sahip olacağı görülebilmektedir. Aksu Vadisi yol güzergâhındaki kalelerin ve gözetleme kulelerinin bununla da sınırlı kalmayıp Ayvat Tepe'si civarında yerini tespit edemediğimiz ancak Yeşilvadi Köyü tepelerinde yerini tespit ettiğimiz kalıntılar üzerinden Giresun Dağları'nın eteklerindeki Tamzara'ya kadar olan güzergâhını da özellikle şap ticareti zamanında rahat bir şekilde gözlemleyebildiği düşünülmektedir.

Kelkit Havzası'na açılan Harşit Vadisi'nin iç kesimde Bedreme, sahilde ise Tirebolu kaleleri tarafından kontrol edilip korunduğu bilinmektedir. Bedreme Kalesi Sis Dağı'nı gören bir konumdadır. Görele Kalesi'nin Kuru Kale'yi görmesi, Kuru Kale'nin ise doğuda Sis Dağı'nı, batıda ise Görele merkezini görmesi ve Görele'nin güneyindeki Çanakçı'nın Karınca Kalesi'nin sahilini gören bir konumda bulunması bu kalelerin birbirleri ile ilişkisi olduğunu düşündürmektedir. Yine aynı şekilde Mendehorya Kalesi'nin Bulancak ve Dikmentepe'yi gören bir yerde bulunuyor olması Giresun üzerindeki Dikmentepe, Çaldağ ve Sis Dağı başta olmak üzere pek çok kale ve hisarın birbirleri ile bağlantılı olduğunu düşündürmektedir.

Tespit edilen lokasyonların, kent tarihi ile yakından ilgisi bulunmaktadır. Vadi derinlikleri dâhil Giresun Dağları'nın kuzey kısmının tamamında birbirleri ile iletişim sağlamak için Dikmentepe, Çaldağ ve Sis Dağı'nı gören hisar ve gözlem kulelerinin barış zamanlarında tüccarlar tarafından korundukları ve savaş zamanlarında ise bölgeyi savunarak kaleler arasında haberleşmeyi sağladıkları görülmektedir. Benzer bir savunma organizasyonunu Şebinkarahisar, Alucra ve Çamoluk güzergâhında da görmek mümkündür.

Özetle tarihî coğrafya kavramı ile Giresun tarihinin Orta Çağ süreci aydınlatılmaya çalışılmıştır. Dağlık ve engebeli bir coğrafyaya sahip kent topraklarında tespit ettiğimiz lokasyonlar daha çok askerî amaçlı kale, hisar ve gözetleme kuleleridir. Bu yapılardan özellikle kalelerin ortak özellikleri, kıyıda önemli limanları koruyacak şekilde tepelik bir alanda, iç kesimde ise sirkülasyonu yüksek yol

güzergâhları üzerinde etrafına hâkim bir tepede inşa edilmesidir. Hisar ve gözetleme kulelerinin ortak özellikleri ise önemli yerleşimleri birbirine bağlayan, savunmaya uygun, oldukça uzak mesafeleri gözlemleyebilecek konumlara göre inşa edilen yapılar olmasıdır. Büyük kısmı kaybolmaya yüz tutmuş bu yapılar, bilimsel ilkeler doğrultusunda hatırlatılmaya, inşa edildikleri yer ve özellikleri izah edilerek birbirleri ile olan bağlantıları göz önüne çıkarılmaya çalışılmıştır. Ayrıca Giresun bölgesindeki Orta Çağ yapıları hakkında elde edilen bilgiler ile kaynaklarda oldukça kısa şekilde yer alan tarihî olaylar ve yerler ile ilgili karanlıkta kalan konular aydınlatılmaya çalışılmıştır.

KAYNAKLAR

Abdizade Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C. 2, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul 1927-1928.

Acun, Fatma, "15. Ve 16. Yüzyıllarda Şebinkarahisar ve Civarında Yerleşim Modelleri", *Giresun Tarihi Sempozyumu*, 24-25 Mayıs 1996, Giresun Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 1997, ss. 137-159.

Acun, Fatma, "Şebinkarahisar", *İA*, C. 38, TDV Yayınları, İstanbul 2010, ss. 393-395.

Acun, Fatma, *Karahisar-ı Şarki ve Koyluhisar Örneğinde Osmanlı Taşra İdaresi (1485-1569)*, TTK Yayınları, Ankara 2006.

Adontz, Nicholas, *Armenia in the Period of Justinian,* Calouste Gulbekian Foundation, Lizbon 1970.

Ağırakça, Ahmet, "Müneccimbaşı, Ahmed Dede", *İA*, C. 32, TDV Yayınları, İstanbul 2006, ss. 4-6.

Ahmed bin Mahmud, *Selçukname*, haz. Erdoğan Merçil, Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2011.

Ahrweiler, Hélène, "L'Asie Mineure et les invasions Arabes (VII e -IX e siècles)", *Revue Historique*, T. 227, F. 1, Presses Universitaires de France, 1962, ss. 1-32.

Ahrweiler, Hêlêne, *Byzance et la Mer*, Presses Universitaires de France, Paris 1966.

Aknerli Grigor, *Moğol Tarihi*, çev. Hrand D. Andreasyan, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2012.

Akşit, Ahmet, "Şebinkarahisar ve Civarında Akkoyunlu İzleri", *Şebinkarahisar I. Tarih ve Kültür Sempozyumu*, Şebinkarahisar, 30 Haziran-1 Temmuz 2000, Şebinkarahisar Belediyesi Yayınları, İstanbul 2000, s. 23-28.

Aktaş, Esen, *Roma İmparatorluk Dönemi'nde Orta ve Doğu Karadeniz Bölgesi Yerleşimleri*, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Doktora Tezi, Aydın 2018.

Akurgal, Ekrem, *Anadolu Kültür Tarihi*, Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu, 1999.

Alexandre Baschmakoff, *Cinquante Siêcles D'èvolution Ethnique Autour de la Mer Noire*, P. Geuthner, Paris 1937.

Angelov, Dimiter, *The Byzantine Hellene*, Cambridge University Press, New York 2019.

Anna Commena, *The Alexiad*, trans. Elizabeth A. S. Dawes, In parentheses Publications Byzantine Series, Cambridge, Ontario 2000.

Anna Kommena, *Alexiad*, nşr. Bilge Umar, İnkilap Kitabevi, İstanbul 1996.

Anonim Selçuknâme, ter. Halil İbrahim Gök, Fahrettin Coşguner, Atıf Yayınları, Ankara 2014.

Ardel, Ahmed, "Karadeniz", *İA*, C. 6, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1993, ss. 230-246.

Arrianus'un Karadeniz Seyahati, çev. Murat Arslan, Odin Yayıncılık, İstanbul 2005.

Arslan, Murat, *Mithradates VI Eupator*, Odin Yayıncılık, İstanbul 2007.

Aslan, İlhan, *Ortaçağ'da Karadeniz ve Türkler*, Post Yayın Dağıtım, İstanbul 2018.

Avcı, Casim, "Sugūr", *İA*, C. 37, TDV Yayınları, İstanbul 2009, ss. 473-474.

Aydın, Fatma Emiroğlu, "1928-1940 Yılları Arasında Yeşilgiresun Gazetesi Haberlerine Göre Giresun'da Yol Faaliyetleri", *Yeşil Giresun Gazetesine Göre Cumhuriyetin İlk Yıllarında Giresun*, Giresun, 2003, ss. 285-289.

Ayönü, Yusuf, *Selçuklu-Bizans Münasebetleri (1116-1308)*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlamamış Doktora Tezi, İzmir 2007.

Azîmî Tarihi, çev. Ali Sevim, TTK Yayınları, Ankara 2006.

Aziz B. Erdeşir-i Estarabadi, *Bezm u Rezm*, TTK Yayınları, Ankara 2014.

Baker, Alan R.H., *Geography and History: Bridging the Divide*, Cambridge 2003.

Barthold, W., "İl-khāns", *EI*, C. II, ed. M. Th. Houtsma vd., Leyden Late E. J. Brill Ltd, London 1927, s. 469.

Bayartan, Mehmet, "Tarihi Coğrafya Çalışmaları Açısından Şehir ve Osmanlı Şehri", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Dergisi*, S. 13, İstanbul 2005, ss. 85-92.

Baykal, Bekir Sıtkı, "Fatih Sultan Mehmet-Uzun Hasan Rekabetinde Trabzon Meselesi", *AÜDTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 2, S. 2-3, Ankara 1964, ss. 67-81.

Baykara, Tuncer, "Anadolu'nun İlk Türk İskânında Kaleler", *XII. Türk Tarih Kongresi (Ankara 12–16 Eylül 1994)*, C. III, TTK Yayınları, Ankara 1999, ss. 663-667.

Baykara, Tuncer, "Bir Selçuklu Devri Türk Şehri Olarak Karahisar-ı Şarkî veya Şebinkarahisar, *Şebinkarahisar I. Tarih ve Kültür Sempozyumu 30 Haziran- 1 Temmuz 2000*, Şebinkarahisar Belediyesi Yayınları, İstanbul 2000, ss. 1-4.

Baykara, Tuncer, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş*, Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2015.

Baykara, Tuncer, *Türkiye'nin Sosyal ve İktisadi Tarihi (XI.-XIV. Yüzyıllar)*, TDV Yayınları, Ankara 2000.

Bazın, Marcelo ve Stephane De Tapıa, *Türkiye Coğrafyası*, İletişim Yayınları, İstanbul 2015.

Bekdemir, Ünsal ve Mehmet Fatsa, *Geçmişten Günümüze Giresun*, Giresun Valiliği Yayınları, İstanbul 2015.

Bekdemir, Ünsal ve Süleyman Elmacı, "Giresun Kentinin Gelişimini Etkileyen Faktörler" *Giresun ve Doğu Karadeniz Sosyal Bilimler Sempozyumu*, C. 2, Giresun, 09-11 Ekim 2008, Giresun Belediyesi Yayınları, Ankara 2009, ss. 396-407.

Bekdemir, Ünsal, *Karadeniz Kıyı Kentleri (Samsun-Hopa Arası)*, Çizgi Kitapevi, Konya 2007.

Bekdemir, Ünsal, vd., "Giresun'un Tarihi Coğrafyası", *Doğu Coğrafya Dergisi*, S. 4, Erzurum 2000, s. 1-19.

Bernheim, Ernst, *Tarih İlmine Giriş*, çev. M. Şükrü Akkaya, Kültür Bakanlığı Devlet Basımevi, İstanbul 1936.

Beydilli, Kemal, "Schiltberger, Hans Johannes", *İA*, C. 36, TDV Yayınları, Ankara 2009, s. 228.

Bıjışkyan, P. Minas, *Karadeniz Kıyıları Tarih ve Coğrafyası*, ter. Hrand D. Andreasyan, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1969.

Bıjışkyan, Per Minas, *Pontos Tarihi*, çev. Hrand d. Andreasyan, Sezai Ekinci Matbaası, İstanbul 1998.

Bianquis, Th., "Sayf al-Dawla", *EI*, C. IX, ed. C.E. Bosworth vd., Brill, Leiden 1997, ss. 103-110.

Bilgin, Mehmet, "Giresun Bölgesinde Türkmen Beylikleri ve İskân Hareketleri", *Giresun Tarihi Sempozyumu,* Giresun, 24-25 Mayıs 1996, Giresun Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 1997, ss. 77-109.

Bilgin, Mehmet, *Doğu Karadeniz*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2010.

Bilir, Ali, *Geçmişten Günümüze Görele*, Kitapevi Yayınları, İstanbul 2007.

Birinci, Salih, *Eynesil İlçe Merkezi'nin Coğrafyası*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2007.

Bostan, Hanefi, "Harşit Vadisi'nin İdari, Sosyal ve İktisadi Yapısı (15-17. yüzyıllar)", *Harşit Vadisi (Tarih-Coğrafya-Kültür)*, ed. Mehmet, Fatsa, Mehmet Özmenli, DOKAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, İstanbul 2017, ss. 47- 68.

Bostan, İdris, *Osmanlı Denizciliği: Beylikten İmparatorluğa*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2006.

Bostan, M. Hanefi, *XV-XVI. Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisadî Hayat*, TTK Yayınları, Ankara 2002.

Bouvat, L., "Timūr Lang", *EI*, C. IV, ed. M. Th. Houtsma vd., Leyden Late E. J. Brill Ltd, London 1934, ss. 777-779.

Bozkurt, Nahide, "Mehdî-Billâh", *İA*, C. 28, TDV Yayınları, Ankara 2003, ss. 377-379.

Brant, James, "Journey Through a Part of Armenia and Asia Minor, in the Year 1835", *Journal of the Royal Geographical Society of London*, S. 6 (1836), ss. 187-223.

Brosset, Marie Felicite, *Gürcistan Tarihi*, çev. H. D. Andreasyan, haz. Erdoğan Merçil, TTK Yayınları, Ankara 2003.

Bryer, Anthony and David Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C. I, Dumbarton Oaks Research Libarary and Collection, Washington 1985.

Bryer, Anthony and David Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C. II, Dumbarton Oaks Research Libarary and Collection, Washington 1985.

Bryer, Anthony ve David Winfield, *Karadeniz'in Orta Çağ Dönemi Eserleri ve Topoğrafyası*, C. I, çev. İsmail Köse, TTK Yayınları, Ankara 2020.

Bryer, Anthony ve David Winfield, *Karadeniz'in Orta Çağ Dönemi Eserleri ve Topoğrafyası*, C. II, çev. İsmail Köse, TTK Yayınları, Ankara 2020.

Bryer, Anthony, "A Byzantine Family: the Gabrades c. 979-c. 1653", *University of Birmingham Historical Journal XII*, Birmingham 1970, ss. 164-187.

Bryer, Anthony, "A Byzantine Family; The Gabras. An Additional Note", *Byzantinoslavica XXXVI*, Prag 1975, ss. 38-45.

Bryer, Anthony, "Greeks and Türkmens; The Pontic Exception", *Dumbarton Oaks Papers 29/ 1975*, Variorum Reprints, London 1980, ss. 113-149.

Bryer, Anthony, "Shipping in the Empire of Trebizond", *Marriner's Mirror* 52, Heathfield Sussex 1966, ss. 3-12.

Bryer, Anthony, "The estates of the Empire of Trebizond. Evidence for their resources, products, agriculture, ownership and location", *Twelfth Spring Symposium of Byzantine Studies/ Αρχειον Ποντου (Archeion Pontou) 35,* University of Birmingham, Birmingham 1978*,* Athens 1979*,* ss. 370-477.

Bryer, Anthony, "The Question Of Byzantine Mines in The Pontos: Chalybian Iron, Chaldian Silver, Koloneian Alum And The Mummy of Cheriana", *Anatolian Studies*, 32, 1982, ss. 133-156.

Burney, Charles and David Marshall Lang, *The People of the Hills*, London 1971.

Bury, J. B., *History of the Later Roman Empire*, C. II, Macmillan and Co., Londra 1923.

Bury, J.B., *A History of the Eastern Roman Empire*, Macmillan and Co., Londra 1912.

Butlin, Robin A., *Historical Geography: Through the Gates of Space and Time*, New York 1993.

Cahen, Cl., "Eretna", *EI*, C. II, ed. B. Lewis, Ch. Pellat, J. Schacht, E.J. Brill, Leiden 1991, ss.

705-707.

Cahen, Claude, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2008.

Cahen, Claude, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, çev. Yıldız Moran, E Yayınları, İstanbul 1979.

Cahen, Claude, *Türklerin Anadolu'ya İlk Girişi*, çev. Yaşar Yücel, Bahaeddin Yediyıldız, TTK Basımevi, Ankara 1988.

Carr, Edward Hallet *Tarih Nedir?*, çev. Misket Gizem Gürtürk, İletişim Yayınları, İstanbul 2011.

Carr, Mike, "Trade or Crusade? The Zaccaria of Chios and Crusades Against the Turks", *Contact and Conflict in Frankish Greece and the Aegean 1204-1453: Crusade, Religion and Trade between Latins, Greeks and Turks*, ed. Nikolaos G. Chrissis, Mike Carr, London 2016, ss. 115-134.

Caterino Zeno ve Ambrogio Contarini, *Doğu'da Venedik Elçileri*, çev. Tufan Gündüz, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2016.

Charalampakis, Pantelis, "Remarks on the Prosopography of the Byzantine Administration in Northeastern Asia Minor (7th-11th c.)", *Journal of Balkans and Black Sea Studies*, S. 3, 2019, ss. 71-96.

Charanis, Peter, "The Byzantine Empire in the Eleventh Century", *A History of the Crusades*, C. 1, ed. M. W. Baldwin, Madison 1969, ss. 177-219.

Charles Texier, *Küçük Asya*, C. 3, çev. Ali Suat, Enformasyon ve Dökümantasyon Hizmetleri Vakfı, Ankara 2002.

Chrysostomides, Julian, "11. Yüzyıldan 15. Yüzyıla Kadar Bizans İmparatorluğu", *Bizans'tan Türkiye'ye 1071-1453*, C. 1, ed. Kate Fleet, çev. Ali Özdamar, Kitap Yayınları, İstanbul 2012, ss. 27-78.

Chrysostomides, Julian, "The Byzantine Empire from the eleventh to the fifteenth century", *Byzantium to Turkey, 1071-1453*, C. I, ed. Kate Fleet, Cambridge University Press, New York 2009, ss. 6-50.

Cöhce, Salim, "Doğu Karadeniz Bölgesinin Türkleşmesinde Kıpçakların Rolü", *Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi (Samsun 13-17 Ekim 1986) Bildirileri*, Samsun 1988, ss. 477-484.

Cuinet, Vital, *La Turquie d'Assie*, C. 1, Ernest Leroux Éditeur, Paris 1992.

Cumhuriyetimizin 75. Yılında Giresun, Giresun Valiliği 1998.

Cüneyt Güneş, *Bizans Anadolusu'nda Askerî ve İdarî Bir Sistem: Thema Sistemi*, Muğla Sıtkı Kocaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü *Yayımlanmamış Doktora Tezi*, Muğla 2018.

Çavuşdere, Serdar, *14. Yüzyıl İtalyan Kaynaklarında (Zibaldone da Canal, Francesco Balducci Pegolotti, Pignol Zucchello) Türkiye Ticaret Tarihine Dair Kayıtlar*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş 2007.

Çay, Abdulhalûk, *II. Kılıç Arslan*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 1987.

Çetin, Cengiz, "Antik Çağ'da Hieros Gamos Ritüeli", *Türk Arkeoloji ve Etnografya Dergisi*, S.6 , Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2006, ss. 99-110.

Çiğdem, Süleyman, "Eskiçağ'da Trabzon Limanı: Askeri ve Ekonomik Yönden Gelişimi ve Doğu-Batı İlişkilerindeki Rolü", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 10, S. 2, 2007, ss. 133-155.

Çoğ, Mehmet, "İslam Bizans İlişkileri Bağlamında "Pavlikanlar" Üzerine Bir Değerlendirme", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13/8, 2008, ss. 73-87.

Danişmendname, nşr. Necati Demir, Akçağ Yayınları, Ankara 2011.

Darkot, Besim, "Giresun", *İA*, C. 4, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1993, ss. 789-790.

Darkot, Besim, "Karahisar", *İA*, C. 6, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1977, ss. 276-284.

Darkot, Besim, *Türkiye İktisadî Coğrafyası*, İstanbul Matbaası, İstanbul 1972.

Darley-Doran, R. E., "Saldjûkids", *EI*, C. IX, ed. C.E. Bosworth vd., E.J. Brill, Leiden 2009, ss. 936-978.

Delilbaşı, Melek, "Türk Tarihi'nin Bizans Kaynakları", *Cogito*, S. 17, Yapı Kredi Yayınları, ss. 339-351.

Demir, Muzaffer, "Antik Dönemde Bir Doğu Karadeniz Kavmi; Khalybler", *Giresun ve Doğu Karadeniz Sosyal Bilimler Sempozyumu*, 09-11 Ekim 2008, C. 1, Giresun Belediyesi Yayınları, Ankara 2009, ss. 67-85.

Demir, Necati, *Hacıemiroğulları Beyliği*, Neden Kitap Yayınevi, İstanbul 2007.

Demirkent, Işın, "1082-1302 Yılları Arasında Bizans-Venedik İlişkilerine Kısa Bir Bakış", *Tarih Dergisi*, S. 36, (1995-2000 Prof. Dr. Fikret Işıltan Hatıra Sayısı), İstanbul 2000, ss. 137-154.

Demirkent, Işın, "Bizans", *İA*, C. 6, TDV Yayınları, İstanbul 1992, ss. 230-244.

Demirkent, Işın, "Herakleius", *İA*, C. 17, TDV Yayınları, İstanbul 1998, ss. 210-215.

Dilcimen, Kazım, *Canik Beyleri*, Ahali Matbaası, Samsun 1940.

Diodorus of Sicily II, ed. E.H. Warmington, çev. C.H. Oldfather, Harvard University Press, London 1967.

Drews, Robert, "Karadeniz'de En Eski Grek Yerleşmeleri", çev. Ömer Çapar, *Ankara Üniversitesi DTCFD*, C. XV, S. 26, ss. 303-327.

Durmuş, İlhami, "Anadolu'da Kimmerler ve İskitler", *Belleten*, C. LXI, S. 231, Ağustos 1993, ss. 273-286.

Durmuş, İlhami, "İskitlerin Yıkılış Sebepleri", *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, C. 1, S. 2, 2008, ss. 199-214.

Durmuş, İlhami, *İskitler*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2007.

Ebu Bekr-i Tihrani, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, çev. Mürsel Öztürk, TTK Yayınları, Ankara 2014.

Eğilmez, Savaş, *Erzurum ve Çevresinin Ortaçağ Boyunca Tarihi Coğrafyası*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Doktora Tezi, Erzurum 2004.

Emecen, Feridun M., *Ağasar Vadisi: Şalpazarı-Beşikdüzü*, Serander Yayınları, Trabzon 2010.

Emecen, Feridun, "Bedreme'den Kürtün'e Harşit Vadisine Seyahat", *Tarih ve Toplum*, 16 Ekim 1997, ss. 51-55.

Emecen, Feridun, "Clavijo'dan Fallmerayer'e Giresun'da Seyyahlar (1404-1840)", *Giresun Tarihi Sempozyumu*, Giresun, 30-31 Mayıs 1998, Giresun Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 1998, ss. 23-30.

Emecen, Feridun, "Doğu Karadeniz Kıyılarında Yer Değiştiren Kasabalara Bir Örnek Olarak Görele: Teşekkülü ve Gelişmesi", *I. Uluslararası Karadeniz Tarihi Sempozyumu*, Görele 2019.

Emecen, Feridun, "Espiye Kasabasının Ortaya Çıkışı", *Tarihi, Kültürel Özellikleri ve Gelenekleriyle Espiye Sempozyumu*, Espiye Belediyesi Yayınları, İstanbul 2007, ss. 1-

19.

Emecen, Feridun, "Giresun Tarihinin Bazı Meseleleri", *Giresun Tarihi Sempozyumu*, Giresun, 24-25 Mayıs 1996, Giresun Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 1997, ss. 19-24.

Emecen, Feridun, "Giresun", *İA*, C. 14, TDV Yayınları, İstanbul 1996, ss. 79-81.

Emecen, Feridun, "Harşit Vadisinin Yerleşim Tarihi Üzerine Notlar", *Harşit Vadisi (Tarih-Coğrafya-Kültür)*, ed. Fatsa, Mehmet ve Mehmet Özmenli, DOKAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, İstanbul 2017, ss. 39-46.

Emecen, Feridun, "Kaleden Liman Kentine Giresun un Tarihi Gelişim Süreci", *Giresun ve Doğu Karadeniz Sosyal Bilimler Sempozyumu*, 09-11 Ekim 2008, C. 1, Giresun Belediyesi Yayınları, Ankara 2008, ss. 33-39.

Emecen, Feridun, "XIV. Asır Doğu Karadeniz Tarihinden Bir Safha: Hacıemiroğulları, Giresun ve Kuşdoğan Bey İlişkisi Hakkında Neler Biliyoruz?", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, Güz 2018 (25), ss. 133-144.

Emecen, Feridun, "XV-XVI. Asırlarda Giresun Yöresine Dair Bazı Bilgiler", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 4, Samsun 1989, ss. 157-166.

Emecen, Feridun, *Doğu Karadeniz'de İki Kıyı Kasabasının Tarihi Bulancak-Piraziz*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2005.

Emecen, Feridun, *Karadeniz Kıyı Kentleri Tarihi*, Turkuaz Kitap, İstanbul 2020.

Emecen, Feridun, vd., *Görele Tarihi: Kuruluşu ve Yükselişi*, Görele Belediyesi Yayınları, Görele 2019.

Emir, Osman, *Helenistik ve Roma Dönemleri'nde Pontos*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Doktora Tezi, Trabzon 2014.

Emir, Osman, *Prehistorik Dönemden Roma Dönemine Kadar Trabzon ve Çevresi*, Serander Yayınları, Trabzon 2011.

Ercilasun, Konuralp, *Türk Tarihini Çağları*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2020.

Erdem, İlhan, "Ak-Koyunlu Devleti'nin Kurucusu Kara Yülük Osman Bey'in Hayatı ve Faaliyetleri", *DTCF Dergisi*, C. XXXIV/1-2, 1990, ss. 99-108.

Erdem, İlhan, "İlk Dönem Türkiye Selçuklu-Moğol İlişkilerinin İktisadi Boyutu (1243-1258)", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 24, S. 38, 2005, ss. 1-10.

Erdem, İlhan, *Türkiye Selçukluları-İlhanlı İlişkileri (1258-1308)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 1995.

Erinç, Sırrı, "Kuzey Anadolu Kenar Dağlarının Ordu-Giresun Kesiminde Landşaft Şeritleri", *Türk Coğrafya Dergisi*, S. VII-VIII, Ankara 1945, ss. 119-140.

Erzi, Adnan Sadık, "İbn Bibi", *İA*, C. 5/2, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1997, ss. 712-718.

Eutropius, *Roma Tarihinin Özeti*, çev. Çiğdem Menzilcioğlu, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2007.

Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi, C. 2, 1. Kitap, haz. Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2008.

F. I. Upsenki, *Trabzon Tarihi*, çev. Enver Uzun, Eser Ofset Matbaacılık, Trabzon 2003.

Fallmerayer, Jakob Philip, *Doğu'dan Fragmanlar*, çev. Hüseyin Salihoğlu, İmge Kitapevi Yayınları, Ankara 2002.

Fallmerayer, Jakob Philip, *Trabzon Rum İmparatorluğu'nun Tarihi*, ter. Ahmet Cevat Eren, Celalettin Yavuz, haz. İsmail Hacıfettahoğlu, not. İbrahim Tellioğlu, TTK Yayınları, Ankara 2012.

Faroqhi, S., "Trebizond", *Historic Cities of the İslamic World,* Boston 2007, ss. 523-526.

Fatsa, Mehmet ve Gazanfer İltar, *Hacı Abdullah Halife Tekkesi*, Arı Sanat Yayınları, İstanbul 2016.

Fatsa, Mehmet, *Geçmişten Günümüze Piraziz*, Piraziz Kaymakamlığı, Piraziz 2012.

Fatsa, Mehmet, *XV ve XVI Yüzyıllarda Giresun Sosyal ve Ekonomik Hayat*, Bilge Ajans Matbaa, Ankara 2010.

Fatsa, Mehmet, *XV. ve XVI. Yüzyılda Giresun Kırsalının İdarî ve Sosyal Tarihi*, Giresun Belediyesi Yayınları, Giresun 2005.

Fatsa, Mehmet, "Abdalân-ı Rûm'dan Giresunlu Yakup Halife (Zaviye ve Derbendi)", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaşı Veli Araştırma Dergisi*, S. 39, 2006, ss. 95-114.

Fatsa, Mehmet, "Abdalân-ı Rûm'dan Giresun'lu Yakup Halife", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Dergisi*, S. 39, ss. 95-114.

Fatsa, Mehmet, "XV ve XVI. Yüzyıllarda Doğu Karadeniz'de Yol Hizmeti Veren Zaviyeler ve Derbendler", *Vakıflar Dergisi*, S. 41, Haziran 2014, ss. 38-54.

Fatsa, Mehmet, *Geçmişten Günümüze Dereli*, Dereli Kaymakamlığı Yayınları, Giresun 2015.

Fatsa, Mehmet, *Geçmişten Günümüze Yağlıdere*, Yağlıdere Köyleri Kültür ve Dayanışma Derneği, Yağlıdere 2011.

Fatsa, Mehmet, *İlçe Oluşunun 85. Yılında Bulancak*, Arı Sanat Yayınevi, İstanbul 2018.

Fatsa, Mehmet, *Karadenizde Zaviyeler (15-17 Yüzyıl)*, Arı Sanat Yayınevi, İstanbul 2017.

Fatsa, Mehmet, *Kurumları ve Yapılarıyla Giresun Şehri (Osmanlı Dönemi)*, Giresun Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2021.

Fatsa, Mehmet, *Yavuzkemal Yöresi (Tarih-Kültür-Coğrafya)*, Yavuzkemal Belediyesi, İzmir 2017.

Finlay, George, *History of the Byzantine Empire*, William Blackwood and Sons, Londra 1853.

Finlay, George, *The History of Greece and of the Empire of Trebizond*, William Blackwood and Sons, Londra 1851.

Fleet, Kate, "The Turkish Economy, 1071–1453", *Byzantium to Turkey, 1071-1453*, C. I, ed. Kate Fleet, Cambridge University Press, New York 2009, ss. 227-265.

Francesco Balducci Pegolotti, *La Pratica Della Mercatura*, ed. Allan Evans, The Mediaeval Academy of America, Cambridge Massachussetts 1936.

Gallotto, Aldo, "Ceneviz", *İA*, C.7, TDV Yayınları, İstanbul 1993, ss. 363-365.

Georgios Akropolites, *Vekayiname*, çev. Işın Demirkent, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2008.

Gibbon, Edward, *Roma İmparatorluğu'nun Gerileyişi ve Çöküş Tarihi*, C. I, çev. Asım Baltacıgil, Tuba Matbacılık, İstanbul 1987.

Gibbon, Edward, *Roma İmparatorluğu'nun Gerileyişi ve Çöküş Tarihi*, C. II, çev. Asım Baltacıgil, Tuba Matbacılık, İstanbul 1987.

Giresun İli 2018 Yılı Çevre Durum Raporu, Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, Giresun 2019.

Giresun Kent Kültürü, ed. Erdoğan Altınkaynak, Giresun Valiliği Yayınları, Ankara 2008.

Goetze, Albrecht, *Die Annalen des Mursilis*, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt 1967.

Goloğlu, Mahmut, *Anadolu'nun Milli Devleti Pontus*, Goloğlu Yayınları, Ankara 1973.

Göde, Kemal, "Eratnalılar Devrinde (1327-1381) Selçuklu Ailesinden Şebinkarahisar Hâkimi

Kılıçarslan'ın Faaliyetleri", *Şebinkarahisar I. Tarih ve Kültür Sempozyumu*, Şebinkarahisar, 30 Haziran- 1 Temmuz, Şebinkarahisar Belediyesi Yayınları, İstanbul 2000, ss. 43-54.

Göde, Kemal, "Eretnaoğulları", *İA*, C.11, TDV Yayınları, İstanbul 1995, ss. 295-296.

Göde, Kemal, *Eretnalılar*, TTK Yayınları, Ankara 1994.

Gökbilgin, Tayyip, "15 ve 16. Asırlarda Eyâlet-i Rûm", *Vakıflar Dergisi*, S. 6, 1995, ss. 51-61.

Gregory Abu'l Farac (Bar Hebraeus), *Abu'l Farac Tarihi*, C. 2, Süryanice'den İngilizceye çev. Ernest A. Wallis Budge, çev. Ömer Rıza Doğrul, TTK Basımevi, Ankara 2001.

Grousset, Rene, *Başlangıcından 1071'e Ermenilerin Tarihi*, çev. Sosi Dolanoğlu, Aras Yayıncılık, İstanbul 2019.

Gümüşçü, Osman, *Tarihî Coğrafya*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2006.

Günaltay, Şemsettin, *Yakın Şark*, C. 4/1, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1951.

Günaltay, Şemsettin, *Yakın Şark*, C. II, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1987.

Hahanov, *Panaret'in Trabzon Tarihi*, nşr. Enver Uzun, Yeni Zamanlar Dağıtım, Trabzon 2004.

Halaçoğlu, Yusuf, "Ankara Savaşı", *İA*, C. 3, TDV Yayınları, İstanbul 1991, ss. 210-211.

Haldon, John, "Military Service, Military Lands, and the Status of Soldiers: Current Problems and Interpretations", *Dumbarton Oaks Papers*, C. 47, Harvard University Press, Cambridge 1993, ss. 1-67.

Haldon, John, *Byzantium at War AD 600-1453*, Osprey Publishing Ltd., New York 2003.

Hamshere, J. D., "Data Sources in Historical Geography", *Historical Geography: Progress and Prospect*, London 1987.

Hazlitt, W. Carew, *History of The Venetian Republic,* C. II, Smith, Elder Co., London 1860.

Herodotos, *Tarih*, çev. Müntekin Ökmen, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2007.

Heyd, W., *Yakın-Doğu Ticaret Tarihi*, çev. Enver Ziya Karal, TTK Yayınları, Ankara 2000.

Hoca Sadeddin Efendi, *Tacü't-tevarih*, C. 2, sad. İsmet Parmaksızoğlu, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1979.

Honigmann, Ernst, *Bizans Devleti'nin Doğu Sınırı*, çev. Fikret Işıltan, İstanbul 1970.

Huart, Cl., "Kara-koyūn-lu", *EI*, C. II, ed. M. Th. Houtsma vd., Leyden Late E. J. Brill Ltd, London 1927, s. 741.

Hudud al-Alam, trans. Russian V. Minorsky, trans. English V.V. Barthold, Oxford University Press, London 1937.

Intaglıata, Emanuele E., "Geç Antik Çağ'da Tzanika'nın (Kuzeydoğu Anadolu) Sınır Savunma Sistemine İlişkin Notlar", *Belleten*, C. LXXXIII, S. 297, Ağustos 2009, ss. 427-439.

Işık, Adem, *Antik Kaynaklarda Karadeniz Bölgesi*, TTK Yayınları, Ankara 2001.

Işın Demirkent, *Bizans Tarihi Yazıları*, Dünya Yayıncılık, İstanbul 2005.

İbn Bîbî, El-Hüseyin b. Muhammed b. Ali el-Ca'ferî Er-Rugadî, *El Evamirü'l-Ala'iye Fi'l-Umuri'l- Ala'iye (Selçuknâme)*, çev. Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996.

İbn Bîbî, *Selçuknâme*, çev. Mükrimin Halil Yınanç, Kitapevi Yayınları, İstanbul 2007.

İbn Haldun, *Mukaddime*, C. 1, çev. Turan Dursun, Kaynak Yayınları, İstanbul 2021.

İbn Kâlanisî, *Şam Tarihine Zeyl*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2015.

İbn-i Batûtâ, Ebû Abdullah Muhammed Tanci, *İbn-i Batûtâ Seyahatnâmesi*, C. I, çev. A. Sait Aykut, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2004.

İbnü'l Esir, *Büyük Selçuklu Devleti Tarihi*, çev. Murat Temelli, Ark Kitapları, İstanbul 2013.

İltar, Gazanfer ve Akın Temür, "Doğu Karadeniz'de Antik Bir Yerleşim: Aretias/Khalkeritis Adası (Giresun Adası)", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, S. 24, 2018, ss. 11-30.

İnalcık, Halil, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, Kronik Kitap, İstanbul 2019.

İnalcık, Halil, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, C. I-II, Eren Yayıncılık, İstanbul 2000.

İnan, Kenan, "Giresun ve Havalisinde Türkmenler (XIII. ve XV. Yüzyıllar)", *Giresun Tarihi Sempozyumu*, Giresun, 24-25 Mayıs 1996, Giresun Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 1997, ss. 59-76.

İnan, Kenan, "Trabzon'un Osmanlılar Tarafından Fethi", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 14, C. 1, 2003, ss. 71-84.

İnan, Zeynep, *XI. Yüzyılda Anadolu'da Norman Şeflerinin Faaliyetleri*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon 2010.

İplikçioğlu, Bülent, *Eskibatı Tarihi*, C. I, TTK Yayınları, Ankara 1992.

İyice, Semavi, *Malazgirt Savaşını Kaybeden IV. Romanos Dioganes*, TTK Yayınları, Ankara 1971.

Janssens, Emile, *Trebizonde en Colchide*, Presses Universitaires de Bruxelles, Bruxelles 1969.

Jasophat Barbaro, *Anadolu ve İran'a Seyahat*, çev. Tufan Gündüz, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2005.

Johannes Schiltberger, *Türkler ve Tatarlar Arasında*, çev. Turgut Akpınar, İletişim Yayınları, İstanbul 1997.

John Skylitzes, *A Synopsis of Byzantine History 811-1057*, çev. John Wortley, Cambridge University Press, New York 2010.

Joseph de Tournefort, *Tournefort Seyahatnamesi*, ed. Stefanod Yerasimos, Kitap Yayınevi, İstanbul 2013.

Kafesoğlu, İbrahim, "İbn-i Battûtâ", *İA*, C. 5/1, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1997, ss. 707-711.

Kafesoğlu, İbrahim, "Türk Tarihinde Çağlar Meselesi", *Türk Kültürü Dergisi*, S. XXII/254, Haziran 1984, ss. 343-354.

Kalmış, Gökhan, *Alucra'da Tarihi ve Arkeolojik Araştırmalar*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2014.

Kaptan, Ergin, "Espiye-Bulancak Yöresindeki Eski Maden Ocaklarına Ait Buluntular", *Maden Tetkik ve Arama Dergisi*, S. 91, Ankara 1978, ss. 117-129.

Karadeniz Havzası Şimal Kısmı, Genelkurmay Başkanlığı, C. 5, Genelkurmay Matbaası, Ankara 1936.

Karagöz, İlyas, *Trabzon Yer Adları*, Derya Kitabevi, İstanbul 2006.

Karaibrahimoğlu, Sacit, *Giresun*, Alkan Matbası, Ankara 1969.

Karaman, Oktay, "XIX. Yüzyılın İkinci Yarısı ile XX. Yüzyıın Başlarında Giresun Kazası'nda Ulaşım", *Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, C. 4, S. 4, 2008, ss. 45-60.

Karaman, Oktay, *Giresun Kazası (1850-1900)*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Doktora Tezi, Erzurum 1999.

Karpov, S. P., "Venezia e Genova: rivalità e collaborazione a Trebisonda e Tana, secoli XIII-XV, (A stampa in Genova, Venezia, il Levante nei secoli XII-XIV)", *Atti del convegno internazionale di Studi, Genova-Venezia, 10-14 Marzo 2000*, ed. G. Ortalli, D. Puncuh, Venezia 2001, ss. 257-272.

Karpov, Sergei Pavlovich, "The Empire of Trebizond and Venice in 1374-75", *Twelfth Spring Symposium of Byzantine Studies/Αρχειον Ποντου (Archeion Pontou) 35*, University of Birmingham, Birmingham 1978, Athens 1979, ss. 290-298.

Karpov, Sergei Pavlovich, "Trapezundskaja imperija v vizantijskoj istoričeskoj literature XIII-XV.vv.", *Vizantijkij Vremennik*, 35, 1973, ss. 154-164.

Karpuz, Haşim, *Şebinkarahisar*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1989.

Kaya, Mehmet Ali, "Anadolu'da Roma Eyaletleri: Sınırlar ve Roma Yönetimi", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, S. 38, C. 24, 2005, ss. 11-30.

Kaya, Mevlüt, *Tarihi Serüveni ve Giresun-Espiye Yöresinin Kültür Kökenleri*, Togan Yayıncılık, İstanbul 2011.

Kaymakçı, Salih, *Eskiçağda Kelkit Vadisi (Lykos)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya 2013.

Keçiş, Murat, *Trabzon Rum İmparatorluğu ve Türkler 1204-1404*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2009.

Keçiş, Murat, *Trabzon Rum İmparatorluğu ve Türkler 1204-1404*, TTK Yayınları, Ankara 2013.

Kerîmüddin Mahmud Aksarayî, *Müsâmeret ül-Ahbâr*, çev. Mürsel Öztürk, TTK Yayınları, Ankara 2000.

Kesik, Muharrem, "Muînüddin Süleyman Pervâne", *İA*, C. 31, TDV Yayınları, İstanbul 2006, ss. 91-93.

Keskin, Mustafa, "Selçuklular Zamanında Doğu Karadeniz'e Yönelik Türkmen Akınları ve Muhacereti", *Giresun Tarihi Sempozyumu*, Giresun, 24-25 Mayıs 1996, Giresun Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 1997, ss. 51-57.

Khvalkov, Ievgen Alexandrovitch, *Colonies of Genoa in the Black Sea Region: Evolution and Transformation*, C. 1, European University Institute, Department of History and Civilization Yayımlanmamış Doktora Tezi, Floransa 2015, https://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/40744/2015_AlexandrovitchKhvalkov_Vol_I.pdf?sequence=1&isAllowed=y. (07.10.2020)

Kırpık, Güray, "Doğu Roma İmparatorluğu'nu Karadeniz Politikası (1071-1261)", *Giresun ve Doğu Karadeniz Sosyal Bilimler Sempozyumu 09-11 Ekim 2008*, C. 1, Giresun Belediyesi Yayınları, Ankara 2009, ss. 93-102.

Kırzıoğlu, Fahrettin, "Karadeniz'in Doğu Kıyıları, Gürcistan ve Eski "Turabozan" Vilayetimizin Bölgesinde, M.Ö. VII. Yüzyıldan Osmanlı Fethi'ne Kadar Yerleşen Türkler ve Coğrafyada Yaşayan Hatıralar", *İkinci Tarih Boyunca Karadeniz Tarihi Kongresi Bildirileri*, Samsun, 1-3 Haziran 1988, Samsun 1990, ss. 83-91.

Kırzoğlu, Fahrettin, "Fahrettin Kırzoğlu'nun, Doğu Karadeniz'deki Otokton Halklardan Driller Üzerine Bir Değerlendirmesi", *Ayhan Yüksel Özel Arşivi*.

King, Charles, *The Black Sea: A History*, Oxford University Press, New York 2006.

Kökten, İ.Kılıç, "Anadolu'da Prehistorik Yerleşme Yerlerinin Dağılışı Üzerine Bir Araştırma", *Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi*, C. 10, S. 3-4, 1952, ss. 182-207.

Kökten, İ.Kılıç, "Kuzey-doğu Anadolu Prehistoryasında Bayburt Çevresinin Yeri", *Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi*, C. III, S. 5, 1945, ss. 465-486.

Köse, Osman, "XIX. Yüzyılda Gümüşhane Madenleri", *Trabzon ve Çevresi Uluslararası Tarih-Dil-Edebiyat Sempozyumu*, ed. Mithat Kerim Arslan-Hikmet Öksüz, C. 1, Trabzon Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları, Trabzon 2001, ss. 289-312.

Köymen, Mehmet Altay, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi*, C. I, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2001.

Kramers, J. H., "Coğrafya", *İA*, C. 3, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1977, ss. 202-220.

Ksenophon, *Anabasis Onbinlerin Dönüşü,* çev. Oğuz Yarlıgaş, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2011.

Kuršanskıs, Michel, "Trabzon İmparatorluğu ve Gürcistan", *Belleten*, C. 74, S. 271, çev. Murat Keçiş, 2010, ss. 905-926.

Kuruca, Nazım, "Harşit Vadisinde Türk İskanı ve Kolonizasyon Hareketleri", *Harşit Vadisi (Tarih-Coğrafya-Kültür)*, ed. Mehmet Fatsa, Mehmet Özmenli, DOKAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, İstanbul 2017, ss. 86-103.

Küçük, Cevdet, "Türkiye", *İA*, C. 41, TDV Yayınları, İstanbul 2012, ss. 566-574.

Kütükoğlu, Mübahat S., *Tarih Araştırmalarından Usûl*, Elif Kitabevi, İstanbul 2007.

Laiou, Angeliki E. and Ceceli Morrison, *The Byzantine Economy*, Cambridge University Press, New York 2007.

Laiou, Angeliki, "Political-Historical Survey 1204-1453", *Byzantine Studies*, ed. Elizabeth Jeffreys, vd., Oxford University Press, ty., ss. 280-294.

Lebeau, *Histoire du Bas-Empire*, C. XIV, ed. M. Brosset, De L'lmprimerie De Fırmın Dıdot Frêres, Paris 1833.

Lebeau, *Histoire du Bas-Empire*, C. XX, ed. M. Brosset, De L'lmprimerie De Fırmın Dıdot Frêres, Paris 1836.

Lemerle, Paul, *Bizans Tarihi*, çev. Galip Üstün, İletişim Yayınları, İstanbul 2006.

Lowry, Heath, *Trabzon Şehrinin İslamlaşması ve Türkleşmesi 1461-1583*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul 1998.

Mango, Cyril, *Bizans Yeni Roma İmparatorluğu*, çev. Gül Çağalı Güven, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2008.

Mansel, Arif Müfid, *Ege ve Yunan Tarihi*, TTK Yayınları, Ankara 1971.

Marco Polo, *Dünya'nın Hikaye Edilişi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2019.

Mayor, Adrianne, *Mithradates Zehirlerin Kralı*, çev. Gürkan Ergin, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara 2013.

Mélikoff, I., "Danishmendids", *EI*, C. II, ed. B. Lewis, Ch. Pellat, J. Schacht, E.J. Brill, Leiden 1991, ss. 110-111.

Mêlikoff*,* Irêne, *La Geste de Melik Dānişmend*, C. 1, Adrien Maisonneuve, Paris 1960.

Melville, Charles, "Anatolia under the Mongols", *Byzantium to Turkey, 1071-1453*, C. I, ed. Kate Fleet, Cambridge University Press, New York 2009, ss. 51-101.

Memiş, Ekrem, "Ortadoğu'da Türk Varlığı", *Türkler*, C. 1, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, ss. 435-450.

Memiş, Ekrem, *Tarih Metodolojisi*, Çizgi Kitapevi, Konya 2005.

Memiş, Ekrem, *Tarihi Coğrafyaya Giriş*, Ekin Basım Yayın, Bursa 2016.

Mihail Psellos'un Khronographia'sı, haz. Işın Demirkent, TTK Yayınları, Ankara 1992.

Mikhael Attaleiates, *Tarih*, çev. Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2008.

Miller, William, *Son Trabzon İmparatorluğu*, çev. Nurettin Süleymangil, Heyamola Yayınları, İstanbul 2007.

Miroğlu, İsmet, "Erzincan", *İA*, C. 11, TDV Yayınları, İstanbul 1995, ss. 318-321.

Mitchell, Stephen, *Geç Roma İmparatorluğu*, TTK Yayınları, Ankara 2016.

Mordtmann, J. H., "Kara Hisār", *EI*, C. II, ed. M. Th. Houtsma vd., Leyden Late E. J. Brill Ltd, London 1927, ss. 734-736.

MSB Harita Genel Komutanlığı, Seri:1501, Pafta: NK 37-14, GİRESUN, Ölçek 1:250.000, Baskı 3 THGK, 2011.

Müneccimbaşı Ahmet bin Lütfullah, *Camiu'd-Düvel II*, haz. Ali Öngül, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2017.

Müverrih Vardan, *Türk Fetihleri Tarihi*, Post Yayınevi, İstanbul 2017.

Naskalı, Esko, "İran", *İA*, C. 22, TDV Yayınları, İstanbul 2000, ss. 394-395.

Naskalı, Esko, "Sasani", *İA*, C. 36, TDV Yayınları, İstanbul 2009, ss. 174-176.

Niketas Khoniates'in Historiası (1195-1206), haz. Işın Demirkent, Dünya Yayıncılık, İstanbul 2004.

Norwich, John Julius, *Bizans, Gerileme ve Çöküş Dönemi (M.S. 1082-1453)*, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2013.

Ocak, Ahmet Yaşar, "Baba İshak", *İA*, C. 4, TDV Yayınları, İstanbul 1991, ss. 368-369.

Oğuz, Mevlüt, "Taceddinoğulları", *Ankara Üniversitesi DTCFD*, C.VI, S. 5, 1948, ss. 469-487.

Okutan, Hasan Tahsin, *Şebinkarahisar ve Civarı (Coğrafya, Tarih, Kültür, Folkloru)*, Yeşil Gireson Matbaası, Giresun 1949.

Oman, C.W.Charles, *The Byzantine Empire*, G.P. Putnam's Sons, London 1908.

Ostrogorsky, Georg, *Bizans Devleti Tarihi*, çev. Fikret Işıltan, TTK Basımevi, Ankara 2011.

Örenç, Ali Fuat, "Geçmişten Günümüze Giresun Adası", *Giresun ve Doğu Karadeniz Sosyal Bilimler Sempozyumu 09-11 Ekim 2008*, C. 1, Giresun Belediyesi Yayınları, Ankara 2009, ss. 40-54.

Öz, Mehmet, *XV-XVI. Yüzyıllarda Canik Sancağı*, TTK Yayınları, Ankara 1999.

Özaydın, Abdülkerim, "Danişmendliler", *İA*, C. 8, TDV Yayınları, İstanbul 1993, ss. 469-474.

Özaydın, Abdülkerim, "Kadı Burhaneddin", *İA*, C. 24, TDV Yayınları, İstanbul 2001, ss. 74-75.

Özcan, Altay Tayfun, "XVI. Yüzyıla Kadar Türkiye ve Türkmenya Adının Batı Dünyasında Kullanımı ve Sınırları", *Türkiyat Mecmuası*, C. 22, S. 2, 2002, ss. 63-82.

Özcan, Koray, "Anadolu'da Selçuklu Kentler Sistemi ve Mekânsal Kademelenme", *Middle East Technical University Journal of The Faculty of Architecture*, S. 2, 2006, ss. 21-61.

Özçağlar, Ali, "Türkiye'deki Tarım Alanlarının Coğrafi Dağılışının Doğal Çevreyle İlişkisi', *Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, S. 11, Ankara Üniversitesi DTCF Yayınları, Ankara 1988, ss. 131-150.

Özçelik, İsmail, *Tarih Araştırmalarında Yöntem ve Teknikler*, Ümit Ofset Matbaacılık, Ankara 2001.

Özmenli, Mehmet, *Giresun Tarihi (Eskiçağ'dan Ortaçağ'ın Sonuna Kadar)*, Eser Ofset Basın

Yayıncılık, Erzurum 2013.

Özsait, Mehmet, "İlkçağ Tarihinde Trabzon ve Çevresi", *Trabzon Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, Trabzon, 6-8 Kasım 1998, Trabzon 2000, ss. 35-46.

Pehlivan, Mahmut "Kaşkaların Eski Anadolu Tarihindeki Yeri ve Önemi", *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 2, C. 2, Van 1991, ss. 27-50.

Pehlivan, Mahmut, *En Eski Çağlardan Urartu'nun Yıkılısına Kadar Erzurum ve Çevresi*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Doktora Tezi, Erzurum 1984.

Pekşen, Okay, "MÖ 15. Yüzyılın Ortalarından Roma Dönemi'ne Kadar Harşit Vadisi ve Çevresinin Siyasal, Ekonomik ve Etnik Yapısı", *Harşit Vadisi (Tarih-Coğrafya-Kültür)*, ed. Mehmet Fatsa, Mehmet Özmenli, DOKAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, İstanbul 2017, ss. 30-38.

Pekşen, Okay, *Giresun İli Eskiçağ Tarihi*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2012.

Piyadeoğlu, Cihan, "Büyük Selçukluların Doğu Karadeniz Bölgesi'ne Yönelik Faaliyetleri", *Giresun ve Doğu Karadeniz Sosyal Bilimler Sempozyumu 09-11 Ekim 2008*, C. 1, Giresun Belediyesi Yayınları, Ankara 2009, ss. 86-92.

Plutarch's Lives, C. IX, çev. Bernadotte Perrin, ed. E. Capps, T.E. Page, W.H.D. Rouse, William Heinemann, London 1920.

Prokopios, *Bizans'ın Gizli Tarihi*, çev. Orhan Duru, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2019.

Ragia, Efi, "The Geography of the Provincial Administration of the Byzantine Empire (ca 600-1200): I.2. The Apothekai of Asia Minor (7th-8th c.)" *Byzantina Symmeikta*, C. 19, 2009, ss. 195-245.

Ramsay, W. M., *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, İstanbul 1960.

Reşîdü'd-dîn Fazlullah, *Selçuklu Devleti*, Selenge Yayınları, İstanbul 2010.

Rice, Tamara Talbot, *Everyday Life in Byzantium*, Batsford LTD, London 1967.

Rice, Tamara Talbot, *The Seljuks in Asia Minor*, ed. Glyn Daniel, Thames and Hudson, London 1961.

Rostovtzeff, M., "Pontus and Its Neighbours: The First Mithridatic", *Ancient History Cambridge*, C. IX, ed. S.A. Cock, F.E. Adcook, M.P. Charesworth, Camridge at the University Press, 1932, ss. 211-260.

Ruj Gonzales de Claviyo, *Timur'un Hayatı, Kadiz'den Semerkand'a Seyahatler*, çev. Zeynep Ertan, Pozitif Yayınları, İstanbul 2008.

Sacit Karaibrahimoğlu, *Giresun*, Doğuş Matbacılık, Ankara 1965.

Sahibkıran Emîr Timur Muhammed Tarağay Bahadıroğlu, *Timur'un Günlüğü*, haz. Kutlukhan Şakirov, Adnan Aslan, İnsan Yayınları, İstanbul 2010,

Sauer, Carl O., "Foreword to Historical Geography", *Annals of the Association of American Geographers*, Lousiana 1941, ss. 1-24.

Savory, R. M., "Cubānids", *EI*, C. II, , ed. B. Lewis, Ch. Pellat, J. Schacht, E.J. Brill, Leiden 1991, ss. 67-68.

Selen, Hamit Sadi, "Türkiye'nin Coğrafi Bölgelere Taksimine Dair Bir Muhtıra", *Birinci Coğrafya Kongresi*, *6-21 Haziran 1941*, *Raporlar, Müzakereler, Kararlar*, T.C. Maarif Vekilliği, ss. 251-255.

Sevim, Ali, *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*, TTK Basımevi, Ankara 1988.

Sevin, Veli, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, C. 1, TTK Yayınları, Ankara 2016.

Shahîd, Irfan, *Byzantium and the Arabs in the Sixth Century*, C. I, Dumbarton Oaks Research Library and Collection, Washington D.C. 1995.

Shukurov, Rustam, "Between Peace and Hostility: Trebizond and the Pontic Turkish Periphery in the Fourteenth Century", *Mediterranean Historical Review*, S. 9, June 1994, ss. 20-72.

Shukurov, Rustam, "Doğu Karadeniz Bölgesi'nde Türkçe Konuşan Bizanslılar", *Trabzon Tarihi Sempozyumu Bildirileri (6-8 Kasım 1998 Trabzon)*, Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, Trabzon 2000, ss. 111-121.

Shukurov, Rustam, "Trebizond and Seljuks (1204-1299)", *Mêsogeios*, S. 25-26 (2005), ss. 71-136.

Shukurov, Rustam, "Two Waves of Nomadic Migration in The Pontos in The Thirteenth-Fourteenth Centuries", *Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, S.1, 2006, ss. 29-43.

Sinclair, T.A., *Eastern Turkey An Architectural and Archaelogical Survey*, C. II, Pindar Press, Londra 1989.

Spuler, Bertold, *İran Moğolları*, çev. Cemal Köprülü, TTK Basımevi, Ankara 2011.

Stephannos Orbelian, *Histore de la Siunie I-II*, nşr. Marie-Félicité Brosset, Saint-Petersburg 1864-1866.

Strabon, *Antik Anadolu Coğrafyası (Geographika)*, C. XII-XIII-XIV, çev. Adnan Pekman, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2005.

Sümer, Faruk, " Selçuklular", *İA*, C. 36, TDV Yayınları, İstanbul 2009, ss. 365-371.

Sümer, Faruk, "Akkoyunlular", *İA*, C. 2, TDV Yayınları, İstanbul 1989, ss. 270-274.

Sümer, Faruk, "Anadolu'da Moğollar", *Selçuklu Dergisi*, S. 1, ss. 1-147.

Sümer, Faruk, "Anadolu'da Yaşayan Bazı Üç-Oklu Oğuz Boylarına Mensup Teşekküller", *İFM*, XI/1-4, 1950, ss. 437-508.

Sümer, Faruk, "Mengücüklüler", *İA*, C. 29, TDV Yayınları, İstanbul 2004, ss. 138-142.

Sümer, Faruk, "Uzun Hasan", *İA*, C. 42, TDV Yayınları, İstanbul 2012, ss. 261-264.

Sümer, Faruk, *Çepniler*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1992.

Sümer, Faruk, *İslam Kaynaklarına Göre Malazgirt Savaşı*, TTK Basımevi, Ankara 1988.

Sümer, Faruk, *Oğuzlar*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1999.

Sümer, Faruk, S*elçuklular Devrinde Doğu Anadolu'da Türk Beylikleri*, TTK Basımevi, Ankara 1990.

Sümer, Faruk, *Tirebolu Tarihi*, Tirebolu Kültür ve Yardımlaşma Derneği, İstanbul 1992.

Şakir Şevket, *Trabzon Tarihi*, Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, Trabzon 2001.

Taneri, Aydın "Ertokuş", *İA*, C. 11, TDV Yayınları, İstanbul 1995, ss. 312-313.

Tanoğlu, Ali *Nüfus ve Yerleşme*, C. 1, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1969.

Tansuğ, Kadriye, "Kimmer'lerin Anadolu'ya Girişleri ve M.Ö. 7 nci Yüzyılda Asur Devletinin Anadolu ile Münasebetleri", *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, VII/4, 1949, ss. 535-550.

Tarhan, M.Taner, "Eski Anadolu Tarihinde Kimmerler", *Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü 1.Araştırma Sonuçları Toplantısı Bildirileri*, İstanbul, 23-26 Mayıs 1983,

İstanbul 1984, ss. 109-120.

Tellioğlu, İbrahim, "Doğu Karadeniz Bölgesinin Bugünkü Etnik Yapısına Tesir Eden Göçler", *Karadeniz Araştırmaları*, S. 5, Karam Yayınları, Çorum 2005, ss. 1-10.

Tellioğlu, İbrahim, "Doğu Karadeniz Bölgesinin Türk Yurdu Haline Gelmesi Hakkında Bir Değerlendirme", *Turkish Studies/Türkoloji Araştırmaları*, 2/2, 5, 2007, ss. 654-664.

Tellioğlu, İbrahim, "Moğol Hâkimiyeti Döneminde Doğu Karadeniz Bölgesi", *Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, C.1, S.1, 2006, ss. 19-28.

Tellioğlu, İbrahim, "Orta ve Doğu Karadeniz Tarih Araştırmalarının Dünü, Bugünü ve Geleceği Hakkında Bir Değerlendirme", *Orta Karadeniz Kültürü*, haz. Bahaeddin Yediyıldız vd., Orta Karadeniz Kültürü Sempozyumu Düzenleme Komitesi, Ankara 2005, ss. 67-80.

Tellioğlu, İbrahim, "Panaretos Kroniği'nin Türklerle İlgili Bölümleri", *Türk Dünyası Araştırmaları*, S.143, Nisan 2003, ss. 63-68.

Tellioğlu, İbrahim, "Panaretos Kroniğinde Türkler", *Türk Kültürü*, S. 509-510, Eylül-Ekim 2005, ss. 263-270.

Tellioğlu, İbrahim, "Trabzon Rum Devleti'nin Hristiyan Dünyası İle İlişkileri 1214-1458", *Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, C.5, S.5, 2008, ss. 33-53.

Tellioğlu, İbrahim, "Türklerin Karadeniz'e Çıkışında Zigana Vadisi'nin Önemi", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, S. 21, 2016, ss. 163-172.

Tellioğlu, İbrahim, *Komnenosların Karadeniz Hâkimiyeti: Trabzon Rum Devleti (1204-1461)*, Serander Yayınları, Trabzon 2009.

Tellioğlu, İbrahim, *Osmanlı Hâkimiyetine Kadar Doğu Karadeniz Bölgesinde Türkler*, Serander Yayınları, Trabzon 2004.

Tellioğlu, İbrahim, *Tarih Boyunca Karadeniz*, Serander Yayınları, Trabzon 2015.

Tezcan, Mehmet, "İpek Yolu ve XIV. Yüzyıla Kadar İpek Yolu Ticaretinde Trabzon'un Yeri", *Klasik ve Ortaçağ Dönemlerinde Karadeniz ve Kafkasya*, Serander Yayınları, Trabzon 2012, ss. 17-47.

Tezcan, Mehmet, "Pers Armenia Etrafından Gelişen Roma-Parth ve Bizans-Sasani Münasebetleri (M.Ö. I-M.S. VII. YY.)", *Klasik ve Ortaçağ Dönemlerinde Karadeniz ve Kafkasya*, Trabzon 2012, ss. 213-272.

Tezcan, Mehmet, "Pontos Krallığı (M.Ö. III YY.-M.S. IV. YY)", *Klasik ve Ortaçağ Dönemlerinde Karadeniz ve Kafkasya*, Serander Yayınları, Trabzon 2012, ss. 83-128.

Tezcan, Mehmet, "Türk-Moğol Hakimiyeti Döneminde XIII-XVI. Yüzyıllarda Karadeniz Bölgesi Ticareti", *Klasik ve Ortaçağ Dönemlerinde Karadeniz ve Kafkasya*, Serander Yayınları, Trabzon 2012, ss. 353-408.

The Natural History of Pliny, C. I, John Bostock, çev. H.T. Riley, Covent Garden, Londra 1855.

The Natural History of Pliny, C. II, John Bostock, çev. H.T. Riley, Covent Garden, Londra 1855.

The Oxford Dictionary of Byzantium, v. I-III, ed. Alexander P. Kazhdan and others, Oxford University Press, New York 1991.

Togan, A. Zeki Velidî, *Tarihte Usûl*, Enderun Kitapevi, İstanbul 1985.

Togan, Zeki Velidî, *Umumi Türk Tarihine Giriş*, Enderun Yayınevi, İstanbul 1981.

Tolun, Bedriye, *Yerleşme Coğrafyası*, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul 1977.

Tozlu, Selahattin, "Giresun Şehrinin Kara ve Deniz Ulaşımı", *Yeşil Giresun Gazetesine Göre Cumhuriyetin İlk Yıllarında Giresun*, *Hasan Öğütçü Armağanı*, Giresun 2003, ss. 173-194.

Trak, Selçuk, "Giresun-Ordu ve Ardülkesinde Avcılık", *Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi*, C. 2, S. 5, 1944, ss. 783-788.

Trak, Selçuk, "Giresun-Ordu ve Ardülkesinde Beşeri Coğrafya Araştırmaları", *Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi*, C. 2, S.1, 1943, ss. 145-159.

Tsetskhladze, G.R., "Trade on the Black Sea in the Archaic and Classical Periods Some Observations", *Trade, Traders and The Ancient City*, ed. H. Parkins ve C. Smith, London and New York, 1998, ss. 52-74.

Turan, Osman, "Bayburt ", *İA*, C. II, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1979, ss. 365-367.

Turan, Osman, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2017.

Turan, Osman, *Selçuklu Tarihi Araştırmaları*, haz. Altan Çetin, Bilal Koç, TTK Yayınları, Ankara 2014.

Turan, Osman, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2008.

Turan, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2016.

c

Turan, Şerafettin, *Türkiye-İtalya İlişkileri*, C. 1, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000.

Tursun Bey, *Tarih-i Ebu'l-Feth*, haz. Mertol Tulum, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1974.

Tümertekin, Erol ve Nimet Özgüç, *Beşeri Coğrafya İnsan, Kültür, Mekan*, Çantay Kitapevi, İstanbul 2002.

Tümertekin, Erol, *Beşeri Coğrafyaya Giriş*, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul 1978.

Tümertekin, Erol, *Ulaşım Coğrafyası*, Çağlayan Matbaası, İstanbul 1976.

Umar, Bilge, *Karadeniz Kappadokia'sı (Pontos)*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 2000.

Umar, Bilge, *Türkiye Halklarının İlkçağ Tarihi*, İlke Yayınları, Ankara 1991.

Umar, Bilge, *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, İnkılap Kitapevi, İstanbul 1993.

Umar, Bilge, *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, İnkılâp Yayınevi, İstanbul 2009.

Upsenski, F.İ., *Trabzon Tarihi*, nşr. Enver Uzun, Eser Ofset Matbaacılık, Trabzon 2003.

Urfalı Mateos Vekayi-Namesi(952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162), nşr. H. D. Andreasyan, TTK Yayınları, Ankara 2000.

Uzun, Ali, "Karadeniz Sahil Yolunun Doğal Kıyılar Üzerindeki Etkileri ve Ulaşım Sorununa Coğrafî Bir Bakış", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi Coğrafya Serisi*, S. 1/1, 2000, ss. 59-80.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, "I. Mehmed", *İA*, C. VII, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, ss. 496-506.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, TTK Yayınları, Ankara 2011.

Uzunçarşılı, İsmail, "Sivas-Kayseri ve Dolaylarında Eretna Devleti", *Belleten*, C. 32, Nisan 1968, ss. 161-176.

Ünsal Bekdemir, *Kuruluşu-Gelişmesi ve Fonksiyonel Özellikleri Yönünden Bulancak Kenti*, Çizgi Yayınları, Konya 2004.

Ünsal, Veli, "Doğu Karadeniz'in Tarihi Coğrafyası", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 8, S. 2, ss. 129-144.

Ünsal, Veli, "Urartu ve Frig Devletleri'nin Yıkılışında Bozkır Kavimlerinin Rolü", *Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 2, S. 3, 2018, ss. 117-143.

Ünsal, Veli, *Eskiçağda Çoruh Havzası*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Doktora Tezi, Erzurum 2006.

Vasil'ev, A.A., "Struggle with the Saracens (867-1057)", *The Cambridge Medieval History*, C. IV, plan. J. B. Bury, ed. J. R. Tanner, C. W. Previté-Orton, Z. N. Brooke, Cambridge at the University Press, 1923, ss. 139-150.

Vasiliev, "The Foundation of the Empire of Trebizond", *Speculum*, C. XI, No. 1, January 1936, ss. 3-37.

Vasiliev, A.A., *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, C. 1, çev. Arif Müfid Mansel, Maarif Matbaası, Ankara 1943.

Vasiliev, A.A., *History of the Byzantine Empire 324-1453*, The University of Wisconsin Press, Madison 1952.

Vryonis, Speros, *The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor and the Process of Islamization from the Eleventh through the Fifteenth Century*, University of California Press, London 1971.

Wilhelm von Rubruk, *Moğolların Büyük Hanına Seyahat*, Ayışığı Kitapları, İstanbul 2012.

William J. Hamilton, *Researches in Asia Minor, Pontus and Armenia*, C. 1, çev. John Murray, Londra 1842.

Winfeld, David, "A Note on the South-eastern Borders of the Empire of Trebizond in the Thirteenth Century", *Anatolian Studies*, C. 12, Aralık 1962, ss. 163-172.

Woods, John E., *Akkoyunlular*, çev. Sibel Özbudun, Milliyet Yayınları, İstanbul 1993.

Yediyıldız, Bahaeddin, *Ordu Kazası Sosyal Tarihi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1985.

Yediyıldız, Bahaeddin, *Ordu Yöresi Tarihinin Kaynakları*, C. I, TTK Yayınları, Ankara 1992.

Yıldırım, Ercüment, "M.Ö II. Bin Yüzyılda Harşit Vadisi (Azzi- Hayasa)", *Harşit Vadisi (Tarih-Coğrafya-Kültür)*, ed. Mehmet Fatsa, Mehmet Özmenli, DOKAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, İstanbul 2017, ss. 24-29.

Yıldız, Hakkı Dursun, "Abbasiler", *İA*, C. 1, TDV Yayınları, İstanbul 1998, ss. 31-48.

Yılmaz, Cevdet, "Canik", *İlkçağdan Cumhuriyete Canik*, Canik Belediyesi Kültür Yayınları, Samsun 2012, ss. 3-22.

Yılmaz, Özgür, "Karadeniz'in Uluslararası Ticarete Açılması ve Trabzon", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,* C. 2/7, 2009, ss. 359-382.

Yiğit, İsmail, "Emeviler", *İA*, C. 11, TDV Yayınları, İstanbul 1995, ss. 87-104.

Yinanç, Mükrimin Halil, "Akkoyunlular", *İA*, C. 1, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1979, ss. 251-270.

Yinanç, Mükrimin Halil, "Cihan Şah", *İA*, C. 3, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1979, ss. 173-189.

Yinanç, Mükrimin Halil, "I. Bayezid", *İA*, C. 2, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1979, ss. 367-392.

Yinanç, Mükrimin Halil, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri*, C. I, haz. Refet Yinanç, TTK Yayınları, Ankara 2018.

Yörükân, Yusuf Ziya, *Ortaçağ Müslüman Coğrafyacılarından Seçmeler*, Ötüken Neşriyat,

İstanbul 2013.

Yuvalı, Abdulkadir, "Ebû Said Bahadır Han", *İA*, C.10, TDV Yayınları, İstanbul 1994, ss. 218-219.

Yuvalı, Abdulkadir, "XIII. Yüzyılda Karadeniz Ticareti", *İkinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri*, Samsun, 1-3 Haziran 1988, Samsun 1990, ss. 231-239.

Yuvalı, Abdülkadir, "Hasan-ı Büzürg", *İA*, C. 16, TDV Yayınları, İstanbul 1994, ss. 311-312.

Yücel, Yaşar, "Fatih'in Trabzon'u Fethi Öncesinde Osmanlı Trabzon-Akkoyunlu İlişkileri", *Belleten*, C. 49, S. 193-195, Ankara 1985, ss. 287-315.

Yücel, Yaşar, "Mutahharten ve Erzincan Emirliği", *Belleten*, C. XXXV, S. 140, Ankara Ekim 1971, ss. 665-719.

Yücel, Yaşar, "XIV-XV. Yüzyıllar Türkiye Tarihi Hakkında Araştırmalar", *Belleten*, C. 37, 1973, ss. 159-190.

Yücel, Yaşar, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar*, C. I-II, TTK Yayınları, Ankara 2018.

Yücel, Yaşar, *Kadı Burhaneddin Ahmed ve Devleti*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1970.

Yüksel, Ayhan, "Espiye Gelevera Deresi", *Giresun Tarihinden Sayfalar*, Giresun Valiliği Yayınları, İstanbul 2009, ss.169-172.

Yüksel, Ayhan, "Yüzyıllık Bir Umudun Hikâyesi: Harşit Vadisi", *Giresun Tarihi Yazıları*, Kitapevi Yayınları, İstanbul 2007, ss. 203-211.

Yüksel, Ayhan, *Tirebolu: Bir Sahil Kasabasının Sosyal ve Ekonomik Tarihi*, Kitapevi Yayınları, İstanbul 2003.

Zachariadou, Élizabeth A., "Noms Coumans á Trèbizonde", *Reveu des Études Byzantines*, LIII, 1995, ss. 285-288.

Zachariadou, Élizabeth A., "Trebizond and The Turks (1352-1402)", *Arkeon Pontou, "Black Sea"*, Birmingham 18-20 Mart 1978, Atina 1979.

EKLER

Ek 1: Gedikkaya Kalesi'nden Giresun Kalesi ve Etrafı

Ek 2: Giresun Kalesi'nin Kuzeydoğusundaki Sur kalıntıları

Ek 3: 1893 Yılında Ait Giresun Kalesi'nin Kuzeydoğusundan Denize İnen Surlar (Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C. II, 54a)

Ek 4: Giresun Kalesi'nin Batısındaki Sur Kalıntıları ve Giresun Limanı

Ek 5: Giresun Kalesi'nin Surları İçerisinde Bulunduğu Söylenen Antik Tiyatro Yeri

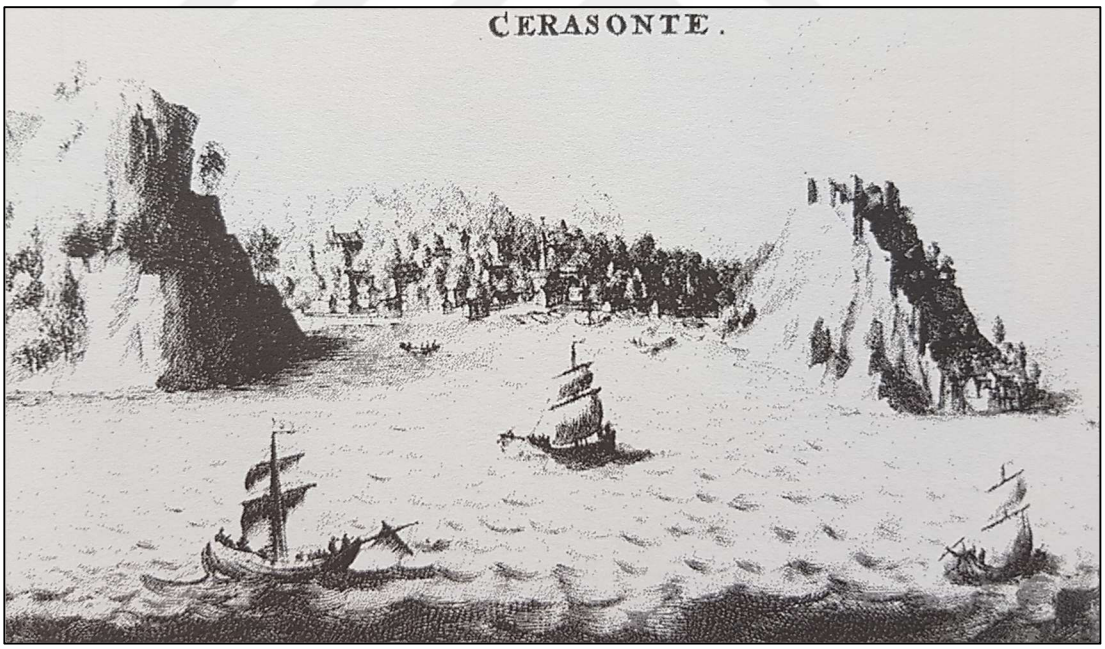

Ek 6: Tournefort'tan Sonra (1701 yılı) Sağda Giresun Kalesi ve Solda Gedikkaya (Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C. II, 53)

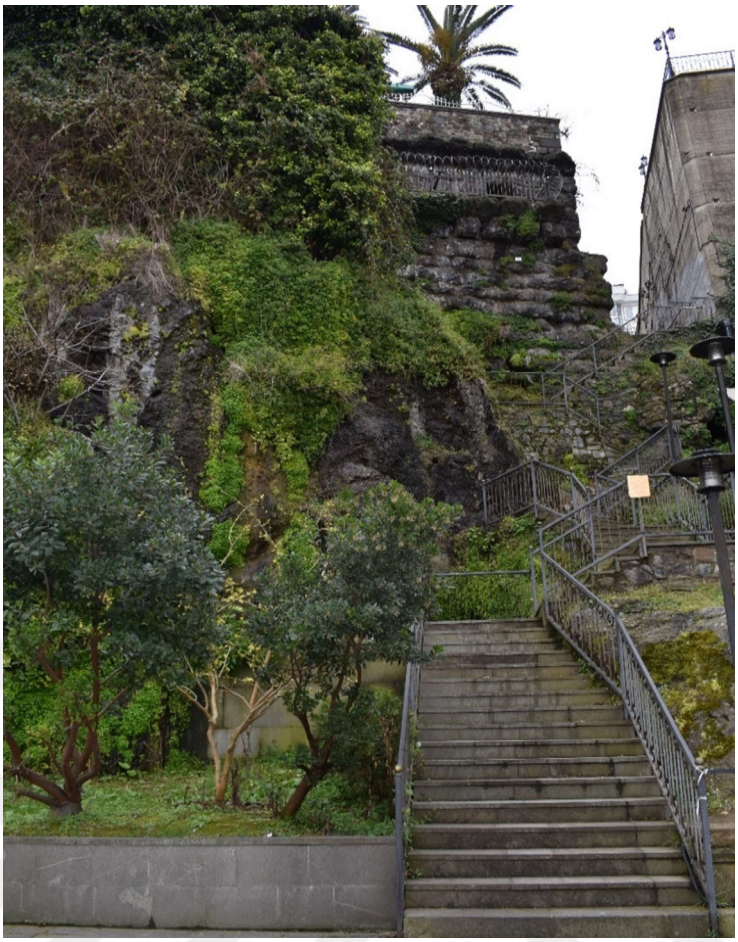

Ek 7: Giresun Kalesi'nden Antik Limana İnen Yol

Ek 8: Giresun Kalesi Batı Tarafındaki Meryem Ana Tapınağı

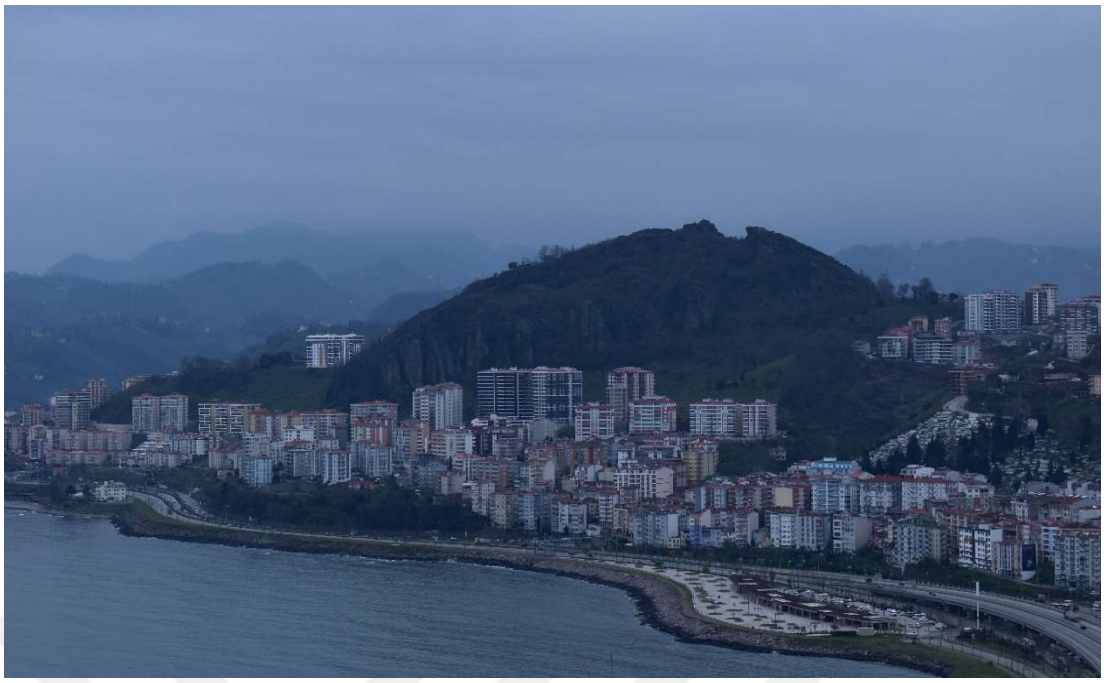

Ek 9: Giresun Kalesi'nden Gedikkaya Kalesi

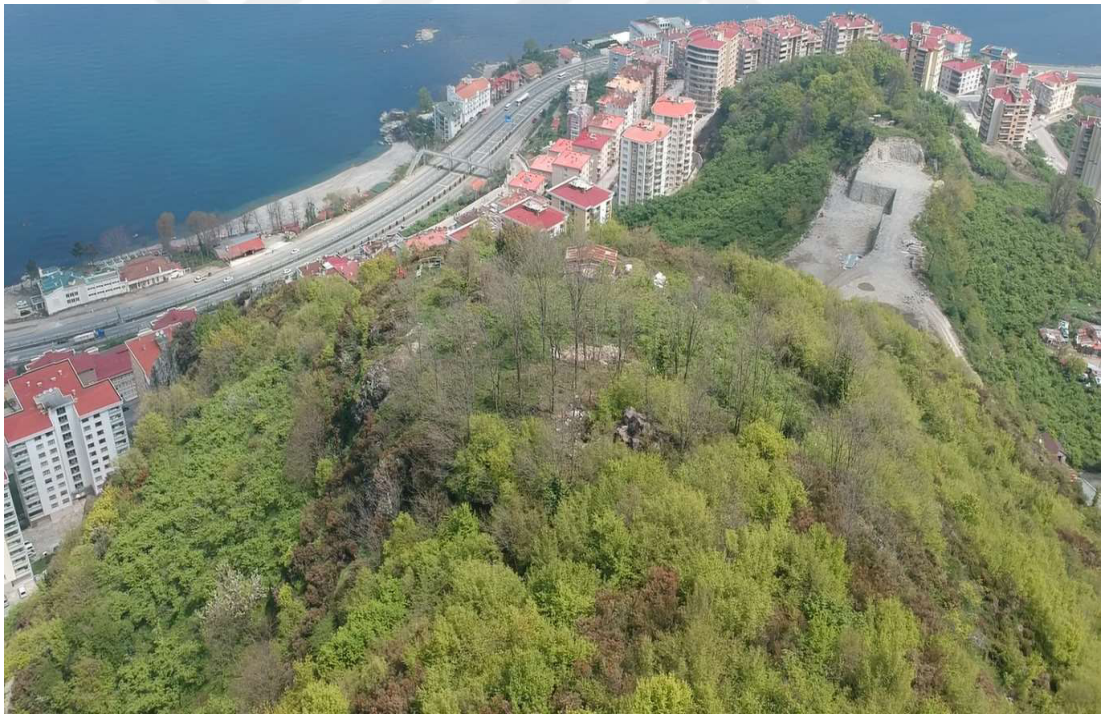

Ek 10: Gedikkaya Kalesi'nde Kale'nin ve Kilisenin Olduğu Yer

Ek 11: Günümüze Ulaşamayan Gedikkaya'daki Kalenin Kalıntıları ve Giresun Adası (Mehmet Fatsa, *Giresun Şehri*, Giresun Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2021, s. 41.)

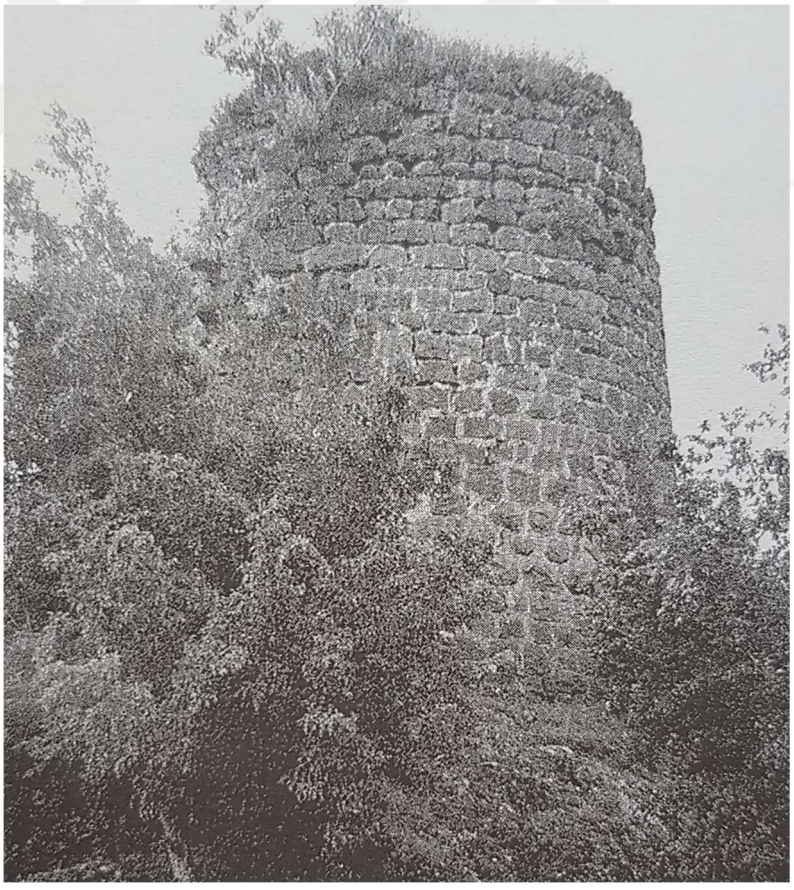

Ek 12: Gedikkaya Kalesi'nin Güneybatısı Kulesi

(Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C. II, 64b)

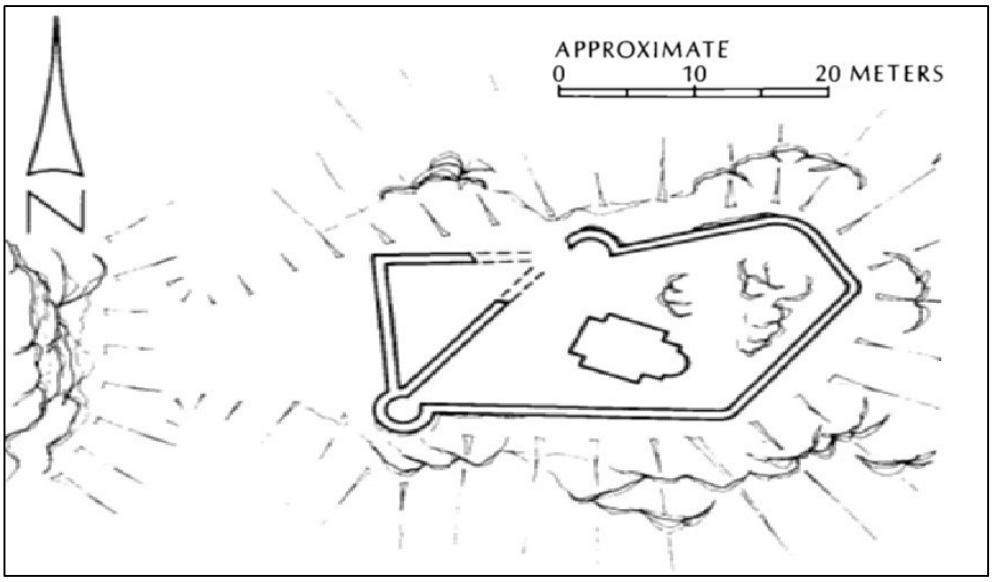

Ek 13: Gedikkaya Kalesi'nin Planı

(Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C. I, 22. Plan)

Ek 14: Gedikkaya Kalesi'nde Kaya Mezar Kalıntısı

(Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C. II, 63)

Ek 15: Gedikkaya'dan Giresun Adası

Ek 16: Giresun Adası'nın Kuzey Duvarları

(Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C. II, 64a)

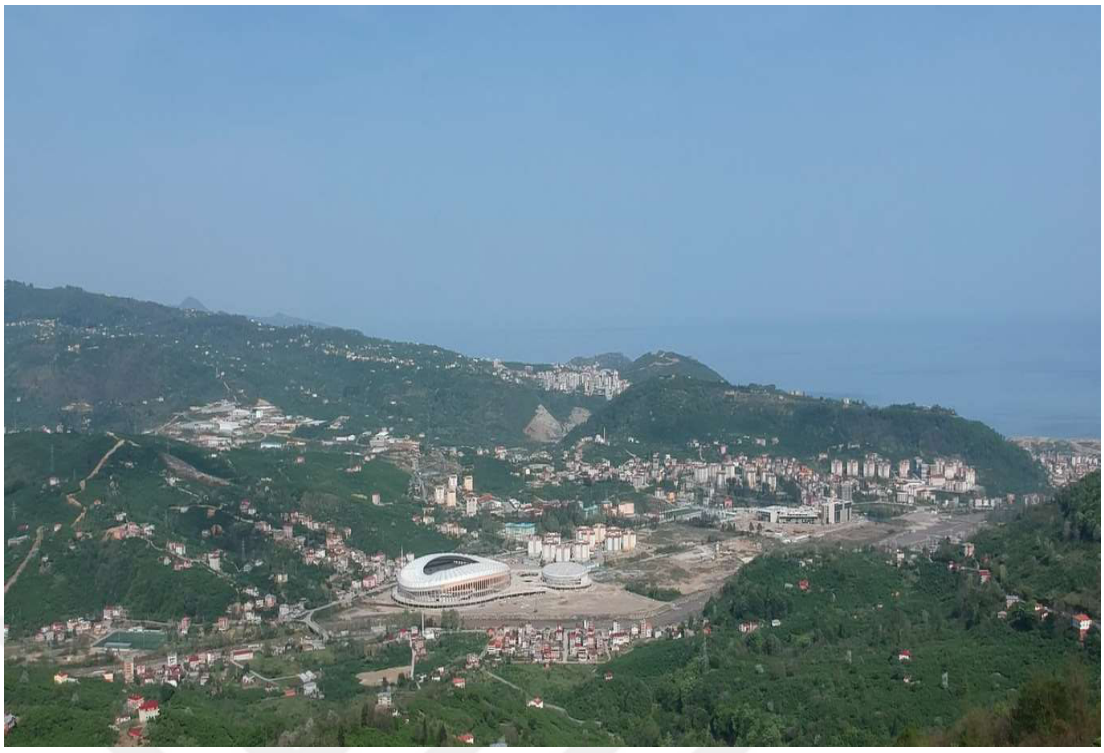

Ek 17: Aksu Vadisi'nin Ağız Kısmı, Gedikkaya, Giresun Kalesi ve Dikmentepe'ye Bakış

Ek 18: Kıyıdan Aksu Vadisi'ne Bakış

Ek 19: Kayabaşı Gözetleme Kulesi'nde Aksu Vadisi Ağzı, Gedikkaya, Giresun Kalesi ve Dikmentepe

Ek 20: Kayabaşı Gözetleme Kulesi'nden Çaldağ'a Bakış

Ek 21: Hisarköy-Maden Köy Civarından Aksu Vadisi'ne Bakış

Ek 22: Kuşdoğan Kalesi'ndan Aksu Vadisi'ne ve Avyat Tepesi'ne Bakış

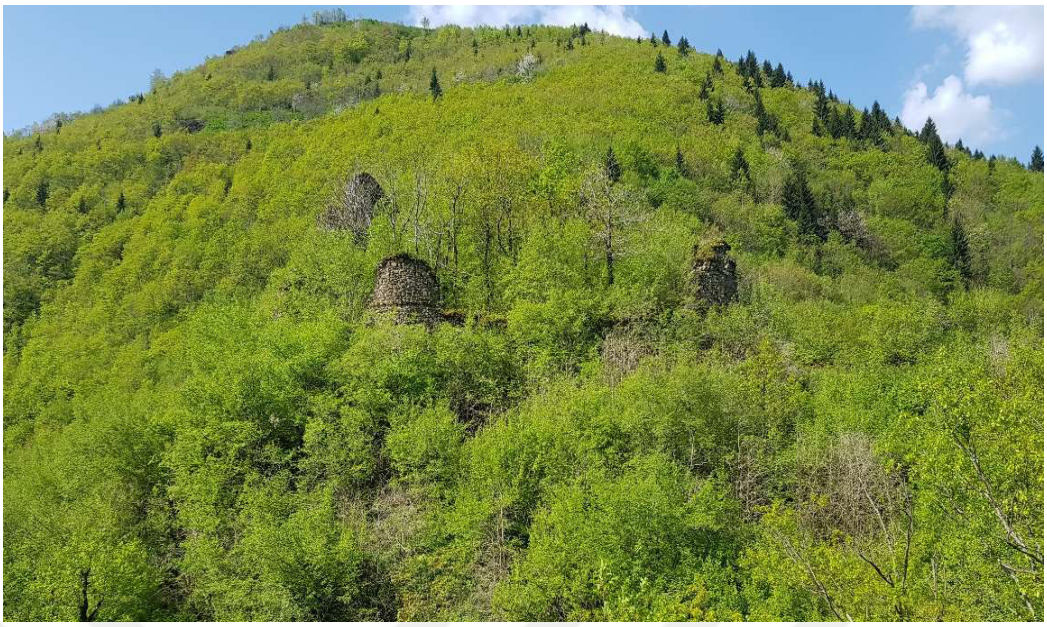

Ek 23: Kuşdoğan Kalesi Kalıntıları

Ek 24: Kuşdoğan Kalesi Hisar Kalıntıları

Ek 25: Kuşdoğan Kalesi Sur Kalıntıları

Ek 26: Kuşdoğan Kalesi'nden Çaldağ'a Bakış

Ek 27: Çalköy Duvar Kalıntıları

Ek 28: Çalköy Kalıntıları İyon Sur Başlık Modeli

Ek 29: Dereli Yeşilvadi-Pınarlar Köyü Civarında Aksu Vadisi'nin Üst Bölümü

Ek 30: Aksu Vadisi Üst Bölümü ve Giresun Dağları

Ek 31: Şahne Gözetleme Kulesi'nden Giresun Dağlarına Bakış

Ek 32: Şahne Gözetleme Kulesi'nin Olduğu Yer

Ek 33: Şahne Gözetleme Kulesi’nin Duvar Kalıntıları

Ek 34: Şahne Gözetleme Kulesi’nin Duvar Kalıntıları

Ek 35: Tirebolu Kalesi (Çürük Kale) ve Tirebolu Limanı

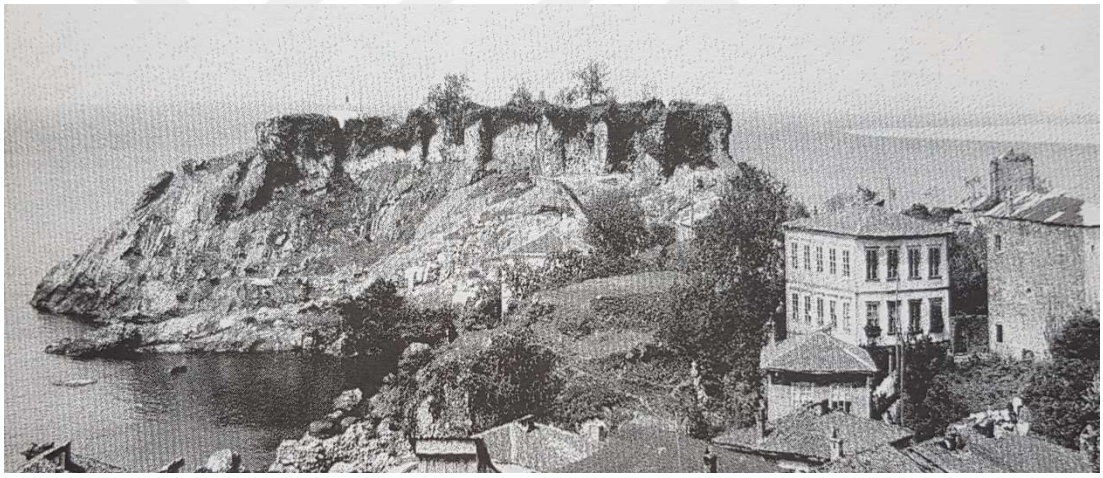

Ek 36: Kuruca Kalesi

(Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C. II, 70b)

Ek 37: Kuruca Kalesi'nden Çürük Kale'ye Bakış

Ek 38: Kuruca Kalesi Olduğu Yere Doğu'dan Bakış

Ek 39: Kuruca Kalesi Güneybatı İskelesi Kalıntıları

(Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C. II, 71b)

Ek 40: Doğankent Çayı Ağzından Harşit Vadisi İçlerine Bakış

Ek 41: Argyria Madenleri Bölgesinde Kapatılmış Bir Maden Girişi

Ek 42: Argyria Madenleri Bölgesi'nden Harşit Vadisi'ne Bakış

Ek 43: Bedreme Kalesi'nden Harşit Vadisi

Ek 44: Bedreme Kalesi İçerisinde Bir Geçit

Ek 45: Bedreme Kalesi'nden Sis Dağı ve Giresun Dağları

Ek 46: Bedreme Kalesi'nden Harşit Vadisi ve Giresun Dağları

Ek 47: Dandi Kalesi'nden Harşit Vadisi'ne ve Doğankent'e Bakış

Ek 48: Süttaşı Köyü ve Dandi Kalesi

Ek 49: Dandi Kalesi Duvar Kalıntıları

Ek 50: Hisargeriş Köyü Civarından Batlama Vadisi ve Giresun Dağları

Ek 51: Piraziz Mendehorya Kalesi

Ek 52: Mendehorya Kalesi'nden Bulancak ve Dikmentepe

Ek 53: Mendehorya Kalesi Kalıntıları

Ek 54: Mendehorya Kalesi Yapı Kalıntıları

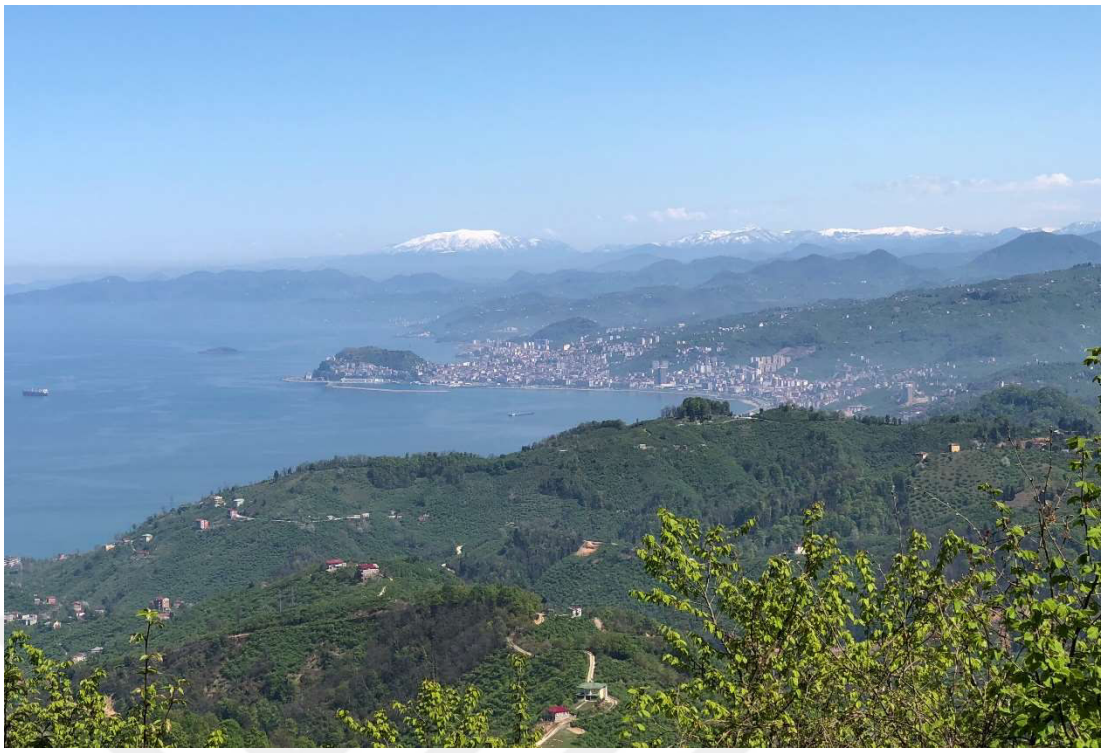

Ek 55: Dikmentepe'den Giresun Kalesi, Gedikkaya Kalesi, Giresun Adası ve Sis Dağı'na Bakış

Ek 56: Dikmentepe'deki Sarnıç Kalıntıları

(Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C. II, 51b)

Ek 57: Acısu Civarından Bulancak'a Bakış

Ek 58: Acısu Mağara Kalıntısı (Kilisesi)

Ek 59: Bulancak Öksün Kalesi Sur Kalıntıları

Ek 60: Öksün Kalesi Sur Kalıntıları

Ek 61: Öksün Kalesi Kalıntıları

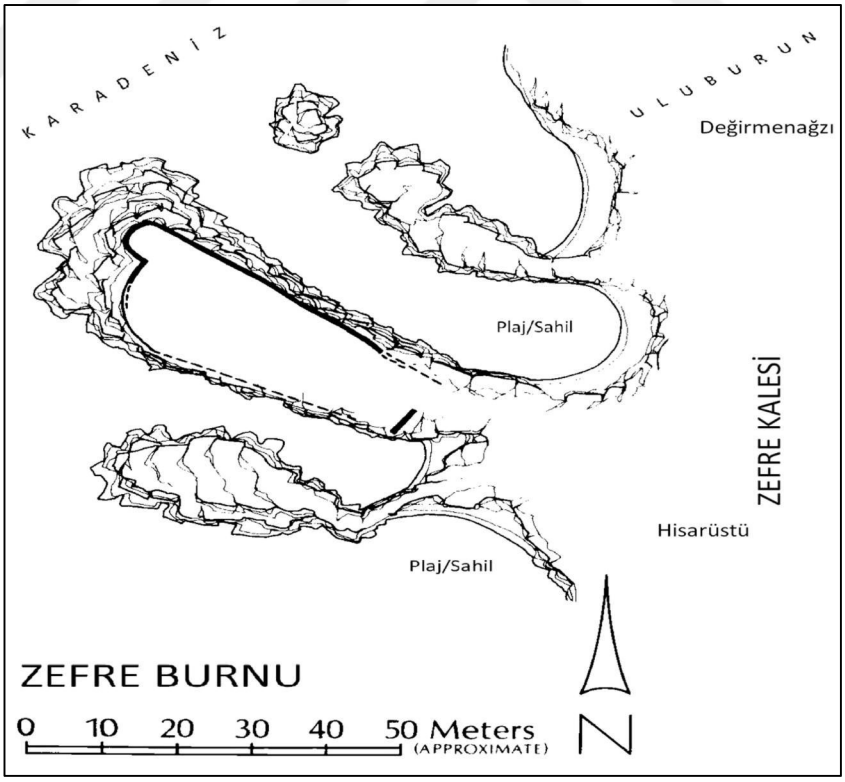

Ek 62: Zefre Kalesi Planı

(Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C. I, 26. Plan)

Ek 63: Zefre Yerleşkesi'nin Üst Tarafından Hisarüstü Köyü'ndeki Yerleşkenin Olduğu Tarafa Bakış

Ek 64: Zefre Yerleşkesi'nin Hisarüstü Köyü'nde Kaya Oyma Örnekleri

Ek 65: Zefre Yerleşkesi'nin Hisarüstü Tarafındaki Kayalık Liman

Ek 66: Zefre Yerleşkesi Hisarüstü Tarafındaki Limanda Bazı Kalıntı İzleri

Ek 67: Zefre Yerleşkesi'nin Uluburun/Değirmenağzı Köyü Tarafı

Ek 68: Zefre Yerleşkesi'nin Uluburun Tarafı Kumsal Limanı

Ek 69: Andoz Kalesi’nden Espiye

Ek 70: Andoz Kalesi Girişindeki Surlar

Ek 71: Yağlıdere Vadisi'nin Armelit Sapağı Civarından Sahil Tarafına Bakış

Ek 72: Yağlıdere Vadisi ve Giresun Dağlarına Bakış

Ek 73: Armelit Dağı ve Kuzeyindeki Geçit

Ek 74: Armelit Geçidi'nden Batıdaki Giresun Kalesi ve Dikmentepe Tarafına Bakış

Ek 75: Armelit Geçidi’nden Yağlıdere Vadisi ve Sis Dağı’na Bakış

Ek 76: Espiye Özlüce Vadisi

Ek 77: Çavuşlu Kuru Kale Sur Kalıntıları

Ek 78: Kuru Kale'den Eynesil İlçesi ve Görele Kalesi

Ek 79: Kuru Kale'den Görele İlçesi

Ek 80: Kuru Kale'den Sis Dağı

Ek 81: Kuru Kale İçerisindeki Kaya Oyma Mezar Kalıntısı

Ek 82: Kuru Kale Çevresindeki Doğal Kaya Engel ve Patika Yol

Ek 83: Kuru Kale'nin Batı Yamacındaki Taş Oymalardan Bir Örnek

Ek 84: Kuru Kale Oyma Taş Alanında Küp Oturtma Yerine Bir Örnek

Ek 85: Çanakçı Karınca Kalesi

Ek 86: Karınca Kalesi'nden Sis Dağı'na Bakış

Ek 87: Çanakçı Karınca Kalesi'ndeki Patika Yol

Ek 88: Görele Kalesi

Ek 89: Güneydoğudan Görele Kalesi

(Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C. II, 86)

Ek 90: Güneybatıdan Görele Kalesi

(Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C. II, 84b)

Ek 91: Şebinkarahisar Kalesi'nin İç Kale Girişi

Ek 92: Şebinkarahisar Kalesi'ndeki Oyma Kaya Merdivenler

Ek 93: Şebinkarahisar Kalesi İçindeki Yapı kalıntıları

Ek 94: Şebinkarahisar Kalesi Hisarı ve İç Kale Surları

Ek 95: Şebinkarahisar Kalesi'nin Batısına Doğru Uzanan Kelkit Vadisi

Ek 96: Şebinkarahisar Kalesi'nin Doğusuna Doğru Uzanan Kelkit Vadisi

Ek 97: Meryemana Manastırı'ndan Şebinkarahisar Kalesi ve Çevresi

Ek 98: Şebinkarahisar Behramşah Cami

Ek 99: Şebinkarahisar Meryemana Manastırı

Ek 100: Güneygören Köyü'ndeki İsola Yerleşkesi'nin Zirvesinden Kelkit Vadisi'ne Bakış

Ek 101: Çamoluk'un Batısından Kelkit Çayı ve Vadisi'ne Bakış

Ek 102: Hacıahmetoğlu (Avarak) Kalesi ve Kelkit Nehri

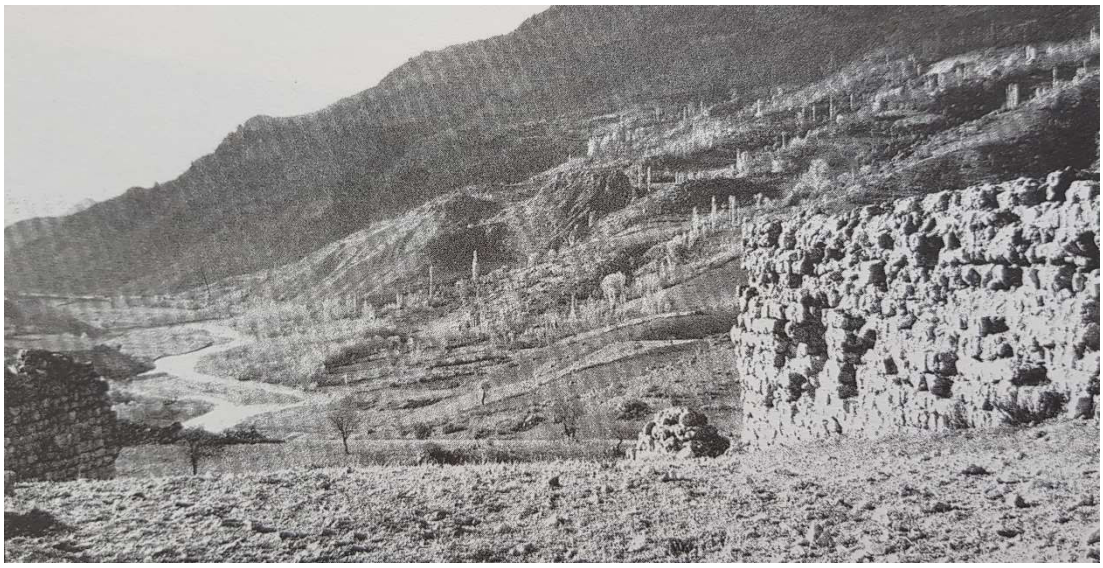

Ek 103: Hacıahmetoğlu (Avarak) Kalesi'nden Batı Yönünde Kelkit Çayı'na Bakış (Bryer and Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, C. II, 104a)

Ek 104: Hacıahmetoğlu (Avarak) Kalesi Sur Kalıntıları

Ek 105: Hacıemiroğlu (Avarak) Kalesi Sur Kalıntıları

Ek 106: Hacıahmetoğlu Köyü Kalesi'nden Kelkit Çayı ve Vadisi

Ek 107: Kaledere Kalesi

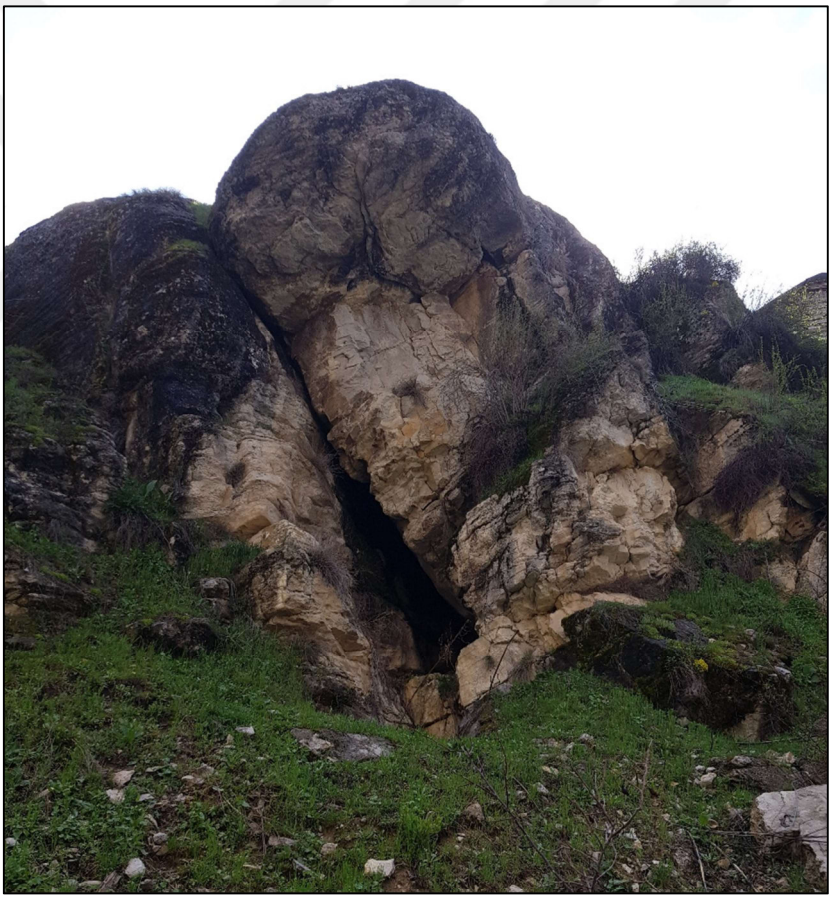

Ek 108: Alucra/Koman Köyü'nde At Üstünde Elinde Mızraklı Bir Askerin Kaya Üzerine Tasvirinin Olduğu Söylenen Yer

Ek 109: Tarihi İpek Yolu'nun Giresun'daki Uzantısının Kulakkaya Erimez Mevki

Ek 110: Tarihi İpek Yolu'nun Giresun'daki Uzantısı Üzerinde Eski Bir Köprü

Ek 111: Tarihi İpek Yolu'nun Giresun'daki Uzantısının Kanlıhan Mevki

Ek 112: Giresun Müzesi Bizans ve Venedik Dönemi Sikkeleri (400-1500)

Ek 113: Giresun Müzesi Selçuklu ve İslami Dönem Sikkeleri (900-1300)

Ek 114: İmparator Justinian Zamanında Düzenlenen Yeni Eyalet Sınırları (535-537)*

(Michael f. Hendy, *Studies in Byzantine Monetary Economy c. 300-1450*, Cambridge University Press, New York 1985, s. 105.)

* Giresun üzerindeki yeri gösterilmeyen lokasyonlar tarafımızca harita üzerinde konumlandırılmıştır.

Ek 115: II. 1025 Yılında İmparator II. Basil Zamanında Bizans'ın Anadolu Sınırları*

Angeliki E. Laiou, Ceceli Morrison, *The Byzantine Economy*, Cambridge University Press, New York 2007, s. 9.)

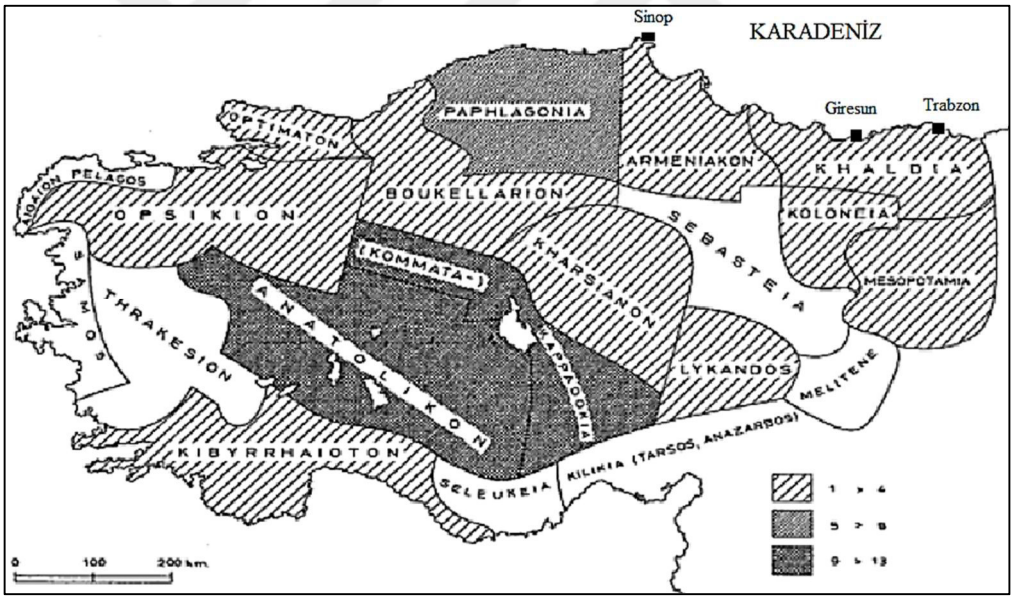

Ek 116: 1100 Yılına Kadar Anadolu'daki Eyaletlerin Sınırları*

(Michael f. Hendy, *Studies in Byzantine Monetary Economy c. 300-1450*, Cambridge University Press, New York 1985, s. 102.)

* Giresun üzerindeki yeri gösterilmeyen lokasyonlar tarafımızca harita üzerinde konumlandırılmıştır.

* Giresun üzerindeki yeri gösterilmeyen lokasyonlar tarafımızca harita üzerinde konumlandırılmıştır.

Ek 117: 1204 Yılında Anadolu ve Doğu Karadeniz'deki Siyasi Durum*

(Angeliki Laiou, "Political-Historical Survey 1204-1453", *Byzantine Studies*, ed. Elizabeth Jeffreys, vd., Oxford University Press, ty., s. 281.)

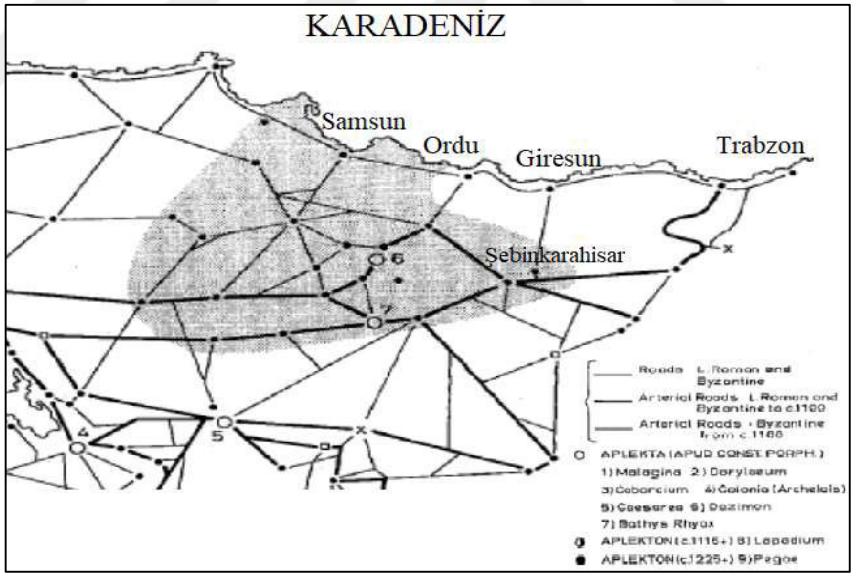

Ek 118: Roma ve Bizans Devrinde Doğu Karadeniz'e Ulaşan Yol Güzergâhları*

(Michael f. Hendy, *Studies in Byzantine Monetary Economy c. 300-1450*, Cambridge University Press, New York 1985, s. 101.)

* Giresun üzerindeki yeri gösterilmeyen lokasyonlar tarafımızca harita üzerinde konumlandırılmıştır.
* Giresun üzerindeki yeri gösterilmeyen lokasyonlar tarafımızca harita üzerinde konumlandırılmıştır.

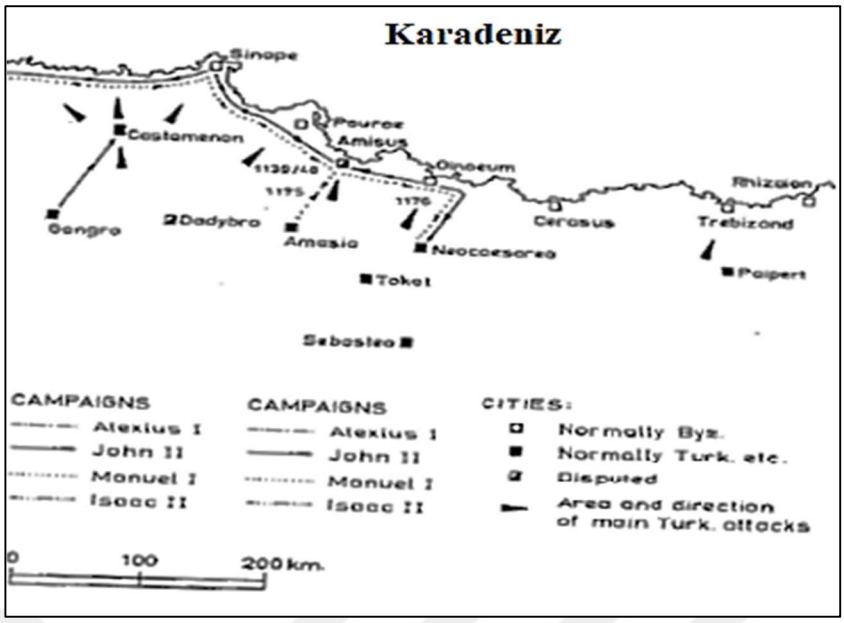

Ek 119: 1116-1204 Yılları Arasında Bizans Tarafından Yapılan Tahkimat, Kentler ve Askeri Kamp Rotaları

(Michael f. Hendy, *Studies in Byzantine Monetary Economy c. 300-1450*, Cambridge University Press, New York 1985, s. 111.)

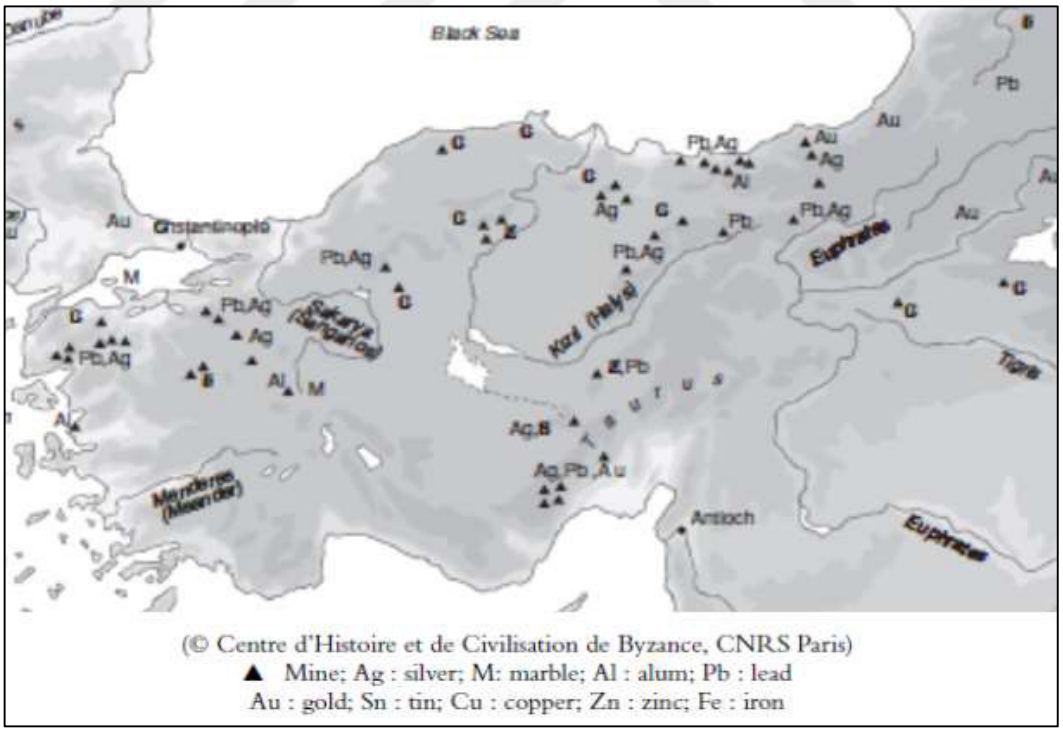

Ek 120: Bizans Zamanında Anadolu'daki Madenler

(Angeliki E. Laiou, Ceceli Morrison, *The Byzantine Economy*, Cambridge University Press, New York 2007, s. 28.)

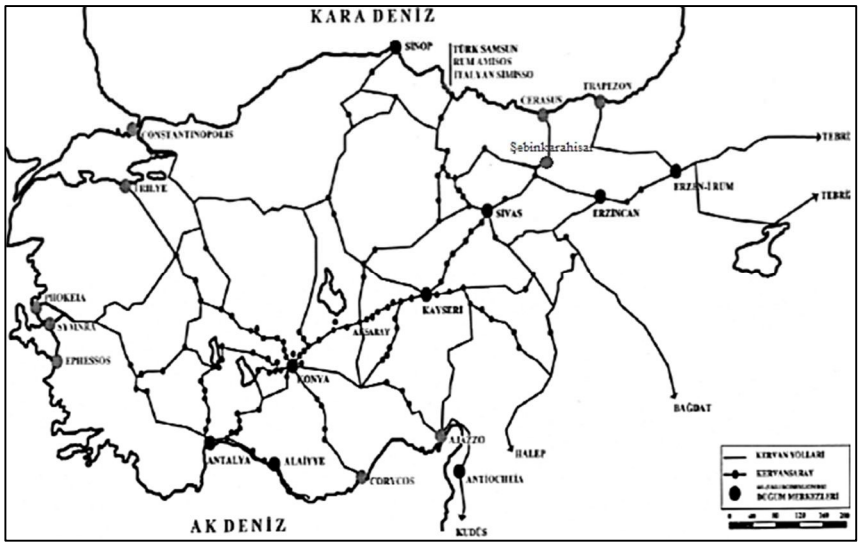

Ek 121: Anadolu'da Selçuklular Zamanında Ulaşım Ağları ve Merkezler*

(Koray Özcan, "Anadolu'da Selçuklu Kentler Sistemi ve Mekânsal Kademelenme", *Middle East Technical University Journal of The Faculty of Architecture*, S. 2, 2006, s. 25.)

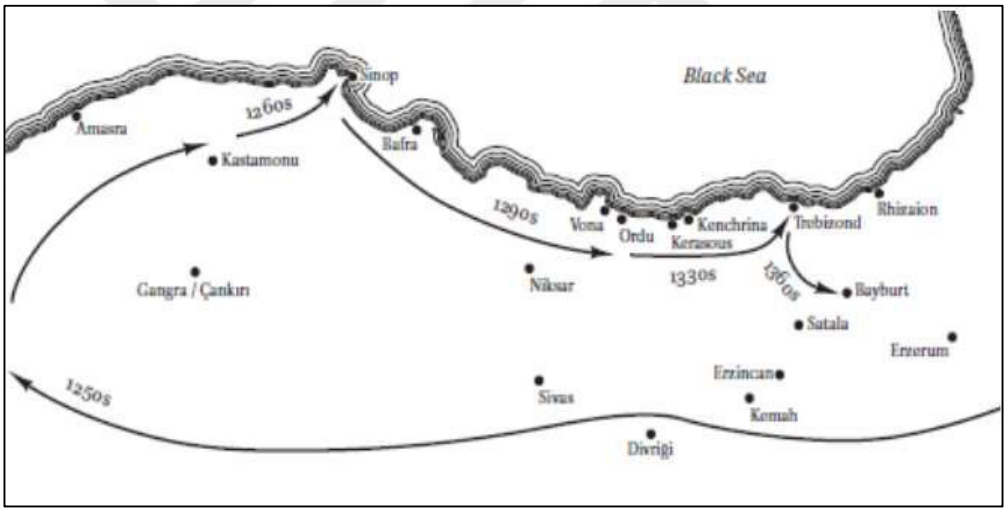

Ek 122: Karadeniz Bölgesi'ne Yapılan İki Göç Dalgası (1250-1360)

(Rustam Shukurov, "The Byzantine Turks of the Pontos", *Mêsogeios*, S. 6, 1999, s. 284.)

* Giresun üzerindeki yeri gösterilmeyen lokasyonlar tarafımızca harita üzerinde konumlandırılmıştır.

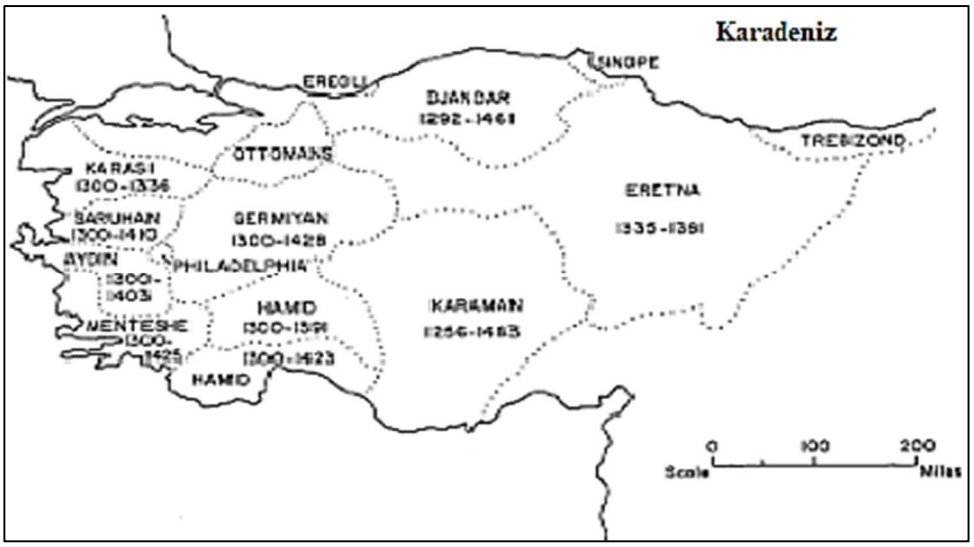

Ek 123: 1335-1381 Yıllarında Eratna Sınırları ve Giresun Hâkimiyeti

(Giresun Sahilleri Hariç Eretna İdaresi)

Speros Vryonis, *The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor and the Process of Islamization from the Eleventh through the Fifteenth Century*, University of California Press, London 1971, s. 287.

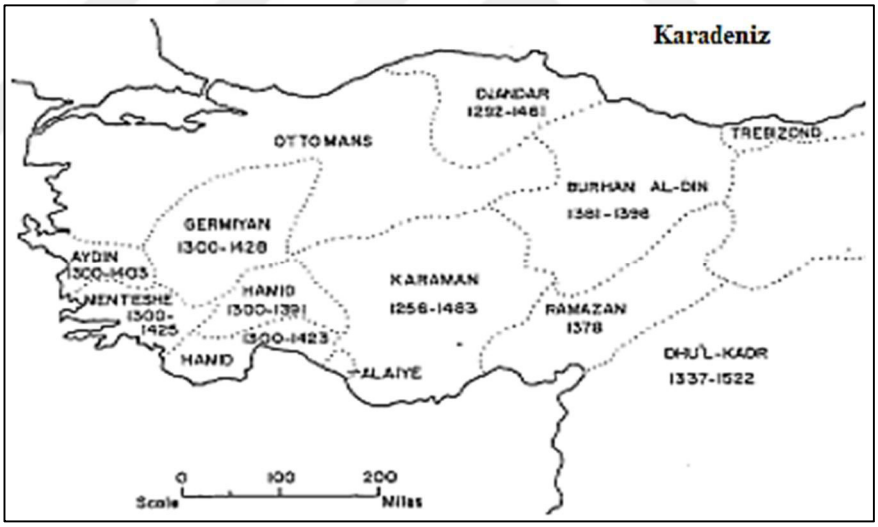

Ek 124: 1381-1398 Yıllarında Kadı Burhaneddin Devleti ve Giresun Hâkimiyeti

(Giresun'un Doğu Sahilleri Hariç Kadı Burhaneddin İdaresi)

Speros Vryonis, *The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor and the Process of Islamization from the Eleventh through the Fifteenth Century*, University of California Press, London 1971, s. 287.

Ek 125: Trabzon Rum Devleti ve Etrafındaki Türkmenler*

Anthony Bryer, "Greeks and Türkmens: the Pontic Exception", *Dumbarton Oaks Papers 29*, Washington D.C. 1975.

Ek 126: 1380'li Yıllarda Karadeniz Emirlikleri

Rustam Shukurov, "Between Peace and Hostility: Trebizond and the Pontic Turkish Periphery in the Fourteenth Century", *Mediterranean Historical Review*, S.9, June 1994, s. 70.

* Giresun üzerindeki yeri gösterilmeyen lokasyonlar tarafımızca harita üzerinde konumlandırılmıştır.

Ek 127: İlhanlılar Devrinde Doğu Karadeniz Bölgesi

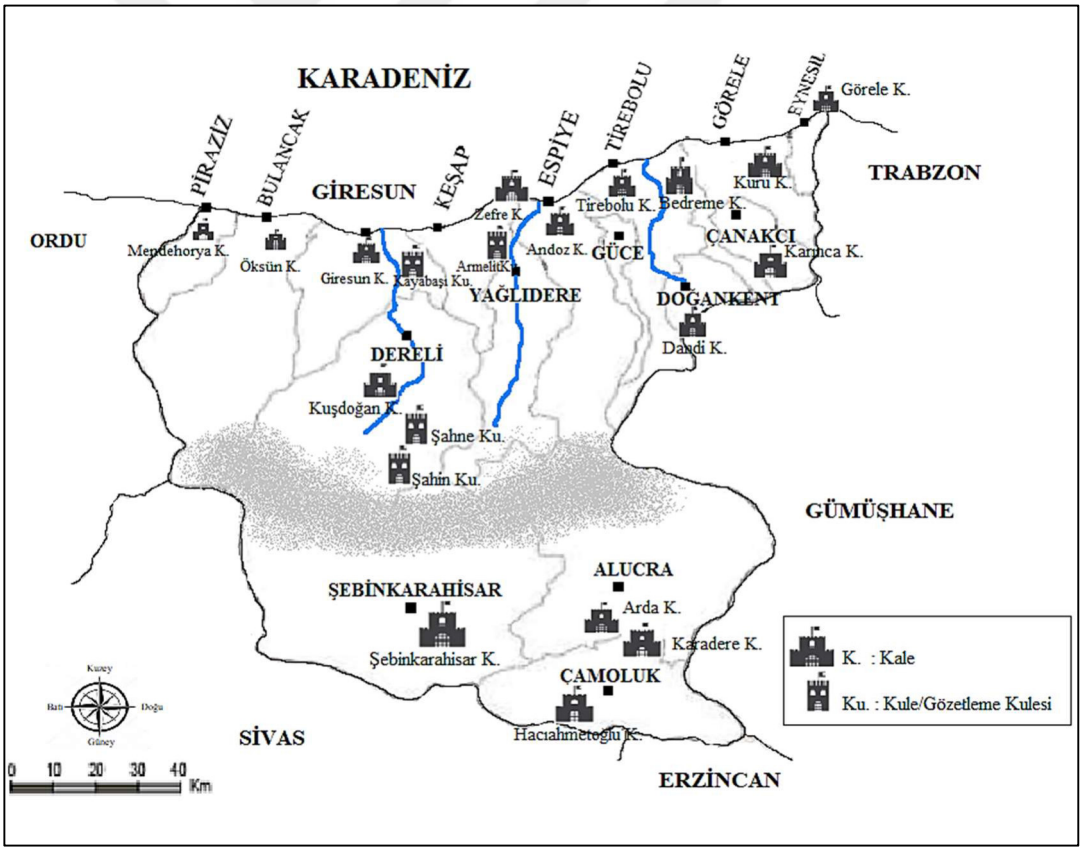

Ek 128: Giresun'da Ortaçağa Ait Olduğu Düşünülen Kale ve Kulelerin İl Topraklarındaki Yerleri